

VANGITSEMISASIASSA ESITETTÄVÄ SELVITYS

Itä-Suomen yliopisto

Oikeustieteiden laitos

(5311900) Pro gradu -tutkielmaseminaari

11.3.2022

Tekijä: Enni Kyllönen 276605

Ohjaajat: Matti Tolvanen

ja Heikki Kallio

Tiivistelmä

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO

Tiedekunta		Yksikkö	
Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta		Oikeustieteiden laitos	
Tekijä			
Enni Kyllönen			
Työn nimi			
Vangitsemisasiassa esitettävä selvitys			
Pääaine	Työn laji	Aika	Sivuja
Prosessioikeus	OTM-tutkielma	11.3.2022	XIX + 108
Tiivistelmä			
<p>Tämän pro gradu -tutkielman aiheena on vangitsemisasiassa esitettävä selvitys. Tutkielman tarkoituksena on luoda perusteltu käsitys siitä, minkälaista selvitystä vangitsemisasiassa käsitteilyssä voidaan esittää, ja toisaalta, minkälaista selvitystä vangitsemisvaatimuksen hyväksymiseksi on esitettävä ja mistä seikoista selvitystä edellytetään. Lisäksi tutkielmassa analysoidaan niitä seikkoja, jotka vaikuttavat selvityksen riittävyden arviointiin.</p> <p>Vangitseminen on ankara pakkokeino, ja sen vuoksi vangittavaksi vaaditun oikeussuoja edellyttää, ettei vangitsemisesta päätetä kevein perustein. Pakkokeinolain (806/2011, PKL) 3:8:n nojalla vangitsemisasiassa käsitteilyssä on esitettävä selvitys vangitsemisen edellytyksistä. Vangitsemisasiassa käsitteily on rajattu vangitsemisen edellytysten toteamiseen vaikuttaviin seikkoihin ja käsitteilyssä vangitsemisvaatimuksen esittäjällä sekä vangittavaksi vaaditulla on oikeus esittää selvitystä. Tutkielmassa esitetään vangitsemisvaatimuksen esittäjällä olevan vetoamis- ja selvittämisvelvollisuus vangitsemisen edellytyksistä, mikä merkitsee vangitsemisen yleisten ja erityisten edellytysten rinnalla myös sen selvittämistä, ettei vangitseminen ole pakkokeino-oikeuden periaatteiden vastaista. Selvityksen esittämisellä tarkoitetaan konkreettisten tosiseikkojen esittämistä tuomioistuimelle. Pakkokeinolaki asettaa vaatimuksia myös selvityskeinoille, eli niille instrumenteille, joilla selvitystä välitetään tuomioistuimelle. Lähtökohtaisesti vangitsemisasiassa on PKL:n esitettävä vain kirjalliseen aineistoon perustuvaa selvitystä, mutta kategorista suullisten selvityskeinojen kieltoa ei ole.</p> <p>Tuomioistuimelle asetettu velvollisuus esittää vangitsemiselle merkitykselliset ja riittävät perusteet, jotka eivät ole abstrakteja, yleisluontoisia tai stereotyyppisiä, asettaa vaatimuksia myös asiassa esitettävälle selvitykselle ja sen riittävyden arvioinnille. Lisäksi selvityksen riittävyteen vaikuttavat pakkokeinolaissa säädetyt näyttökynnykset sekä ajan kuluminen.</p>			
Avainsanat			
Vangitseminen, vangitsemismenettely, pakkokeinot, vangitsemisen edellytykset, näyttökynnys, pakkokeino-oikeuden yleiset periaatteet, selvitys, vetoamisvelvollisuus, selvittämisvelvollisuus, tiedonsaantioikeus.			

SISÄLLYS

LÄHTEET	V
LYHENNELUETTELO	XIX
1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkielman tausta, tarkoitus ja tutkimuskysymykset	1
1.2 Tutkimusmetodi ja keskeiset oikeuslähteet	4
1.3 Tutkielman rakenne	7
2 OIKEUS VAPAUTEEN PERUS- JA IHMISOIKEUTENA	8
2.1 Oikeus vapautteen perusoikeutena	8
2.2 Oikeus vapautteen ihmisoikeutena	12
2.2.1 Oikeus vapautteen kansainvälisissä oikeuslähteissä	12
2.2.2 Euroopan ihmisoikeussopimuksen asema Suomen oikeusjärjestyksessä ja sopimuksen tulkinta	13
2.2.3 Oikeus vapautteen Euroopan ihmisoikeussopimuksessa	15
3 VANGITSEMINEN RIKOSPROSESSUAALISENA PAKKOKEINONA	20
3.1 Rikosprosessista ja sen keskeisistä tehtävistä, tavoitteista ja periaatteista	20
3.1.1 Rikosprosessin keskeisistä tehtävistä	20
3.1.2 Rikosprosessin keskeisistä tavoitteista ja periaatteista	22
3.1.3 Pakkokeino-oikeuden periaatteet	26
3.2 Vangitseminen pakkokeinona	27
3.3 Vangitsemisen edellytykset	31
3.3.1 Epäillyn vangitsemisen edellytykset	31
3.3.2 Tuomitun vangitsemisen edellytykset	36
3.3.3 Alaikäisen vangitseminen	37
4 MENETTELY VANGITSEMISASIAN KÄSITTELYSSÄ	38
4.1 Vangitsemisasian käsittelyssä sovellettavasta sääntelystä	38
4.2 Toimivaltainen viranomainen	39
4.3 Vaatimus vangitsemisen edellytyksenä	41
4.4 Vangitsemisasian käsitteleminen ja päätös vangitsemisasiassa	44
4.5 Vangitsemisasian uudelleen käsittely	47
4.6 Kantelu vangitsemisestä	48
5 VANGITSEMISEN EDELLYTYSTEN SELVITTÄMINEN	52
5.1 Lähtökohdat	52
5.2 Selvitys vangitsemisen edellytyksistä	54
5.2.1 Selvitys yleisistä edellytyksistä	54

IV

5.2.2	Selvitys vaaraedellytyksistä	58
5.2.3	Selvitys muista edellytyksistä	65
5.2.4	Selvitys ylitörkeistä rikoksista	66
5.3	Vetoamisvelvollisuus vangitsemisasiassa.....	70
5.4	Pakkokeino-oikeuden periaatteiden merkitys selvityksen esittämiseksi	72
5.4.1	Pakkokeino-oikeuden periaatteet osana vangitsemisen laillisia edellytyksiä	72
5.4.2	Kohtuuttoman vangitsemisen kieltö.....	74
5.4.3	Suhteellisuusperiaate	77
5.4.4	Vähemmän haitan periaate.....	79
5.5	Esitettävän selvityksen laajuus.....	80
5.6	Selvityskäinot.....	83
5.6.1	Selvityskäinot erillisessä vangitsemisistunnossa	83
5.6.2	Selvityskäinot pääkäsitteilyn liitännäisasiana käsiteltäessä	86
5.7	Vangittavaksi vaaditun tiedonsaantioikeus	87
6	SELVITYKSEN RIITTÄVYYDEN ARVIOIMINEN	92
6.1	Tuomioistuimen roolin ja perusteluvelvollisuuden merkitys.....	92
6.2	Näyttökynnysten merkitys	97
6.3	Ajan kulumisen merkitys	100
6.4	Selvityskäinon merkitys.....	102
7	JOHTOPÄÄTÖKSET	106

LÄHTEET

Kirjallisuus

- Aarnio, Aulis, Mitä lainoppi on? Kustannusosakeyhtiö Tammi 1978.
- Aarnio, Aulis, Laintulkinnan teoria. Werner Söderström Osakeyhtiö 1989.
- Aarnio, Aulis, Oikeussäännösten systematisointi ja tulkinta, s. 35–56 teoksessa Häyhä, Juha (toim.), Minun metodini. WSOY 1997.
- Aarnio, Aulis, Tulkinnan taito : ajatuksia oikeudesta, oikeustieteestä ja yhteiskunnasta. Alma Talent Oy 2006.
- Andersson, Simon, Skälig misstanke. Upplaga 1:1. Wolters Kluwer 2016.
- Bjerke, Hans – Keiserud, Erik – Sæther, Knut, Straffeprosessloven. Kommentarutgave. 4. utgave, Bind I. Universitetsforlaget AS 2011.
- Danelius, Hans, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis. En kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna. Femte upplagan. Norstedts Juridik AB 2015.
- Ekelöf, Per Olof – Bylund, Torleif – Edelstam, Henrik, Rättegång. Tredje häftet. Sjunde upplagan. Norstedts Juridik AB 2006.
- Ekelöf, Per Olof – Andersson, Simon – Bellander, Henrik – Bylund, Torleif – Edelstam, Henrik – Pauli, Mikael, Rättegång. Tredje häftet. Åttonde upplagan. Nordstedts Juridik 2021. (Ekelöf ym. 2021).
- Ervasti, Kaijus, Lainkäytön funktiot. Lakimies 1/2002, s. 47–72.
- Ervo, Laura, Ylimmät prosessiperiaatteet. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijät. Lakimiesliiton kustannus 1996.
- Ervo, Laura, Oikeudenmukainen oikeudenkäynti. WSOY 2005.
- Ervo, Laura, Oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuusvaatimus – käsikirja lainkäyttäjille. Alma Talent Oy 2008.
- Ervo, Laura – Lahti, Raimo – Siro, Jukka (toim.), Perus- ja ihmisoikeudet rikosprosessissa. Helsingin hovioikeus 2012.
- Fredman, Markku, Perus- ja ihmisoikeudet suomen oikeudessa ja asianajajan työssä, Defensor Legis N:o 4/2011, s. 480–493.
- Fredman, Markku, Asianosaisjulkisuus esitutkinnassa ja vangitsemisesta päätettäessä s. 11–76 teoksessa Ervo, Laura – Lahti, Raimo – Siro, Jukka (toim.), Perus- ja ihmisoikeudet rikosprosessissa. Helsingin hovioikeus 2012.
- Fredman, Markku, Pakkokeinoasiat Helsingin käräjäoikeudessa. Defensor Legis N:o 3/2017, s. 353–367.
- Fredman, Markku, Puolustajan rooli : rikoksesta epäillyn ja syytetyn avustajan roolin kehitys Suomessa 1980-luvulta nykypäivään. Alma Talent Oy 2018.
- Fredman, Markku, Rikosasianajajan käsikirja. 2., uudistettu painos. Alma Talent Oy 2021.
- Fredman, Markku – Kanerva, Janne – Tolvanen, Matti – Viitanen, Marko, Esitutkinta ja pakkokeinot. 6., uudistettu painos. Alma Talent 2020. (Fredman ym. 2020).

- Frände Dan, Finsk Straffprocessrätt. Edita Publishing Oy 2009.
- Gerards, Janneke, General Principles of the European Convention on Human Rights, Cambridge University Press 2019.
- Godzinsky, Virve-Maria de – Niemi, Johanna, Vapauden hinta. Rikosprosessuaalinen vapaudenriisto ja sen korvaaminen. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 240. Hakapaino Oy 2008.
- Haavisto, Risto (toim.), Matkalla pohjoiseen. Juhlakirja Professori Jyrki Virolainen. Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunta 2003.
- Halijoki, Juha, Rikosprosessuaalinen vapaudenriisto – erityisesti pidättämisen ja vangitsemisen edellytyksiä silmällä pitäen. Defensor Legis N:o 2/2001, s. 203–227. (Halijoki 2001a).
- Halijoki, Juha, Epäillyn asema rikosprosessuaalisen vapaudenriiston yhteydessä. Defensor Legis N:o 6/2001, s. 1038–1066. (Halijoki 2001b).
- Halijoki, Juha, Vangitsemisoikeudenkäynti ja *Fair trial*. Defensor Legis N:o 1/2002, s. 21–41.
- Halijoki, Juha, Pakkokeinolain uudistus. Mikä muuttuu ja miksi? Defensor Legis N:o 2/2003, s. 139–184.
- Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka, Perusoikeudet. Alma Talent Fokus -palvelu 2011. (Hallberg ym. 2011).
- Havansi, Erkki – Koulu, Risto – Lindfors, Heidi (toim.), Oikeudenkäyntejä ja tuomioistuintuimiamia. Juhlakirja Juha Lappalainen 60 vuotta. Edita Prima Oy 2007.
- Helenius, Dan, – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas, – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki – Vuorenperä, Mikko, Prosessioikeus. 6., uudistettu painos. Alma Talent 2021.
- Helenius, Dan – Linna, Tuula, Siviili- ja rikosprosessioikeus. Alma Talent Oy 2021.
- Hirvelä, Päivi, Ihmisoikeusvalitusten tutkiminen Euroopan ihmisoikeustuomioistuimissa. Defensor Legis N:o 4/2011, s. 393–411.
- Hirvelä, Päivi – Heikkilä, Satu, Ihmisoikeudet – Käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön. 2., uudistettu painos. Alma Talent Oy 2017.
- Hirvonen, Ari, Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17. Helsinki 2011.
- Hjertstedt, Mattias – Landström, Lena, Domstolprövning vid tvångsmedelanvändning. En analys av rättighetsskyddet vid frihetsberövande och reell husrannsakan. SvJT 2020, s. 665–691.
- Hormia, Lauri, Todistamiskielloista rikosprosessissa I. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 125. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1978.
- Huovila, Mika, Esitöistä prosessioikeudellisena oikeuslähteenä, s. 103–125 teoksessa Havansi, Erkki – Koulu, Risto – Lindfors, Heidi (toim.), Oikeudenkäyntejä ja tuomioistuintuimiamia. Juhlakirja Juha Lappalainen 60 vuotta. Edita Prima Oy 2007.

- Husa, Jaakko – Mutanen, Anu – Pohjolainen, Teuvo, Kirjoitetaan juridiikkaa. 2., uudistettu painos. Talentum Media Oy 2008.
- Hyttinen, Tatu – Jokela, Antti – Vuorenpää, Mikko (toim.), Rikoksesta rangaistukseen, juhlaulkaisu Pekka Viljanen 1952–26/8–2012. Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta 2012.
- Häyhä, Juha (toim.), Minun metodini. WSOY 1997.
- Häyhä, Juha, Johdanto, s. 15–34 teoksessa Häyhä, Juha (toim.), Minun metodini. WSOY 1997.
- Ikonen, Tuomas, Ylimääräisen tiedon käyttäminen esitutkinnan suuntaamiseksi ja syyttömyyttä tukevana selvityksenä. Defensor Legis N:o 6/2020, s. 942–957.
- Jokela, Antti, Uudistuva rikosprosessi. Kauppakaari Oy, Lakimiesliiton kustannus 1997.
- Jokela, Antti, Hovioikeusmenettely. 2., uudistettu painos. Alma Talent Oy 2010.
- Jokela, Antti, Oikeudenkäynti III. Pääkäsittely, todistelu ja tuomio. 2. uudistettu painos. Talentum 2015.
- Jokela, Antti, Rikosprosessioikeus. 5., uudistettu painos. Alma Talent Oy 2018.
- Jonkka, Jaakko, Syytekynnys : tutkimus syytteen nostamiseen vaadittavan näytön arvioinnista. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja. A-sarja N:o 187. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1991.
- Jonkka, Jaakko, Rikosprosessioikeuden yleisistä opeista. Helsingin yliopiston rikos- ja prosessioikeuden laitoksen julkaisuja A:6. Helsinki 1992.
- Jonkka, Jaakko, Eräitä näkökohtia perusoikeuksien toteutumisesta erityisesti rikosprosessissa. Lakimies 8/1998, s. 1255–1270.
- Jonkka, Jaakko, Näkökohtia näyttökynnyksistä, s. 141–156 teoksessa Haavisto, Risto (toim.), Matkalla pohjoiseen. Juhlakirja Professori Jyrki Virolainen. Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunta 2003.
- Järmälä, Kari, Ennen tuomion antamista tapahtuvan vangitsemisen erityiset edellytykset. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 45. Tampere 2020.
- Kainulainen, Heini, Rikosprosessuaalinen vangitseminen tuomioistuinkäytännössä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja, 1235–9254; 34. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos 1998.
- Kajala, Jani, Rikoksesta epäillyn oikeudenmukainen oikeudenkäynti vangitsemisoikeudenkäynnissä. Defensor Legis N:o 4/2021, s. 871–887.
- Kangas, Urpo, Minun metodini, s. 90–109 teoksessa Häyhä, Juha (toim.), Minun metodini. WSOY 1997.
- Karhu, Juha, Perusoikeudet ja oikeuslähdeoppi. Lakimies 5/2003, s. 789–807.
- Keinänen, Anssi – Kukkonen, Reima – Kilpeläinen, Mia (toim.), Oikeustieteiden moniotte-
lija – Matti Tolvanen 60 vuotta. Edita Publishing Oy 2015.
- Kolehmainen, Antti, Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä, s. 106–134 teok-
sessa Miettinen, Tarmo (toim.), Oikeustieteellinen opinnäyte – artikkeleita oikeustie-

teellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Edilex kirjat 16.2.2016. [www.edilex.fi/kirjat/16170].

- Koponen, Pekka – Lahti, Raimo – Konttinen-Di Nardo, Essi (toim.), Kirjoituksia rikosprosessioikeudesta. Helsingin hovioikeus 2016.
- Korkka-Knuts, Heli – Helenius, Dan – Frände, Dan, Yleinen rikosoikeus. 3., uudistettu painos. Edita Publishing Oy 2020.
- Koskela, Tarja, Oikeustapauskommentti ratkaisusta KKO 2021:40 teoksessa Timonen, Pekka (toim.), KKO:n ratkaisut kommentein. Alma Talent Oy 1998-.
- Kujala, Tero, Suhteellisuusperiaatteen huomioon ottaminen pakkokeinojen käytöstä päätettäessä, s. 195–211 teoksessa Koponen, Pekka – Lahti, Raimo – Konttinen-Di Nardo, Essi (toim.), Kirjoituksia rikosprosessioikeudesta. Helsingin hovioikeus 2016.
- Kuuliala, Matti, Tuomioistuimen rutiinit ja prosessioikeus. Lakimies 5/2006, s. 727–749.
- Laakso, Seppo, Lainopin teoreettiset lähtökohdat. Tampereen yliopisto 2012.
- Lappalainen, Juha, Siviiliprosessioikeus I. Lakimiesliiton kustannus 1995.
- Lappalainen, Juha – Rautio, Jaakko, V TODISTELU > 1. Yleistä todistelusta, teoksessa Helenius, Dan, – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas, – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki – Vuorenperä, Mikko, Prosessioikeus. 6., uudistettu painos. Alma Talent 2021.
- Lappalainen, Juha – Rautio, Jaakko, V TODISTELU > 3. Näytön arviointi, teoksessa Helenius, Dan, – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas, – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki – Vuorenperä, Mikko, Prosessioikeus. 6., uudistettu painos. Alma Talent 2021.
- Launiala, Mika, Esitutkinnasta tuomioon. Esitutkinta osana rikosprosessia ja rikosprosessin funktiot. Edilex kirjat 21.1.2010. [www.edilex.fi/lakikirjasto/6731] (Launiala 2010a).
- Launiala, Mika, Esitutinnan funktiot ja eriytetty funktioajattelu. Oikeus 2/2010, s. 116–137. (Launiala 2010b).
- Launiala, Mika, Syyttömyysolettamasta erityisesti esitutinnan näkökulmasta. Edilex artikkelit 24.8.2010. [www.edilex.fi/lakikirjasto/7232] (Launiala 2010c).
- Launiala, Mika, Välttämättömyys, optimointi ja minimointi – vähimmän haitan periaate uudessa esitutkintalaissa (805/2011). Edilex artikkelit 24.7.2012. [www.edilex.fi/lakikirjasto/8955].
- Launiala, Mika, Suhteellisuusperiaate uuden esitutkintalain (805/2011) 4 luvun 4 §:ssä. Edilex artikkelit 12.8.2013. [www.edilex.fi/lakikirjasto/10615].
- Launiala, Mika, Oikeustapauskommentti ratkaisusta KKO 2014:29 teoksessa Timonen, Pekka (toim.), KKO:n ratkaisut kommentein. Alma Talent Oy 1998-.
- Launiala, Mika, Esitutinnan tarkoituseristä ja esitutkintaperiaatteista, s. 225–237 teoksessa Keinänen, Anssi – Kukkonen, Reima – Kilpeläinen, Mia (toim.), Oikeustieteiden moniottelija – Matti Tolvanen 60 vuotta. Edita Publishing Oy 2015.

- Launiala, Mika, Prejudikaatti ja prejudikaattinormi. Edilex artikkelit 9.8.2016. [www.edilex.fi/artikkelit/16683].
- Launiala, Mika, Rikoksesta epäillyn vangitsemisen edellytyksistä, vaihtoehdoista ja liitännäisistä. Defensor Legis 1/2021, s. 138–158.
- Lavapuro, Juha, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen noudattamien tulkintaperiaatteiden kansallisesta sovellettavuudesta. Defensor Legis N:o 4/2011, s. 467–479.
- Lehtimaja, Lauri, Aineellinen totuus ja järkevä epäily. Lakimies 2/1981, s. 170–174.
- Leikas, Minna (toim.), Oikeudenkäynti pakkokeinoasioissa. Käsittelijän opas. Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten laatuhanke. Laatutyöryhmän II/2015 raportti työprosessien yhtenäistämiseksi ja kehittämiseksi. Rovaniemen hovioikeuspiiri 2016.
- Leppänen, Tatu – Välimaa, Asko, Muutoksenhaun pääpiirteet. 4., uudistettu painos. Rikos- ja prosessioikeuden sekä oikeuden yleistieteiden laitos, Helsingin yliopisto 1998.
- Lindberg, Gunnel, Straffprocessuella tvångsmedel – när och hur får de användas? Tredje upplagan. Karnov Group Sweden AB 2012.
- Miettinen, Tarmo (toim.), Oikeustieteellinen opinnäyte – artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Edilex kirjat 16.2.2016. [www.edilex.fi/kirjat/16170].
- Määttä, Tapio, Metodinen pluralismi oikeustieteessä – ympäristöoikeudellisen tutkimuksen suuntaukset ja menetelmät, s. 135–222 teoksessa Miettinen, Tarmo (toim.), Oikeustieteellinen opinnäyte – artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Edilex kirjat 16.2.2016. [www.edilex.fi/kirjat/16170].
- Niemi, Johanna, VIII ESITUTKINTA JA PAKKOKEINOT luku 2. Pakkokeinot, teoksessa Helenius, Dan, – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas, – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki – Vuorenpää, Mikko, Prosessioikeus. 6., uudistettu painos. Alma Talent 2021.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna, Perusoikeudet rikosprosessissa, s. 151–175 teoksessa Nieminen, Liisa (toim.), Perusoikeudet Suomessa. Kauppakaari Oyj 1999.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna, Johdatus esitutkinta- ja pakkokeinolakeihin. Werner Söderström Lakitieto Oy 2000.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna, Rikosprosessin malleista ja funktioista, s. 337–348 teoksessa Haavisto, Risto (toim.), Matkalla pohjoiseen. Juhlakirja Professori Jyrki Virolainen. Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunta 2003.
- Nieminen, Liisa (toim.), Perusoikeudet Suomessa. Kauppakaari Oyj 1999.
- Nowak, Karol, Oskyldighetspresumtionen. Norstedts Juridik 2003.
- Olivecrona, Karl, Rättegången i brottmål enligt RB. Tredje, omarbetade upplagan. Lund 1986.
- Pellonpää, Matti – Gullans, Monica – Pölönen, Pasi – Tapanila, Antti, Euroopan ihmisoikeussopimus. 6., uudistettu painos. Alma Talent Fokus -palvelu 2018. (Pellonpää ym. 2018).

- Persson, Mareike – Holm, Erik – Hansen, Helén, I Oberried står inte tiden stilla – om häktningsstider i Sverige och Tyskland. JFT 2–4/2017, s. 562–572.
- Plosila, Petteri, KKO:2021:75 Pakkokeino – Vangitseminen – Muutoksenhaku – Kantelu. Prosessioikeusblogi 17.11.2021. [<https://www.prosessioikeus.fi/kko202175-pakkokeino-vangitseminen-muutoksenhaku-kantelu/>] (12.12.2021).
- Pölönen, Pasi, Salaiset pakkokeinot. Kauppakaari Oy, Lakimiesliiton kustannus 1997.
- Pölönen, Pasi, Henkilötodistelu rikosprosessissa. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 236. Suomalainen lakimiesyhdistys 2003.
- Rantaeskola, Satu, Rikos ja rikosprosessi. AS Pakett 2019.
- Rautio, Jaakko – Frände, Dan – Wahlberg, Markus, Todistelu : oikeudenkäymiskaaren 17 luvun kommentaari. 2., uudistettu painos. Edita 2020.
- Saraviita, Ilkka, Suomen perusoikeusjärjestelmä. Pandecta Oy 1998.
- Saraviita, Ilkka, Perustuslaki. Alma Talent Fokus -palvelu 2011.
- Savela, Antti (toim.), Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhankkeen työryhmäraportteja VIII. Rovaniemen hovioikeuspiiri 2007.
- Schabas, William, The European Convention on Human Rights: A Commentary. Oxford University Press 2015.
- Siltala, Raimo, Oikeustieteen tieteenteoria. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja, A-sarja N:o 234. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2003.
- Tapanila, Antti, Kontradiktorisuus syytetyn oikeutena. Tietosanoma 2019.
- Tarkka, Anna-Stiina, Selvitysvelvollisuus ja todistustaakka – vertailevia näkökohtia hallinto- ja rikosprosesseista. Lakimies 3–4/2015, s. 508–532.
- Timonen, Pekka, Johdatus lainopin metodiin ja lainopilliseen kirjoittamiseen. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 1998.
- Timonen, Pekka (toim.), KKO:n ratkaisut kommentein. Alma Talent Oy 1998-.
- Tirkkonen, Tauno, Suomen rikosprosessioikeus I. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja N:o 25. 2., uusittu painos. WSOY 1969.
- Tirkkonen, Tauno, Suomen rikosprosessioikeus II. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja N:o 56. 2., uusittu painos. WSOY 1972.
- Tolonen, Hannu, Oikeuslähdeoppi. WSOY Lakitieto 2003.
- Tolvanen, Matti, Loppulausunnot rikosprosessissa. Defensor Legis N:o 3/2001, s. 408–418.
- Tolvanen, Matti, Esitutinnan uusi työnjako, poliisi johtaa, syyttäjä ohjaa. Oikeus 1/2004, s. 55–72.
- Tolvanen, Matti, Muuttuva tutkintavankeus. Defensor Legis N:o 5/2006. s. 775–785. (Tolvanen 2006a).
- Tolvanen, Matti, Asianosaisten ja tuomioistuimen roolit todistelussa. Lakimies 7–8/2006, s. 1325–1343. (Tolvanen 2006b).

- Tolvanen, Matti, Tosiseikat rikosprosessissa. Edilex artikkelit 18.8.2006. [www.edilex.fi/lakikirjasto/3610.pdf]. (Tolvanen 2006c).
- Tolvanen, Matti, Valikoituja näkökohtia syyttömyysolettamasta, s. 241–255 teoksessa Hyttinen, Tatu – Jokela, Antti – Vuorenpää, Mikko (toim.), Rikoksesta rangaistukseen, juhlaulkaisu Pekka Viljanen 1952–26/8–2012. Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta 2012.
- Tolvanen, Matti, Rikosprosessuaaliset pakkokeinot aineettomiin oikeuksiin kohdistuvien rikosten tutkinnassa, estämisessä ja paljastamisessa. Lakimies 7–8/2013, s. 1296–1318.
- Tolvanen, Matti, Oikeustapauskommentti ratkaisusta KKO 2020:16 teoksessa Timonen, Pekka (toim.), KKO:n ratkaisut kommentein. Alma Talent Oy 1998-.
- Tolvanen, Matti – Kukkonen Reima, Esitutkinta- ja pakkokeino-oikeuden perusteet. Talentum 2011.
- Trechsel, Stefan, Human Rights in Criminal Proceedings. Oxford University Press 2006.
- Turunen, Santtu, Oikeustapauskommentti ratkaisusta KKO 2007:7 teoksessa Timonen, Pekka (toim.), KKO:n ratkaisut kommentein. Alma Talent Oy 1998-.
- Vaitoja, Jari, Oikeustapauskommentti ratkaisusta KKO 1998:90 teoksessa Timonen, Pekka (toim.), KKO:n ratkaisut kommentein. Alma Talent Oy 1998-.
- Viitanen, Marko, Oikeustapauskommentti ratkaisusta KKO 2019:99 teoksessa Timonen, Pekka (toim.), KKO:n ratkaisut kommentein. Alma Talent Oy 1998-. (Viitanen 2020a).
- Viitanen, Marko Oikeustapauskommentti ratkaisusta KKO 2020:36 teoksessa Timonen, Pekka (toim.), KKO:n ratkaisut kommentein. Alma Talent Oy 1998-. (Viitanen 2020b).
- Viljanen, Veli-Pekka, Perusoikeuksien rajoittamisedellytykset. Alma Talent Fokus -palvelu 2001.
- Virolainen, Jyrki, Väittämistaakasta vähäsen. Lakimies 8/1985, s. 973–1006.
- Virolainen, Jyrki, Lainkäyttö. Suomen Lakimiesliiton kirjasarja N:o 114. Lakimiesliiton kustannus 1995.
- Virolainen, Jyrki, Rikosprosessioikeus I. Pandecta Oy 1998.
- Virolainen, Jyrki, Väittämistaakasta vieläkin vähäsen. Lakimies 7–8/2000, s. 1155–1169.
- Virolainen, Jyrki – Martikainen, Petri, Tuomion perustelevinen. Talentum 2010.
- Virolainen, Jyrki – Pölönen, Pasi, Rikosprosessin perusteet. Rikosprosessioikeus I. WSOY Lakitieto 2003.
- Virolainen, Jyrki – Pölönen, Pasi, Rikosprosessin osalliset. Rikosprosessioikeus II. Alma Talent Oy 2004.
- Virolainen, Jyrki – Vuorenpää, Mikko, I JOHDATUS PROSESSIOIKEUTEEN, teoksessa Helenius, Dan, – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas, – Koulu, Risto – Lapalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Ti-

mo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki – Vuorenpää, Mikko, Prosessioikeus. 6., uudistettu painos. Alma Talent 2021.

Vuorenpää, Mikko, Syyttäjän tehtävät, Erityisesti silmällä pitäen rikoslain yleisestävää vaikutusta. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2007.

Vuorenpää, Mikko, Prosessioikeuden perusteet – Prosessioikeuden yleisiä lähtökohtia sekä menettely kärjäoikeuden tuomioon asti. Alma Talent Oy 2009.

Westerlund, Gösta, Straffprocessuella tvångsmedel. Femte upplagan. Ab Otto Kr Bruun 2013.

Virallislähteet

Council of Europe, Guide on Article 5 of the European Convention on Human Rights – Right to liberty and security. Council of Europe/European Court of Human Rights 2021.

HaVL 38/2002 vp, Hallintovaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä (HE 52/2002 vp) laeiksi esitutkintalain ja pakkokeinolain sekä eräiden näihin liittyvien lakien muuttamisesta.

HaVL 50/2010 vp, Hallintovaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä (HE 222/2010 vp) esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi.

HE 14/1985 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkintaa ja pakkokeinoja rikosasioissa koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 186/1988 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle eräksi esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädäntöön liittyviksi laeiksi.

HE 251/1989 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi pakkokeinolain 1 luvun muuttamisesta.

HE 309/1993 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

HE 22/1994 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle telekuuntelua ja -valvontaa sekä teknistä tarkkailua koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 181/1994 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi pakkokeinolain muuttamisesta.

HE 82/1995 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 1/1998 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi.

HE 32/2001 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren ja eräiden muiden lakien riita-asiain valmistelua, pääkäsittelyä sekä hakemusasioiden käsittelyä koskevien säännösten muuttamisesta.

HE 52/2002 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi esitutkintalain ja pakkokeinolain sekä eräiden näihin liittyvien lakien muuttamisesta.

HE 222/2010 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi.

- HE 14/2013 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi esitutkintalain ja pakkokeinolain muuttamisesta sekä eräksi niihin liittyviksi laeiksi.
- HE 46/2014 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.
- HE 71/2014 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi esitutkintalain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 252/2016 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle tutkintavankeuden vaihtoehtoja ja järjestämistä koskevaksi lainsäädännöksi.
- HE 177/2018 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi esitutkintalain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- KOM 2003:3, Tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitean mietintö 2003:3. Oikeusministeriö 2003.
- KOM 2009:2, Esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain kokonaisuudistus. Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunnan mietintö 2009:2. Oikeusministeriö 2009.
- LaVM 9/1986 vp, Lakivaliokunnan mietintö n:o 9 hallituksen esityksen johdosta esitutkintaa ja pakkokeinoja rikosasioissa koskevaksi lainsäädännöksi.
- LaVM 21/1994 vp, Lakivaliokunnan mietintö n:o 21 hallituksen esityksestä laiksi pakkokeinolain muuttamisesta.
- LaVM 9/1997 vp, Lakivaliokunnan mietintö n:o 9 hallituksen esityksestä rikosasiain oikeudenkäyntimenettelyn uudistamiseksi alioikeuksissa.
- LaVM 31/2002 vp, Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä (HE 52/2002 vp) laeiksi esitutkintalain ja pakkokeinolain sekä eräiden näihin liittyvien lakien muuttamisesta.
- LaVM 44/2010 vp, Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä (HE 222/2010 vp) esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi.
- Oikeusministeriö, Tutkintavankeuden vaihtoehdot ja järjestäminen. Oikeusministeriön julkaisu. Mietintöjä ja lausuntoja 5/2016.
- Oikeusministeriö, Pakkokeinolain muutostarpeiden tarkastelu. Työryhmämietintö. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2022:1.
- PeVL 2/1990 vp, Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen ja siihen liittyvien lisäpöytäkirjojen eräiden määräysten hyväksymisestä.
- PeVL 6/1998 vp, Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä (HE 242/1997 vp) laeiksi liikennevalvontaa vaikeuttavien laitteiden kieltämisestä ja tieliikennelain 75 §:n muuttamisesta.
- PeVL 36/2002 vp, Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä (HE 52/2002 vp) laeiksi esitutkintalain ja pakkokeinolain sekä eräiden näihin liittyvien lakien muuttamisesta.
- PeVL 66/2010 vp, Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä esitutkinta- ja pakkokeinolain uudistamiseksi.

PeVM 25/1994 vp, Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 25 hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

PeVM 10/1998 vp, Perustuslakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi.

Rec(2006)13, Recommendation Rec(2006)13 of the Committee of Ministers to member states on the use of remand in custody, the conditions in which it takes place and the provision of safeguards against abuse.

SOU 1938:44, Statens offentliga utredningar 1938:44, Processlagberedningens förslag till rättegångsbalk II motiv m.m.

SOU 1977:50, Statens offentliga utredningar, Häktning och anhållande. Betänkande av utredningen ang översyn av häktningsbestämmelserna.

SOU 1985:27, Gropen, anhållen, häktad. Straffprocessuella tvångsmedel m.m. Betänkande av 1983 års häktningsutredning.

OIKEUSTAPAUKSET

Korkein oikeus

KKO 1995:180

KKO 1996:129

KKO 1998:90

KKO 1999:29

KKO 1999:30

KKO 2001:90

KKO 2003:128

KKO 2004:7

KKO 2007:7

KKO 2009:54

KKO 2010:64

KKO 2012:70

KKO 2014:29

KKO 2015:14

KKO 2018:52

KKO 2018:77

KKO 2018:87

KKO 2019:99

KKO 2020:16
KKO 2020:36
KKO 2020:66
KKO 2020:79
KKO 2021:40
KKO 2021:42
KKO 2021:75
KKO 2021:86
KKO 2022:4
KKO 2022:5

Hovioikeudet

Helsingin HO 2.3.2012 t. 626
Helsingin HO 4.12.2015 t. 1747
Helsingin HO 29.12.2020 t. 1814
Helsingin HO 10.12.2021 t. 1652
Itä-Suomen HO 23.1.2018 t. 48
Itä-Suomen HO 14.7.2021 t. 393
Kouvolan HO 3.2.2011 t. 162
Vaasan HO 5.2.2021 t. 54

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

A. ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta, 3455/05, suuri jaosto, 19.2.2009.
Airey v. Irlanti, 6289/73, 9.10.1979.
Allenet de Ribemont v. Ranska, 15175/89, 10.2.1995.
Alparslan Altan v. Turkki, 1277/17, toinen jaosto, 16.4.2019.
B. v. Itävalta, 11968/86, 28.3.1990.
Baranowski v. Puola, 28358/95, ensimmäinen jaosto, 28.3.2000.
Barberà, Messegué ja Jabardo v. Espanja, 10590/83, suuri jaosto, 6.12.1988.
Becciev v. Moldova, 9190/03, neljäs jaosto, 4.10.2005.
Bozano v. Ranska, 9990/82, 18.12.1986.
Brogan ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta, 11209/84, 29.11.1988.

- Buzadji v. Moldovan tasavalta, 23755/07, suuri jaosto, 5.7.2016.
- Bykov v. Venäjä, 4378/02, suuri jaosto, 10.3.2009.
- Clooth v. Belgia, 12718/87, 12.12.1991.
- Cossey v. Yhdistynyt kuningaskunta, 10843/84, suuri jaosto, 27.9.1990.
- Gál v. Unkari, 62631/11, toinen jaosto, 11.3.2014.
- Creangă v. Romania, 29226/03, suuri jaosto, 23.2.2012.
- De Tommaso v. Italia, 43395/09, suuri jaosto, 23.2.2017.
- Denis ja Irvine v. Belgia, 62819/17, 63921/17, suuri jaosto, 1.6.2021.
- Engel ja muut v. Alankomaat, 5100/71, 8.6.1976.
- Erkalo v. Alankomaat, 23807/94, 2.9.1998.
- G.K. v. Puola, 38816/97, 20.1.2004.
- Golder v. Yhdistynyt kuningaskunta, 4451/70, 21.2.1975.
- H.L. v. Yhdistynyt kuningaskunta, 45508/99, neljäs jaosto, 5.10.2004.
- Idalov v. Venäjä, 5826/03, suuri jaosto, 22.5.2012.
- İpek ja muut v. Turkki, 17019/02, 30070/02, toinen jaosto, 3.2.2009.
- James, Wells ja Lee v. Yhdistynyt kuningaskunta, 25119/09, 57715/09, 57877/09, neljäs jaosto, 18.9.2012.
- Kandzhov v. Bulgaria, 68294/01, viides jaosto, 6.11.2008.
- Khlaifia ja muut v. Italia, 16483/12, suuri jaosto, 15.12.2016.
- Khudoyorov v. Venäjä, 6847/02, neljäs jaosto, 8.11.2005.
- Kurt v. Turkki, 24276/76, 25.5.1998.
- Lakatos v. Unkari, 21786/15, neljäs jaosto, 26.6.2018.
- Letellier v. Ranska, 12369/86, 26.6.1991.
- Magee ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta, 26289/12, 29062/12, 29891/12, 12.5.2015.
- Matijašević v. Serbia, 23037/04, toinen jaosto, 19.9.2006.
- McKay v. Yhdistynyt kuningaskunta, 543/03, suuri jaosto, 3.10.2006.
- Medvedyev ja muut v. Ranska, 3394/03, suuri jaosto, 29.3.2010.
- Merabishvili v. Georgia, 72508/13, suuri jaosto 28.11.2017.
- Mikhail Grishin v. Venäjä, 14807/08, ensimmäinen jaosto, 24.7.2012.
- Moldoveanu v. Moldovan tasavalta, 53660/15, toinen jaosto, 14.9.2021.
- Mooren v. Saksa, 11364/03, viides jaosto, 13.12.2007.
- Mooren v. Saksa, 11364/03, suuri jaosto, 9.7.2009.
- N.C. v. Italia, 24952/94, toinen jaosto, 11.1.2001.

- Neumeister v. Itävalta, 1936/63, 27.6.1968.
- Nowicka v. Puola, 30218/96, toinen jaosto, 3.12.2002.
- O.P. v. Moldovan tasavalta, 33418/17, toinen jaosto, 26.10.2021.
- Oral ja Atabay v. Turkki, 39686/02, neljäs jaosto, 23.6.2009.
- Oravec v. Kroatia, 51249/11, toinen jaosto, 11.7.2017.
- Panchenko v. Venäjä, 45100/98, neljäs jaosto, 8.2.2005.
- Raninen v. Suomi, 20972/92, 16.12.1997.
- S., V. ja A. v. Tanska, 35553/12, 36678/12, 36711/12, suuri jaosto, 22.10.2018.
- Saadi v. Yhdistynyt kuningaskunta, 13229/03, suuri jaosto, 29.1.2008.
- Selahattin Demirtaş v. Turkki (No 2), 14305/17, suuri jaosto, 22.12.2020.
- Soering v. Yhdistynyt kuningaskunta, 14038/88, 7.7.1989.
- Stafford v. Yhdistynyt kuningaskunta, 46295/99, suuri jaosto, 28.5.2002.
- Storck v. Saksa, 61603/00, kolmas jaosto, 16.6.2005.
- Tase v. Romania, 29761/02, kolmas jaosto, 10.6.2008.
- Telfner v. Itävalta, 33501/96, 20.3.2001.
- Tomasi v. Ranska, 12850/87, 27.8.1992.
- Trzaska v. Puola, 25792/94, 11.7.2000.
- Tymoshenko v. Ukraina, 49872/11, viides jaosto, 30.4.2013.
- Van der Leer v. Alankomaat, 11509/85, 22.1.1990.
- Wassink v. Alankomaat, 12535/86, 27.9.1990.
- Willcox ja Hurford v. Yhdistynyt kuningaskunta 43759/10, 43771/12, 8.1.2013.
- Wloch v. Puola, 27785/95, viides jaosto, 19.10.2000.

Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuskomitea

- Vuolanne v. Suomi, 265/1987, 7.4.1989.

Valtioneuvoston oikeuskanslerin päätökset

- OKV 5.11.2021 dnro OKV/420/70/2020: Apulaisoikeuskanslerin päätös 5.11.2021 poliisin menettelyä pakkokeinoasioiden käsittelyssä koskevassa asiassa.

Eduskunnan oikeusasiamiehen päätökset

AOA 25.6.2003 dnro 2765/4/00 ja 2903/4/02: Apulaisoikeusasiamiehen päätös 25.6.2003 kanteluun vangitsemisvaatimuksen perusteluita ja suostumuksen merkitystä kotietsinnässä koskevassa asiassa.

AOA 2.13.2013 dnro 2625/4/13: Apulaisoikeusasiamiehen sijaisen päätös 3.12.2013 kanteluun tunnistamisen puuttumisen merkitystä syyteharkinnalle ja syytteen nostamiselle koskevassa asiassa.

EOAK 29.8.2018 dnro EOAK/6888/2017: Oikeusasiamiehen päätös 29.8.2018 kanteluun vangitsemispäätöksen perustelemista koskevassa asiassa.

EOAK 6.2.2020 dnro EOAK/331/2019: Oikeusasiamiehen päätös 6.2.2020 kanteluun lainvastaista pitämistä lukitussa tilassa koskevassa asiassa.

EOAK 14.9.2021 dnro EOAK/1178/2021: Oikeusasiamiehen päätös 14.9.2021 kanteluun poliisin menettelyä koskevassa asiassa.

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomukset

EOA 1998, Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus toiminnastaan vuonna 1997. Helsinki 1998.

EOA 2001, Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus toiminnastaan vuonna 2000. Helsinki 2001.

EOA 2002, Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus toiminnastaan vuonna 2001. Helsinki 2002.

Eduskunnan oikeusasiamiehen lausunnot

EOAK 28.9.2016 dnro EOAK/3616/2016: Eduskunnan oikeusasiamiehen lausunto eduskunnan lakivaliokunnalle Hallituksen esityksestä (HE 93/2016 vp) eduskunnalle laeiksi rikoslain 34 a luvun, pakkokeinolain 10 luvun ja 5 luvun muuttamisesta.

INTERNETLÄHTEET

Kotimaisten kielten keskus. Kielitoimiston sanakirja. Selvitys.
[<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/selvitys>] (luettu 17.11.2021).

Suomen virallinen tilasto. Rikos- ja pakkokeinotilasto.
[<http://www.stat.fi/til/rpk/meta.html>] Tilastokeskus (luettu 10.8.2021).

Wiktionary. Konkreettinen.
[<https://fi.wiktionary.org/wiki/konkreettinen>]. (luettu 27.2.2022).

Wiktionary. Selvitys.
[<https://fi.wiktionary.org/wiki/selvitys>] (luettu 17.11.2021).

LYHENNELUETTELO

EIS	yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi SopS 18–19/1990
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EOA	eduskunnan oikeusasiamies
ETL	esitutkintalaki 805/2011
HaVL	hallintovaliokunnan lausunto
HE	hallituksen esitys
HO	hovioikeus
KKO	korkein oikeus
KOM	komiteanmietintö
KP-sopimus	kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus ja siihen liittyvä valinnainen pöytäkirja yksilövalituksista SopS 7–8/1976
KäO	käräjäoikeus
L	laki
LaVM	lakivaliokunnan mietintö
OK	oikeudenkäymiskaari, 4/1734
PeVM	perustuslakivaliokunnan mietintö
PKL	pakkokeinolaki, 806/2011
PL	Suomen perustuslaki, 731/1999
RL	rikoslaki 39/1889
ROL	laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa, 689/1997
SopS	Suomen säädöskokoelman sopimussarja
SOU	statens offentliga utredningar
SyytKorvL	laki syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista vapauden menetyksen johdosta maksettavasta korvauksesta 422/1974
tiedonsaantidirektiivi	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/13/EU tiedonsaantioikeudesta ja rikosoikeudellisista menettelyistä
toim.	toimittaja
TVL	tutkintavankeuslaki 769/2005
vp	valtiopäivät
Wienin yleissopimus	valtiosopimuksia koskeva Wienin yleissopimus SopS 33/1980
YK	yhdistyneet kansakunnat
YTJulkL	laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa 370/2003

1 JOHDANTO

1.1 Tutkielman tausta, tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Tämän tutkielman aiheena on vangitsemisasiassa esitettävä selvitys. *Vangitsemisella, eli tutkintavankeudella*, tarkoitetaan pakkokeinolaissa (806/2011, PKL)¹ säädettyä, vapauteen kohdistuvaa rikosprosessuaalista pakkokeinoa², jonka tavoitteena on turvata rikosprosessia ja/tai rangaistuksen täytäntöönpanoa.³ Vangittaessa rikoksesta epäillyltä tai rikoksesta tuomitulta riistetään vapaus siten, että vangittavaksi vaadittu määrätään pidettäväksi säilösä.⁴ Vangitsemista pidetään perustellusti rikosprosessuaalisista pakkokeinoista ankarimpana, sillä se voi johtaa pitkäaikaiseen vapaudenmenetykseen jo ennen langettavaa tuomiota.⁵

Rikosprosessin lähtökohtana on *syyttömyysolettama*, joka turvaa jokaiselle oikeuden tulla pidetyksi syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen.⁶ Vangitseminen merkitsee vapaudenriistona ja siihen mahdollisesti liittyvinä yhteydenpidon rajoituksina tuntuvaan puuttumista sen kohteen vapauksiin. Tutkintavankeuteen voi liittyä erilaisia haittavaikutuksia, ja se voi johtaa esimerkiksi työ- tai opiskelupaikan menettämiseen sekä ihmissuhteiden ylläpidon vaikeutumiseen.⁷ Käytännössä vangitseminen voi johtaa myös epäillyn leimautumiseen syylliseksi, vaikka esitutkintaa ei ole vielä saatu päätökseen eikä syytteitä ole nostettu.⁸ Siitä huolimatta, että tutkintavankeuden tulisi olla viimesijainen keino rikosprosessin turvaamiseksi,⁹ vangitseminen on melko tavallinen pakkokeino¹⁰ ja vangitsemisasioiden käsittely voi olla summaarista¹¹ ja rutiininomaista.¹²

¹ Nykyinen pakkokeinolaki 806/2011 on tullut voimaan 1.1.2014.

² *Rikosprosessuaaliset pakkokeinot* ovat toimenpiteitä, joilla puututaan yksilön lailla suojattuihin oikeushyviin ja joilla pyritään turvaamaan rikosprosessin häiriötöntä kulkua ja asian saattamista aineellisesti oikeaan lopputulokseen. Fredman ym. 2020, s. 687. Vrt. Frände 2009, 79. Rikosprosessuaalisten pakkokeinojen lisäksi pakkokeinoja käytetään myös muissa prosesseissa. Pakkokeinot voidaan jaotella prosessilajin perusteella rikosprosessuaalisiin, siviiliprosessuaalisiin ja hallintoprosessuaalisiin pakkokeinoihin. Olivecrona 1968, s. 214. Tässä tutkielmassa *pakkokeinoilla* tarkoitetaan rikosprosessuaalisia pakkokeinoja.

³ Fredman ym. 2020, s. 792.

⁴ Tirkkonen 1972, s. 11; Tolvanen – Kukkonen 2011, s. 226; Fredman ym. 2020, s. 792.

⁵ Kainulainen 1998, s. 1; Fredman ym. 2020, s. 793. Viime vuosien aikana tutkintavankien määrä sekä tutkintavankeuden pituus ovat kasvaneet rikollisuustilanteen muutosten, kuten järjestäytyneen rikollisuuden lisääntymisen sekä rikollisuuden kansainvälistymisen seurauksena. Myös esitutkinta on laajentunut ja siihen käytettävä aika pidentynyt. Rikosprosessin keston yleisestä pidentymisestä on vääjäämättä seurannut myös tutkintavankeuden keston pidentyminen. HE 252/2016 vp, s. 4.

⁶ Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (SopS 18–19/1990) 6.2 artikla.

⁷ Oikeusministeriö 2016, s. 16.

⁸ HE 186/1988 vp, s. 4–5; Virolainen 1998, s. 365; HE 52/2002 vp, s. 19.

⁹ Oikeusministeriö 2016, s. 16; HE 252/2016 vp, s. 4; KKO 2020:16, kohta 13.

¹⁰ Launiala 2021, s. 1. Esimerkiksi vuonna 2020 Suomessa vangittiin noin 2000 henkilöä. Verrattuna matkustuskieltoon määrättyihin vangittujen määrä on ollut noin nelinkertainen. Suomen virallinen tilasto 2021, Rikos- ja pakkokeinotilasto.

¹¹ Ks. KKO 2021:40, kohta 15.

¹² Ks. Kuuliala 2006, s. 734.

Suomessa vangitsemistoimivalta on yksin tuomioistuimella (PKL 2:11–12). Vangitsemisasi- asia voi tulla tuomioistuimen käsiteltäväksi erillisenä asiana, tai se voidaan käsitellä liitän- näisiasiana myös syyteasian käsittelyn yhteydessä.¹³ Vangitsemisesta päätetään suullisessa istunnossa.¹⁴ Käsittely perustuu eräänlaiseen kaksiasianosaisuuteeseen,¹⁵ jossa osapuolina ovat hakija ja se, johon vaatimus kohdistuu.¹⁶ Empiirisissä tutkimuksissa on havaittu, että vangitsemisvaatimuksia hylätään tai määrätään vangittavaksi vaadittu vangitsemisen sijas- ta lievempään pakkokeinoon, kuten matkustuskieltoon, varsin harvoin.¹⁷

Vangittavaksi vaaditun oikeusturva edellyttää, ettei vangitsemisesta päätetä liian kevein perustein. Pakkokeinolaissa edellytetäänkin, että vangitsemisen edellytyksistä on esitettävä selvitys vangitsemisasi- an käsittelyssä. Sanottu selvitys voi perustua vain kirjalliseen aineis- toon, eikä asian käsittelyssä saa esittää tutkittavana olevasta rikoksesta tämän ja vangitta- vaksi vaaditun vangitsemisvaatimuksen johdosta esittämän lisäksi muuta selvitystä, ellei tuomioistuin katso siihen olevan erityistä syytä (PKL 3:8). Pykälästä ilmenee niin sanottu *selvittämisvelvollisuus*¹⁸ vangitsemisasi- oissa; sanamuoto on velvoittava – selvitystä on esitettävä. Toisaalta PKL 3:8:stä on luettavissa lainsäätäjän tarkoituksena olleen rajoittaa vangitsemisasi- oissa esitettävää selvitystä. Ennen tuomion antamista vangitsemisasi- an kä- sittelyssä ratkaistaan ainoastaan se, onko epäillyn vangitsemiselle olemassa edellytyksiä – ei sitä, onko vangittavaksi vaadittu syyllistynyt epäiltyyn rikokseen.¹⁹

Tutkielman tiedonintressi kohdistuu PKL 3:8:n tulkintaan. Tutkimuskysymykset muotou- tuvat seuraavasti:

1. *Minkälaista selvitystä vangitsemisasi- an käsittelyssä voidaan esittää?*
2. *Mikä on selvittämisvelvollisuuden sisältö vangitsemisasi- assa? Eli tarkemmin:*
 - a. *mistä seikoista selvitystä on esitettävä?*
 - b. *minkälaista selvitystä on esitettävä?*
 - c. *kenellä on selvittämisvelvollisuus, eli kuka kantaa riskin selvityksen riittävydestä?*

¹³ Ks. esim Fredman ym. 2020, s. 809. Vangitseminen voi tulla kyseeseen missä vaiheessa rikosprosessia tahansa.

¹⁴ Niemi 2021, VIII ESITUTKINTA JA PAKKOKKEINOT > 2. Pakkokeinot > Vapauteen kohdistuvat pak- kokeinot > Vangitseminen > Suullinen käsittely.

¹⁵ HE 22/1994 vp, s. 16; HaVL 38/2002 vp, s. 9.

¹⁶ Kyse ei kuitenkaan ole samanlaisesta kaksiasianosaisuudesta kuin syyteasian käsittelyssä, sillä vangitse- misasian käsittelyssä ei ole kantajaa ja vastaajaa. Fredman ym. 2020, s. 727.

¹⁷ Kainulainen 1998, s. 11–13 ja 36; Fredman 2017, s. 356 ja 358.

¹⁸ Pakkokeinolain 3:8:ssä ei puhuta näytöstä eikä todistelusta. Ks. Leikas 2016, s. 16. Sen vuoksi tässä tut- kielmassa käytetään pääasiassa termejä selvitys ja selvittämisvelvollisuus näytön ja näyttötaakan sijasta.

¹⁹ HE 14/1985 vp, s. 44; HE 186/1988 vp, s. 5.

3. Minkälaisia seikkoja selvityksen riittävyyden arvioinnissa on huomioitava?

Pakkokeinona vangitseminen merkitsee vakavaa puuttumista Suomen perustuslaissa (731/1999, PL) ja kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa perus- ja ihmisoikeutena suojattuun henkilökohtaiseen vapauteen,²⁰ minkä vuoksi tutkielmassa korostuu erityisesti perus- ja ihmisoikeuksien²¹ toteutumiseen vaikuttavien seikkojen arviointi. Tutkimuskysymyksiin vastaaminen edellyttää, että tutkielmassa analysoidaan myös vangitsemisen edellytyksiä ja vangitsemismenettelyä koskevaa kansainvälistä ja kansallista sääntelyaineistoa ja oikeuskäytäntöä. Tutkielmassa analysoidaan myös vangittavaksi vaaditun tiedonsaanti-oikeuden merkitystä, mutta selvyyden vuoksi todettakoon, että tutkielman tiedonintressi kohdistuu vangitsemisen edellytysten selvittämiseen *tuomioistuimen vangitsemisharkinnan* näkökulmasta. Käsiteltävien tapausten erilaisuudesta johtuen ei ole mielekäästä pyrkiä määrittelemään ehdottomia sääntöjä siitä, mitä konkreettista selvitystä kussakin tapauksessa on esitettävä. Sen sijaan tutkielmassa pyritään hahmottamaan yleisempiä, selvittämisvelvollisuuden kohdentamiseen ja sen laajuuteen vaikuttavia seikkoja. Tavoitteena on lisäksi saattaa tutkimuskohdetta ymmärrettävämpään ja johdonmukaisempaan muotoon.

Käsittelyn ulkopuolelle rajataan työn rajallisen laajuuden vuoksi vangitseminen PKL 2:11.3:n tarkoittamissa tilanteissa, eli Suomeen luovutettavaksi pyydettyjen vangitsemisen. Perusteen analysoiminen edellyttäisi tietyssä laajuudessa luovuttamismenettelyiden läpikäymistä, mutta siitä saatava lisäarvo tutkielmaan jäisi vähäiseksi. Samoin perustein rajataan työn ulkopuolelle tutkintavankeuden toteuttamiseen liittyvinä seikkoina tutkintavangin sijoittamispaikkaan sekä liitännäisvaatimuksiin, kuten yhteydenpidon rajoittamiseen liittyvä päätöksenteko.

Ottaen huomioon, että vaikka rikosprosessuaalisella vapaudenriistolla on suuri merkityksen kohteeksi joutuvalla yksilöllä sekä keskeinen merkitys rikosoikeusjärjestelmässä, vangitseminen ei kotimaisessa oikeudellisessa tutkimuksessa ja keskustelussa ole saanut erityisen suurta huomiota.²² Prosessioikeudellisessa oikeuskirjallisuudessa vangitsemista kä-

²⁰ KKO 1998:90; KKO 2019:99, kohta 22; KKO 2020:66, kohta 13; KKO 2020:79, kohta 13.

²¹ Tutkielmassa perusoikeuksilla viitataan Suomen perustuslain perusoikeusluvussa eli toisessa luvussa turvattuihin yksilön oikeuksiin ja ihmisoikeuksilla tarkoitetaan niitä yksilön perustavanlaatuisia oikeuksia, jotka turvataan kansainvälisissä ihmisoikeusasiakirjoissa. Ks. esim. Saraviita 1998, s. 13; Hallberg ym. 2011, II YLEINEN OSA > 1. Perusoikeuksien käsite ja luokittelu > Perusoikeus ja sen lähikäsitteet.

²² Ks. esim. de Godzinsky – Niemi 2008, s. 5; Järmälä 2020, s. 10. Fredmanin mukaan pakkokeinoasioista ylipäänsä on liian vähän erityisesti empiiristä tietoa Fredman ym. 2017, s. 353.

sitellään useissa rikosprosessia ja pakkokeinoja koskevissa perusteoksissa²³ ja vangitsemiskäytäntöjä on tutkittu paikoin myös empiirisesti.²⁴ Vangitsemisasiassa esitettävän selvityksen analysointi on kuitenkin useissa teoksissa rajoittunut lainsäädännön ja lain esitöiden käsittelyyn. Aihetta koskeva oikeuskirjallisuus onkin muutamaa poikkeustapausta lukuun ottamatta melko pintapuolista.²⁵ Aihetta koskevat lain esityöt eivät myöskään ole kovin laajat. Rikosprosessuaalisen vapaudenriiston edellytyksiin ja sitä koskevaan menettelyyn on tuomioistuimissa kiinnitetty viime aikoina enemmän huomiota. Aihe onkin erittäin ajankohtainen, sillä korkein oikeus (KKO) on antanut hiljattain useita vangitsemista koskevia ennakkopäätöksiä²⁶ ja vangitsemista koskevia ratkaisuja on julkaistu myös hovioikeuksissa (HO).²⁷ Vangitsemisasiassa esitettävä selvitys on lisäksi herättänyt keskustelua pakkokeinolainsäädännön muutostarpeita tarkastelleessa työryhmässä.²⁸

1.2 Tutkimusmetodi ja keskeiset oikeuslähteet

Kunakin tieteenalan uskottavuus kiteytyy sen tuottamien tulosten kontrolloitavuuteen. Oikeustieteen tutkimustuloksia voidaan koetella argumenttien kestävyyttä koskevassa keskustelussa, jossa keskeinen mitta on asianomaisen tutkimuksen metodi. Metodinen itseymmärrys onkin siten keskeisin tausta oikeustieteellisen tutkimuksen tulosten luotettavuudelle ja sen myötä, myös oikeustieteen uskottavuudelle.²⁹ Oikeustieteellisessä tutkimuksessa *metodin* käsite ei kuitenkaan ole yksiselitteinen, sillä oikeustieteissä vallitsee metodinen pluralismi eli menetelmällinen avoimuus, monimotisuus ja moniarvoisuus.³⁰ Oikeustieteen metodia voidaan kuvata esimerkiksi näkökulmaksi oikeuteen.³¹

²³ Ks. esim. Tolvanen – Kukkonen 2011, s. 226–259; Jokela 2018, s. 205–210; Fredman ym. 2020, s. 792–893; Niemi 2021, VIII ESITUTKINTA JA PAKKOKEINOT > 2. Pakkokeinot > Vapauteen kohdistuvat pakkokeinot > Vangitseminen; Fredman 2021, s. 553–589.

²⁴ Ks. esim. Kainulainen 1998; Fredman 2017; Järmälä 2020.

²⁵ Poikkeuksina voidaan mainita esimerkiksi Halijoki 2001a, s. 212–213; Fredman ym. 2020, s. s. 818–825; Launiala 2021, s. 145–146. Lisäksi vangitsemisen erityisten edellytysten osalta Järmälä 2020.

²⁶ KKO 2019:99, KKO 2020:16, KKO 2020:79; KKO 2021:40; KKO 2021:75; KKO 2022:4. Lisäksi korkein oikeus on antanut ratkaisun tutkintavangin sijoittamisesta, ks. KKO 2020:66.

²⁷ Ks. esim. Helsingin HO 29.12.2020 t. 1814; Vaasan HO 5.2.2021 t. 54; Itä-Suomen HO 14.7.2021 t. 393; Helsingin HO 10.12.2021 t. 1652.

²⁸ Työryhmä ei kuitenkaan nähnyt tällä hetkellä perusteita lainsäädännön muuttamiselle pakkokeinolain 3:8:n osalta. Oikeusministeriö 2022:1, s. 23–25.

²⁹ Häyhä 1997, s. 20 ja 27–28. Oikeustieteen tutkijan itseymmärryksen osatekijöistä ks. Siltala 2003, s. 103ss.

³⁰ Määttä 2016, s. 135. Aiheesta kootusti ks. myös Hirvonen 2011, s. 5–9.

³¹ Aarnio on korostanut, että: ”—oikeudellinen ajattelu, esimerkiksi säädösten tulkinta tai normien soveltaminen käytäntöön, ei ole mekaaninen, yksikäsitteisiä sääntöjä noudattava prosessi. Se on sananmukaisesti harkintaa, ”weighing and balancing”, kuten englanninkielinen termi kuuluu.” Oikeustieteessä metodi ei ole tuloksen takaava laskusäännöstö, kuten luonnontieteissä. Aarnio 1997, s. 35; Aarnio 2006, s. 237. Oikeustieteen metodia voidaan kuvata myös tavaksi ajatella yhteiskunnasta ja oikeudesta. Kangas 1997, s. 91.

Tutkielmassa analysoidaan vangitsemisasiassa esitettävää selvitystä koskevan voimassa olevan oikeuden sisältöä, joten tutkielman tiedonintressi on tulkinnallinen.³² Tutkimuskykyyn haetaan näin ollen vastausta *oikeusdogmaattisella eli lainopillisella* metodilla.³³ Lainoppi tulkitsee ja systematisoi oikeusnormien sisältöä.³⁴ Lainopilla voidaan erottaa kaksi ulottuvuutta: praktinen ja teoreettinen ulottuvuus. *Praktinen eli käytännöllinen* lainopin ulottuvuus korostaa oikeustositseikka/oikeusseuraamussuhteiden ratkaisemista eli lain tulkinta- ja soveltamiskysymyksiä. *Teoreettinen* lainopin ulottuvuus sen sijaan korostaa oikeussääntöjen systematisointia, eli asioiden välisten yhteyksien etsimistä³⁵, ja oikeudenalojen yleisten oppien kehittämistä käsitteistön ja teoreettisten rakennelmien avulla. Käytännöllisellä lainopilla ja teoreettisella lainopilla on omat metodinsa, mutta ne ovat vuorovaikutussuhteessa toisiinsa.³⁶ Systematisoinnin avulla oikeudellinen ongelma voidaan sijoittaa oikeusjärjestelmässä oikealle kohdalleen, ja tarjoamalla oikeudelliselle ongelmalle kontekstin, systematiikka antaa puitteita laintulkinnalle.³⁷ Toisaalta, jotta voidaan systematisoida, on myös tulkittava. Lainoppi sisältää siten sekä tulkintaa, että systematisointia.³⁸

Lainopin keskeisimpänä tehtävänä on voimassa olevan oikeuden sisällön selvittäminen käsiteltävässä oikeusongelmassa voimassa olevista *oikeuslähteistä* etusija- ja käyttöjärjestyssääntöjä hyödyntäen.³⁹ Tutkielmassa voimassa olevan oikeuden sisältöä analysoidaan ns. *vallitsevan tuomarinideologian*⁴⁰ mukaisesti eli institutionaalisten lainsoveltajien yleisesti hyväksymän oikeuslähde- ja laintulkintaopin pohjalta. Tutkielmassa tukeudutaankin Suomessa laajasti hyödynnettyyn *Aulis Aarnion* malliin oikeuslähteiden kolmiportaisesta jaottelusta, jossa oikeuslähteet on jaoteltu velvoittavuutensa perusteella vahvasti velvoittaviin, heikosti velvoittaviin ja sallittuihin oikeuslähteisiin.⁴¹ Tutkielmassa keskeisiä oikeuslähteitä

³² Tiedonintressi kuvaa, minkälaista tietoa tutkimuksella tavoitellaan. Lainopillisten tutkimusten tiedonintressistä Kolehmainen 2016, s. 107–108.

³³ Ks. esim. Aarnio 1989, s. 48.

³⁴ Aarnio 1978, s. 52. Metodologisesti lainoppia voidaan kuvata humanistiseksi tulkintatieteeksi, jonka: ”—soveltamassa metodiopissa yhdistyvät tutkijan ainutkertainen oivaltamisen logiikka ”engl.: *logic of discovery*) sekä tiedeyhteisösidonnainen perustelemisen logiikka (engl.: *logic of justification*).” Siltala 2003, s. 496.

³⁵ Aarnio 1978, s. 79.

³⁶ Aarnio 1997, s. 36–37 ja 53; Aarnio 2006, s. 238; Hirvonen 2011, s. 25.

³⁷ Laakso 2012, s. 450.

³⁸ Timonen 1998, s. 3. Teoreettisen ja praktisen lainopin välinen vuorovaikutussuhde ilmeneekin tutkielmassa siinä, kuinka PKL:n säännöksiä systematisoimalla löydetään tulkittava kokonaisuus, mutta toisaalta systematisointi edellyttää ensin säännösten tulkintaa.

³⁹ Husa – Mutanen – Pohjolainen 2008, s. 20.

⁴⁰ Ks. Siltala 2003, s. 498.

⁴¹ Oikeuslähteiden velvoittavuus on Aarnion kolmijaottelussa määritelty käytännön lainsoveltamisen näkökulmasta sen mukaan, kuinka vahvasti lainkäyttäjät on sidottu tiettyyn oikeuslähteeseen. Vahvasti velvoittavien oikeuslähteiden (laki, maantapa, kansallisen oikeuden osaksi saatetut kansainväliset sopimukset ja kansallisen oikeuden ulkopuoliset normistot) sivuuttaminen oikeudellisessa päätöksenteossa on virkavirhe, josta

tä ovat pakkokeinolaki sekä yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (SopS 18–19/1990) eli Euroopan ihmisoikeussopimus (EIS).⁴² Tulkintaperusteina tutkielmassa hyödynnetään myös lain esitöitä⁴³ ja oikeuskäytäntöä, erityisesti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) ja korkeimman oikeuden ennakkopäätöksiä, eli prejudikaatteja.⁴⁴ Lisäksi tutkielmassa hyödynnetään laillisuusvalvojien ratkaisuja ja oikeuskirjallisuutta.⁴⁵

Tutkielmassa pitäydytään voimassaolevan oikeuden tulkintaan ja systematisointiin. Tutkielmassa esitettävillä kannanotoilla pyritään vastaamaan siihen, *kuinka pakkokeinoasioita käsittelevien toimijoiden tulisi lain nojalla toimia*, eikä niinkään siihen, olisiko voimassaolevaa sääntelyä tarpeen muuttaa joltakin osin. Tutkielmassa ei myöskään tarkastella, esimerkinomaisia viittauksia empiirisiin tutkimuksiin lukuun ottamatta, kuinka lakia käytännössä sovelletaan. Lisäksi voidaan todeta, että esitettävät tulkintakannanotot perustuvat prosessioikeudessa yleisesti vakiintuneisiin tulkintametodeihin ja -standardeihin.⁴⁶

lainsoveltajalle seuraa sanktio. Heikosti velvoittavien oikeuslähteiden (lainsäätäjän tarkoitus, tuomioistuinratkaisut) sivuuttaminen ei johda sanktioon, mutta on suuri todennäköisyys, että päätös voi muuttua ylemmässä oikeusasteessa muutoksenhaun seurauksena. Sallittujen oikeuslähteiden (mm. oikeustiede sekä oikeushistorialliset ja reaaliset argumentit) syrjäyttämistä ei ole lainsoveltajan kannalta ennustettavia seurauksia, mutta niiden hyödyntäminen vahvistaa argumentaatiota. Aarnio 1989, s. 220–221. Aarnion alkupe-
räisessä oikeuslähteopissa laki ja maantapa olivat ainoat vahvasti velvoittavat oikeuslähteet. Oikeuslähteopin lainsäädännöllinen perustus kuitenkin muuttui 1990-luvulla merkittävästi institutionaalisten muutosten seurauksena, minkä vuoksi Aarnio onkin myöhemmässä tuotannossaan päivittänyt kolmijaottelua tunnustamalla kansallisen oikeuden ulkopuoliset normistot vahvasti velvoittavina oikeuslähteinä. Aarnio 2014, s. 230–232. Oikeuskirjallisuudessa on huomioitu myös *kielletyt oikeuslähteet*, joihin lukeutuvat käytännössä vain lain ja hyvän tavan vastaiset sekä poliittiset argumentit. Siltala 2003, s. 283.

⁴² Euroopan ihmisoikeussopimuksen ohella oikeus vapautteen turvataan kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (SopS 7–8/1976) 9 artiklassa.

⁴³ Pakkokeinolain uudistus on perustunut laajaan valmistelutyöhön. Esitutkinta- ja pakkokeinouudistusta valmisteltiin vuonna 2007 asetetussa esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunnassa, joka julkisti mietintönsä esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain kokonaisuudistuksesta (KOM 2009:2) vuonna 2009. Mietinnön pohjalta laadittiin hallituksen esitys eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi (HE 222/2010 vp). Lakivaliokunta antoi esityksestä mietinnön (LaVM 44/2010 vp) perustuslakivaliokunnan ja hallintovaliokunnan esitettyä lakivaliokunnalle lausuntonsa (PeVL 66/2010 vp ja HaVL 50/2010 vp). Lain esitöille oikeuslähteenä annettavan painoarvon arvioimisessa on niin kutsutun demokratiaperiaatteen mukaisesti annettava suurempi painoarvo lähempänä lain käsittelyä syntyneille lähteille ja huomioitava esitöiden yhdenmukaisuus lopullisen lain kanssa. Aarnio 1989, s. 227; Tolonen 2003, s. 116. Lain esitöiden johdonmukaisuuden arvioinnista tarkemmin ks. Huovila 2007, s. 114.

⁴⁴ Vaikka prejudikaatit kuuluvat heikosti velvoittaviin oikeuslähteisiin, on niillä *vahva tosiasiallinen sitovuus*, joka perustuu ennakkopäätöksen perusteluiden laatuun ja vakuuttavuuteen. Virolainen – Martikainen 2010, s. 400–401; Launiala 2016, s. 3.

⁴⁵ Lainopillisessa tutkimuksessa esitetyn tulkintakannanoton merkitys tulee perustua esitetyn kannanoton perustelujen vakuuttavuuteen. Lainopilliselle oikeuskirjallisuudelle ei siten ole asetettava itsenäistä ratkaisuperusteen arvoa, vaan lainopillisen tulkintakannanoton arvo oikeuslähteenä muodostuu tavasta, jolla kannanotossa on kyetty hyödyntämään muita oikeuslähteitä. Karhu 2003, s. 793; Kolehmainen 2016, s. 126.

⁴⁶ Tulkintastandardeja ovat mm. laventava ja supistava tulkinta, redusoiva tulkinta, analogiapäätely ja e contrario -tulkinta. Tulkintametodeihin luetaan mm. sanamuodon mukainen tulkinta, teleologinen tulkinta, systemaattinen tulkinta sekä perus- ja ihmisoikeusmyönteinen tulkinta. Ks. esim. Virolainen – Pölönen 2003,

Rikosten selvittämisen turvaaminen edellyttää, että ihmisten perus- ja ihmisoikeuksien suojaamiin oikeushyviin voidaan tarvittaessa puuttua⁴⁷ ja että viranomaisilla on oikeus käyttää tarvittaessa riittäviä pakkokeinoja rikollisuuden torjumiseksi.⁴⁸ Pakkokeinojen käytöllä tavoitellaan rikosprossin toimimista tehokkaasti, millä suuremmissa kaavassa on myös preventiivistä merkitystä,⁴⁹ sillä oikeusjärjestyksen ylläpitämiseen on vaikutusta sillä, saadaanko rikokset selvitettyä joutuisasti.⁵⁰ Rikokset on selvitettävä ja tutkittava tehokkaasti kuitenkin unohtamatta, että yksityisillä on perusteltuja odotuksia siitä, etteivät he joudu tarpeettomien pakkotoimien kohteeksi.⁵¹ Tutkielmassa esitetyissä tulkinnoissa kiinnitetään huomiota molempiin tavoitteisiin; rikosvastuun tehokkaan toteuttamiseen sekä pakkokeinon kohteeksi joutuvan henkilön oikeusturvaan.⁵²

1.3 Tutkielman rakenne

Tutkielmassa edetään pääsääntöisesti *yleisestä yksityiseen*. Tutkielman alussa käsitellään alun johdannon jälkeen oikeutta vapautteen perus- ja ihmisoikeutena tarkastelemalla perustuslain ja EIS:n asettamia vaatimuksia rikosprosessuaalista vapaudenriistoa koskevalle lainsäädännölle ja tulkinnalle (2 luku). Sen jälkeen käsitellään vangitsemista rikosprosessuaalisena pakkokeinona (3 luku). Toisen ja kolmannen luvun tavoitteena on luoda pohja sille arvo- ja tavoiteperustalle, jonka nojalla seuraavissa kappaleissa käsiteltäviä seikkoja, kuten vangitsemisasiän käsittelyä koskevaa menettelyä (4 luku) on arvioitava. Työn keskeisin analyysi sijoittuu lukuihin viisi ja kuusi, joissa analysoidaan vangitsemisen edellytysten selvittämistä (5 luku) sekä niitä seikkoja, joita selvityksen riittävyuden arvioinnissa on huomioitava (6 luku). Viimeisessä luvussa esitetään johtopäätökset (7 luku).

s. 126–133; Jokela 2018, s. 187–189; Virolainen – Vuorenperä 2021, I JOHDATUS PROSESSIOIKEUTEEN > 3. Prosessinormien tulkinta.

⁴⁷ Jonkka 1992, s. 23; Niemi-Kiesiläinen 2000, s. 12; Halijoki 2001a, s. 203; Niemi 2021, VIII ESITUTKINTA JA PAKKOKEINOT > 2. Pakkokeinot > Yleistä.

⁴⁸ Hjertstedt – Landström 2020, s. 665.

⁴⁹ Virolainen 1998, s. 354. Preventioteoriasta tarkemmin ks. luku 3.1.

⁵⁰ Tirkkonen 1972, s. 1; Ekelöf – Bylund – Edelstam 2006, s. 45; Frände 2009, s. 79. Pakkokeinojen säätämällä onkin tuettu rikosprosessin kykyä toteuttaa rikosvastuuta. Launiala 2010a, s. 32.

⁵¹ Lindberg 2012, s. 17.

⁵² Virolainen 1998, s. 354. Virolainen – Pölönen 2003, s. 438. Pakkokeinolain uudistuksessa viranomaisten toimivaltuuksia on pyritty sääntelemään aiempaa täsmällisemmin ja kattavammin, ottaen huomioon toisaalta perus- ja ihmisoikeuksien suojaamisen sekä toisaalta tehokkaan rikostorjunnan asettamat tarpeet. HE 222/2010 vp, s. 145; HaVL 50/2010 vp, s. 5; LaVM 44/2010 vp, s. 5.

2 OIKEUS VAPAUTEEN PERUS- JA IHMISOIKEUTENA

2.1 Oikeus vapauteen perusoikeutena

Tässä luvussa tarkastellaan vangitsemisen kannalta keskeisintä perus- ja ihmisoikeutta, eli oikeutta vapauteen. Perus- ja ihmisoikeuksilla on läheinen yhteys rikosprosessiin. Rikosoikeudella ja rikosoikeusjärjestelmällä pyritään turvaamaan perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista kriminalisoimalla oikeuksia loukkaava toiminta rikoslaisissa (39/1889, RL). Toisaalta perusoikeudet asettavat lähtökohdan myös säädettäessä rikoksesta epäillyn oikeuksista rikosprosessissa.⁵³ Perusoikeussäännösten ja ihmisoikeusmääräysten merkitys rikosprosessioikeuden oikeuslähteinä on korostunut, sillä abstrakteilla perusoikeussäännöksillä on pyritty ottamaan kantaa juuri siihen julkisen vallankäytön ja yksilön oikeuksien kunnioittamisen väliseen jännitteeseen, joka konkretisoituu erityisesti rikosten esitutkinnassa, pakkokeinojen käytössä ja rikosoikeudenkäynnissä.⁵⁴

Suomen perustuslain 1.2 §:n mukaan perustuslaissa vahvistettu valtiosääntö turvaa ihmisarvon loukkaamattomuuden ja yksilön vapauden ja oikeudet sekä edistää oikeudenmukaisuutta yhteiskunnassa. Säännöksessä ilmaistaan Suomen hallitusmuodon arvoperusta sekä arvoperustan keskeinen yhteys PL 2 luvun perusoikeussäännöksiin. Yksilön oikeuksien ja vapauksien turvaamista koskeva virke korostaa perusoikeuksien ja -vapauksien keskeistä merkitystä Suomen valtiosäännössä ja ilmaisee yksilön itsemääräämisoikeuden, eli vapauden määrätä itsestä ja toiminnastaan. Hallitusmuodon arvoperusta on perustuslain esitöiden mukaan huomioitava hallitussäännön muiden säännösten tulkinnassa, ja PL 1.2 §:llä voikin olla tulkinnallista vaikutusta myös yksittäisten perusoikeussäännösten soveltamisessa.⁵⁵

Perustuslain 7.1 §:n mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. PL 7.1 § suojaa siinä mainittuja oikeuksia yhtäältä julkisen vallan toteuttamilta loukkauksilta, mutta edellyttää toisaalta julkisen vallan turvaavan säännöksessä suojattuja oikeuksia lainsäädäntötoimin muiden niihin kohdistamilta loukkauksilta.⁵⁶ *Oikeus vapauteen* on luonteeltaan ns. yleisperusoikeus, joka antaa

⁵³ Niemi-Kiesiläinen 1999, s. 152.

⁵⁴ Rikosprosessuaalisessa lainsäädännössä ja lainkäytössä konkretisoituvan julkisen vallan käytön ja perusoikeuksien välisen jännitteen sekä perustuslain abstraktin perusoikeussääntelyn välistä yhteyttä silmällä pitäen rikosprosessia onkin toisinaan kutsuttu sovelletuksi valtiosääntöoikeudeksi. Jonkka 1992, s. 12 ja sama Jonkka 1998, s. 1262; Virolainen – Pölönen 2003, s. 70–71.

⁵⁵ HE 309/1993 vp, s. 42; HE 1/1998 vp, s. 72–73.

⁵⁶ HE 309/1993 vp, s. 46–47. PL 7.1 §:ssä määritettyjen oikeuksien suojaaminen horisontaalitasossa (yksilö/yksilö) on yleisesti toteutettu kriminalisoimalla oikeuksia loukkaava toiminta rikoslaisissa. Vertikaalisuh-

suojaa yksilön fyysisen vapauden ohella myös hänen tahdonvapaudelleen ja itsemääräämisoikeudelleen.⁵⁷ Oikeus henkilökohtaiseen vapauteen PL 7.1 §:ssä onkin käsitteenä laajempi, kuin vain suoja vapaudenmenetystä vastaan.⁵⁸ *Henkilökohtainen koskemattomuus* sen sijaan antaa suojaa esimerkiksi henkilöön kohdistuvilta tarkastuksilta sekä vasten tahtoa suoritettavilta lääketieteellisiltä toimenpiteiltä.⁵⁹

Oikeus vapauteen ei ole rajoittamaton perusoikeus.⁶⁰ Tutkielman kannalta keskeinen on PL 7.3 §, jonka mukaan henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. PL 7.3 §:ään on sisällytetty erityinen rajoituslauseke, *kvalifioitu lakivaraus*, jonka nojalla tavallisen lain säätäjälle on annettu valtuus rajoittaa perustuslaissa turvattua oikeutta vapauteen ja henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, mutta annetulle harkintavallalle on asetettu tiettyjä lisäkriteerejä.⁶¹ Yksilön oikeutta vapauteen ja henkilökohtaiseen koskemattomuuteen voidaan rajoittaa PL 7.3 §:n nojalla edellyttäen, että lakivarauksessa asetettuja vaatimuksia noudatetaan. Momentti jakautuu osaltaan vapausrangaistusten käyttöä, että hallinnollisten vapaudenmenetysten ja rikostutkinnan oikeussuojaa koskeviin sääntöihin,⁶² jotka kohdistuvat sekä lain säätäjään että -soveltajaan.⁶³ Ensinnäkin momentissa säädetään *mielivallan kiellosta ja lailla säätämisen vaatimuksesta*, jotka ovat kumpikin ehdottomia. Kaikista henkilökohtai-

teessa (yksilö/julkinen valta) oikeuksien suojaaminen on toteutettu vuonna 1995 perusoikeusuudistuksella, eli sisällyttämällä oikeudet vapausoikeuksina perusoikeussuojan piiriin. Saraviita 2011, s. 154.

⁵⁷ Pakkotyön ja orjuuden kielto kuuluvat henkilökohtaisen vapauden ydinalueeseen HE 309/1993 vp, s. 46.

⁵⁸ Hallberg ym. 2011, III YKSITTÄISET PERUSOIKEUDET > 3. Henkilökohtainen koskemattomuus (PL 7 §) > Oikeus elämään ja henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen.

⁵⁹ HE 309/1993 vp, s. 47.

⁶⁰ Perusoikeuden rajoittamisella tarkoitetaan perusoikeussäännöksestä ilmenevän oikeuden kaventamista julkisen vallan toimenpitein. Kyse voi olla myös julkisen vallan puuttumisesta tietyn perusoikeussäännöksen suojaaman yksilön oikeusasemaan. Viljanen 2001, s. 14. Osa perustuslain perusoikeussäännöksistä on kirjoitettu ehdottomaan muotoon, jolloin niiden suojaamien oikeuksien rajoittaminen tavallisella lailla ei ole mahdollista. Ks. esimerkiksi kuolemanrangaistuksen, kidutuksen ja muun ihmisarvoa loukkaavan kohtelun kielto (PL 7.2 §) ja taannehtivan rikoslain kielto (PL 8 §).

⁶¹ Kvalifioitujen lakivarausten avulla perusoikeuden rajoitusmahdollisuus voidaan määritellä mahdollisimman täsmällisesti, jottei valtuus perusoikeuden rajoittamiseksi muodostu välttämätöntä laajemmaksi. PeVM 25/1994 vp, s. 5. Kvalifioituilla lakivarauksilla korostetaan perusoikeusrajoitusten poikkeuksellisuutta ja rajoitukseen liittyvän harkintavallan rajallisuutta. Viljanen 2001, s. 32–33. Perusoikeusuudistusta koskevassa mietinnössään perustuslakivaliokunta on esittänyt perusoikeuksien rajoittamiselle yleisiä vaatimuksia, jotka rajaavat lainsäätäjän harkintavaltaa silloin, kun perusoikeussäännökseen ei sisälly lakivarausta tai ehdotonta kieltoa oikeuden rajoittamiseksi. Perustuslakivaliokunnan mietinnön mukaan perusoikeuksien rajoitusten on oltava laissa säädettyjä, tarkkarajaisia ja suhteellisuusvaatimuksen mukaisia, ja niillä on oltava hyväksyttävä painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatima peruste. Perusoikeuksien ytimeen ulottuvaa rajoitusta ei voi säätää tavallisella lailla, eivätkä rajoitukset saa olla ristiriidassa Suomea velvoittavien kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa. Lisäksi on huolehdittava riittävistä oikeusturvajärjestelyistä. PeVM 25/1994 vp, s. 5. Yleiset rajoitusedellytykset voivat täydentää myös kvalifioidussa lakivarauksessa esitettyjä vaatimuksia. Viljanen 2001, s. 54. Ks. esim. PeVL 6/1998 vp, s. 2–3, jossa valiokunta on arvioinut kotirauhan suoja koskevan kvalifioidun lakivarauksen avoimeksi jättämiä seikkoja yleisten rajoittamisedellytysten mukaisesti.

⁶² Saraviita 2011, s. 159.

⁶³ HE 309/1993 vp, s. 48.

seen koskemattomuuteen puuttumisista ja vapaudenriistoista on säädettävä eduskuntalailla.⁶⁴ *E contrario* -päätelmänä voidaan todeta, että vapaudenriisto on henkilökohtaisen vapauden loukkaus aina, kun sen perusteesta ei säädetä laissa.⁶⁵ Edes lailla ei kuitenkaan voida sallia yksilön oikeuksien rajoittamista millä tahansa perusteella, sillä mielivallan kielto rajoittaa lainsäätäjän harkintavaltaa sen määrätessä vapaudenriiston hyväksyttävistä perusteista.⁶⁶ Lisäksi on huomioitava EIS 5 artiklassa luetellut perusteet vapaudenriiston hyväksyttävyydelle,⁶⁷ sillä ihmisoikeussopimuksissa asetettua oikeuksien vähimmäistasoa eli *eurooppalaista ihmisoikeusstandardia* ei voi alittaa.⁶⁸

Toiseksi PL 7.3 § edellyttää, että rangaistuksen, joka sisältää vapaudenriiston, määrää tuomioistuin. Muun vapaudenmenetyksen laillisuus voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi. Perustuslain esitöiden mukaan vapaudenmenetyksellä on vapauden riistämisen kanssa yhtäläinen merkitys – kyse on *järjestelystä, jolla henkilöä kielletään ja estetään poistumasta tietyistä, hänelle määrätystä rajatusta olinpaikasta*. Pidättäminen ja vangitseminen ovat laissa tarkoitettuja vapaudenmenetyksiä⁶⁹, joiden perusteista säädetään pakkokeinolaissa. Suomessa varsinaisen vapaudenmenetyksen sisältävän rangaistuksen on perinteisesti voinut määrätä vain tuomioistuin. Sen sijaan muun vapaudenmenetyksen laillisuuden saattaminen tuomioistuimen tutkittavaksi ei Suomessa ole ollut aina selvää, vaan oikeus on lainsäädännössä osoittautunut puutteellisesti toteutetuksi suhteessa kansainvälisten ihmisoikeussopimusten edellyttämään tasoon. Oikeusturvaa tehostettiin näiltä osin kuitenkin jo ennen vuoden 1995 perusoikeusuudistusta seurauksena Yhdistyneiden kansakuntien (YK) ihmisoikeuskomitean Suomelle antamista langettavista päätöksistä⁷⁰ sekä Euroopan ihmisoikeussopimukseen liittymisestä vuonna 1990.⁷¹

⁶⁴ HE 309/1993 vp, s. 48.

⁶⁵ Lailla säätämisen vaatimuksen osalta ks. esim. eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisut EOAK/331/2019 ja EOAK/1178/2021, joissa kummassakin on annettu huomautus henkilökohtaiseen vapauteen puuttumisesta ilman laissa säädettyä perustetta. Tapauksista ensimmäinen on koskenut kantelijan pitämistä lukitussa tilassa poliisilaitoksella, vaikka häntä ei epäilty rikoksesta. Jälkimmäisessä ratkaisussa on ollut kyse kantelijan noutamisesta poliisilaitokselle väliaikaisen lähestymiskiellon päätöksen tiedoksiantoa varten.

⁶⁶ PL 7 §:ssä ei säädetä erikseen vapaudenriiston hyväksyttävistä perusteista, minkä vuoksi mielivaltaisten vapaudenmenetysten kielto on katsottu tarpeelliseksi sisällyttää perustuslakiin. HE 309/1993 vp, s. 48.

⁶⁷ PeVM 25/1994 vp, s. 5.

⁶⁸ Ks. esim. Ervo 2005, s. 11; Danelius 2015, s. 55.

⁶⁹ Myös eräät, tiettyyn huoneeseen lukitsemista lievemmät toimenpiteet, voivat tulla vapaudenmenetyksenä arvioitaviksi, jos vapauden rajoittaminen keston, asteensa ja sosiaalisten suhteiden estymisen perusteella on rinnastettavissa lukittuihin tiloihin sijoittamiseen. HE 309/1993 vp, s. 48.

⁷⁰ Ks. esim. *Vuolanne v. Suomi (1989)*.

⁷¹ Hallberg ym. 2011, III Yksittäiset perusoikeudet > 3. Henkilökohtainen koskemattomuus (PL 7 §) > Vapaudenmenetys.

Kolmanneksi PL 7.3 §:ssä edellytetään, että vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla. Lain esitöissä virkettä on kuvattu *perustuslailliseksi toimeksiannoksi*, jolla ei ainoastaan pidätetä asiaa eduskuntalailla säädettäväksi, vaan velvoitetaan myös turvaamaan lailla vapautensa menettäneen oikeudet mm. kansainvälisten ihmisoikeussopimusten osoittamalla tavalla. Inhimillisen ja ihmisarvoa kunnioittavan kohtelun vaatimus koskee kaikkia vapautensa menettäneitä.⁷² Pidätettyjen ja vangittujen oikeuksista säädetään tutkintavankeuslaissa (769/2005, TVL) sekä poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetussa laissa (841/2006).

Perusoikeusuudistuksessa on pyritty lisäämään perusoikeussäännösten suoraan sovellettavuutta ja yksilöiden mahdollisuuksia vedota perusoikeussäännöksiin oikeuksiensa tueksi.⁷³ Käytännössä perusoikeussäännösten suora sovellettavuus merkitsee sitä, että tietyssä lainsoveltamiskysymyksessä asia ratkaistaan suoraan perusoikeussäännöksen nojalla.⁷⁴ PL 22 §:ssä asetetaan julkiselle vallalle velvollisuus turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Säännös velvoittaa julkista valtaa pidättäytymään puuttumasta perusoikeussäännöksissä ilmaistuihin oikeuksiin, sekä ryhtymään aktiivisiin toimenpiteisiin perusoikeuksien toteutumisen turvaamiseksi.⁷⁵ Suoran sovellettavuutensa lisäksi perusoikeuksilla on myös tulkinnallista vaikutusta.⁷⁶ PL 22 § velvoittaa valitsemaan useista mahdollisista lain tulkintavaihtoehdoista sellaisen, joka parhaiten turvaa ihmis- ja perusoikeuksien toteutumista.⁷⁷ Säännöksestä on johdettavissa *perusoikeusmyönteinen laintulkinta*, joka on ilmaistu myös perustuslakivaliokunnan kannanotoissa. Perustuslakivaliokunnan mukaan ”Tuomioistuinten tulee valita perusteltavissa olevista lain tulkintavaihtoehdoista sellainen, joka parhaiten edistää perusoikeuksien tarkoituksen toteutumista ja joka eliminoi perustuslain kanssa ristiriitaisiksi katsottavat vaihtoehdot.”⁷⁸ Kukin oikeussääntö on osa oikeusjärjestyksen kokonaisuutta, jolloin yksittäisten säännösten tulkinnassa on huomioita-

⁷² HE 309/1993 vp, s. 49.

⁷³ HE 309/1993 vp, s. 15 ja 29; PeVM 25/1994 vp, s. 3–4.

⁷⁴ Virolainen 1998, s. 71.

⁷⁵ HE 309/1993 vp, s. 75. Aktiivisella turvaamisvelvollisuudella on merkitystä erityisesti poliisin ja muiden turvallisuusviranomaisten toiminnassa – poliisin on toimittava rikosten ennaltaehkäisemiseksi ja mahdollisiin oikeudenloukkauksiin on puuttuttava ja niitä on tutkittava tehokkaasti. Fredman ym. 2020, s. 44.

⁷⁶ Hallberg ym. 2011, IV PERUSOIKEUKSIEN TURVAAMINEN > 2. Perusoikeudet tuomioistuimissa > Perusoikeussäännösten soveltaminen käytännössä.

⁷⁷ Ks. KKO 2015:14, kohta 29; KKO 2021:42, kohta 8.

⁷⁸ PeVM 25/1994 vp, s. 4.

va keskeiset, oikeusjärjestyksen taustalla vaikuttavat arvot ja tavoitteet,⁷⁹ joita perus- ja ihmisoikeudet osaltaan ilmentävät.⁸⁰

2.2 Oikeus vapauteen ihmisoikeutena

2.2.1 Oikeus vapauteen kansainvälisissä oikeuslähteissä

Keskeisimmät oikeuden vapauteen turvaavat kansainväliset oikeuslähteet ovat Euroopan ihmisoikeussopimus sekä Yhdistyneiden kansakuntien Kansalaisyhteisöä ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 7–8/1976, KP-sopimus).⁸¹

EIS 5.1 artiklan mukaan jokaisella on oikeus vapauteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen. Keneltäkään ei saa riistää hänen vapauttaan, paitsi sopimuksessa määrättyissä tapauksissa ja lain säätämässä järjestyksessä. KP-sopimuksen 9.1 artiklan mukaan jokaisella on oikeus vapauteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen. Ketään ei saa mielivaltaisesti pidättää tai vangita. Keneltäkään ei saa riistää hänen vapauttaan paitsi laissa säädetyillä perusteilla ja sen määräämässä järjestyksessä.

Ihmisoikeussopimus ja KP-sopimus on saatettu Suomessa lailla voimaan ja kummankin noudattamista valvotaan kansainvälisissä toimielimissä. EIS:n ja KP-sopimuksen valvontaan ja tehokkuuteen liittyvien seikkojen,⁸² sopimusten vapautta koskevien määräysten samankaltaisuuden ja EIS 5 artiklan soveltamisesta annetun laajan EIT:n oikeuskäytännön

⁷⁹ Virolainen – Martikainen 2010, s. 464.

⁸⁰ On kuitenkin muistettava, että edes perus- ja ihmisoikeusmyönteisellä laintulkinnalla ei voida laajentaa säännösten keskeistä sisältöä lainsäätäjän tarkoituksesta poikkeavaksi, sillä lain sanamuodon vastainen tulkinta on kielletty. KKO 2015:14, kohta 36; KKO 2021:42, kohta 8. Ellei lain säännöksen ja perustuslain välinen ristiriita ole poistettavissa tulkinnalla, on tuomioistuimen PL 106 §:n nojalla annettava etusija perustuslain säännökselle, jos tuomioistuimen käsiteltävässä asiassa lain säännöksen soveltaminen olisi ilmeisessä ristiriidassa perustuslain kanssa. Etusijan antaminen edellyttää ristiriidan olevan selvä ja riidaton, ja sen vuoksi helposti havaittavissa. Ilmeisyysvaatimus viittaa lisäksi siihen, ettei ristiriita lain säännöksen ja perustuslain välillä ole oikeudellisena kysymyksenä tulkinnanvarainen. HE 1/1998 vp, s. 163–164; PeVM 10/1998 vp, s. 31. Lain esitöissä PL 106 §:n soveltamisen ennakoitiin tulevan kyseeseen vain poikkeuksellisesti, mutta erityisesti säännöksellä arvioitiin olevan merkitystä perustuslain perusoikeussäännösten kohdalla. HE 1/1998 vp, s. 163–164.

⁸¹ Oikeus vapauteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen suojataan myös Euroopan Unionin perusoikeuskirjan (2012/C 326/02) 6 artiklassa.

⁸² EIS:n noudattamista valvoo Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIS 19 artikla), joka tutkii valtio- ja yksilövalitusten perusteella epäiltyjä EIS:n loukkauksia (EIS 33–34 artiklat). EIS:n sopimusvaltiot ovat sitoutuneet noudattamaan EIT:n tuomioita itseään koskevissa jutuissa ja ministerikomitea valvoo tuomioiden täytäntöönpanoa (EIS 46 artikla). KP-sopimuksen noudattamista valvoo Genevessä toimiva YK:n ihmisoikeuskomitea, joka KP-sopimuksen valinnaisen pöytäkirjan nojalla käsittelee yksityisten henkilöiden ilmoituksia KP-sopimuksen turvaamien oikeuksien loukkauksista. KP-sopimuksen valvonta- ja sanktiojärjestelmä on osoittautunut jokseenkin tehottomaksi, sillä osa YK:n jäsenistä ei ole tunnustanut komitean sitovaa päätösvaltaa. Ks. esim. Saraviita 1998, s. 25. Komitean päätökset eivät myöskään ole muodollisesti velvoittavia, vaan asioissa pyritään sovitteluratkaisun löytämiseen. Ks. esim. Ervo 2005, s. 6.

vuoksi tutkielmassa keskitytään käsittelemään vapautta ihmisoikeutena pääasiassa EIS:n valossa, eikä KP-sopimuksen vastaavaa kohtaa käsitellä erillisenä kokonaisuutena.

2.2.2 Euroopan ihmisoikeussopimuksen asema Suomen oikeusjärjestyksessä ja sopimuksen tulkinta

Euroopan ihmisoikeussopimus on saatettu Suomessa voimaan tavallisen lain tasoisena säädöksenä. EIS:n määräykset ovat samassa asemassa ”kuin lait yleensä”⁸³, ja siten myös sellaisenaan sovellettavissa.⁸⁴ EIS:n voimaansaattamisesta tavallisen lain tasoisena säädöksenä seuraa, että ihmisoikeussopimuksen etusijaa suhteessa tavalliseen lakiin ei voida suoraan perustaa EIS:n hierarkkiseen ylemmänasteisuuteen.⁸⁵ Ihmisoikeussopimuksen ja tavallisen lain välisessä ristiriitatilanteessa voi perustuslakivaliokunnan mukaan olla merkitystä yleisillä tulkintasäännöillä, kuten *lex posterior*- ja *lex specialis* -periaatteilla.⁸⁶ Täysin mekaaniseen *lex posterior* ja *lex specialis* -periaatteiden soveltamiseen ei kuitenkaan voida päätyä, sillä valiokunnan korostamin tavoin ”- Suomi on sisäisestä lainsäädännöstään riippumatta Euroopan neuvoston piirissä sopimuksesta johtuvien velvoitteidensa sitoma.”⁸⁷ Ihmisoikeussopimuksen ja tavallisen lain välisissä ristiriitatilanteissa tulisi pikemminkin pyrkiä antamaan ristiriidassa olevilta vaikuttaville laeille EIS:n kanssa *sopusointuinen sisältö*.⁸⁸ Perustuslakivaliokunta on korostanut, että ”- tulkintatilanteissa olisi erilaisista perusteltavissa olevista vaihtoehdoista pyrittävä omaksumaan sellainen, joka edistää ihmisoikeusmääräysten toteutumista eli on näin määriteltynä ihmisoikeusystävällinen.”⁸⁹

Oikeuskirjallisuudessa on esitetty eriäviä näkemyksiä siitä, edellyttääkö perus- ja ihmisoikeusmyönteinen tulkinta prosessisäännösten *ahdasta* tulkintaa. *Jokela ja Frände*

⁸³ PeVL 2/1990 vp, s. 2.

⁸⁴ On huomattava, että Euroopan ihmisoikeussopimus on tullut Suomessa voimaan sopimuksen *todistusvoimaisilla kielillään*, eli englanniksi ja ranskaksi. Hallituksen esityksessä esitetyt sopimuksen suomen- ja ruotsinkieliset käännökset eivät ole virallinen osa ihmisoikeussopimusta tai sen voimaansaattamislakia. Siitä huolimatta käännöksillä on kuitenkin käytännössä valtiosisäisesti jopa ensisijainen merkitys virkamiesten toiminnassa. PeVL 2/1990 vp, s. 3. Mikäli suomen- tai ruotsinkielinen käännös jättää jonkin sopimusmääräyksen merkityssisällön avoimeksi, on tarvittaessa kuitenkin turvauduttava sopimuksen todistusvoimaisiin alkuperäisversioihin. Pellonpää ym. 2018, s. 68–69.

⁸⁵ Pellonpää ym. 2018, s. 67. Mikäli EIS:n määräykset ovat ristiriidassa lakia alemmanasteisen säädöksen kanssa, edellyttää PL 107 § antamaan etusijan EIS:n määräyksille.

⁸⁶ *Lex posterior* -periaatteen nojalla myöhemmin annettulle laille on annettava etusija aiemmin annettuihin lakeihin nähden ja *lex specialis* -periaatteen mukaan tulkintatilanteessa etusija annetaan erityislaille suhteessa yleislakiin. PeVL 2/1990 vp, s. 2.

⁸⁷ PeVL 2/1990 vp, s. 2; Pellonpää ym. 2018, s. 67–68.

⁸⁸ Pellonpää ym. 2018, s. 68.

⁸⁹ PeVL 2/1990 vp, s. 3. Lisäksi ihmisoikeusystävällistä laintulkintaa edellyttää edellä luvussa 2.1 viitattu PL 22 §, joka velvoittaa julkista valtaa turvaamaan perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen.

ovat esittäneet, ettei näin olisi.⁹⁰ Fränden mukaan pakkokeinosäännösten tulkinnassa on erityisesti huomioitava ihmisoikeussopimukset ja EIT:n oikeuskäytäntö.⁹¹ *Virolaisen* mukaan pakkokeinoja koskevien säännösten ahdas tulkinta on välttämätöntä, jotta väljällä tulkinnalla ei vesitetä perusoikeuksien suojaa.⁹² Erityisesti kun kyse on pakkokeinojen *edellytysten* tulkinnasta, pakkokeinojen luonne yksilön perusoikeuksia rajoittavana toimenpiteenä viittaa edellytysten sanamuodonmukaisen tulkinnan ahtaaseen noudattamiseen,⁹³ sillä laajentava tulkinta kaventaisi yksilön oikeuksia.

Ihmisoikeussopimuksen määräysten yleisluontoisten ja korostuneen tulkinnanvaraisen muodon vuoksi sopimuksen tulkinnalla ja tulkintakäytännöllä on korostunut merkitys ihmisoikeuksien soveltamiskäytännössä.⁹⁴ EIT on *Golder*-tapauksessa ilmaissut, että EIS:ta tulisi tulkita valtiosopimuksia koskevan Wienin yleissopimuksen (SopS 33/1980, Wienin yleissopimus) artiklojen 31–33 valossa.⁹⁵ Lähtökohtana EIS:n tulkinnassa on Wienin yleissopimuksen 31 artiklan⁹⁶ mukaisesti sopimuksen sanamuoto, jonka analysoinnissa on kiinnitettävä huomiota ihmisoikeussopimuksen tarkoitukseen ja päämäärään.⁹⁷ EIS:n tulkinnassa on siten erityisesti huomioitava sopimuksen erityisluonne ihmisoikeuksien ja perusvapauksien kollektiiviseen turvaamiseen perustettuna oikeussuojajärjestelmänä.⁹⁸ Yleisten kansainvälisiä sopimuksia koskevien tulkintaperiaatteiden lisäksi EIT on noudattanut EIS:n tulkinnassa myös omia oikeuskäytännössä kehittämiään tulkintaperiaatteita,⁹⁹ kuten sopimusmääräysten tehokkuutta, tulkinnan autonomisuutta, evolutiivisuutta, dynaamisuutta sekä oikeusvertailua koskevia periaatteita.¹⁰⁰

Tehokkuusperiaatteen mukaan EIS:n tulkinnassa on huomioitava, että ”sopimusta ei ole tarkoitettu turvaamaan oikeuksia, jotka ovat teoreettisia tai illusorisia, vaan oikeuksia, jotka ovat käytännöllisiä ja tehokkaita”,¹⁰¹ ja sen vuoksi sopimuksen soveltamisen tulee

⁹⁰ Frände 2009, s. 81; Jokela 2018, s. 197.

⁹¹ Frände 2009, s. 81.

⁹² Virolainen 1998, s. 354. Myös Jonkka 2003, s. 143.

⁹³ Ks. näin myös Lindberg 2012, s. 21; Rantaeskola 2019, s. 280.

⁹⁴ Vuorenpää 2009, I PERUSKÄSITTEITÄ > 2. Prosessioikeuden lähteet; Lavapuro 2011, s. 467.

⁹⁵ *Golder v. Yhdistynyt kuningaskunta (1975)*, kohta 29.

⁹⁶ Wienin yleissopimuksen 31 artiklan 1 kappaleen mukaan valtiosopimusta on tulkittava vilpittömässä mielessä ja antamalla valtiosopimuksessa käytetyille sanonnoille niille kuuluvassa yhteydessä niiden tavallinen merkitys, sekä valtiosopimuksen tarkoituksen ja päämäärän valossa.

⁹⁷ Pellonpää ym. 2018, s. 330–331. EIT on ollut taipuvainen oikeuskäytännössään korostamaan Wienin yleissopimuksen 31 artiklasta *sopimuksen tarkoitusta ja päämäärää* koskevia näkökohtia verrattuna artiklan muihin, kuten vilpittömä mieltä koskevaan näkökohtaan. Ks. tarkemmin Lavapuro 2011, s. 471.

⁹⁸ *Soering v. Yhdistynyt kuningaskunta (1989)*, kohta 87.

⁹⁹ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 49.

¹⁰⁰ Lavapuro 2011, s. 470; Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 49–55.

¹⁰¹ *Airey v. Irlanti (1979)*, kohta 24; *Soering v. Yhdistynyt kuningaskunta (1989)*, kohta 87.

olla tehokasta, eikä sitä tule tulkita millään muodollisella tavalla, joka tosiasiallisesti estää sopimuksessa tarkoitettujen oikeuksien toteutumisen.¹⁰² Autonomisen tulkinnan periaate täydentää tehokkuuden vaatimusta, sillä periaatteen mukaan EIS:n käsitteillä on oma itsenäinen merkityksensä, joka saattaa poiketa vastaavien kansallisten käsitteiden merkityssivallöstä.¹⁰³ Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ei ole sidottu aiempaan oikeuskäytäntöön, mutta käytännössä EIT seuraa omia ennakkopäätöksiään oikeusvarmuuden ja ihmisoikeussopimuksen soveltamiskäytännön säännönmukaisuuden sitä puoltaessa. Edellä lausuttu ei kuitenkaan estä EIT:ta muuttamasta tulkintaansa sen ollessa vakuuttunut kannan muuttamiselle olevan olemassa perustelluja syitä. Aiemmasta tulkinnasta poikkeaminen voi olla esimerkiksi puollettavissa, jotta tulkinta voi heijastaa yhteiskunnallisia muutoksia ja pysyä nykypäivän olosuhteiden tasalla.¹⁰⁴ Evoluutiivisen ja dynaamisen tulkinnan avulla voidaan EIT:n mukaan välttää tuomioistuimen asettumista esteeksi muutokselle ja kehitykselle.¹⁰⁵ Käytännössä evoluutiivis-dynaaminen tulkinta tarkoittaa siis EIS:n tulkinnan muuttamista oikeuskäytännössä ilman sopimuksen sanamuodon muuttamista.¹⁰⁶

Edellä lausutusta johtuen ihmisoikeussopimusmääräysten ja erityisesti EIS:n soveltamiskäytännön tuntemisella on suuri merkitys¹⁰⁷, minkä vuoksi tässä tutkielmassa hyödynnetään tulkinnassa laajasti EIT:n ratkaisuja. Seuraavassa alaluvussa käsitellään Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan asettamia yleisiä vaatimuksia vapaudenriiston hyväksyttävyydelle ja vaadittaville oikeusturvajärjestelyille.¹⁰⁸

2.2.3 Oikeus vapautteen Euroopan ihmisoikeussopimuksessa

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan mukaan jokaisella on oikeus vapauteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen. Artiklan tarkoituksena on turvata, ettei kenenkään va-

¹⁰² Ervo 2008, s. 14.

¹⁰³ Autonomisella tulkinnalla voidaan välttää tilanteita, joissa sanamuodon mukainen tulkinta johtaisi sopimuksen tarkoituksen ja päämäärän kanssa huonosti yhteensopivaan tulokseen. Hirvelä 2011, s. 407; Danelius 2015, s. 55–56; Pellonpää ym. 2018, s. 333. Autonomisen tulkinnan poikkeustilanteista kootusti ks. Gerards 2019, s. 68–73.

¹⁰⁴ *Cossey v. Yhdistynyt kuningaskunta (1990)*, kohta 35; *Stafford v. Yhdistynyt kuningaskunta (1992)*, kohta 68.

¹⁰⁵ *Stafford v. Yhdistynyt kuningaskunta (1992)*, kohta 68. Evoluutiivis-dynaamisella tulkinnalla on siten merkitystä myös tehokkuusperiaatteen toteutumisen kannalta, sillä mikäli EIS:n tulkinnassa ei otettaisi huomioon viimeaikaista yhteiskunnan ja teknologian kehitystä, olisi sen vaikeaa tarjota tehokasta turvaa yleissopimuksessa turvatuille oikeuksille. Gerards 2019, s. 52.

¹⁰⁶ Ervo 2008, s. 13. Evoluutiivis-dynaamista tulkintaa seuraa yleissopimuksen esitöiden rajallinen merkitys sopimuksen tulkinnassa. Lavapuro 2011, s. 472; Pellonpää ym. 2018, s. 339. Niiden sijasta EIT on hyödyntänyt tulkinnassa oikeusvertailua, jolla muista sopimusvaltioista saatuja tietoja käytetään suhteuttamaan käsillä olevaa tapausta oikeuksien suojan yleiseurooppalaiseen tasoon nähden. Lavapuro 2011, s. 472.

¹⁰⁷ PeVL 2/1990 vp, s. 2–3; Virolainen 1998, s. 74.

¹⁰⁸ Tarkempi, erityisesti pidättämistä ja vangitsemista koskeva, EIS:n tulkinta ja ratkaisukäytännön analysointi sijoittuu tutkielman myöhempiin analyysikappaleisiin kansallisten oikeuslähteiden rinnalle.

pautta riistetä mielivaltaisesti¹⁰⁹ tai perusteettomasti.¹¹⁰ Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on korostanut, että EIS 5 artiklan turvaamalla oikeudella vapautteen ja turvallisuuden on erittäin tärkeä merkitys demokraattisessa yhteiskunnassa,¹¹¹ minkä voidaan nähdä heijastuvan myös artiklan suhteellisen yksityiskohtaiseen kirjoitusmuotoon.¹¹² Artiklan 1 kappaleessa turvataan jokaisen oikeus vapautteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen sekä määrittellään vapaudenriiston hyväksyttävät perusteet. Kappaleissa 2–5 määrätään vapautensa menettäneelle taattavista oikeusturvakeinoista.¹¹³ Kokonaisuudessaan EIS 5 artiklalla on keskeinen merkitys erityisesti vangittavaksi vaaditulle ja vangitulle taattavien oikeuksien vähimmäistason määrittämisessä.

Yleiskielessä *vapaus* voitaisiin ymmärtää yksilön oikeutena tehdä tahtonsa mukaan.¹¹⁴ EIS 5 artiklassa vapaus määrittellään kuitenkin vastakohtansa kautta kuvaamalla sitä, mitä vastaan oikeudella vapautteen annetaan suojaa. Vapaus merkitsee siten *suojaa vapaudenriistoa vastaan*.¹¹⁵ Artiklan ilmaisulle *henkilökohtainen turvallisuus* ei ole EIT:n oikeuskäytännössä annettu kattavaa itsenäistä merkitystä,¹¹⁶ sillä henkilökohtaisen turvallisuuden on tulkittu lähinnä vahvistavan yksilön oikeutta vapaudenriistoa vastaan¹¹⁷ ja sen vuoksi EIS 5 artiklan onkin katsottu säätelevän kokonaisuudessaan vain vapaudenriistoa.¹¹⁸ *Vapaudenriis-*

¹⁰⁹ Mielivallan kieltoa ei mainita EIS 5 artiklan sanamuodossa. Vrt. KP-Sopimuksen 9 artiklan 1 kappale, jossa kielletään mielivaltainen pidättäminen ja vangitseminen. Mielivallan estäminen EIS 5 artiklan tarkoituksena on kuitenkin vakiintunut EIT:n oikeuskäytännössä. Ks. esim. *Bozano v. Ranska (1986)*, kohta 54; *Brogan ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta (1988)*, kohta 58, *Erkalo v. Alankomaat (1998)*, kohta 52; *Norwica v. Puola (2002)*, kohta 58; *Medvedyev ja muut v. Ranska (2010)*, kohta 79; *Buzadji v. Moldovan tasavalta (2016)*, kohta 84; *Denis ja Irvine v. Belgia (2021)*, kohta 123.

¹¹⁰ *Buzadji v. Moldovan tasavalta (2016)*, kohta 84; *S., V. ja A. v. Tanska (2018)*, kohta 73; *Denis ja Irvine v. Belgia (2021)*, kohta 123.

¹¹¹ Ks. esim. *Medvedyev ja muut v. Ranska (2010)*, kohta 76: ”The Court reiterates that Article 5 of the Convention protects the right to liberty and security. This right is of the highest importance “in a democratic society” within the meaning of the Convention—“.

¹¹² EIS 5 artikla on kirjoitusasultaan yksityiskohtaisempi, kuin monet muut sopimuksen artiklat. Pellonpää ym. 2018, s. 469; Fredman ym. 2020, s. 57.

¹¹³ EIS 5 artiklan määrittelemiin oikeusturvakeinoihin palataan tutkielmassa tarkemmin luvuissa 3 ja 4.

¹¹⁴ Trechsel 2006, s. 408.

¹¹⁵ Trechsel 2006, s. 408–409; Schabas 2015, s. 226; Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 237; Pellonpää ym. 2018, s. 469–470.

¹¹⁶ Trechsel 2006, s. 409–411; Danelius 2015, s. 109, Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 237; Pellonpää ym. 2018, s. 469–470. EIS 5 artiklan henkilökohtaisen turvallisuuden vastaisena EIT on pitänyt viranomaisten jälkikäteistä yritystä saattaa laiton vapaudenriisto lailliseksi. *Khudoyorov v. Venäjä (2005)*, kohta 142. Lisäksi henkilökohtaisen turvallisuuden on katsottu asettavan valtiolle velvollisuus tutkia viranomaisten käsissä tapahtuneet henkilöiden katoamistapaukset. *Kurt v. Turkki (1998)*, kohdat 122–124.

¹¹⁷ Ks. esim. *Bozano v. Ranska (1986)*, kohta 54: ”The Convention here refers essentially to national law and establishes the need to apply its rules, but it also requires that any measure depriving the individual of his liberty must be compatible with the purpose of Article 5 (art. 5), namely to protect the individual from arbitrariness ---- What is at stake here is not only the "right to liberty" but also the "right to security of person".”

¹¹⁸ Danelius 2015, s. 109; Pellonpää ym. 2018, s. 470. Pelkästään liikkumisvapauden rajoittaminen ei sisälly EIS 5 artiklan soveltamisalaan, sillä liikkumisvapauden rajoittamisesta on annettu määräyksensä EIS 4 lisä-

ton käsitettä tulkitaan EIS 5 artiklassa autonomisesti,¹¹⁹ ja sillä voidaan hahmottaa kaksi elementtiä.¹²⁰ Vapaudenmenetyksen *objektiivinen* puoli liittyy viranomaisen konkreettiseen, yksilön vapautta rajoittavaan toimenpiteeseen;¹²¹ kyse on yksilön sulkemisesta tiettyyn rajoitettuun paikkaan muuten kuin täysin vähäpätöiseksi ajaksi.¹²² Arvioinnin lähtökohtana on konkreettinen tilanne, ja huomioon on otettava mm. vapaudenmenetyksen laatu, kesto, vaikutukset ja täytöntöönpano.¹²³ Vapaudenriiston *subjektiivinen* elementti viittaa vapaudenmenetyksen kohteen suostumuksen puutteeseen.¹²⁴ Vapaudenriisto voi tulla arvioidtavaksi monenlaisissa tilanteissa,¹²⁵ mutta poliisin suorittama kiinniotto ja pidättäminen sekä henkilön vangitseminen ovat kuitenkin EIS 5 artiklan tarkoituksessa vapaudenriistoja riippumatta vapaudenmenetyksen kestosta.¹²⁶

Kuten edellä lausutusta ilmenee, oikeus vapauteen ei ole myöskään ihmisoikeutena rajoittamaton oikeus. Perusteet, joilla yksilöltä voidaan riistää hänen vapautensa, luetellaan EIS 5 artiklan 1 kappaleen kohdissa a–f tyhjentävästi¹²⁷ ja lainsäätäjää sitovasti.¹²⁸ Vapaudenriisto, joka ei perustu johonkin kappaleen kohdissa a–f luetelluista perusteista, on laitton.¹²⁹ Lisäksi EIT on lausunut, että vapaudenriiston hyväksyttävien perusteiden tulkinnan on oltava *kapeaa* ollakseen sopusoinnussa EIS 5 artiklan tarkoituksen kanssa.¹³⁰

Rikosprosessuaaliset perusteet vapaudenriiston hyväksyttävyydelle on määrätty artiklan c-kohdassa. Artiklan 1 c -kohdan mukaan vapauden riistäminen on mahdollista, kun 1) henkilö pidätetään tai hänen vapautensa riistetään lain nojalla hänen saattamiseksi toimivaltaisen oikeusviranomaisen tutkittavaksi, milloin on syytä epäillä hänen syyllistyneen rikokseen tai 2) jos katsotaan välttämättömäksi estää häntä tekemäs-

pöytäkirjan 2 artiklassa. Ks. esim. *Engel ja muut v. Alankomaat (1976)*, kohta 58; *Creangă v. Romania (2012)*, kohta 84.

¹¹⁹ *H.L. v. Yhdistynyt kuningaskunta (2004)*, kohta 90; *Creangă v. Romania (2012)*, kohta 92; *Khlaifia ja muut v. Italia (2016)*, kohta 71; Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 238.

¹²⁰ *Storck v. Saksa (2005)*, kohta 74; Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 238.

¹²¹ *Creangă v. Romania (2012)*, kohta 91; Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 238.

¹²² *Storck v. Saksa (2005)*, kohta 74.

¹²³ *H.L. v. Yhdistynyt kuningaskunta (2004)*, kohta 89; *Creangă v. Romania (2012)*, kohta 91; *De Tommaso v. Italia (2017)*, kohta 80–81.

¹²⁴ *Storck v. Saksa (2005)*, kohta 74.

¹²⁵ Vapaudenriiston käsitteen soveltamiskäytännöstä kootusti ks. esim. Council of Europe 2021, s. 8–10.

¹²⁶ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 240.

¹²⁷ Ks. esim. *Engel ja muut v. Alankomaat (1976)*, kohta 58; *Medvedyev ja muut v. Ranska (2010)*, kohta 78; *Buzadji v. Moldovan tasavalta (2016)*, kohta 84; *Denis ja Irvine v. Belgia (2021)*, kohta 124.

¹²⁸ EIS 5 artikla täydentääkin Suomen perustuslain säännöksiä niiltä osin, kuin perustuslaissa on jätetty säättämättä vapaudenriiston sallittavista perusteista.

¹²⁹ *Creangă v. Romania (2012)*, kohta 84.

¹³⁰ *Medvedyev ja muut v. Ranska (2010)*, kohta 78; *Tymoshenko v. Ukraina (2013)*, kohta 262; *Denis ja Irvine v. Belgia (2021)*, kohta 124.

tä rikosta tai 3) pakenemasta teon jälkeen. EIS 5(1) artiklan a-kohdan mukaan vapaudenriisto on mahdollinen, kun henkilö vangitaan lain nojalla sen jälkeen, kun hänet on tuomittu toimivaltaisessa tuomioistuimessa.

EIS 5.1 artikla edellyttää, että kohdissa a–f määritellyissä tapauksissa vapaudenriisto toteutetaan lain määräämässä järjestyksessä ja lain nojalla. Artiklassa ilmaistu *laillisuusvaatimus* koskee menettelyllisten kysymysten ohessa myös materiaalisioikeudellisia kysymyksiä.¹³¹ Vaikka kansallisen lainsäädännön tulkitseminen ja soveltaminen kuuluu käytännössä kansallisille viranomaisille, on EIT:lla epäiltyä EIS 5 artiklan rikkomista koskevissa tapauksissa valtuus tutkia myös kansallisen lain tulkintaa ja soveltamista koskevia kysymyksiä, sillä kansallisen lain noudattamatta jättäminen merkitsee EIS 5 artiklan loukkaamista.¹³² Esimerkiksi tapauksessa *G.K. v. Puola* vapaudenriisto ei ollut EIS 5 artiklan edellyttämällä tavalla kansallisen lain mukainen, kun viranomaiset eivät olleet hakeneet vapaudenmenetyksen pidentämistä laissa säädettyssä määräajassa.¹³³ On kuitenkin huomattava, että mikä tahansa virhe kansallisen lain noudattamisessa ei suoraan loukkaa EIS 5 artiklaa.¹³⁴ Jollei kyse ole vakavasta ja ilmeisestä poikkeamasta lain soveltamisessa, voi virhe tulla korjattavaksi muutoksenhakutuomioistuimessa ilman, että alkuperäinen vapaudenmenetys on loukannut EIS 5 artiklaa.¹³⁵

Pelkkä kansallisen lain noudattaminen ei yksinään riitä. Lain on oltava harmoniassa EIS:n ja sen ilmaisemien sekä ilmentämien yleisten periaatteiden kanssa, joihin lukeutuvat *laillisuusperiaate* sekä *oikeusvarmuuden periaate*. Sovelletavan kansallisen lain tulee täyttää tietyt laille asetettavat laatuvaatimukset.¹³⁶ Laillisuusperiaate edellyttää, että kansallisen ja/tai kansainvälisen vapaudenriistoa koskevan sääntelyn on oltava täsmällistä ja sovelta-

¹³¹ Ks. esim. *Van Der Leer v. Alankomaat* (1990), kohta 22; *Wassink v. Alankomaat* (1990), kohta 24; *Buzadji v. Moldovan tasavalta* (2016), kohta 84. Laillisuusvaatimusta korostaa myös artiklan vapaudenriistoa määrittävissä alakohdissa ”lain nojalla”-vaatimuksen toistaminen. Pellonpää ym. 2018, s. 475–476.

¹³² *Baranowski v. Puola* (2000), kohta 50; *Creangă v. Romania* (2012), kohta 101; *Denis ja Irvine v. Belgia* (2021), kohta 126.

¹³³ *G.K. v. Puola* (2004), kohta 76. Ks. myös *Raninen v. Suomi* (1997), kohdat 23 ja 46. EIT katsoi, että vapaudenmenetykselle ei ollut perustetta kansallisessa lainsäädännössä.

¹³⁴ Schabas 2015, s. 230.

¹³⁵ *Mooren v. Saksa* (2009), kohdat 74–76. Vapaudenmenetys on periaatteessa ”laillinen” sen perustuessa tuomioistuimen määräykseen. Vaikka tuomioistuimen päätös kumottaisiin ylemmässä tuomioistuimessa laillisten perusteiden puuttumisen vuoksi, ei ylemmän tuomioistuimen kanta vielä merkitse, että vapaudenmenetys olisi takautuvasti arvioiden ollut kansallisen lain mukaan pätemätön.

¹³⁶ *Denis ja Irvine v. Belgia* (2021), kohta 127–128.

misessaan ennakoitavaa,¹³⁷ jotta yksilöt pystyvät lain perusteella, tarvittaessa apua käyttäen, kohtuullisessa määrin ennakoimaan toimiensa mahdollisia seurauksia tietyissä olosuhteissa.¹³⁸ Suomessa rikosprosessuaalista vapaudenriistoa koskevat normit sisältyvät laintaisiin säännöksiin ja niiden on lähtökohtaisesti nähty toteuttavan myös vaatimuksen siitä, että perus- ja ihmisoikeusrajoituksista on säädettävä riittävän yksityiskohtaisesti.¹³⁹

Vapaudenriiston menettelyssä ja aineellisissa perusteissa on noudatettava kansallista lakia, kuitenkin niin, että niiden on oltava yhdenmukaisia EIS 5 artiklan tarkoituksen eli *mielivalta* *suojamisen* kanssa.¹⁴⁰ Mielivallan käsite ulottuu laillisuusvaatimuksen ulkopuolelle, eli sinänsä kansallisen lain mukainen vapaudenriisto voi olla mielivaltainen ja loukata EIS 5 artiklaa.¹⁴¹ Käsite ei myöskään ole yksiselitteinen ja sen sisältö voi vaihdella vapaudenmenetystyypeittäin. Oikeuskäytännössään EIT on koonnut yhteen mielivallan arviointiin liittyviä periaatteita. Mielivaltaista on ensinnäkin viranomaisten vilpillinen tai petollinen menettely, eli ”lain tulkitseminen sen hengen vastaisesti”¹⁴², vaikka toiminnassa olisi sinänsä noudatettu kansallista lakia. Lisäksi mielivallan kielto edellyttää, että vapaudenmenetyksellä on aidosti tavoiteltava EIS 5.1 artiklan alakohdissa ilmaistujen rajoitusten tarkoitusta ja valitun toteuttamistavan on oltava suhteessa vapaudenmenetyksen tarkoitukseen. Mielivallan kielto viittaa myös suhteellisuusvaatimuksen noudattamiseen; vapaudenmenetyksen perusteen ja toteuttamisen on oltava kohtuullisessa suhteessa ja mahdollisuuksien mukaan on turvaututtava lievempiin toimenpiteisiin.¹⁴³ Vapaudenmenetyksen on lisäksi oltava olosuhteiden vuoksi välttämätön.¹⁴⁴ Edellä mainitut periaatteet on huomioitava aina arvioitaessa sitä, onko vapaudenriiston käyttäminen sopusoinnussa EIS 5 artiklan tarkoituksen kanssa.

¹³⁷ *Baranowski v. Puola (2000)*, kohta 52; *Mooren v. Saksa (2009)*, kohta 72; *Medvedyev ja muut v. Ranska (2010)*, kohta 80; *Creangă v. Romania (2012)*, kohta 120; *Tymoshenko v. Ukraina (2013)*, kohta 264; *Denis ja Irvine v. Belgia (2021)*, kohta 128.

¹³⁸ *H.L. v. Yhdistynyt kuningaskunta (2004)*, kohta 114.

¹³⁹ Fredman ym. 2020, s. 746. Tulkinnanvaraisissa tapauksissa pakkokeinoja koskevia säännöksiä on tulkittava perus- ja ihmisoikeusmyönteisesti. Ks. Jokela 2018, s. 197. Pakkokeinolain säätämisen yhteydessä perus- ja ihmisoikeuksien asettamiin vaatimuksiin on kiinnitetty erityistä huomiota. Lain esitöissä selostetaan myös EIT:n ratkaisukäytäntöä. Ks. HE 222/2010 vp. PKL:n tulkinnassa ei kuitenkaan voi lähteä olettamasta, että säännökset olisivat automaattisesti perus- ja ihmisoikeuksien kanssa sopusoinnussa, sillä ko. oikeuksien konkreettinen sisältö muotoutuu dynaamisesti. Ks. KOM 2003:3, s. 66.

¹⁴⁰ Ks. esim. *Van Der Leer v. Alankomaat (1990)*, kohta 22; *Wassink v. Alankomaat (1990)*, kohta 24; *H.L. v. Yhdistynyt kuningaskunta (2004)*, kohta 115; *Mooren v. Saksa (2009)*, kohta 72; *Medvedyev ja muut v. Ranska (2010)*, kohta 79; *Creangă v. Romania (2012)*, kohta 84; *Denis ja Irvine v. Belgia (2021)*, kohta 129.

¹⁴¹ *Saadi v. Yhdistynyt kuningaskunta (2008)*, kohta 67; *Mooren v. Saksa (2009)*, kohta 77; *Creangă v. Romania (2012)*, kohta 84.

¹⁴² Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 239.

¹⁴³ *James, Wells ja Lee v. Yhdistynyt kuningaskunta (2012)*, kohdat 191–195.

¹⁴⁴ *S., v. ja A v. Tanska (2018)*, kohta 77.

3 VANGITSEMINEN RIKOSPROSESSUAALISENA PAKKOKEINONA

3.1 Rikosprosessista ja sen keskeisistä tehtävistä, tavoitteista ja periaatteista

3.1.1 Rikosprosessin keskeisistä tehtävistä

Rikosprosessi määritellään tässä tutkielmassa oikeudellisesti säännellyksi menettelyksi, jossa tutkitaan ja ratkaistaan rikosoikeudellista vastuuta koskeva kysymys epäillyn rikoksen johdosta.¹⁴⁵ Kyse on rikosprosessista käsitteen laajassa¹⁴⁶ merkityksessä – käsite kattaa varsinaisen rikosasian oikeudenkäynnin ohella myös oikeudenkäyntiä edeltävät vaiheet eli esitutkinnan ja syyteharkinnan.¹⁴⁷ Rikosprosessuaalisilla pakkokeinoilla on keskeinen rooli rikosprosessin tehostamisessa. Pakkokeinojen, ja tutkielman kannalta erityisesti vangitsemisen, käytön tavoitteiden paremmaksi hahmottamiseksi tässä alaluvussa tarkastellaan rikosprosessilla kokonaisuutena olevia tehtäviä, tavoitteita ja keskeisiä prosessiperiaatteita.

Rikosprosessin tehtävänä, eli *funktiona*,¹⁴⁸ on ensinnäkin rikosvastuun toteuttaminen yksittäisessä tapauksessa (*rikosvastuun toteuttamisfunktio*).¹⁴⁹ Rikosprosessi on olemassa siis ainakin valtion rangaistusvaateen toteuttamiseksi.¹⁵⁰ Rikosvastuun toteuttaminen edellyttää prosessilta tehokkuutta ja asian tosiasiapuolen perusteellista selvittämistä. Lisäksi rikosvas-

¹⁴⁵ Jonkka 1992, s. 1; Virolainen 1998, s. 2; Jokela 2018, s. 8–9; Helenius – Linna 2021, s. 299. Ks. rikosprosessin erilaisista määritelmistä Tirkkonen 1969, s. 14–15; Frände 2009, s. 23–24; Virolainen – Vuorenpää 2021, I JOHDATUS PROSESSIOIKEUTEEN > 2. Prosessin pääajit ja tehtävät > Prosessin pääajit > Rikosprosessi.

¹⁴⁶ Rikosprosessilla suppeassa merkityksessä tarkoitetaan rikosasian oikeudenkäyntivaihetta. Rikosprosessi voidaan suppeassa merkityksessä määritellä lailla säädettyksi menettelyksi, jossa ratkaistaan kysymys teosta syytetyn rikosoikeudellisesta vastuusta väitetyn rikoksen johdosta ja vahvistetaan toimenpiteet, joihin rikoksen johdosta on ryhdyttävä. Frände 2009, s. 23; Jokela 2018, s. 8.

¹⁴⁷ Virolainen – Pölönen 2003, s. 1; Jokela 2018, s. 8–9; Helenius – Linna 2021, s. 300. Rikosprosessi voidaan jaotella neljään päävaiheeseen, jotka ovat esitutkinta, syyteharkinta, rikosasian oikeudenkäynti sekä rangaistusseuraamuksen täytäntöönpano. Virolainen – Pölönen 2003, s. 14; Jokela 2018, s. 7–8; Helenius – Linna 2021, s. 300. Rangaistusseuraamuksen täytäntöönpano on kuitenkin useimmiten sijoitettu rikosoikeudellisen seuraamusjärjestelmän alaan. Jokela 2018, s. 7–8.

¹⁴⁸ Funktio-käsitettä on oikeustieteessä käytetty erilaisissa merkityksissä, eikä käsitteen merkitys ole täysin vakiintunut. Funktio-käsitteen synonyymeina on käytetty mm. tarkoitusta, motiivia, päämäärää tai seurausta. Ervasti 2002, s. 48–49. Ks. Rikosprosessin funktiokeskustelusta kootusti ks. Niemi-Kiesiläinen 2003, s. 337–347 ja Launiala 2010a, s. 5–7 ja 29–30. Yleensä funktiokeskustelussa haetaan vastausta kysymykseen siitä, *miksi rikosprosessi on olemassa*. Vrt. Launiala on funktioita koskevissa kirjoituksissaan lähestynyt rikosprosessin funktioita tarvekenttäajattelun kautta kysymällä: ”Mitä odotuksia eri tahoilla on rikosprosessin suhteen?”. Launiala 2010a, s. 1; Launiala 2010b, s. 118–119. Ervasti on lähestynyt lainkäytön funktioita lainkäytön erilaisten seurausten kautta. Ervasti on määritellyt lainkäytön funktioiden viittaavaan: ”—lainkäytön eriasteisiin seurauksiin, joiden kautta lainkäytön olemassaolo ja sen muoto sellaisena kuin se esiintyy, tulee ymmärrettäväksi.” Lähtökohtana eivät siten ole ainoastaan lainkäytön ilmifunktiot eli tietoisesti tavoitellut seuraukset, tai normatiivis-ideologinen malli tuomioistuinten toteuttavista tehtävistä. Funktiokäsitys kattaa erilaiset seuraukset, joita ulkopuolinen tarkkailija voi lainkäytöllä havaita olevan. Ervasti 2002, s. 50–51.

¹⁴⁹ Virolainen 1995, s. 80–82; Virolainen – Pölönen 2003, s. 141–142; Frände 2009, s. 30, Fredman ym. 2020, s. 10.

¹⁵⁰ Ks. Tirkkonen 1969, s. 15.

tuun toteuttamisfunktio asettaa edellytyksiä rikosoikeudellisten säännösten tulkinnalle.¹⁵¹ Rikosvastuun tunnontarkan ja oikeudenmukaisen toteutumisen voidaan myös nähdä tukevan syytetyn oikeusturvaa, kun syytön ei tule tuomitukseksi.¹⁵² Rikosvastuun toteuttamisen ohella rikosprosessin tavoitteena on *oikeussuojan antaminen*, joka Suomessa on perinteisestikin katsottu lainkäytön¹⁵³ funktioksi.¹⁵⁴ Siviiliprosessissa oikeussuojaa annetaan yksityisoikeudellisten intressien, rikosprosessissa tapahtuneen rikoksen vuoksi.¹⁵⁵ Rikosprosessi huolehtii oikeussuojan antamisesta kuitenkin vain välillisesti, sillä prosessi antaa yksilöllisille sekä yhteisöllisille oikeushyville suojaa toteuttamalla aineellisen oikeuden arvoja ja tavoitteita, ja tekemällä siten rikosoikeutta eläväksi.¹⁵⁶

Konkreettisella lainkäyttötasolla rikosvastuun toteuttamisfunktiota rajoittaa *oikeusturvafunktio*.¹⁵⁷ Oikeusturvalla tarkoitetaan tässä yhteydessä oikeusturvaa sen perinteisessä merkityksessä, eli yksilön suojaa valtion vallankäyttöä vastaan.¹⁵⁸ Oikeusturvafunktio edellyttää, että prosessissa noudatetaan inhimilliseen kohteluun kuuluvia vähimmäisehtoja,¹⁵⁹ eikä rikoksen selvittämisessä puututa epäillyn oikeuksiin tarpeettomasti tai aiheuteta kohtuutonta haittaa epäillylle tai muille osapuolille.¹⁶⁰ Kyse onkin ihmisarvon suojelunäkökohtien huomioimisesta ja punnitsemisesta rikosvastuun toteuttamisintressiä vasten.¹⁶¹

Lainkäytöllä rikosasioissa voidaan nähdä myös laajempaa yhteiskunnallista merkitystä aineellisen oikeuden arvojen ja tavoitteiden toteuttamisessa. Prosessilla on *ohjausfunktio*;¹⁶² prosessi sanktiomekanismina ohjaa jo ennakolta ihmisten käyttäytymistä aineelliso-

¹⁵¹ Virolainen 1995, s. 80–82; Virolainen – Pölönen 2003, s. 141–142.

¹⁵² Jokela 1997, s. 17 ja myös Jokela 2018, s. 10.

¹⁵³ Lainkäyttö on toimintaa, jossa yksittäistapauksessa vahvistetaan aineellisen oikeuden mukainen ratkaisu eli sovelletaan aineellista oikeutta. Prosessioikeudessa tiedonintressi kohdistuu siihen, minkälaisessa menettelyssä lakia sovelletaan, eli prosessioikeudellisiin sääntöihin ja periaatteisiin. Virolainen 1995, s. 12.

¹⁵⁴ Ks. esim. Tirkkonen 1972, s. 1; Lappalainen 1995, s. 5; Ervo 1996, s. 48; LaVM 9/1997 vp, s. 6; Ervasti 2002, s. 57; Virolainen – Pölönen 2003, s. 141 ja 148; KOM 2003:3, s. 69; Tolvanen 2006b, s. 1326. Vrt. Virolainen 1998, s. 10–11.

¹⁵⁵ Ajattelun taustalla on vaikuttanut perinteinen oikeusvaltiokäsitys, jossa yksittäistapauksen ratkaisemisella on korostunut merkitys. Ervasti 2002, s. 57; Tolvanen 2006b, s. 1326.

¹⁵⁶ Jonkka 1992, s. 21–22.

¹⁵⁷ Jonkka 1992, s. 20; Virolainen 1995, s. 80–82; Vrt. Virolainen 1998, s. 10–11. Virolaisen mukaan oikeusturvavaatimus on pikemminkin rikosprosessin laatuvaatimus, ei sen funktio.

¹⁵⁸ Ks. Jonkka 1992, s. 21; Pölönen 2003, s. 20; Tolvanen 2006b, s. 1327.

¹⁵⁹ Jonkka 1992, s. 23; Virolainen – Vuorenpää 2021, I JOHDATUS PROSESSIOIKEUTEEN > 2. Prosessin pääajit ja tehtävät > Lainkäytön tehtävät yhteiskunnassa > Rikosprosessin funktiot.

¹⁶⁰ Virolainen 1995, s. 80–82.

¹⁶¹ Pölönen 2003, s. 20. Rikosvastuun toteuttamisen ja oikeusturvavaatimuksen tasapainottaminen onkin rikosprosessin keskeisimpiä ongelmia. Virolainen 1995, s. 80–82.

¹⁶² Jonkka 1992, s. 14–15; Lappalainen 1995, s. 5–7; Jokela 1997, s. 17; Pölönen 2003, s. 24; Virolainen – Pölönen 2003, s. 148; Tolvanen 2004, s. 57; Ervo 2005, s. 106; Vuorenpää 2007, s. 13–15; Virolainen –

keudellisten normien arvoja ja tavoitteita toteuttavaan suuntaan, edistää yhteiskuntamoraalia yleisellä tasolla ja estää konfliktien syntymistä ennakolta.¹⁶³ Prosessimenettelyn tavoitteena on taata, että aineellisen oikeuden tavoitteet lyövät itsensä läpi yhteiskunnassa.¹⁶⁴ Rikosprosessin tavoitteena on siten rangaistuksen *yleisestävän vaikutuksen* toteuttaminen.¹⁶⁵ Rangaistusten yleisestävä vaikutus eli ns. yleispreventio on keskeinen osa koko rikosoikeudellista järjestelmää oikeuttavasta preventioteoriasta.¹⁶⁶ Yleisprevention taustalla on ajatus, jonka mukaan syyllisen tuomitsemiseminen rangaistukseen teostaan ylläpitää ihmisten uskoa koko rangaistusjärjestelmän toimivuuteen.¹⁶⁷

Rikosprosessin funktioita voidaan tarkastella erilaisin painoituksin esimerkiksi yhteiskuntapoliittisella tasolla tai tiettyjen toimijoiden tai prosessin eri vaiheiden näkökulmasta.¹⁶⁸ Viimeaikaisessa funktiokeskustelussa on siirrytty kohti eriytyntä tai analyttistä funktioajattelua, jossa painotetaan eri funktioiden korostumista eri vaiheissa prosessia. Vaikka näkemykset rikosprosessin tehtävistä ovat olleet vaihtelevia, ei tiedeyhteisössä ole esiintynyt tiettyjä funktioita poissulkevia kannanottoja. Erilaisten funktioiden olemassaolo on jokseenkin hyväksytty, mutta kannanotoissa esille tuotujen funktioiden painotukset ovat vaihdelleet.¹⁶⁹ Sen sijaan, että pyrittäisiin ratkaisemaan rikosprosessiin ensisijainen tehtävä tai kokonaisfunktio, on nähdäkseni huomioitava nimenomaan tehtävien moninaisuus ja arvioitava niiden merkitystä kussakin ratkaistavassa yksittäistapauksessa erikseen.¹⁷⁰

3.1.2 Rikosprosessin keskeisistä tavoitteista ja periaatteista

Seuraavaksi siirrytään tarkastelemaan rikosprosessin tavoitteita¹⁷¹ ja periaatteita. Julkinen intressi vaatii, että prosessuaalinen toiminta on riittävän tehokasta johtaakseen tavoittee-

Vuorenää 2021, I JOHDATUS PROSESSIOIKEUTEEN > 2. Prosessin pääajit ja tehtävät > Lainkäytön tehtävät yhteiskunnassa > Rikosprosessin funktiot.

¹⁶³ Jonkka 1992, s. 14–15; Jokela 1997, s. 17; Tolvanen 2004, s. 57.

¹⁶⁴ Ks. myös esim. Lappalainen 1995, s. 5–6; Vuorenää 2007, s. 14.

¹⁶⁵ Virolainen 1998, s. 9.

¹⁶⁶ Jonkka 1992, s. 16; Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 22.

¹⁶⁷ Tirkkonen 1972, s. 1. Rikosprosessioikeudella on tärkeä tehtävä sen määrittäjänä, minkälaisen menettelyjen ja rajojen puitteissa yksityisten oikeusasemaan voidaan puuttua yhteiskunnallisten intressien eli rikosten selvittämisen ja yleisesti sanktiovarmuuden toteuttamiseksi. Rikosoikeuden painopiste on selkeämmin prevention toteuttamisessa ja rikosprosessioikeuden sen sijaan oikeusturvan korostamisessa luomassa rajoja sille, kuinka preventiota tavoitellaan. Jonkka 1992, s. 20.

¹⁶⁸ Pölönen 2003, s. 18.

¹⁶⁹ Ks. käydystä funktiokeskustelusta kootusti Launiala 2010a, s. 7.

¹⁷⁰ Ks. näin myös Pölönen 2003, s. 23.

¹⁷¹ Jaottelu rikosprosessin tehtäviin ja tavoitteisiin on tässä yhteydessä lähinnä esitystekninen. Tavoitteilla viitataan niihin yhteiskunnallisiin, taloudellisiin ja sosiaalisiin *arvopäämääriin*, joita rikosprosessille asetetaan. Ks. Pölönen 2003, s. 29.

seensa.¹⁷² Lainkäytön ohjausfunktio ei toimi, jos esitutinnan tehottomuus johtaa siihen, että kiinnijäämisriski jää alhaiseksi ja siten rangaistusten yleispreventio toteutumatta ja asianomistajan oikeudet suojaamatta.¹⁷³ Jotta rikosprosessissa voidaan toteuttaa edellä kuvattuja tehtäviä, on prosessi luotava sellaiseksi, että rikosvastuu voidaan toteuttaa varmasti, nopeasti ja edullisesti (*tarkoituksenmukaisuus- tai tehokkuusperiaate*).¹⁷⁴

Tarkoituksenmukaisuusperiaatteessa varmuudella viitataan siihen, että prosessin lopputulos on aineellisesti oikea.¹⁷⁵ Vaikka nykyisin oikeuskirjallisuudessa vallitsee jokseenkin yhteisymmärrys siitä, että realistisesti arvioiden rikosprosessissakaan ei ole mahdollista saavuttaa aineellista totuutta,¹⁷⁶ on nähdäkseni edelleen perusteltua puhua *aineellisen totuuden periaatteesta* tai pikemminkin *aineellisen totuuden selvittämistä* rikosprosessin tavoitteena siinä tarkoituksessa, että loppujen lopuksi rikosprosessissa pyritään erilaisilla todistelukeinoilla pääsemään mahdollisimman lähelle aineellisen totuuden mukaista lopputulosta,¹⁷⁷ eli syyllisten tuomitsemista ja syyttömien vapauttamista. Aineellisen totuuden tavoittelulla on keskeinen merkitys sen turvaamisessa, etteivät syyttömät henkilöt joutu rikosprosessissa pakkokeinojen kohteeksi, syytetyiksi tai tuomituiksi (*syyttömän suojaamisen periaate*).¹⁷⁸ Aineelliseen totuuteen pyrkiminen ei kuitenkaan ole rikosprosessin johtava tavoite,¹⁷⁹ eikä sitä voida tavoitella hinnalla millä hyvänsä.¹⁸⁰ Aineellista totuutta *tavoitellaan* rikosprosessissa hyväksyen kuitenkin se, että tietyistä, erityisesti rikoksen uhrin ja epäillyn oikeuksiin sekä prosessiekonomiaan liittyvistä seikoista johtuen, tavoitteen täysimääräisestä toteutumisesta joudutaan tinkimään. Prosessissa saavutetaankin vain *prosessuaalinen totuus*,¹⁸¹ eli ne seikat, jotka *todistelusääntöjen puitteissa ovat riittäväällä varmuudella tulleet selvitettyiksi*.¹⁸²

¹⁷² Tirkkonen 1972, s. 1.

¹⁷³ Virolainen 1998, s. 15.

¹⁷⁴ Tirkkonen 1969, s. 81; Ervo 1996, s. 48; LaVM 9/1997 vp, s. 6; Jokela 1997, s. 16; Virolainen 1998, s. 15; Pölönen 2003, s. 31; Fredman ym. 2020, s. 11.

¹⁷⁵ Fredman ym. 2020, s. 11. Aineellisesti oikea lopputulos merkitsee, että jutun tosiasiaiperuste vastaa asian ulkoprosessuaalista tilaa. Ervo 1996, s. 52.

¹⁷⁶ Ks. esim. Lehtimaja 1981, s. 170–171; Ervo 1996, s. 55; Jonkka 1992, s. 14; Virolainen 1998, s. 14; Pölönen 2003, s. 21; Tolvanen 2001, s. 409 ja Tolvanen 2006b, s. 1329.

¹⁷⁷ Ks. näin myös Ervo 1996, s. 52 ss; Virolainen 1998, s. 14; Pölönen 2003, s. 21.

¹⁷⁸ Jonkka 1992, s. 22–23; Virolainen 1995, s. 309; Virolainen – Pölönen 2003, s. 142; Jokela 2018, s. 9–10. Ks. myös Launiala 2010b, s. 133. Syyttömän suojaamisen periaatteen vastaista on esimerkiksi syytteen nostaminen tilanteessa, jossa esitutkinnassa ei ole saatu lainmukaista selvitystä rikoksesta epäillyn syyllisyydestä. Ks. esim. AOA 2.13.2013 dnro 2625/4/13.

¹⁷⁹ Ks. näin myös Pölönen 2003, s. 21.

¹⁸⁰ Ks. esim. Ervo 1996, s. 44; Tolvanen 2001, s. 409; Pölönen 2003, s. 30–31.

¹⁸¹ Ks. esim. Lehtimaja 1981, s. 171; Ervo 1996, s. 55; Virolainen 1998, s. 14; Pölönen 2003, s. 21; Tolvanen 2006b, s. 1329. Tolvanen on viitannut *normatiiviseen totuuteen*.

¹⁸² Prosessuaalinen totuus ei välttämättä vastaa sitä, mitä todellisuudessa on tapahtunut. Ervo 1996, s. 52.

Prosessieconomisen ja aineellisesti oikean lopputuloksen saavuttaminenkaan eivät kuitenkaan yksinään riitä, vaan rikosprosessimenettelyn on lisäksi oltava prosessuaalisesti oikeudenmukainen (*oikeudenmukaisuusperiaate*).¹⁸³ Oikeudenmukainen prosessi on omiaan legitimoimaan niin jutun lopputulosta¹⁸⁴ kuin koko rikosoikeudellista järjestelmääkin.¹⁸⁵ Epäasianmukainen menettely voi johtaa siihen, että myös aineellisesti oikeaakin ratkaisua kohtaan voi syntyä epäilyksiä.¹⁸⁶ Keskeinen merkitys on lisäksi *kontradiktorisella periaatteella*, jonka mukaan kunkin asianosaisen on saatava esittää asiassa väitteensä perusteineen ja todisteineen, sekä saada vastapuolen esittämät väitteet, perusteet ja todistelu tietoonsa.¹⁸⁷

Syyttömyysolettamalla on keskeinen merkitys rikosprosessissa.¹⁸⁸ Syyttömyysolettaman mukaan jokaista rikoksesta syytettyä on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen (EIS 6.2 artikla ja Euroopan perusoikeuskirja 48 artikla).¹⁸⁹ Kansallisessa lainsäädännössä syyttömyysolettamasta säädetään myös esitutkintalaissa (805/2011, ETL).¹⁹⁰ Syyttömyysolettama merkitsee *oikeudellista presumptiota* rikoksesta epäillyn syyttömyydestä.¹⁹¹ Prosessin lähtökohdaksi asetetaan siis ajatus siitä, ettei epäilty ole tehnyt sitä rikosta, josta häntä epäillään.¹⁹² Olettama on voimassa koko rikosprosessin ajan esitutkinnasta oikeudenkäynnin loppuun saakka,¹⁹³ kunnes se mahdollisesti todistelulla kumotaan.¹⁹⁴ Syyttömyysolettama edellyttää, että *todistustaakka* epäillyn syyllisyydestä on asetettava syyttäjälle¹⁹⁵ ja mahdollisesti jäävä epäily on luettava syytetyn eduksi¹⁹⁶ (*in dubio pro reo -periaate*).¹⁹⁷ Todistustaakan jaon lisäksi syyttömyysolettama asettaa lähtökohdan kaikkien rikoksesta epäiltyjen *kohtelemiselle*. Epäiltyä on kohdeltava syyttömänä syyllisyyskysymyksen lailliseen ratkaisemiseen saakka täysin riippumatta siitä, todetaanko

¹⁸³ Jokela 2018, s. 9. Oikeudenmukaisuusperiaatteesta laajemmin ks. esim. Ervo 1996, s. 40–47.

¹⁸⁴ Virolainen 1998, s. 19.

¹⁸⁵ Pölönen 2003, s. 23.

¹⁸⁶ Virolainen 1998, s. 20; Pölönen 2003, s. 32.

¹⁸⁷ Tirkkonen 1969, s. 81.

¹⁸⁸ Halijoki 2001a, s. 203; Virolainen – Pölönen 2003, s. 1; Jokela 2018, s. 34.

¹⁸⁹ Ks. myös KP-sopimus 14.2 artikla.

¹⁹⁰ ETL 4:2:n mukaan rikoksesta epäiltyä on kohdeltava esitutkinnassa syyttömänä.

¹⁹¹ Nowak 2003, s. 31.

¹⁹² Launiala 2010c, s. 7.

¹⁹³ Halijoki 2001a, s. 203.

¹⁹⁴ Virolainen – Pölönen 2004, s. 284; Launiala 2010c, s. 7. Syyttömyysolettama edellyttää, että syytteen tullessa hylätyksi minkäänlaista virallista rikosepäilyä syytettyä kohtaan ei saa jäädä. Heikkilä – Hirvelä 2017, s. 493.

¹⁹⁵ *Barberà, Messegué ja Jabardo v. Espanja (1988)*, kohta 77; *Telfner v. Itävalta (2001)*, kohta 15. Ks. myös Nowak 2003, s. 167; Virolainen – Pölönen 2004, s. 285; Pellonpää 2018, s. 702.

¹⁹⁶ *Barberà, Messegué ja Jabardo v. Espanja (1988)*, kohta 77; *Telfner v. Itävalta (2001)*, kohta 15. Ks. myös Pellonpää 2018, s. 702. Syyttömyysolettama vaatii viranomaisilta asian kattavaa selvittämistä ja vakuuttavaa syyllisyysnäyttöä, mikä pienentää riskiä syyttömän tuomitsemisesta. Virolainen – Pölönen 2004, s. 283. Ks. myös Nowak 2003, s. 50.

¹⁹⁷ Ks. esim. Tolvanen 2012, s. 247.

hänet prosessissa lopulta syylliseksi vai syyttömäksi.¹⁹⁸ Syyttömyysolettaman vaikutukset heijastuvat mm. esitutkinnassa tapahtuvaan tiedottamiseen¹⁹⁹ ja epäillyn puhuttelemiseen rikoksesta epäiltynä eikä rikoksentehtijänä.²⁰⁰

Vallitsevasta syyttömyysolettamasta huolimatta esitutkintaan kiinteästi kuuluvien pakkokeinojen käytön edellytysten arviointi perustuu tietyllä tapaa ajatukselle epäillyn syyllisyydestä²⁰¹ ja käytännössä epäillyn vapautteen kohdistuvien pakkokeinojen käyttäminen merkitsee syyttömyysolettaman vahvaa horjuttamista.²⁰² EIT:n oikeuskäytännössä ja oikeuskirjallisuudessa on katsottu, ettei syyttömyysolettama itsessään aseta estettä rikoksesta epäillyn vangitsemiselle,²⁰³ vaan rikosten tutkimisen intressissä epäillyn oikeudet joutuvat tässä suhteessa väistymään ja epäilty joutuu alistumaan oikeuksiensa rajoittamiseen.²⁰⁴ Vaikka vangitseminen ei merkitsekään suoraan EIS 6.2 artiklan loukkaamista, on syyttömyysolettamasta johdettavissa vapaudenmenetyksen viimesijaisuus esitutkinnan ja oikeudenkäynnin turvaamisessa.²⁰⁵ EIT on korostanut, että julkisten intressien ohessa myös syyttömyysolettaman merkitykseen on kiinnitettävä huomiota vapautteen kohdistuvien pakkokeinojen käyttöä harkittaessa.²⁰⁶ Yksittäistapauksessa syyttömyysolettama ja yksilön oikeus vapautteen voivat saada jopa suuremman merkityksen kuin epäillyn syyllisyyttä puoltavat seikat, jolloin epäilty on vapautettava.²⁰⁷

¹⁹⁸ *Matijašević v. Serbia (2006)*, kohta 49; Nowak 2003, s. 31–32, Tolvanen 2012, s. 242. Olettaman taustalla vaikuttaa ajatus siitä, että osa rikosepäilyistä jää väistämättä näyttämättä toteen tai osoittautuu perusteettomiksi. Sen vuoksi rikosepäilyistä johtuvia haitallisia seurauksia on pyrittävä minimoimaan. HE 222/2010 vp, s. 192. Ks. myös Ikonen 2020, s. 954; Fredman ym. 2020, s. 88. Oikeuskirjallisuudessa syyttömyysolettamasta ja syyttömän suojaamisen periaatteesta on toisinaan puhuttu toistensa synonyymeina. Ks. esim. Virolainen 1995, s. 309–310; Jokela 2018, s. 34; Ikonen 2020, s. 953–953. Suhtaudun rinnastukseen kuitenkin kriittisesti, sillä syyttömyysolettaman kannalta ei ole merkitystä sillä, onko epäilty tosiasiaa syytön vai syyllinen. Syyttömyysolettaman ja syyttömän suojaamisen periaatteen rinnastamista koskevasta kritiikistä myös Louniala 2010c, s. 6–7.

¹⁹⁹ Fredman ym. 2020, s. 88. Ks. Halijoki 2001b, s. 1044. Tuomioistuimen ja muiden viranomaisten on vältettävä ennenaikaisia lausumia epäillyn syyllisyydestä. Ks. esim. *Alenet de Ribemont v. Ranska (1995)*, kohdat 35–36.

²⁰⁰ Fredman ym. 2020, s. 88.

²⁰¹ Ks. myös Ikonen 2020, s. 954.

²⁰² Halijoki 2001a, s. 204; Tolvanen 2012, s. 251. Ks. myös Ikonen 2020, s. 954.

²⁰³ Halijoki 2001a, s. 205; Pellonpää 2018, s. 703.

²⁰⁴ Halijoki 2001a, s. 205.

²⁰⁵ Oikeusministeriö 2016, s. 16; HE 252/2016 vp, s. 4; KKO 2020:16, kohta 13. Tutkintavankeuden viimesijaisuus on ilmaistu myös Euroopan neuvoston tutkintavankeuden käyttöä koskevassa suosituksessa Rec(2006)13. Säännön 3 [1] mukaan tutkintavankeuden käytön tulee olla poikkeus eikä pääsääntö ja [3] mukaan tutkintavankeutta voidaan käyttää yksittäistapauksissa ainoastaan välttämättömänä sekä viimesijaisena keinona. Tutkintavankeutta ei saa käyttää rangaistuksena.

²⁰⁶ *Tomasi v. Ranska (1992)*, kohta 84; Pellonpää 2018, s. 703.

²⁰⁷ Halijoki 2001a, alaviite 12.

3.1.3 Pakkokeino-oikeuden periaatteet

Periaatteilla on pakkokeino-oikeudessa keskeinen merkitys. Pakkokeinolainsäädäntö on jouduttu muotoilemaan kirjoitusasultaan yleisluontoiseksi, sillä kussakin yksittäistapauksessa epäiltyyn rikokseen ja asianosaisiin liittyvät olosuhteet voivat vaihdella laajasti.²⁰⁸ Periaatteilla pyritään ohjaamaan lainkäyttäjää normien soveltamisessa ja löytämään oikeanlainen tasapaino rikosprosessin tehokkuusvaatimuksen ja toisaalta prosessin asianosaisen, erityisesti epäillyn oikeusturvavaatimuksen välillä.²⁰⁹ Pakkokeinojen käyttöä koskevat yleiset periaatteet sisältyvät pakkokeinolakiin, ja osana säädännäistä oikeutta ne ovat oikeuslähdeasemaltaan vahvasti velvoittavia.²¹⁰

Vangitsemisen merkityksessä vakavaa puuttumista yksilön perusoikeuksiin, kohtuus- ja suhteellisuuskäsitteillä on vangitsemista ja vangitsemisen jatkamista harkittaessa korostunut merkitys. *Kohtuuttoman vangitsemisen kielto* edellyttää, ettei ketään saa vangita tai määrätä pidettäväksi edelleen vangittuna, jos se olisi kohtuutonta asian laadun taikka rikoksesta epäillyn tai tuomitun iän tai muiden henkilökohtaisten olosuhteiden vuoksi (PKL 2:13).²¹¹ *Suhteellisuusperiaate* puolestaan edellyttää, että pakkokeinoja saadaan käyttää vain, jos pakkokeinon käyttöä voidaan pitää puolustettavana ottaen huomioon tutkittavana olevan rikoksen törkeys, rikoksen selvittämisen tärkeys sekä rikoksesta epäillylle tai muille pakkokeinon käytöstä aiheutuva oikeuksien loukkaaminen ja muut asiaan vaikuttavat seikat (PKL 1:2). Pakkokeinojen käytöstä aiheutuu lähtökohtaisesti teon kohteelle, ja mahdollisesti myös muille, erilaista haittaa. Suhteellisuusperiaate edellyttää, että pakkokeinojen käytön on oltava tutkittavana olevan rikoksen laatuun ja suuruuteen nähden *järkevässä* suhteessa.²¹² Vaikka vangitsemisen käyttöala on jo lähtökohtaisesti rajattu vain tietyn vakavuusasteen käsittäviin rikoksiin, on suhteellisuusperiaatteeseen silti aina kiinnitettävä erikseen huomiota harkittaessa vangitsemista yksittäistapauksessa.²¹³

²⁰⁸ Launiala 2015, s. 229.

²⁰⁹ Virolainen – Pölönen 2003, s. 438. Launiala 2015, s. 229. Ks. myös Fredman ym. 2020, s. 82–83.

²¹⁰ Launiala 2021, s. 141. PKL 1 lukuun sisältyvät suhteellisuusperiaate, vähimmän haitan periaate ja hienotunteisuusperiaate koskevat kaikkia pakkokeinoja. Vangitsemisessa on lisäksi huomioitava PKL 2:13:n kohtuuttoman vangitsemisen kielto. Hienotunteisuusperiaate on, pakkokeinolain yleisen periaatteen roolistaan huolimatta, rajattu käsittelyn ulkopuolelle, sillä periaatteella ei ole mainittavaa vaikutusta vangitsemista rajoittavana tekijänä.

²¹¹ Vastaava säännös on pidättämisen osalta PKL 2:6:ssä.

²¹² HE 22/1994 vp, s. 34; Halijoki 2001a, s. 208; Launiala 2013, s. 5; Tolvanen 2013, s. 1304; Fredman ym. 2020, s. 92.

²¹³ Ks. Pölönen 1997, s. 85. Suhteellisuusperiaate ilmenee lainsäädännössä yksittäisissä säännöksissä. Periaatetta ilmentää esimerkiksi se, että yksilön vapautteen merkittäväällä tavalla puuttuvat pidättäminen ja vangitseminen edellyttävät epäillyltä rikokselta tiettyä vakavuusastetta. Fredman ym. 2020, s. 92–93.

Vähimmän haitan periaate on keskeisimpiä pakkokeinojen käytössä huomioitavia periaatteita²¹⁴ ja se tulee arvioitavaksi yhtäältä pakkokeinon käytöstä päätettäessä sekä käytön jatkamista harkittaessa.²¹⁵ Periaate edellyttää, että pakkokeinon käytöllä ei kenenkään oikeuksiin saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä käytön tarkoituksen saavuttamiseksi. Pakkokeinon käytöllä ei saa aiheuttaa kenellekään tarpeettomasti vahinkoa tai haittaa (PKL 1:3). Vähimmän haitan periaatteen kohdalla korostettava, että pakkokeinon käytön on rajoitettava laissa ilmaistun prosessuaalisen tarkoituksen tavoitteluun, eikä pakkokeinolla saa olla rankaisullisia päämääriä.²¹⁶ Periaate myös edellyttää, että pakkokeinojen käyttöä ei uloteta ajallisesti pidemmälle, kuin pakkokeinon käytön tarkoitus vaatii.²¹⁷

3.2 Vangitseminen pakkokeinona

Vangitseminen lukeutuu *vapauteen* kohdistuviin pakkokeinoihin, sillä vangitsemisella puututaan merkittävällä tavalla PL 7.1 §:ssä suojattuun yksilön vapauteen.²¹⁸ Vangittaessa rikoksesta epäilty tai rikoksesta tuomittu joutuu julkisten intressien vuoksi alistumaan vapautensa riistämiseen siten, että hänet määrätään pidettäväksi säilössä.²¹⁹ Vangitsemisen käyttö on tiukan lakisidonnaista – vangitsemista saadaan käyttää vain laissa säädettyihin tarkoituksiin, laissa säädetyin edellytyksin ja laissa säädettyä menettelyä noudattaen. Ankaran luonteensa vuoksi tutkintavankeuden käyttöala on rajattu rikoksesta epäiltyyn ja tuomittuun ja vangitsemistoimivalta on ainoastaan tuomioistuimella (PKL 2:11–12).

Tutkintavankeuden tarkoituksena on turvata rikoksen esitutkinta, tuomioistuinkäsittely ja rangaistuksen täytäntöönpano sekä estää rikollisen toiminnan jatkaminen (TVL 1:3). Vangitsemisen käytön rikosprosessuaalinen tarkoitus²²⁰ on johdettu vangitsemisen edellytyk-

²¹⁴ HE 222/2010 vp, s. 245.

²¹⁵ Halijoki 2001a, s. 207.

²¹⁶ Halijoki 2001a, s. 207; Tolvanen 2013, s. 1305; Fredman ym. 2020, s. 94.

²¹⁷ Fredman ym. 2020, s. 94. Vangitsemisen kohdalla vähimmän haitan periaate ilmenee mm. PKL 3:17:stä, joka edellyttää vangitun vapauttamista välittömästi, jos vangitsemiselle ei enää ole edellytyksiä. Haitan minimointivelvollisuus voisi jopa edellyttää vangitsemisen kohdalla vangitsemisvaatimuksen tekemisen ajoittamista siten, että vapaudenmenetys jäisi mahdollisimman lyhyeksi. Launiala 2021, s. 143.

²¹⁸ Niemi-Kiesiläinen 2000, s. 42; Rantaeskola 2019, s. 278; Fredman ym. 2020, s. 688–689; Niemi 2021, VIII ESITUTKINTA JA PAKKOKKEINOT > 2. Pakkokeinot > Yleistä. Pakkokeinoja voidaan systematisointitarkoituksessa luokitella monin eri tavoin. Usein käytetään jaottelua vapauteen kohdistuviin pakkokeinoihin, muihin oikeushyviin kohdistuviin avoimiin pakkokeinoihin ja salaisiin pakkokeinoihin. Ks. jaottelusta tarkemmin esim. Fredman ym. 2020, s. 688–689. Vrt. Jokela 2018, s. 197–198; Pölönen 1997, s. 81.

²¹⁹ Ks. Fredman ym. 2020, s. 792.

²²⁰ Rikosprosessuaalisille pakkokeinoille on tunnuksenomaista, että niitä käytetään rikosprosessuaalisessa tarkoituksessa. Pölönen 1997, s. 81–82; Fredman ym. 2020, s. 687. Pakkokeinosta riippuen kyse voi olla mm. näytön hankkimisesta, todistelun turvaamisesta, rikoksenteikijän pakenemisen estämisestä tai mahdollisten rikokseen perustuvien menettämisseuraamusten turvaamisesta. Pakkokeinojen käytön tarkoitus voi olla myös

sistä.²²¹ Tutkintavankeutta ei saa käyttää muiden kuin edellä kuvattujen päämäärien tavoitteluun, sillä muutoin kyse on EIS 5 artiklan tarkoituksessa mielivallasta.²²² Vangitsemisella ei esimerkiksi saa olla rankaisullisia päämääriä eikä sitä saa käyttää tarkoituksessa painostaa epäiltyä tunnustamaan.²²³

Vangitseminen tai vangittuna pitäminen voi tulla kyseeseen missä vaiheessa rikosprosessia tahansa. Tyyppitapauksessa rikoksesta epäillyn vangitseminen tapahtuu kuitenkin esitutkinnassa, kiinniottoa ja pidättämistä seuraten.²²⁴ Vapaudenriiston kohteeksi joutuvan näkökulmasta kiinniotto, pidättäminen ja vangitseminen sulautuvat toisiinsa muodostaen jatkumon, mutta oikeudellisina toimenpiteinä ne ovat itsenäisiä pakkokeinoja ja toisistaan erotettavissa. *Kiinniottaminen* (PKL 2:1–2) on lyhytkestoisen vapaudenmenetyksen käsittävä itsenäinen pakkokeino.²²⁵ Kiinnioton jatkuminen yli 12 tuntia edellyttää pidättämisen edellytysten voimassaoloa. Enintään kiinniotto voi jatkua 24 tuntia, jonka kuluessa on päätettävä, päästetäänkö kiinni otettu vapaaksi vai pidätetäänkö hänet (PKL 2:1.3), jälkimmäisen edellyttäessä, että pidättämiselle on edelleen edellytykset ja vapaudenmenetyksen jatkaminen harkitaan välttämättömäksi. *Pidättämisellä* tarkoitetaan pakkokeinoa, jolla esitutkinnan turvaamista ja/tai mahdollista vangitsemista varten rikoksesta pääsääntöisesti todennäköisin syin epäillyn vapaus riistetään pitämällä häntä säilössä.²²⁶ Pidättämisen edellytyksistä säädetään yksityiskohtaisesti PKL 2:5:ssa, ja siitä päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies (PKL 2:5). Pidätetty on vapautettava heti, kun pidättämisen edellytyksiä ei enää ole (PKL 2:7).

rikokseen perustuvan vahingonkorvausvaatimuksen tai oikeustilan palauttamisen turvaaminen ja rikollisen toiminnan jatkamisen estäminen. Virolainen 1998, s. 350; Fredman ym. 2020, s. 679.

²²¹ Ks. Tolvanen 2006a, s. 776. Rikoksesta epäillyn vangitsemisen tarkoituksena voi olla estää rikoksesta epäillyn 1) pakeneminen tai rikosprosessin taikka rangaistuksen täytäntöönpanon karttaminen; 2) asian selvittämisen vaikeuttaminen vaikuttamalla todistusaineistoon tai prosessissa kuultavaan henkilöön; ja/tai 3) rikollisen toiminnan jatkaminen (PKL 2:11 ja PKL 2:5). Rikoksesta tuomitun vangitsemisen tarkoituksena sen sijaan voi olla estää rikoksesta tuomitun 1) pakeneminen tai rangaistuksen täytäntöönpanon karttaminen; tai 2) rikollisen toiminnan jatkaminen (PKL 2:12). Ks. Fredman ym. 2020, s. 792.

²²² *Saadi v. Yhdistynyt Kuningaskunta (2008)*, kohta 69; *James, Wells ja Lee v. Yhdistynyt kuningaskunta (2012)*, kohta 193.

²²³ Halijoki 2001a, s. 207. *Tarkoitussidonnaisuuden periaatteen* mukaisesti kunkin pakkokeinon käyttöala on sidottu niihin rikosprosessuaalisiin tarkoituksiin, joiden toteuttamiseen pakkokeino on alun perin säädetty. Tolvanen – Kukkonen 2011, s. 203.

²²⁴ Fredman ym. 2020, s. 746; Fredman 2021, s. 553.

²²⁵ Fredman ym. 2020, s. 746 ja 752. Kiinniotto-oikeus on poliisimiehillä, jotka PKL 2:1:n nojalla saavat ottaa verekseltä tai pakenemasta tavatun rikoksesta epäillyn kiinni rikoksen selvittämistä varten. Poliisimies saa ottaa myös kiinni rikoksesta epäillyn, joka on määrätty pidätettäväksi tai vangittavaksi. Lisäksi PKL 2:2:ssä on säädetty yleinen kiinniotto-oikeus, jonka nojalla *jokainen* saa ottaa kiinni verekseltä tai pakenemasta tavatun tietyistä rikoksista epäillyn henkilön sekä sen, joka viranomaisen antaman etsintäkuulutuksen mukaan on pidätettävä tai vangittava. Kyse on kuitenkin väliaikaisesta pakkotoimesta, sillä kiinni otettu on viipymättä luovutettava poliisimiehelle.

²²⁶ Fredman ym. 2020, s. 774.

Mikäli vapaudenmenetyksen jatkaminen on tarpeen, on vangitsemisvaatimus toimitettava viipymättä ja viimeistään kolmantena päivänä kiinniottamispäivästä ennen kello kahtatoista (PKL 3:4) toimivaltaiseen tuomioistuimeen.²²⁷ Jollei pidätettyä vaadita vangittavaksi, on hänet samassa ajassa vapautettava (PKL 2:7). Tuomioistuimessa vangitsemisvaatimus on otettava käsiteltäväksi viipymättä. Jos kyse on pidätetyn vangitsemisesta, vaatimus on otettava käsiteltäväksi viimeistään neljän vuorokauden kuluessa kiinniottamisesta (PKL 3:5). Vangitsemisasiä tutkitaan suullisessa käsittelyssä,²²⁸ ja mikäli rikoksesta epäilty määrätään vangittavaksi, passitetaan hänet suorittamaan tutkintavankeutensa TVL 2:1:n mukaan joko tutkintavankilana toimivassa vankilassa taikka poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 1:2:n mukaisesti poliisin hallinnoimassa tilassa.²²⁹ Jos pidätettyä koskeva vaatimus hylätään, pidätetty on vapautettava välittömästi (PKL 3:10.2).

Toisin kuin kiinniotossa ja pidättämisessä, vangitsemiselle ei ole asetettu erityisiä määräaikoja.²³⁰ Vangitsemisessa on kyse jatkuvasta pakkokeinosta, joka jatkuu edellytysten voimassaollessa rangaistuksen täytäntöönpanoon saakka, ellei sitä erikseen päätetä.²³¹ Vapaudenmenetyksen pituutta kontrolloidaan käytännössä asettamalla syytteen nostamiselle määräaika (PKL 3:14),²³² joka kontrolloi vapaudenmenetyksen kestoa siten, että ellei syytettä nosteta tai haeta määräajalle pidennystä määräajassa (PKL 3:14.2), vangittu on päästettävä vapaaksi.²³³ Lisäksi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa (689/1997, ROL) säädetään erikseen vangittua koskien pääkäsittelyajankohdan sopimisesta (ROL 5:13, L:ssa 243/2006) ja aloitetun pääkäsittelyn lykkäämisestä (ROL 6:10.2). Käytännössä vangitsemisen pituutta rajoittaa myös EIS 5.3 artikla, joka turvaa vapaudenriiston kohteelle oikeuden oikeudenkäyntiin *kohtuullisen ajan kuluessa*. Mikäli oikeudenkäyntiä ei voida järjestää

²²⁷ Jollei vangitsemisvaatimusta ole toimitettu laissa säädettyssä määräajassa, tuomioistuimen on jätettävä vaatimus tutkimatta ja pidätetty on vapautettava. Ks. Virolainen 1998, s. 369–370.

²²⁸ Niemi 2021, VIII ESITUTKINTA JA PAKKOKEINOT > 2. Pakkokeinot > Vapautteen kohdistuvat pakkokeinot > Vangitseminen > Suullinen käsittely.

²²⁹ Ilman poikkeuksellisen painavaa syytä tutkintavankia ei saa pitää poliisin säilytystilassa seitsemää vuorokautta pidempää aikaa (TVL 2:1.3, L:ssa 103/2018). Syyttömyysolettama asettaa lähtökohdan tutkintavankien kohtelulle, sillä tutkintavankiakin on kohdeltava syyttömänä. Oikeusministeriö 2016, s. 16. Tutkintavankien asemasta ja kohtelusta tarkemmin ks. Fredman ym. 2020, s. 850ss.

²³⁰ Frände 2009, s. 81. Pohjoismaista ainoastaan Tanskassa on säädetty enimmäisaika vangitsemisen kestolle. Suomi, Ruotsi ja Norja ovat tukeutuneet vangitsemisen pituuden rajoittamisessa suhteellisuusarviointiin. Persson – Holm – Hansen 2017, s. 563; Norjan osalta myös Bjerke – Keiserud – Sæther 2011, s. 617.

²³¹ Olivecrona 1968, s. 216–217; Hjertstedt – Landström 2020, s. 669. Vrt. *Hetkelliset pakkokeinot*, kuten kotietsintä (PKL 8:2) ja henkilönkatsastus (PKL 8:32), jotka toteutetaan yhdellä tai usealla toimenpiteellä ja jotka suoritetaan loppuun lyhyehkön ajan kuluessa. Jaottelusta jatkuviin ja hetkellisiin pakkokeinoihin Ks. esim. Olivecrona 1968, s. 216; Lindberg 2012, s. 6; Westerland 2013, s. 37; Fredman ym. 2020, s. 690–691.

²³² Aikaa syytteen nostamiselle ei saa määrätä pidemmäksi kuin on välttämätöntä esitutkinnan päättämiseksi ja syytteen valmistelemiseksi (PKL 3:14.1). Vuonna 2015 Helsingin käräjäoikeudessa syytteen nostamisen määräajaksi asetettiin noin 1,5 kuukautta. Määräajan mediaani oli 41 päivää. Fredman 2017, s. 359.

²³³ Halijoki 2001b, s. 1061.

kohtuullisen ajan kuluessa, epäilyllä on oikeus tulla vapautetuksi oikeusjutun ollessa viireillä.²³⁴ Vapaaksi laskemisen ehdoksi voidaan asettaa takeet siitä, että asianomainen saapuu oikeudenkäyntiin. Vapaudenriiston kohtuullista kestoa ei voida määritellä abstraktisti, vaan se on riippuvainen tapauksen olosuhteista.²³⁵

Vangitsemisella puututaan vakavalla tavalla yksilön oikeuksiin. Sen vuoksi ihmisoikeussopimuksissa ja kansallisessa lainsäädännössä on omaksuttu erityisiä oikeusturvajärjestelyjä, joilla vapaudenriiston kohteen asemaa on pyritty parantamaan. Vapaudenriiston kohteeksi joutuneelle ensinnäkin on viipymättä ilmoitettava hänen ymmärtämällään kielellä vapaudenriiston perusteet ja häneen mahdollisesti kohdistetut syytteet (EIS 5.2). Lisäksi EIS 5.4 artikla edellyttää, että jokaisella, jolta on riistetty hänen vapautensa pidättämällä tai muuten, on oikeus vaatia tuomioistuimessa, että hänen vapaudenriistonsa laillisuus tutkitaan viipymättä ja että hänet vapautetaan, mikäli toimenpide ei ole laillinen.²³⁶ Tutkintavankeudessa vangitulla on oltava oikeus saada vapaudenriistonsa laillisuus määräajoin tutkittavaksi tuomioistuimessa.²³⁷ Pakkokeinin kohteen näkökulmasta vangitseminen voi, varsinkin pitkään kestäessään, muistuttaa varsinaista vankeusrangaistusta²³⁸ ja aiheuttaa vangitulle vankeusrangaistuksen täytäntöönpanosta aiheutuvaan kärsimykseen verrattavaa kärsimystä.²³⁹ Vangitsemisesta mahdollisesti aiheutunutta kärsimystä huomioidaan sekä silloin, kun rikosprosessissa vangittu tuomitaan teosta, jonka perusteella hän on ollut vangittuna,²⁴⁰ että silloin, kun vangitsemisen katsotaan tapahtuneen aiheuttomasti.²⁴¹

²³⁴ Sanotut oikeudet eivät kuitenkaan ole siten vaihtoehtoisia, että oikeudenkäynnin järjestäminen kohtuullisessa ajassa yksin oikeuttaisi jatkamaan vapaudenriistoa prosessin ajan. *Bykov v. Venäjä (2009)*, kohta 61. Oikeudenkäynnin kohtuullinen kesto määräytyy EIS 6.1 artiklan mukaisesti, mutta EIS 5.3 artiklassa tarkoitettu kohtuullisuus viittaa erityisesti vapaudenriiston keston. Vapaudenriisto voi loukata EIS 5 artiklaa, vaikka rikosprosessi muutoin toteutuisi EIS 6.1 artiklan kohtuullisessa ajassa. Pellonpää ym. 2018, s. 513.

²³⁵ *Panchenko v. Venäjä (2005)*, kohta 98.

²³⁶ EIS 5.4 artiklan menettelyllisiä vaatimuksia on noudatettava, vaikka vangittavaksi vaadittu ei vielä olisi menettänyt vapauttaan. *Oravec v. Kroatia (2017)*, kohdat 64–70.

²³⁷ Pellonpää ym. 2018, s. 513.

²³⁸ Ekelöf – Bylund – Edelstam 2006, s. 51.

²³⁹ Fredman ym. 2020, s. 748.

²⁴⁰ Rikosprosessuaalisen vapaudenmenetyksen kesto huomioidaan mahdollisesti tuomittavan rangaistuksen pituudessa, sillä tuomioistuimen on vähennettävä vapaudenmenetystä vastaava aika rangaistuksesta tai katsoettava vapaudenmenetys rangaistuksen täydeksi suoritukseksi (RL 6:13.1, L:ssa 102/2018 ja 510/2019).

²⁴¹ EIS 5.5 artikla edellyttää, että jokaisella, joka pidätetty tai jonka vapaus on muuten riistetty EIS 5 artiklan määräysten vastaisesti, on täytäntöönpanokelpoinen oikeus vahingonkorvaukseen. Aiheettoman vapaudenmenetyksen kohteeksi joutuneella on syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista vapaudenmenetyksen johdosta maksettavasta korvauksesta annetun lain (422/1974, SyytKorvL) oikeus saada korvaus yhtä vuorokautta pidemmän vapaudenmenetyksen aiheuttamista kuluista, tulojen tai elatuksen vähentymisestä ja kärsimyksestä (SyytKorvL 1 §, L:ssa 344/1989 ja 4.1 § L:ssa 344/1989). Rikoksesta epäiltynä vangitulla on oikeus saada vapaudenmenetyksen johdosta valtiolta korvaus, jos esitutkinta lopetetaan nostamatta syytettä, syyte jätetään sikseen tai hylätään, hänen on todettu syyllistyneen rikokseen, mutta on ilmeistä, että tämän syyksilukemisen perusteella häntä ei olisi voitu pidättää tai vangita, tai pidättämiseen tai vangitsemiseen ei ole ollut laillisia edellytyksiä (SyytKorvL 1 §).

3.3 Vangitsemisen edellytykset

3.3.1 Epäillyn vangitsemisen edellytykset

Rikoksesta epäillyn vangitsemisesta säädetään PKL 2:11:ssä. Pykälässä viitataan vangitsemisen edellytysten osalta pidättämisen edellytyksiä koskevaan PKL 2:5.1:iin ja vangitsemiselle säädetty edellytykset vastaavatkin pitkälti pidättämisen edellytyksiä. Pidättämisen ja vangitsemisen edellytykset on vanhastaan jaoteltu *yleisiin* ja *erityisiin edellytyksiin*, jotka helpottavat monipolvisten edellytysten hahmottamista.²⁴² Vangitseminen edellyttää kaikissa tilanteissa yleisten edellytysten täyttymistä, mutta erityiset edellytykset ovat riippuvaisia kustakin käsillä olevasta vangitsemisperusteesta.²⁴³ Vaikka vangitsemisen ja pidättämisen edellytykset ovat pitkälti yhteneväiset, on vangitsemisen edellytysten tulkinnassa huomioitava ajan kulumisen ja esitutinnan etenemisen vaikutus.²⁴⁴ Vangitseminen merkitsee pidempää vapaudenriistoa kuin pidättäminen, mikä puoltaa vangitsemisen edellytysten tiukempaa tulkintaa.²⁴⁵

Rikoksesta epäillyn vangitsemisen *yleiset edellytykset* on normaalitapauksessa johdettavissa PKL 2:11.1:sta, jonka mukaan tuomioistuin saa määrätä rikoksesta todennäköisin syin epäillyn vangittavaksi erityisten edellytysten täytyessä. Normaalitapauksessa vangitsemisen yleisinä edellytyksinä siis on, että 1) *on tapahtunut rikos* ja 2) *on todennäköisiä syitä epäillä, että vangittavaksi vaadittu on syyllistynyt kyseiseen rikokseen*.²⁴⁶ Ensimmäisenä yleisenä edellytyksenä on *epäilty rikos*. Sanottu merkitsee, että rikosepäilyn perusteena olevien tosiseikkojen on voitava perustellusti katsoa lukeutuvan *jonkin rikoslain tunnusmerkistön alle*,²⁴⁷ eli toisin sanoen vangittavaksi vaaditun aktiivisen toiminnan tai laiminlyönnin on täytettävä jonkin rikoslain rikostunnusmerkistön objektiiviset sekä subjektiiviset tunnusmerkistötekijät. Legaliteettiperiaate edellyttää, että epäiltyä tekoa on tarkasteltava sen rikostunnusmerkistön kannalta, minkä teko todennäköisesti toteuttaa.²⁴⁸

²⁴² Fredman ym. 2020, s. 774. Vrt. Halijoki 2001a, s. 210, jossa yleisten ja erityisten edellytysten sijaan luokittelussa on käytetty jakoa *rikoksen laatuun* ja *näyttökysymyksiin* liittyviin edellytyksiin.

²⁴³ Ks. esim. Launiala 2021, s. 147.

²⁴⁴ Niemi 2021, VIII ESITUTKINTA JA PAKKOKEINOT > 2. Pakkokeinot > Vapauteen kohdistuvat pakkokeinot > Vangitseminen > Vangitsemisen edellytykset.

²⁴⁵ Näin myös Jokela 2018, s. 207.

²⁴⁶ Ks. esim. Tirkkonen 1972, s. 12; Fredman 2021, s. 562. Poikkeuksen muodostaa vangitseminen odotettavissa olevan lisäselvityksen perusteella, jolloin todennäköisten syiden sijaan vaaditaan syytä epäillä -todennäköisyys (PKL 2:11.2).

²⁴⁷ EIS 5 artiklassa tarkoitettua uskottavaa epäilystä rikoksesta ei selvästi voi olla, mikäli tapauksen tosiseikat eivät täytä minkään rikoksen tunnusmerkistöä sillä hetkellä, kun epäilty teko tai laiminlyönti on tapahtunut. *Wloch v. Puola (2000)*, kohdat 108–109; *Selahattin Demirtaş v. Turkki (No 2) (2020)*, kohta 317.

²⁴⁸ Fredman ym. 2020, s. 305 ja 775. Ks. myös Tolvanen – Kukkonen 2011, s. 217–218; Järmälä 2020, s. 31.

PKL 2:11:stä ei suoraan ilmene minkälaista todennäköisyyttä edellytetään siitä, että rikos on tapahtunut. Oikeuskirjallisuudessa asiasta on esitetty erilaisia kannanottoja. Rikoksen tapahtumisen on voitu edellyttää olevan varsin todennäköistä²⁴⁹ tai epäilylle olevan todennäköisiä syitä.²⁵⁰ Toisaalta yleisten edellytysten on nähty täyttyvän, kun kyse on epäilystä rikoksesta, jonka osalta on aloitettu esitutkinta. Riittävää silloin olisi, että rikoksen tapahtumista on syytä epäillä (ETL 3:3.1).²⁵¹ Vangitsemisen merkityksessä vakavaa puuttumista yksilön oikeuksiin katson perustelluksi, että normaalitapauksessa myös rikoksen tapahtumisesta on oltava PKL 2:11.1:ssä mainittuja todennäköisiä syitä. Sama todennäköisyysvaatimus, joka asetetaan henkilön kytkeytymiselle tiettyyn rikokseen, on siten asetettava myös sille tapahtumainkululle, joka on rikosepäilyn kohteena.²⁵² Sen sijaan silloin, kun kyse on vangitsemisesta PKL 2:11.2:n nojalla syytä epäillä -tasoisesti, myös rikoksen tapahtumisesta riittäisi syytä epäillä -tasoinen todennäköisyys.²⁵³

Rikoksesta todennäköisin syin epäilty saadaan pakkokeinolain nojalla vangita, jos kyse on niin sanotusta *ylitörkeästä rikoksesta*²⁵⁴ eli rikoksesta, josta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin kaksi vuotta vankeutta (PKL 2:5.1,1 ja PKL 2:11).²⁵⁵ Lievimmällä rangaistuksella tarkoitetaan pykälässä kunkin rikoksen rangaistusasteikon mukaista vähimmäisrangaistusta, jonka arvioinnissa ei oteta huomioon mahdollisia vähentämisperusteita, kuten rikoksen jäämistä yritykseksi tai rikoksen tekemistä alle 18-vuotiaana (PKL 11:1 ja RL 6:8 L:ssa 515/2003).²⁵⁶ Sääntelyn taustalla on vaikuttanut ajatus, jonka mukaan rikoksen törkeydestä johtuen ei tarvitse erikseen selvittää, että epäilty tulisi karttamaan rikosprosessia, pyrkisi vaikeuttamaan asian selvittämistä tai jatkaisi rikollista toimintaa.²⁵⁷ Ylitörkeiden rikosten kohdalla vaarojen on katsottu voitavan olettaa olevan olemassa, eikä niistä sen vuoksi ole erikseen säädetty vastaavia lisäedellytyksiä, kuin PKL 2:5.1,2a - c-kohdissa.²⁵⁸

²⁴⁹ Fredman ym. 2020, s. 775.

²⁵⁰ Tolvanen – Kukkonen 2011, s. 227; Fredman 2021, s. 562.

²⁵¹ Kajala 2021, s. 873.

²⁵² Näin myös Launiala 2021, s. 146.

²⁵³ Nähdäkseni tällöin vangittavaksi vaaditun oikeusturvasta huolehditaan riittävästi, kun asia on otettava tuomioistuimessa viikon kuluttua uudelleen tutkittavaksi, ja asiassa on silloin esitettävä todennäköiset syyt myös rikoksen tapahtumisesta tai vapautettava vangittu (PKL 3:11).

²⁵⁴ Fredman ym. 2020, s. 796; Järmälä 2020, s. 44; Launiala 2021, s. 148.

²⁵⁵ Ylitörkeitä rikoksia, eli rikoksia, joista ei ole säädetty kahta vuotta vankeutta lievempää rangaistusta, ovat esimerkiksi tappo (RL 21:1), murha (RL 21:2), törkeä raiskaus (RL 20:2), törkeä lapsenraiskaus (RL 20:7b), törkeä ihmiskauppa (RL 25:3a), törkeä maanpetos (RL 12:4) ja törkeä tuhotyö (34:3).

²⁵⁶ HE 222/2010 vp, s. 364. Ks. myös aiemman pakkokeinolain osalta ratkaisu KKO 2001:90.

²⁵⁷ Fredman ym. 2020, s. 780; Niemi 2021, VIII ESITUTKINTA JA PAKKOKOKEINOT > 2. Pakkokeinot > Vapauteen kohdistuvat pakkokeinot > Pidättäminen > Pidättämisen edellytykset > Pidättäminen erityisen törkeästä rikoksesta.

²⁵⁸ Niemi-Kiesiläinen 2000, s. 48. Vangitsemisperusteen tulkintaan erityisesti kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden näkökulmasta palataan tarkemmin luvussa 5.2.4.

Vangitsemisen *säännönmukaiset erityiset edellytykset*²⁵⁹ ilmenevät PKL 2:5.1:n 2 kohdasta. Säännönmukaisessa tapauksessa vangitsemisen erityisenä edellytyksenä on, että rikoksesta säädetty enimmäisrangaistus on vähintään vuosi vankeutta ja vangittavaksi vaaditun henkilökohtaisten olosuhteiden tai muiden seikkojen perusteella on syytä epäillä a) karttamisvaaraa, b) sotkemisvaaraa tai c) rikollisen toiminnan jatkamisvaaraa.²⁶⁰ Vangitseminen on ankara pakkokeino, minkä vuoksi normaalitapauksessa edellytetäänkin, että epäilty teko täyttää jonkin sellaisen rikoksen tunnusmerkistön, josta on säädetty enimmäisrangaistus vähintään yksi vuosi vankeutta. Sen lisäksi edellytetään, että vähintään yksi vaaraedellytyksistä täytyy. Vaaraedellytykset voivat olla olemassa myös yhtä aikaa.²⁶¹

Ensimmäinen peruste on *karttamis-*²⁶² *eli paonvaara*²⁶³, joka merkitsee syytä epäillä, että rikoksesta epäilty lähtee pakoon taikka muuten karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa (PKL 2:5.1,2a). Tekotapana pykälän sanamuodon mukaan tulee kyseeseen pakoon lähteminen, minkä oikeuskirjallisuudessa on tulkittu tarkoittavan epäillyn lähtemistä pois oleskelu- tai asuinpaikkakunnalta rikosprosessin välttelemistarkoituksessa.²⁶⁴ Kyse voi olla myös muulla tavalla esitutkinnan, oikeudenkäynnin tai rangaistuksen täytäntöönpanon karttamisesta, eli prosessin karttamisesta poistumatta oleskelu- tai asuinpaikkakunnalta,²⁶⁵ kuten piileskelemällä²⁶⁶ tai naamioitumalla.²⁶⁷ Vangitsemisella paonvaaran perusteella on *todistelu turvaava funktio*. Riistämällä epäillyltä vapaus turvataan hänen kuulemisensa esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä.²⁶⁸ Toiseksi sillä on *prosessia turvaava funktio*, sillä sen avulla voidaan turvata odotettavissa olevan tuomion suorit-

²⁵⁹ Tolvanen – Kukkonen 2011, s. 218; Fredman ym. 2020, s.776; Launiala 2021, s. 149. PKL 2:5.1,2:ssa tarkoitetuista erityisistä edellytyksistä on käytetty oikeuskirjallisuudessa myös termiä vangitseminen normaalitapauksessa. Näin Järmälä 2020, s. 31; Niemi 2021, VIII ESITUTKINTA JA PAKKOKEINOT > 2. Pakkokeinot > Vapauteen kohdistuvat pakkokeinot > Pidättäminen > Pidättämisen edellytykset.

²⁶⁰ Fredman ym. 2020, s. 796; Launiala 2021, s. 147.

²⁶¹ Fredman ym. 2020, s. 777.

²⁶² Järmälä 2020, s. 53.

²⁶³ Halijoki 2001a, s. 212; Tolvanen – Kukkonen 2011, s. 227; Jokela 2018, s. 202; Fredman ym. 2020, s. 776; Niemi 2021, VIII ESITUTKINTA JA PAKKOKEINOT > 2. Pakkokeinot > Vapauteen kohdistuvat pakkokeinot > Pidättäminen > Pidättämisen edellytykset.

²⁶⁴ Ekelöf – Bylund – Edelstam 2006, s. 57.

²⁶⁵ Virolainen 1998, s. 361; Järmälä 2020, s. 54.

²⁶⁶ HE 14/1985 vp, s. 49.

²⁶⁷ SOU 1938:44, s. 298. Naamioitumista käytännöllisempänä esimerkkinä oikeuskirjallisuudessa on mainittu plastiikkakirurgia ja fyysisten tuntomerkkien, kuten arpien ja tatuointien poistaminen. Lindberg 2012, s. 194.

²⁶⁸ Ekelöf – Bylund – Edelstam 2006, s. 57; Lindberg 2012, s. 194; Launiala 2021, s. 149. Näin myös Järmälä 2020, s. 53. Ennen vuoden 1997 rikosoikeudenkäyntimenettelyn uudistusta vastaajan rikosprosessin karttamisesta ei ollut yhtä suurta haittaa oikeudenkäynnille kuin nykyisessä järjestelmässä, jonka lähtökohdana on välitön ja keskitetty oikeudenkäynti. Vastaajan poissaolo asiassa, jossa hänen henkilökohtainen kuulemisensa on tarpeen, johtaa pääsääntöisesti pääkäsitteilyn peruuttamiseen. Aikaisempaan järjestelmään nähden vastaajan prosessin karttamisesta muille asianosaisille aiheutuva haitta verrattuna vastaajalle vapaudenriistosta aiheutuvaan haittaan on suurentunut. HE 52/2002 vp, s. 20.

tamista.²⁶⁹ Paonvaara voi siten tulla kysymykseen missä vaiheessa rikosprosessia tanssa.²⁷⁰

*Sotkemis-*²⁷¹ eli *kolluusiovaara*²⁷² ilmaistaan PKL 2:5.1,2:n b-kohdassa siten, että on syytä epäillä, että epäilty vaikeuttaa asian selvittämistä hävittämällä, turmelemalla, muuttamalla tai kätkemällä todistusaineistoa taikka vaikuttamalla todistajaan, asianomistajaan, asiantuntijaan tai rikoskumppaniinsa. Sotkemisvaara edellyttää, että *toiminnalla pyritään haittaamaan jutun tosiasioiden selvittämistä*.²⁷³ Oikeuskirjallisuudessa kyseeseen on tullut esimerkiksi esinetodisteiden hävittäminen tai piilottaminen sekä esitutkinnassa kuultaviin henkilöihin vaikuttaminen.²⁷⁴ Vapaudenriiston perustelemista sotkemisvaaralla ei voida pitää hyväksyttävänä kovin pitkää aikaa, sillä viranomaisten voidaan perustellusti edellyttää priorisoimaan sellaiset tutkintatoimenpiteet, joihin epäillyllä voisi olla mahdollisuus vaikuttaa.²⁷⁵ Lähtökohtaisesti sotkemisvaaran merkitys onkin suurimmillaan tutkinnan alkuvaiheessa,²⁷⁶ ja se vähenee tutkinnan edetessä, kun todisteet saadaan esitutkintaviranomaisten haltuun ja henkilötodistelu taltioitua kuulusteluissa.²⁷⁷

*Rikollisen toiminnan jatkamisvaara*²⁷⁸ on PKL 2:5.1,2:n c-kohdassa määritelty siten, että on syytä epäillä, että epäilty jatkaa rikollista toimintaa. Sanottu peruste on ilmaistu myös EIS 5.1 artiklan c-kohdassa vapaudenriiston hyväksyttävänä perusteena. Lain esitöissä on korostettu, että kyseessä on oltava nimenomaan epäily *rangaistavaksi säädetyn teon tai tekojen tekemisestä*.²⁷⁹ Peruste tulee kyseeseen erityisesti rikoskierteen katkaisemiseksi²⁸⁰ ja vangitsemisella rikollisen toiminnan jatkamisen estämiseksi onkin siten *preventiivinen*

²⁶⁹ Ekelöf – Bylund – Edelstam 2006, s. 57; Lindberg 2012, s. 194; Launiala 2021, s. 149. Näin myös Järmälä 2020, s. 53.

²⁷⁰ Fredman ym. 2020, s. 777; Järmälä 2020, s. 54.

²⁷¹ Tolvanen – Kukkonen 2011, s. 227; Jokela 2018, s. 202.

²⁷² Niemi 2000, s. 48; Halijoki 2001a, s. 222.

²⁷³ Sotkemista ei ole silloin, kun rikoksesta epäilty ottaa yhteyttä todistajiin esimerkiksi oman puolustuksensa järjestämiseksi edellyttäen, ettei hän pyri vaikuttamaan heidän lausumiinsa. SOU 1977:50, s. 153; Lindberg 2012, s. 197; Launiala 2021, s. 150; Ekelöf ym. 2021, s. 54.

²⁷⁴ Virolainen 1998, s. 361; Halijoki 2001a, s. 222; Launiala 2021, s. 150. Nykyisessä rikosoikeudenkäynnissä esitutkintapöytäkirjalla ei ole vastaavaa merkitystä kuin aiemmin, sillä asia ratkaistaan pääkäsittelyssä ilmi tulleen perusteella. Sen vuoksi on entistäkin tärkeämpää, ettei epäilty pääse vaikuttamaan jutun todistajiin. HE 52/2002 vp, s. 20.

²⁷⁵ Halijoki 2001a, s. 223.

²⁷⁶ Halijoki 2001a, s. 223; Fredman ym. 2020, s. 777; Launiala 2021, s. 150.

²⁷⁷ Silti sotkemisvaara voi aktualisoitua myös esitutkinnan jälkeen, kun epäillylle selviää mitä henkilötodisteluasiassa on saatu. Launiala 2021, s. 150.

²⁷⁸ Tolvanen – Kukkonen 2011, s. 227; Jokela 2018, s. 202.

²⁷⁹ HE 222/2010 vp, s. 247.

²⁸⁰ HE 14/1985 vp, s. 49; HE 222/2010 vp, s. 247; Virolainen 1998, s. 361; Halijoki 2001a, s. 223; Tolvanen – Kukkonen 2011, s. 219; Fredman ym. 2020, s. 777.

luonne.²⁸¹ Tällaisessa tilanteessa tutkintavankeus palvelee myös vangittavaksi vaaditun etua, jos toimenpiteellä pystytään katkaisemaan epäillyn hallinnasta karannut rikoskierre. Samalla vangitseminen antaa turvaa rikoksen uhreille.²⁸²

Pakkokeinolaki mahdollistaa rikoksesta todennäköisin syin epäillyn vangitsemisen kahdes- sa tilanteessa myös *riippumatta epäillyn rikoksen säädetystä rangaistuksesta*. Ensimmäi- nen koskee tilanteita, joissa epäilty on tuntematon ja kieltäytyy ilmoittamasta nimeään tai osoitetaan taikka antaa siitä ilmeisesti virheellisen tiedon (PKL 2:11.1 ja PKL 2:5.1,3). Momentista ilmenee sen koskevan tilannetta, jossa kieltäydytään antamasta nimi tai osoite. Säännöksen nojalla ei siten ole mahdollista vangita ihmistä, joka kieltäytyy henkilötunto- merkkien antamisesta.²⁸³ Lisäksi vangitseminen voi epäillyn rikoksen rangaistuksen pituu- desta huolimatta tulla kyseeseen, jos epäillyllä ei ole vakinaista asuntoa Suomessa ja on todennäköistä, että hän poistumalla maasta karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai ran- gaistuksen täytäntöönpanoa (PKL 2:11.1 ja PKL 2:5.1,4).

Rikoksesta epäilty saadaan tietyissä tilanteissa vangita myös, vaikka epäilyyn ei ole toden- näköisiä syitä (*kvalifioitu vangitseminen*²⁸⁴). Tällöin edellytetään, että henkilöä *on syytä epäillä* rikoksesta, ja vangitsemiselle on PKL 2:5.1:ssä säädetty muut edellytykset. Kvali- fioitu vangitseminen edellyttää lisäksi, että vangitseminen on *odotettavissa olevan lisäsel- vityksen perusteella erittäin tärkeää* (PKL 2:11.2), mikä aiemman pakkokeinolain esitöi- den mukaan korostaa perusteen käytön poikkeuksellisuutta.²⁸⁵ Vangitseminen pykälän sa- namuodon mukaisesti edellyttää, että rikoksesta on odotettavissa lisäselvitystä. Peruste soveltuu käytettäväksi esimerkiksi odottaessa jonkin teknisen tutkimuksen tulosten valmis- tumista.²⁸⁶ Odotettavissa oleva lisäselvitys voi olla mm. todistajan kuuleminen, rikospaik- katutkinnan saattaminen loppuun, forensisten tutkimusten valmistuminen tai asiantuntija- lausuntojen saaminen.²⁸⁷ Lisäksi on oltava perusteltua aihetta uskoa, että lisäselvitys voi- daan saada hankituksi laissa säädettyssä viikon määräajassa.²⁸⁸

²⁸¹ Fredman ym. 2020, s. 777.

²⁸² Launiala 2021, s. 151.

²⁸³ Launiala 2021, s. 151. Henkilötuntomerkkeihin lukeutuvat sormen-, käden ja jalanjäljet, käsiala-, ääni- ja hajunäyte, valokuva sekä tuntomerkkitiedot (PKL 9:3).

²⁸⁴ Halijoki 2001a, s. 220; Fredman ym. 2020, s. 775.

²⁸⁵ HE 14/1985 vp, s. 50.

²⁸⁶ Niemi-Kiesiläinen 2000, s. 49.

²⁸⁷ Launiala 2021, s. 152.

²⁸⁸ Halijoki 2001a, s. 220. Vangitsemisperustetta ei saa käyttää siltä varalta, että vahvempaa näyttöä voisi sattumalta tulla vastaan. Launiala 2021, s. 152–153.

Jos epäilty on vangittu syytä epäillä -todennäköisyyden perusteella, on vangitsemisvaatimuksen tekijän ilmoitettava lisäselvityksen valmistumisesta viipymättä vangitsemisasian uudelleen käsittelevälle tuomioistuimelle. Vangitsemisasiasta on otettava *uudelleen käsiteltäväksi viipymättä ja viimeistään viikon kuluttua* vangitsemispäätöksestä. Vangitsemisasian uudelleen käsittelyssä vangitsemisen jatkaminen edellyttää, että vangitsemiselle on PKL 2 luvun 11 §:n 1 momentissa säädetyt edellytykset eli todennäköiset syyt ja jokin vangitsemisen erityinen edellytys täyttyy (PKL 3:11).

3.3.2 Tuomitun vangitsemisen edellytykset

Tuomitun vangitsemisen edellytyksistä säädetään pakkokeinolain 2 luvun 12 §:ssä. Perusedellytys tuomitun vangitsemiselle muodostuu hänelle tuomitusta *ehdottomasta vankeusrangaistuksesta*. Tuomitun vangitsemisessä lainkohdassa tarkoitettua rangaistusta arvioitaessa huomioidaan tuomittu rangaistus *in concreto*.²⁸⁹ Tuomioistuin saa määrätä ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitun vangittavaksi tai pidettäväksi vangittuna ensinnäkin, jos tuomittu rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta (PKL 2:12.1,1). Lainsäätäjä on lähtenyt siitä, että pitkä ehdoton vankeusrangaistus on jo itsessään riittävä peruste tuomitun vangitsemiselle.²⁹⁰ Vaikka tuomitunkaan vangitseminen tai vangittuna pitäminen ei lain mukaan ole pakollista, oikeuskirjallisuudessa tuomitun vangitsemista on edellytysten täytyessä pidetty pääsääntönä,²⁹¹ josta poikkeamiselle on oltava vahvoja perusteita.²⁹²

Rikoksesta ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittu voidaan tuomioistuimessa määrätä vangittavaksi tai pidettäväksi edelleen vangittuna myös, jos tuomittu rangaistus on alle kaksi vuotta mutta vähintään yksi vuosi vankeutta ja on todennäköistä, että tuomittu lähtee pakoon tai muuten karttaa rangaistuksen täytäntöönpanoa tai jatkaa rikollista toimintaa (PKL 2:12.1,2). Sanottu peruste vastaa pitkälti edellä kuvattuja, rikoksesta epäillyn vangitsemisen säännönmukaisia erityisiä edellytyksiä, joskin tuomion jälkeen sotkemisvaara ei voi enää perustaa vapaudenriistoa. Tuomion antamisen jälkeen ei myöskään riitä, että karttamis- tai jatkamisvaaraa on *syytä epäillä*, vaan vaaran on oltava *todennäköinen*. Myös alle yhden vuoden pituiseen vankeusrangaistukseen tuomittu voidaan vangita, jos tuomitulla ei

²⁸⁹ Tirkkonen 1972, s. 23; Halijoki 2001a, s. 216. Vrt. Rangaistusmaksimin huomioiminen *in abstracto*, kun kyse on rikoksesta epäillyn vangitsemisesta. Tirkkonen 1972, s. 23.

²⁹⁰ Esitöissä on korostettu rikosoikeudellisen järjestelmän uskottavuuden heikkenevän, mikäli pitkään ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittu päästetään vapaaksi odottamaan rangaistuksen täytäntöönpanoa. Usko järjestelmän oikeudenmukaisuuteen ja tehokkuuteen heikkenee, jos tuomittu rangaistuksen täytäntöönpanoa vapaalla odottaessaan tekee myös uusia rikoksia. HE 181/1994 vp, s. 4; LaVM 21/1994 vp, s. 2.

²⁹¹ Halijoki 2001a, s. 217; Frände 2009, s. 93.

²⁹² Frände 2009, s. 93.

ole vakainaista asuntoa Suomessa ja on todennäköistä, että hän poistumalla maasta karttaa rangaistuksen täytäntöönpanoa (*kvalifioitu paonvaara*) (PKL 2:12.1,3a). Vangitseminen voi alle vuoden pituisen vankeusrangaistuksen kohdalla tulla kyseeseen myös, jos vangittavaksi vaadittu on tuomittu yhdellä tai useammalla päätöksellä vankeusrangaistukseen useista lyhyin väliajoin suoritetuista rikoksista ja vangitseminen on tarpeen vakavuusasteeltaan samanlaisen rikollisen toiminnan jatkamisen estämiseksi. Kuten pykälän sanamuodosta ilmenee, tavoitteena tällöin on rikoskierteen katkaiseminen.²⁹³

3.3.3 Alaikäisen vangitseminen

Alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäiltyä ei saa vangita (PKL 2:11.4). Sen sijaan 15 vuotta täyttäneen, mutta alle 18-vuotiaan vangitsemiseen sovelletaan samoja yleisiä ja erityisiä edellytyksiä, kuin täysi-ikäisen vangitsemiseen.²⁹⁴ Erikseen on kuitenkin säädetty, että alle 18-vuotiaan rikoksesta epäillyn (PKL 2:11.5, L:ssa 323/2019) kuin myös rikoksesta tuomitun (PKL 2:12.2, L:ssa 323/2019) vangitseminen ja vangittuna pitäminen edellyttää, että *painavat syyt vaativat vangitsemista*. Pakkokeinolain esitöissä on korostettu tutkintavankeuden voivan vaikuttaa haitallisesti nuoriin henkilöihin.²⁹⁵ Sen vuoksi alle 18-vuotiaiden vangitsemisessä on noudatettava suurta pidättyvyyttä²⁹⁶ ja vältettävä vangitsemista mahdollisuuksien mukaan.²⁹⁷ Painavien syiden arviointiin voivat lain esitöiden mukaan liittyä erityisesti epäillyn rikoksen vakavuus sekä lapsen ikä. Painavat syyt voisivat olla myös käsillä silloin, kun vangitseminen olisi tosiasiaassa ainut keino lapsen rikoskierteen katkaisemiseksi tilanteessa, jossa lastensuojelun keinot ovat riittämättömiä.²⁹⁸

²⁹³ Fredman ym. 2020, s. 800–801.

²⁹⁴ Ks. HE 177/2018 vp, s. 24.

²⁹⁵ HE 222/2010 vp, s. 248.

²⁹⁶ HE 14/1985 vp, s. 52.

²⁹⁷ HE 222/2010 vp, s. 248.

²⁹⁸ HE 177/2018 vp, s. 42.

4 MENETTELY VANGITSEMISASIAN KÄSITTELYSSÄ

4.1 Vangitsemisasian käsittelyssä sovellettavasta sääntelystä

Tämän luvun tavoitteena on luoda käsitys siitä, *minkälaisessa menettelyssä vangitsemisasiasta päätetään*. Vangitsemisasia voi tulla tuomioistuimen käsiteltäväksi erillisenä asiana jo esitutkinnan aikana tai syyteasian vireilletulon jälkeen.²⁹⁹ Vangitsemisestä voidaan päättää myös syyteasian käsittelyn yhteydessä, eräänlaisena liitännäisasiana.³⁰⁰ Vangitsemisasiain käsittelyä koskevat menettelysäännökset on sisällytetty pakkokeinolain 3 lukuun.³⁰¹ PKL:n suhteellisen suppean sääntelyn vuoksi oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että PKL:n ohessa on sovellettava yleisiä prosessiperiaatteita sekä tuomioistuinkäsittelyssä vakiintuneita menettelytapoja.³⁰² Myös korkein oikeus on vahvistanut tulkinnan tuoreessa ratkaisussaan KKO 2022:5 todeten, että pakkokeinojen käytön liittyessä aina epäiltyyn rikokseen ja sen selvittämiseen, erityissääntelyn puuttuessa asian käsittelyssä on soveltuvilta osin noudatettava *rikosasioiden käsittelyjärjestystä*.³⁰³ Huomioon on lisäksi otettava EIT:n ratkaisukäytännöstä ilmenevät pakkokeinoja koskevat periaatteet.³⁰⁴ Vangitsemisasioiden käsittelyn ja oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuuden osalta sovelletaan oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annettua lakia (370/2007, YTJulkL).

Euroopan ihmisoikeussopimuksessa turvataan jokaiselle rikosprosessuaalisella perusteella vapautensa menettäneelle oikeus saada vapaudenmenetyksensä viipymättä tuomarin tai muun lain nojalla tuomiovaltaa käyttävän viranomaisen tutkittavaksi (EIS 5.3 artikla) sekä oikeus vaatia tuomioistuimessa, että hänen vapaudenriistonsa laillisuus tutkitaan viipymättä ja hänet vapautetaan, mikäli toimenpide ei ole laillinen (EIS 5.4 artikla). EIT on oikeuskäytännössään korostanut, että vangitsemisoikeudenkäynnin on periaatteessa täytettävä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin perusluontoiset vaatimukset *niin pitkälle kuin vain*

²⁹⁹ Kun vangitsemisasiaa käsitellään erillisenä asiana, voidaan sitä luonnehtia *rikosprosessuaaliseksi hakemusasiaksi*. Fredman ym. 2020, s. 726 ja 809. Hakemusasioiden käsittelystä yleisissä tuomioistuimissa säädetään oikeudenkäymiskaaren (4/1734, OK) 8 luvussa (768/2002). Lain toissijaisuutta koskevasta säännöksestä (OK 1:1, 683/2016) seuraa, ettei OK 8 luvun säännöksiä sovelleta pakkokeinoasioiden käsittelyssä, koska niissä noudatettavasta menettelystä säädetään erikseen pakkokeinolaissa. HE 32/2001 vp, s. 67–68.

³⁰⁰ Ks. esim Fredman ym. 2020, s. 809. Tuomioistuimen on määrättävä vangittuna pitämisestä, jos tuomiota ei julisteta heti pääkäsittelyn päätyttyä. (PKL 3:16.2). Syyteasian käsittelyn yhteydessä kyse voi olla myös tuomitun vangitsemista koskevan vaatimuksen käsittelystä (PKL 2:12).

³⁰¹ Pakkokeinolakiin sisältyvät säännökset mm. toimivaltaisesta viranomaisesta, vangitsemisvaatimuksen muodosta ja sisällöstä, asian käsittelemisestä ja päätöksen täytäntöönpanosta. Lisäksi PKL 3 lukuun sisältyvät myös säännökset oikeusturvajärjestelyistä, kuten syytteen nostamisen määräajasta, vangitsemisasiain uudelleen käsittelemisestä ja muutoksenhausta.

³⁰² Fredman ym. 2020, s. 726.

³⁰³ Ks. myös Halijoki 2002, s. 25–26; Rantaeskola 2019, s. 286.

³⁰⁴ Fredman ym. 2020, s. 726.

*meneillään olevan esitutkinnan oloissa on mahdollista.*³⁰⁵ Vangitsemismenettelyn on oltava *kontradiktorista* ja sen on turvattava osapuolten *prosessuaalinen tasavertaisuus*.³⁰⁶ Kontradiktorisen periaatteen mukaan tuomioistuin ei saa antaa asiassa oikeussuojaa toiselle asianosaiselle, ennen kuin toisella osapuolella on ollut tilaisuus esittää asiassa vastineensa.³⁰⁷ Tasapuolisuusvaatimus edellyttää, ettei vaatimuksen esittäjää saa asettaa prosessuaalisesti parempaan asemaan, kuin vapaudenriiston kohteena olevaa yksilöä. Vangittavaksi vaaditulla ja vangitulla on oltava vangitsemisvaatimuksen esittäjän kanssa yhtäläinen mahdollisuus osallistua vangitsemisasiän käsittelyyn sekä esittää käsittelyssä näyttöä.³⁰⁸ Osapuolten täytyy saada tietää vastapuolen esittämistä väitteistä ja heillä on oltava todellinen mahdollisuus esittää niistä lausumansa.³⁰⁹ Lisäksi pidätetylle on annettava mahdollisuus tehokkaasti haastaa häntä koskevien väitteiden perusteet.³¹⁰

4.2 Toimivaltainen viranomainen

Vangitsemisesta päättää *syyteasiassa toimivaltainen tuomioistuin* (PKL 3:1),³¹¹ joka määräytyy ROL 4 luvun laillista tuomioistuinta koskevien säännösten mukaan. Lähtökohtaisesti vangitsemisesta päättää se tuomioistuin, *jonka alueella rikos on tehty* (ROL 4:1).³¹² Sääntely pohjautuu rikosasioiden toimivaltasäännösten lähtökohtaan; vangitsemisvaatimuksessa tarkoitettua rikoksesta voidaan parhaiten esittää selvitystä tekopaikan tuomioistuimessa ja vangitsemiskäsittelyssä rikoksesta on esitettävä todennäköisyysnäyttö.³¹³ Van-

³⁰⁵ EIT on oikeuskäytännössään useasti ilmaissut, että vaikei vapaudenriiston laillisuutta arvioivassa tuomioistuin käsittelyssä ole välttämätöntä noudattaa EIS 6.1 artiklassa ilmaistuja riita- ja rikosasioiden oikeudenkäynnille asetettuja vaatimuksia, menettely on luonteeltaan lainkäyttöä tuomioistuimessa ja sen mukaisesti menettelyn on turvattava kyseisen vapaudenriiston laatua vastaavat takeet. *Trzaska v. Puola* (2000), kohta 74; *A. ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta* (2009), kohta 203; *Idalov v. Venäjä* (2012), kohta 161. Ks. Halijoki 2002, s. 21–23 ja siinä mainittu EIT:n oikeuskäytäntö; Fredman ym. 2020, s. 822; Kajala 2021, s. 877.

³⁰⁶ *A. ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta* (2009), kohta 204.

³⁰⁷ Virolainen 1994, 212 ss.; Ervo 1996, s. 81 ss.; LaVM 9/1997 vp, s. 7; Halijoki 2002, s. 26.

³⁰⁸ Halijoki 2002, s. 24; Fredman ym. 2020, s. 11.

³⁰⁹ Fredman 2012, s. 34.

³¹⁰ *A. ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta* (2009), kohta 204.

³¹¹ Vangitsemistoimivalta on Suomessa siirretty tuomioistuimille esitutkinta- ja pakkokeinolain säätämisen yhteydessä, tarkemmin 1.1.1989 voimaan tulleella pakkokeinolailla (450/1987). Ennen lakimuutosta vangitsemisesta päättivät Suomessa hallinnolliset viranomaiset. HE 14/1985 vp, s. 4. Vastaava käytäntö oli voimassa osin myös Ruotsissa, jossa epäilty voitiin pidättää syyttäjän määräyksellä pitkäkoksi ajaksi ennen kuin asia saatettiin tuomioistuimen käsiteltäväksi. Niemi-Kiesiläinen 1999, s. 160.

³¹² ROL 4:1:n mukaan rikos katsotaan tehdyksi sekä siellä, missä teko suoritettiin, että siellä, missä rikoksen seuraus ilmeni, tai jos rikos jäi yritykseksi, missä täytetyn rikoksen seuraus olisi ilmennyt. Jos rikos on tehty useilla, eri tuomiopiireihin kuuluvilla paikkakunnilla, on kunkin paikkakunnan tuomioistuin toimivaltainen. Rikosasioissa tekopaikan tuomioistuin on niin kutsuttu *yleinen oikeuspaikka*. ROL 4 luvussa on lisäksi määriteltä ns. *erityisiä oikeuspaikkoja*, jotka useimmiten ovat vaihtoehtoisia. Fredman ym. 2020, s. 803. Syyte rikoksesta voidaan tutkia myös tuomioistuimessa, jonka tuomiopiirissä syytettävä asuu tai vakinaisesti oleskelee, jos asian käsittely siinä katsotaan esitettävään selvitykseen, oikeudenkäynnistä aiheutuviin kustannuksiin sekä muihin seikkoihin nähden soveliaaksi (ROL 4:1.3).

³¹³ Niemi-Kiesiläinen 2000, s. 50.

gitsemista koskevaa asiaa käsiteltäessä käräjäoikeus (KäO) on päätösvaltainen myös, kun siinä on yksin puheenjohtaja (PKL 3:1.2).

Vangitsemisasiä voi tulla käsiteltäväksi missä vaiheessa rikosprosessia tahansa. Ennen syytteen nostamista pidätetyn vangitsemisesta saa päättää myös muu käräjäoikeus, jossa asian käsittely käy sopivasti päinsä (PKL 3:1.1). Asian käsittely voi käydä sopivasti päinsä ja olla tarkoituksenmukaista esimerkiksi kiinniottamis- tai säilyttämispaikkakunnan käräjäoikeuksissa,³¹⁴ jos tekopaikan tuomioistuin sijaitsee etäällä ja kuljetuksen toteuttaminen kiinniottopaikkakunnalta tekopaikkakunnalle tuottaa vaikeuksia, tai vangittavaksi vaadittu on todennäköisesti syyllistynyt toiseen rikokseen myös kiinniottopaikkakunnalla, mutta kyseisestä teosta ei vielä voida tehdä vangitsemisvaatimusta.³¹⁵ Kiireellisissä tapauksissa vangitsemisasiä voidaan käsitellä myös päivystystuomioistuimessa.³¹⁶ Jos vangitsemisvaatimus ja syyte käsitellään eri tuomioistuimissa, on vaatimuksen tekijän ja sen käsittelevän tuomioistuimen huolehdittava lakisäänteisten ilmoitusvelvollisuuksiensa täyttämistä (PKL 3:13).³¹⁷ Lisäksi on huomioitava, että vaikka PKL 3:1 antaakin harkintavaltaa asian käsittelyforumin valitsemiseksi, on pääsääntöisestä syyteasian käsittelevästä tuomioistuimesta poikkeamiselle oltava *hyväksyttävä syy*.³¹⁸

Vangitsemisasiä voi tietyissä tilanteissa tulla käsiteltäväksi myös muutoksenhakutuomioistuimessa. Koska vangitsemistoimivalta on syyteasiassa toimivaltaisella tuomioistuimella, hovioikeus ei voi ratkaista vangitsemisasiä ensimmäisenä oikeusasteena, jos asia on vielä vireillä käräjäoikeudessa. Sen sijaan hovioikeus on toimivaltainen käsittelemään vangitsemisen niissä asioissa, jotka hovioikeus käsittelee syytteen ensimmäisenä oikeusasteena sekä silloin, kun asia on saatettu muutoksenhakuteitse hovioikeuden käsiteltäväksi ja asiassa vaaditaan hovioikeudessa vastaajan vangitsemistä (PKL 3:18).

³¹⁴ Ennen vuoden 2014 pakkokeinouudistusta pidätetyn vangitsemisesta sai päättää myös kiinniottamispaikkakunnan tai säilyttämispaikkakunnan käräjäoikeus taikka muukin käräjäoikeus, mikäli asia oli kiireellinen. HE 222/2010 vp, s. 251. Lakivaliokunta on korostanut toimivaltaisesta viranomaista koskevan sääntelyn joustavuutta puoltavina seikkoina pakkokeinoasioiden lyhyitä määräaikoja, päivystysjärjestelyjä sekä pidätetyn etua. Lakiuudistuksella pyrittiin parantamaan kiireellisten tilanteiden sääntelyä, kun kiireellisessäkin tapauksessa tulee valita asian kannalta sopiva tuomioistuin. LaVM 44/2010 vp, s. 13.

³¹⁵ Fredman ym. 2020, s. 804.

³¹⁶ Päivystystuomioistuimista säädetään vangitsemisasioiden ja muiden kiireellisten asioiden käsittelystä käräjäoikeuksissa eräistä tapauksista annetussa oikeusministeriön asetuksessa (953/2013).

³¹⁷ Vangitsemisvaatimuksen tekijän on informoitava vangitsemisasiän käsittelevää tuomioistuinta siitä, mikä tuomioistuin tulee käsittelemään syytteen ja vangitsemisasiän käsitelleen tuomioistuimen on heti ilmoitettava vangitsemispäätöksestään syytteen käsittelevälle tuomioistuimelle (PKL 3:13).

³¹⁸ Epäasianmukaisena voidaan pitää pyrkimystä valita käsittelyforum sen mukaan, missä vaatimuksen odotetaan parhaiten menestyvän. OKV/420/70/2020, s. 4–5.

4.3 Vaatimus vangitsemisen edellytyksenä

Tuomioistuimien ei voi määrätä ketään vangittavaksi omasta aloitteestaan, vaan vangitseminen edellyttää aina vaatimusta (PKL 2:11–12 ja PKL 3:2.2).³¹⁹ Esitutinnan aikana vangitsemisvaatimuksen tekee PKL 2:9:ssä (587/2019) tarkoitettu *pidättämiseen oikeutettu virkamies* (PKL 3:2.1). Tavanomaisesti vaatimuksen esittää ETL 2:2:ssä tarkoitettu tutkinnanjohtaja.³²⁰ Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen aikoessa esitutkinnassa esittää vangitsemisvaatimuksen, on hän velvollinen ilmoittamaan siitä etukäteen syyttäjälle. Syyttäjä voi tällöin harkintansa mukaan ottaa kysymyksen vaatimuksen tekemisestä päätettäväkseen (PKL 3:2.1). Ilmoitusvelvollisuutta on lain esitöissä perusteltu sillä, että vaikka vangitsemisessa on kyse lähinnä esitutkintaa turvaavasta toimenpiteestä, ei vaatimusta tulisi esittää tilanteissa, joissa syyttäjän mielestä aihetta syytteen nostamiseksi ei ole.³²¹ Lain esitöissä lausuttu huomioiden syyttäjän on perusteltua reagoida ilmoitukseen, jos suoritettuna esitutkinnan perusteella hän ei todennäköisesti tulisi nostamaan asiassa syytettä. Syyttäjän on perusteltua reagoida myös silloin, jos hän havaitsee vangitsemisen lainmukaisten edellytysten puuttuvan,³²² sillä vaikka vapaudenmenetyksellekin tuomioistuimen arvioitavaksi, saatetaan jo pelkästään vangitsemisvaatimuksen esittämisellä pidentää vapaudenmenetyksen kesto.³²³ Kun asia on siirretty esitutkinnan päätyttyä syyttäjälle, on hänellä yksin toimivalta vangitsemisvaatimuksen esittämiseen (PKL 3:2.1).³²⁴

Asiantuntijalla ei ole oikeutta vaatia rikoksesta epäillyn vangitsemista ennen oikeudenkäyntiä. Mikään ei kuitenkaan estä asianomistajaa esittämästä epäillyn vangitsemista koskevaa ehdotusta esitutkintaviranomaiselle tai syyttäjälle, mikäli kokee sen tarpeelliseksi.³²⁵

³¹⁹ Mikään ei kuitenkaan estä tuomioistuinta ottamasta esimerkiksi pääkäsitteilyn lopuksi prosessinjohtossaan esille kysymystä vangitsemista tai vangittuna pitämisestä HE 222/2010 vp, s. 250.

³²⁰ HE 82/1995 vp, s. 163. Esitutkintalain 2:2:n nojalla esitutkintaa johtaa tutkinnanjohtaja, jona toimii PKL 2:9:ssä tarkoitettu pidättämiseen oikeutettu virkamies. Syyttäjä toimii tutkinnanjohtajana vain erikseen säädettyissä tilanteissa. Poliisin toimittamassa esitutkinnassa asian laatuun liittyvästä tai muusta vastaavasta perustellusta syystä tutkinnanjohtajana voi toimia myös rikosylikonstaapeli tai ylikonstaapeli, jotka eivät ole PKL 2:9:ssä tarkoitettuja pidättämiseen oikeutettuja virkamiehiä. Mikäli rikosylikonstaapelin tai ylikonstaapelin johtamassa tutkinnassa vangitsemisvaatimuksen esittäminen tulee aiheelliseksi, tulee heidän kääntyä pidättämiseen oikeutetun virkamiehen puoleen. Fredman ym. 2020, s. 805.

³²¹ HE 82/1995 vp, s. 163.

³²² Fredman ym. 2020, s. 806.

³²³ Jollei pidätettyä vaadita vangittavaksi, on hänet päästettävä vapaaksi vangitsemisvaatimuksen tekemistä varten säädetyn ajan kuluttua (PKL 2:7), eli kolmantena päivänä kiinniottamispäivästä ennen kello kahtatoista (PKL 3:4). Mikäli pidätettyä vaaditaan vangittavaksi, tuomioistuimen on otettava vaatimus käsiteltäväksi viipymättä ja viimeistään neljän vuorokauden kuluttua kiinniottamisesta (PKL 3:5). Vangitsemisvaatimuksen esittäminen voi siten itsessään pidentää vapaudenmenetyksen kesto.

³²⁴ Syyttäjä on kuitenkin PKL 2:9:ssä tarkoitettuna pidättämiseen oikeutettuna virkamiehenä toimivaltainen esittämään vaatimuksen myös esitutkinnan aikana.

³²⁵ Niemi 2021, VIII ESITUTKINTA JA PAKKOKEINOT > 2. Pakkokeinot > Vapauteen kohdistuvat pakkokeinot > Vangitseminen > Vangitsemisvaatimus. *Jokelan* näkemyksen mukaan asianomistajalla tulisi olla

Asianomistajan oikeus vaatia vangitsemista aktualisoituu vasta oikeudenkäyntivaiheessa, sillä vaatimuksen tuomitun vangitsemisesta voi tehdä myös hänelle rangaistusta vaatinut asianomistaja (PKL 3:2.1). Asianomistajan oikeus vangitsemisvaatimuksen esittämiseen koskee siten vain tuomitun vangitsemista ja se edellyttää, että asianomistaja on vaatinut syytetylle rangaistusta.

Vangitsemisvaatimus on tehtävä lähtökohtaisesti kirjallisesti (PKL 3:3.1). Vaatimuksen sisällön pakkokeinolaki kuitenkin jättää avoimeksi. Lain esitöiden mukaan kirjallisen vangitsemisvaatimuksen tulisi olla niin kattava, ettei vangitsemisvaatimusta tarvitsisi joutua täydentämään merkittävästi, lukuun ottamatta mahdollisesti vasta istunnossa esille nousevia uusia seikkoja. Vangitsemisvaatimuksen tulisi sisältää nimensä mukaisesti vaatimus tietyn henkilön vangitsemisesta, sekä asian käsittelemiseksi tarvittavat keskeiset tiedot,³²⁶ joihin lukeutuvat vangittavaksi vaaditun nimi (jos se on tiedossa), epäilty rikos sekä vangitsemisen perusteet. Vaikka tutkintataktisista syistä vaatimukset kirjoitetaan käytännössä usein suppeasti,³²⁷ on vaatimuksen sisältö oltava niin kattava, että vangittavaksi vaaditulla on tosiasiallinen mahdollisuus puolustautua ja vastata vaatimukseen.³²⁸

Kirjallisia selvityksiä, kuten rikosilmoitusta, kuulustelukertomuksia, rikosrekisteriotetta³²⁹ tai lääkärinlausuntoa,³³⁰ joihin vaatimuksen esittäjä vetoaa vaatimuksensa tueksi, ei ole välttämätöntä liittää vaatimukseen. Jos selvitykset ovat valmiina, on ne kuitenkin suotavaa ottaa vaatimuksen liitteiksi³³¹ ja toimittaa puolustuksen käyttöön etukäteen, ellei tutkinnallista estettä asiakirjojen toimittamiseen ole.³³²

Kun on kyse pidätetyn epäillyn vangitsemisesta, vangitsemisvaatimus saadaan tehdä myös suullisesti tai puhelimitse. Näin tehty vaatimus on kuitenkin viipymättä toimitettava myös kirjallisesti (PKL 3:3.1).³³³ Lain esitöissä on korostettu, että vaatimuksen esittämiseen

oikeus vangitsemisvaatimuksen tekemiseen myös jo ennen oikeudenkäyntivaihetta, sillä vangitsemisvaatimuksen tekemiselle uhrin suojaamiseksi esimerkiksi väkivalta- tai seksuaalirikostapauksissa voisi toisinaan olla aihetta. Jokela 2018, s. 206.

³²⁶ HE 222/2010 vp, s. 252.

³²⁷ Ks. Kainulainen 1998, s. 15.

³²⁸ Lain esitöissä on korostettu, että kattava, kirjallisesti esitetty vangitsemisvaatimus edistää vangittavaksi vaaditun mahdollisuuksia vastata vaatimukseen. HE 222/2010 vp, s. 252.

³²⁹ Kainulainen 1998, s. 15.

³³⁰ Leikas (toim.) 2016, s. 26.

³³¹ Fredman ym. 2020, s. 807.

³³² Leikas (toim.) 2016, s. 26.

³³³ Pidätettyä koskevasta vangitsemisvaatimuksesta on viipymättä ilmoitettava pidätetylle ja hänen avustajalleen. Kirjallinen vangitsemisvaatimus on myös viipymättä toimitettava heille (PKL 2:15).

suullisesti tai puhelimitse tulisi turvautua vain silloin, kun asian kiireellisyys sekä selvittämisvaihe sitä edellyttävät. Pääsääntönä voidaan siten pitää, että myös pidätettyä koskeva vangitsemisvaatimus tulisi toimittaa kirjallisesti, mutta tarvittaessa vaatimus voidaan esittää myös kirjallisessa muodossa,³³⁴ jotta vangittavaksi vaadittu ja hänen avustajansa ehtivät perehtyä siihen ennen istuntoa. Syyteasian käsittelyn yhteydessä vangitsemisvaatimus saadaan tehdä myös suullisesti (PKL 3:3.2), eikä vaatimusta silloin tarvitse erikseen toimittaa kirjallisessa muodossa.

Vangitsemisvaatimuksen muotovaatimukset ovat nousseet esille ratkaisussa KKO 2021:40. Tapauksessa A oli vangittu käräjäoikeudessa tietomurrosta ja maksuvälinepetoksesta epäiltynä. Vangitsemisasian uudelleen käsittelyssä oli ollut läsnä tutkinnanjohtajan määräämä ylikonstaapeli B, joka oli esittänyt käsittelyssä suullisesti uuden vangitsemisperusteen vaatien A:ta vangittavaksi myös huumausainerikoksesta. KäO oli määrännyt A:n pidettäväksi edelleen vangittuna tietomurrosta ja maksuvälinepetoksesta sekä määrännyt A:n vangittavaksi myös huumausainerikoksesta. A vaati kantelussaan, että määräys vangitsemisesta huumausainerikoksesta poistetaan pakkokeinolin vastaisesti esitettynä. Hovioikeuden mukaan asiassa oli tapahtunut menettelyvirhe, kun suullisesti esitettyä vangitsemisvaatimusta ei ollut toimitettu viipymättä kirjallisesti KäO:een. HO kuitenkin hylkäsi kantelun kiinnittäen huomiota siihen, että A:lla oli ollut puolustaja istunnossa, A oli vedonnut vaatimuksen kiistäessä samoihin perusteisiin kuin muiden epäiltyjen tekojen osalta ja A:n puolustajalla oli ollut mahdollisuus pyytää käsittelyn yhteydessä lisäaikaa vastaamista varten. A:lla oli ollut HO:n mukaan riittävä tilaisuus perehtyä uuteen vaatimukseen.

A valitti HO:n päätöksestä korkeimpaan oikeuteen. KKO korosti perusteluissaan vaatimusta kontradiktorisen periaatteen toteutumisesta vangitsemisoikeudenkäynneissä. Kirjallisen vaatimuksen toimittamatta jättäminen on johtanut siihen, ettei A:lla ole ollut lain edellyttämää mahdollisuutta puolustuksensa valmisteleminen. KKO:n mukaan ei ole riittävää, että A:lla on ollut istunnossa puolustaja ja hän on voinut vastata vaatimukseen käsittelyn yhteydessä. KKO totesi kirjallisen muodon vaatimuksen edistävän laajemminkin selkeyttä ja varmuutta summaarisesti käsiteltävissä vangitsemisoikeudenkäynneissä. A:ta ei olisi tullut vangita uudella perusteella, kun vaatimus oli esitetty suullisesti asiaa käsiteltäessä eikä sitä ollut toimitettu A:lle kirjallisesti etukäteen.

³³⁴ Kirjalliseen vaatimukseen on kirjattava riittävän tarkasti, mitä suullisesti tai puhelimitse esitetyssä vaatimuksessa on ilmaistu. HE 222/2010 vp, s. 252.

Ratkaisussa korkein oikeus on lain esitöihin ja EIT:n sekä KKO:n oikeuskäytäntöön viitaten korostanut vangitsemisvaatimuksen muotoa koskevien säännösten ehdottomuutta. Legaliteettiperiaatteen mukaisesti pakkokeinojen käyttö on tiukan lakisidonnaista. Vangitsemisen perusteiden ohella myös menettelysäännöksiä on välttämätöntä noudattaa tarkasti.³³⁵ KKO:n kantaa tukee nähdäkseni pykälän sanamuodon ohella myös säännöksen systematiikka, sillä PKL 3:3.2:ssa erikseen säädetty poikkeus vaatimuksen tekemisestä suullisesti koskee ainoastaan syytteen käsittelyn yhteydessä esitettävää vaatimusta. Mikäli vangitsemisvaatimuksen muodolle lainsäädännössä asetettuja vaatimuksia ei ole noudatettu, *vaatimus tulisi jättää tutkimatta*. KKO on perustellusti katsonut, ettei PKL:n sanamuodon mukaan ehdottomaksi muotoiltua muotovaatimusta koskevaa virhettä ole korjattavissa sillä, että muut oikeusturvatakeet, kuten puolustajan saaminen istuntoon, ovat toteutuneet.

4.4 Vangitsemisasiain käsitteleminen ja päätös vangitsemisasiassa

Tuomioistuimessa on otettava vangitsemisvaatimus käsiteltäväksi viipymättä. Jos vangittavaksi vaadittava on pidätetty, on vaatimus otettava käsiteltäväksi viimeistään neljän vuorokauden kuluttua kiinniottamisesta (PKL 3:5.1). EIS 5.3 artiklassa edellytetään, että rikosprosessuaalisella perusteella³³⁶ pidätetty tai vapaudenriiston kohteeksi joutunut on *viipymättä* tuotava tuomarin tai lain nojalla tuomiovaltaa käyttävän muun viranomaisen tutkittavaksi. EIT on oikeuskäytännössään vakiintuneesti katsonut ”viipymättä” -vaatimuksen tarkoittavan enintään neljää päivää,³³⁷ mutta myös lyhyemmät ajanjaksot saattavat loukata aikavaatimusta, ellei asiassa ole erityisiä vaikeuksia tai poikkeuksellisia olosuhteita, jotka estävät asian saattamisen tuomioistuimen tutkittavaksi aiemmin.³³⁸ Edellä lausuttu huomioiden PKL 3:4–5:n tulkinnassa on korostettava pykälien ensimmäisen virkkeen merkitystä. Vangitsemisvaatimus on tehtävä ja otettava käsiteltäväksi viipymättä, eikä pidätettyä koskevia erityisiä aikarajoja ole pidettävä ”suosituksina”, vaan takarajoina, jotka on pyrittävä mahdollisuuksien mukaan alittamaan.³³⁹ Jos kyseessä on yksinkertainen asia, myös alle 4 neljän vuorokauden pituinen viive vapaudenriiston saattamisessa tuomioistuimen tutkittavaksi voi loukata EIS 5 artiklaa.

³³⁵ Koskela 2021, Mitä ratkaisusta seuraa?

³³⁶ Eli EIS 5 artiklan 1 kappaleen c-kohdassa tarkoitettulla perusteella.

³³⁷ *Brogan ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta (1988)*, kohta 62; *McKay v. Yhdistynyt kuningaskunta (2006)*, kohta 47; *Oral ja Atabay v. Turkki (2009)*, kohdat 43–44.

³³⁸ Ks. esim. *İpek ja muut v. Turkki (2009)*, kohdat 36–37.

³³⁹ HE 222/2010 vp, s. 252. EIT:n oikeuskäytännöstä ks. esim. *Kandzhov v. Bulgaria (2008)*, kohdat 65–66; *İpek ja muut v. Turkki (2009)*, kohdat 36–37. Pidätettyä koskevan vangitsemisasiain käsittelyä saadaan lykätä vain erityisestä syystä ja kolmea päivää pidempi lykkäys on hyväksyttävissä ainoastaan pidätetyn pyynnöstä (PKL 3:9).

Vangitsemisasian käsittely voi tiukkojen määräaikojen vuoksi sattua esimerkiksi viikonlopulle. Istunto voidaankin pitää myös muuna aikana ja muussa paikassa kuin yleisen alioikeuden istunnosta säädetään (PKL 3:1.2). Istunto voidaan järjestää siten esimerkiksi tuomioistuimen kansliatiloissa tai poliisiaseman³⁴⁰ taikka sairaalan tiloissa.³⁴¹

EIT on oikeuskäytännössään todennut, että EIS 5.1 artiklan c-alakohdan tarkoittamissa vapaudenriistoissa on välttämätöntä, että *asia käsitellään suullisesti*.³⁴² Sen vuoksi vangitsemisasiaa ei voida käsitellä kansliassa,³⁴³ vaan asia tutkitaan suullisessa istunnossa,³⁴⁴ jossa vangitsemisvaatimuksen tehneen tai hänen määräämänsä asiaan perehtyneen virkamiehen³⁴⁵ on oltava läsnä. Jos vaatimuksen esittäjä on määrännyt toisen virkamiehen osallistumaan käsittelyyn hänen puolestaan, voi tämä käyttää vaatimuksen tehneen virkamiehen puhevaltaa siltä osin kuin käyttämistä ei ole rajoitettu vaatimuksessa (PKL 3:6.1). Määrätty virkamies voi luopua vaatimuksen esittämisestä tai jostakin vaatimuksen perusteesta, mutta hän ei voi käyttää asiassa puhevaltaa vangitsemisvaatimusta laajemmin.³⁴⁶

Tulkintaa on noudatettu myös luvussa 4.3 kuvatussa ratkaisussa KKO 2021:40. Tapauksessa rikoskomisario oli tuonut KKO:lle toimittamassaan vastauksessa uutena seikkana esille, ettei hänen tarkoituksensa ollut ollut esittää uutta vangitsemisvaatimusta huumausainerikoksen perusteella, vaan hän oli ohjeistanut häntä sijaistanutta ylikonstaapeli B:tä tuomaan huumausainerikosta koskevan epäilyn esille jatkamisvaaraa koskevana lisäperusteena. KKO kiinnitti huomiota siihen, ettei uuden vangitsemisperusteen esittäminen ollut perustunut rikoskomisarion ohjeisiin tai päätökseen, eikä pidättämiseen oikeutettu virkamies voi siirtää tämän kaltaista toimivaltaa toiselle virkamiehelle. Koska ylikonstaapeli B ei ollut PKL 2:9:ssä säädetty pidättämiseen oikeutettu virkamies, ei hänellä ollut ollut toimivaltaa uuden vangitsemisperusteen esittämiseen.

³⁴⁰ Fredman ym. 2020, s. 805.

³⁴¹ Leikas (toim.) 2016, s. 13. Kun vangitsemisasiaa käsitellään muualla kuin käräjäoikeuden salissa, on istunnon julkisuuden toteutumisesta kuitenkin huolehdittava, ellei asiaa käsitellä suljetuin ovin. Fredman ym. 2020, s. 805.

³⁴² *A. ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta (2009)*, kohta 204; *Idalov v. Venäjä (2012)*, kohta 161.

³⁴³ Virolainen 1998, s. 368.

³⁴⁴ Virolainen 1998, s. 368; Niemi 2021, VIII ESITUTKINTA JA PAKKOKEINOT > 2. Pakkokeinot > Vapautteen kohdistuvat pakkokeinot > Vangitseminen > Suullinen käsittely.

³⁴⁵ Perehtyneisyysvaatimus edistää asian selvittämismahdollisuuksia, ja käytännössä kyseeseen tulee esimerkiksi jutun tutkija. HE 222/2010 vp, s. 253.

³⁴⁶ Vangitsemisvaatimuksen täydentäminen uudella vangitsemisperusteella edellyttää, että vaatimuksen esittää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Lain esitöiden mukaan pidättämiseen oikeutettu virkamies tulisi pyrkiä saamaan paikalle tai ainakin saada yhteys häneen, jos vangitsemisasian käsittelyssä tapahtuneiden seikkojen perusteella vaatimusta olisi aihetta täydentää. HE 222/2010 vp, s. 253.

Jos vangittavaksi vaadittu on pidätettynä, häntä on kuultava henkilökohtaisesti vangitsemisvaatimuksesta. Vangittavaksi vaaditulle on lisäksi varattava tilaisuus käyttää avustajaa vaatimusta käsiteltäessä (PKL 3:6.2). Vangitsemiskäsittely voidaan järjestää myös videoyhteydellä, ellei vangittavaksi vaaditun henkilökohtaista läsnäoloa pidetä tarpeellisena (PKL 3:6.4). Vapana olevalle vangittavaksi vaaditulle on lähtökohtaisesti varattava tilaisuus tulla kuulluksi vaatimuksesta.³⁴⁷ Ilman laillista estettä käsittelystä pois jäänyt vastaaja voidaan määrätä vangittavaksi poissaolosta huolimatta (PKL 3:6.3).

Vangitsemisasian käsittely on periaatteessa julkista. Tuomioistuin voi kuitenkin vaatimuksen esittäjän tai vangittavaksi vaaditun pyynnöstä päättää asian käsittelemisestä yleisön läsnä olematta, jos vangitsemisestä päätetään ennen syytteen käsittelyn alkua.³⁴⁸ Tuomioistuin voi päättää asian käsittelemisestä suljetuin ovin myös, jos se katsoo siihen muutoin olevan tarvetta (YTJulkL 16.2 §). Vangitsemisasian käsittelyssä vangitsemisvaatimuksen tehnyt tai hänen määräämänsä virkamies esittää vaatimuksen uudelleen suullisesti ja tarkentaa vaatimusta tarvittaessa.³⁴⁹ Tämän jälkeen vangittavaksi vaadittu saa antaa asiassa vastineensa ja ilmoittaa, kuinka hän suhtautuu syyllisyyskysymykseen ja asiassa esitettyyn vaatimukseen. Vaikka vangittavaksi vaadittu ei kiistäisi epäiltyä rikosta, voi hän silti vedota esimerkiksi siihen, että teko on lievemmänlaatuinen kuin vangitsemisvaatimuksessa väitetään, tai siihen, etteivät vangitsemisen erityiset edellytykset täyty.³⁵⁰ Asian käsittelyssä vangitsemisen edellytyksistä on lisäksi esitettävä selvitys, joka voi perustua pelkästään kirjalliseen aineistoon (PKL 3:8). Esitettävään selvitykseen tutkielmassa palataan yksityiskohtaisesti luvuissa 5 ja 6.

Vangitsemispäätös on julistettava heti tai viimeistään samaan rikoskokonaisuuteen liittyvien vangitsemisasioiden käsittelyn päätyttyä. Vangitsemispäätöksessä on lyhyesti mainittava tiedot rikoksesta, josta vangittua epäillään ja vangitsemisen peruste (PKL 3:10.1), mikä lain esitöiden mukaan merkitsee teon yksilöimistä rikoksen nimen, tekoajan ja -paikan perusteella, sekä sen toteamista, että vangittavaksi vaadittua on tästä teosta riittäväällä todennäköisyydellä syytä epäillä. Lisäksi mahdollisen vaaraedellytyksen olemassaolo on

³⁴⁷ Vangittavaksi vaaditun kuulemisesta voidaan poiketa, jos hän ei ole Suomessa tai häntä ei tavoiteta. Jos hänen avustajansa on tiedossa, on tälle kuitenkin varattava tilaisuus tulla kuulluksi (PKL 3:6).

³⁴⁸ Asian käsittelemisellä suljetuin ovin voidaan turvata syyttömyysolettaman toteutumista. Vastoin epäillyn pyyntöä asia voidaan käsitellä yleisön läsnä ollessa vain painavin perustein (YTJulkL 16.2 §), kuten jos kyse on yhteiskunnallisesti merkittävää rikollista tekoa koskevasta vangitsemisasiasta. Virolainen 1998, s. 371.

³⁴⁹ Tolvanen – Kukkonen 2011, s. 240.

³⁵⁰ Fredman ym. 2020, s. 814.

todettava päätöksessä.³⁵¹ Päätös on perusteltava oikeudellisten sekä materiaalistien seikkojen osalta.³⁵² Vangitsemispäätöksen ohella vangitsemisasiassa voidaan antaa myös hylkäävä päätös. Jos vaatimus pidätetyn vangitsemisesta hylätään, pidätetty on määrättävä päästettäväksi heti vapaaksi (PKL 3:10.2). Vangitun vapauttamiseen istunnossa tulee päätyä lähinnä poikkeuksellisesti tilanteissa, joissa vangitsemisasiain käsittelyssä esille nousseiden seikkojen perusteella selviää, ettei vangitsemiselle ole edellytyksiä.³⁵³

4.5 Vangitsemisasiain uudelleenkäsittely

Rikoksesta epäiltynä vangitulla on PKL 3:15:n nojalla mahdollisuus saattaa vangitsemisensä edellytysten tutkiminen tuomioistuimen uudelleen käsiteltäväksi. Vangitun pyynnöstä syyteasian käsittelevän tuomioistuimen on otettava vangitsemisasiain tuomion antamiseen asti uudelleen käsiteltäväksi viipymättä ja viimeistään neljän vuorokauden kuluttua pyynnön esittämisestä.³⁵⁴ Vangitsemisasiain ei kuitenkaan tarvitse ottaa uudelleen käsiteltäväksi aikaisemmin kuin kahden viikon kuluttua asian edellisestä käsittelystä (PKL 3:15.1). Käräjäoikeudella ei siten ole velvollisuutta ottaa pyyntöä käsiteltäväksi ennen kuin kaksi viikkoa on kulunut asian edellisestä käsittelystä, mutta estettä asian käsittelemiselle aiemmin ei momentin sanamuodon perusteella ole. Sen sijaan tietyissä tilanteissa tuomioistuimen on otettava vangitsemisasiain uudelleenkäsiteltäväksi, vaikka edellisestä käsittelystä olisi alle kaksi viikkoa. Tämä koskee tilanteita, joissa asian uudelleen käsittelemiseen on aiheutta edellisen käsittelyn jälkeen ilmi tulleen seikan johdosta (PKL 3:15.2, L:ssa 1146/2013).

Vangitun oikeuksien turvaamiseksi PKL 3:15.2:iin on säädetty pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle ilmoitusvelvollisuus,³⁵⁵ jonka nojalla tämän on välittömästi ilmoitettava vangitulle ja hänen avustajalleen sellaisesta olennaisesta olosuhteissa tapahtuneesta muutoksesta, joka antaa aiheen uudelleenkäsittelyyn, jollei hän 17.3 §:n nojalla

³⁵¹ HE 14/1985 vp, s. 56.

³⁵² HE 14/1985 vp, s. 5; LaVM 9/1986 vp, s. 11. Perusteluiden kirjoittamisessa on kiinnitettävä huomiota EIS 6.2 artiklan syyttömyysolettamaan. Kun kyse on rikoksesta epäiltyn vangitsemisesta, vangittavaksi määrättyäkin on kohdeltava syyttömänä, eikä perusteluista tule käydä ilmi vihjauksia tai väitteitä siitä, että näyttö riittäisi syyksilukevaan tuomioon. *Matijašević v. Serbia (2006)*, kohdat 45 ja 48; Launiala 2021, s. 142.

³⁵³ Jos vangitsemisen edellytysten puuttuminen on havaittavissa jo ennen tuomioistuinkäsittelyä, on pidättämiseen oikeutetun virkamiehen määrättävä vangittu vapautettavaksi heti (PKL 3:17.3). Vapaus on korkealle arvostettava oikeushyvä, joten sääntelyssä on pyrittävä siihen, että vangittu pystytään vapauttamaan välittömästi, jos vangittuna pitämisen edellytysten todetaan puuttuvan. Myös EIT:n ratkaisukäytännössä on korostettu vangitun vapauttamista viivytyksettä, mikäli edellytyksiä ei enää ole. LaVM 44/2010 vp, s. 13–14.

³⁵⁴ Ennen syytteen nostamista asia saadaan käsitellä uudelleen myös siinä käräjäoikeudessa, jonka tuomiopiiriin säilyttämispaikkakunta kuuluu (PKL 3:15.1). Lähtökohtaisesti vangitsemisasiain uudelleenkäsittelypyyntö tutkitaan kuitenkin syyteasian käsittelevässä tuomioistuimessa, tarvittaessa videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa tiedonvälitystapaa käyttäen, kuten PKL 3:15.4:ssä säädetään. HE 222/2010 vp, s. 257.

³⁵⁵ Ks. PeVL 36/2002 vp, s. 7–8; HaVL 38/2002, vp, s. 9; LaVM 31/2002 vp, s. 9.

määrää vangittua päästettäväksi heti vapaaksi (PKL 3:15.2).³⁵⁶ Olennaisena olosuhteiden muutoksena voidaan ainakin pitää sitä, että tutkittava nimike muuttuu lievemmäksi³⁵⁷ tai tutkinnassa on noussut esille muita epäiltyjä.³⁵⁸ Sääntelyn tavoitteena on taata, ettei uudelleen käsittelypyyntö jäisi tekemättä vain vangin tietämättömyyden vuoksi.³⁵⁹

Vangitsemisvaatimuksen käsittelemiseen sovellettavia menettelysäännöksiä sovelletaan myös vangitsemisasian uudelleen käsittelyyn.³⁶⁰ Uudelleen käsittelyssä vangitulla on oikeus vedota myös uusiin seikkoihin, kuten siihen, että vangitsemisen erityistä edellytystä ei enää ole.³⁶¹ Lähtökohtaisesti uudelleen käsittelypyynnön on nähtykin tulevan kyseeseen, jos asiassa on noussut esille sellaisia uusia seikkoja, joiden merkitys vangitsemisen edellytysten voimassaololle tulisi tutkia. Uusi seikka voi koskea myös sitä, että ajan kulumisen myötä vangitsemisen jatkaminen muodostuu kohtuuttomaksi tai suhteettomaksi vangitun kannalta.³⁶² Noin joka kolmasosa vangituista, tai käytännössä heidän puolustajansa, pyytää uudelleen käsittelyä ainakin kerran.³⁶³

4.6 Kantelu vangitsemisesta

Vangitsemisasiossa vallitsee pääsääntöinen kielto hakea muutosta (PKL 3:19).³⁶⁴ Vangitsemisessa on kyse kaikkein voimakkaimmin henkilön vapauspiiriin kajoavasta pakkokeinosta, minkä vuoksi normaali oikeussuojakeino eli valittaminen käräjäoikeuden päätökses-

³⁵⁶ PKL 3:17.3:n nojalla pidättämiseen oikeutetun virkamiehen on määrättävä vangittu päästettäväksi heti vapaaksi, jos edellytyksiä vangittuna pitämiseen ei enää ole. Ennen päätöksen tekemistä siitä on ilmoitettava syyttäjälle, joka voi ottaa päätettäväkseen kysymyksen vapaaksi päästämisestä.

³⁵⁷ Ks. Leikas (toim.) 2016, s. 40.

³⁵⁸ Ks. Fredman 2021, s. 562–563.

³⁵⁹ PeVL 36/2002 vp, s. 7–8; HaVL 38/2002, vp, s. 9; LaVM 31/2002 vp, s. 9. Tilanteet, joissa olosuhteiden olennainen muutos edellyttäisi ilmoituksen tekemistä vangitulle ja hänen avustajalleen eikä pidättämiseen oikeutettu virkamies itse määrää vangittua vapautettavaksi, ovat kohtuullisen harvinaisia. Hallituksen esityksessä on kuitenkin korostettu, että vapauden ollessa korkealle arvostettu oikeushyvä, on vangitun tarvittaessa voitava saada vangitsemisen edellytyksiä koskeva olennainen olosuhteiden muutos tuomioistuimen arvioitavaksi myös PKL 3:15.1:n aikarajan estämättä. HE 14/2013 vp, s. 39.

³⁶⁰ HE 14/1985 vp, s. 57. Vangitulle ja hänen avustajalleen sekä asianomaiselle pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi vangitsemisasiaa uudelleen käsiteltäessä, jollei vangittu tai mainittu virkamies ilmoita, ettei kuuleminen ole tarpeen. Vangittua on kuultava henkilökohtaisesti, jos vangittu niin haluaa tai hänen kuulemiseensa asian selvittämiseksi on muuten syytä (PKL 3:15.3). Myös vangitsemisasian uudelleen käsittelyssä voidaan käyttää teknistä tiedonvälitystapaa, ellei tuomioistuin pidä vangitun henkilökohtaista läsnäoloa tarpeellisena (PKL 3:15.4).

³⁶¹ HE 14/1985 vp, s. 57.

³⁶² Fredman 2017, s. 358–359.

³⁶³ Tulos on saatu vertaamalla muiden kuin viranomaisen aloitteesta pidettyjen vangitsemisasioiden käsittelykertojen lukumäärää ensimmäisten vangitsemisasian käsittelyiden lukumäärään. Vangitsemisasian uudelleen käsittelypyynnöt eivät käytännössä ole johtaneet vangitun vapauttamiseen kuin poikkeuksellisesti. Fredmanin tutkimuksen perusteella uudelleen käsittely johti vangitun vapauttamiseen 1,6 prosentissa tapauksista ja vangitseminen muutettiin matkustuskielloksi 1,9 prosentissa tapauksista. Fredman 2017, s. 358.

³⁶⁴ KKO 2021:75, kohta 7.

tä hovioikeuteen olisi liian hidaskäyttö keino vapaudenriiston laillisuuden tutkimiseksi.³⁶⁵ Sen sijaan vangittu saa ilman määräaikoja *kannella* päätöksestä, jolla hänet on vangittu tai määrätty pidettäväksi edelleen vangittuna (PKL 3:19.1, L:ssa 101/2018).³⁶⁶ Vangitsemiskantelu on niin kutsuttu prosessuaalinen kantelu, jolla voidaan riitauttaa vangitsemispäätöksen perusteet sekä oikeudellisilla että tosiasioilla koskevilla perusteilla.³⁶⁷ Kantelu on käsiteltävä kiireellisenä ja mikäli sitä ei jätetä tutkimatta tai selvästi perusteettomana hylätä, on asianomaiselle pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle tai vangittavaksi vaaditulle varattava tilaisuus vastauksen antamiseen, ellei vastauksen pyytäminen ilmeisesti ole tarpeetonta (PKL 3:19.2). Vangitun lisäksi kantelu-oikeus on pidättämiseen oikeutetulla virkamiehellä päätöksestä, jolla vangitsemisvaatimus on hylätty tai vangittu on määrätty päästettäväksi vapaaksi taikka määrätty tutkinta-arestiin (PKL 3:19).³⁶⁸

Tapauksessa KKO 2021:75 A oli vangittu käräjäoikeudessa seitsemästä rikoksesta epäiltynä karttamis- ja sotkemisvaaran perusteella. Vangitsemisasiassa uudelleenkäsitellyssä syyttäjä vaati vangitsemisen jatkamista aiempien perusteiden lisäksi jatkamisvaaran perusteella. KäO hyväksyi vangitsemisvaatimuksen kahden vielä käsittelemättä olevan rikoksen osalta sotkemisvaaran perusteella, mutta hylkäsi vaatimuksen viiden muun rikoksen osalta, koska niitä koskeva näyttö oli otettu jo vastaan eikä sotkemisvaaraa sen vuoksi ollut. Karttamisvaaraa ei KäO:n mukaan ollut, eikä jatkamisvaaran tueksi ollut esitetty uusia seikkoja, jotka eivät olleet olleet tiedossa jo ensimmäistä vangitsemisvaatimusta tehtäessä. Sen vuoksi vaatimus vangitsemisestä jatkamisvaaran perusteella tuli hylätä. Syyttäjä ja A kantelivat kumpikin KäO:n päätöksestä hovioikeuteen. Syyttäjä vaati kantelussaan A:n vangitsemistä KäO:n päätöksessä mainittujen perusteiden lisäksi kaikkien rikosten osalta jatkamis- ja karttamisvaaran perusteella. KKO:ssa tuli tutkittavaksi, onko syyttäjällä ollut muutoksenhakuoikeutta KäO:n päätökseen. KKO totesi, ettei väite jonkin vangitsemisen erityisen edellytyksen olemassaolosta ole vangitsemisvaatimus, vaan *vangitsemisvaatimuksen peruste*. Pääsääntöisesti päätöksen perusteluihin ei voi hakea muutosta. KKO katsoi, ettei sanamuodoltaan yksiselitteisen PKL 3:19.1:n tarkoitus tai muukaan oikeusturvasyihin liittyvä seikka puolla sen sanamuodosta poikkeamista. Koska vangitsemisvaatimusta ei ollut hylätty

³⁶⁵ Niemi 2021, VIII ESITUTKINTA JA PAKKOKEINOT > 2. Pakkokeinot > Vapauteen kohdistuvat pakkokeinot > Vangitseminen > Oikeussuojakeinot.

³⁶⁶ Vangittu saa kannella myös syytteen nostamiselle asetetusta määräajasta (PKL 3:19.1).

³⁶⁷ Fredman 2021, s. 579.

³⁶⁸ Vaikka rangaistusta vaatineella asianomistajalla on oikeus vaatia tuomitun vangitsemistä (PKL 3:2), ei PKL 3:19:ssä ole mainintaa asianomistajan kantelu-oikeudesta. Asianomistajalla ei siten ole oikeutta kannella, vaikka hänen esittämänsä vangitsemisvaatimus hylättäisiin tai tuomittu määrättäisiin vangittavaksi tai tutkinta-arestiin. Ks. näin myös Fredman ym. 2020, s. 839.

eikä A:ta ollut määrätty päästettäväksi vapaaksi tai tutkinta-arestiin, ei syyttäjällä ollut ollut muutoksenhakuoikeutta. Kantelu olisi pitänyt jättää tutkimatta.

Vaikka pakkokeinoja koskevassa ratkaisukäytännössä rikoksesta epäillyllä tai tuomitulla on eräissä tilanteissa katsottu olevan oikeus muutoksenhakuun nimenomaisen muutoksenhakusäännöksen puuttuessa,³⁶⁹ eivät oikeusturvanäkökohdat KKO:n mukaan ole yhtä painavia tilanteessa, jossa muutoksenhakija on syyttäjä. KKO kiinnitti huomiota siihen, ettei tapauksessa ollut kyse muutoksenhakusäännöksen *puuttumisesta*, vaan muutoksenhakuoikeutta määrittävän säännöksen *tulkinnasta*. Ratkaisu perustuu osaltaan myös muutoksenhaun kannalta keskeiseen jaotteluun vaatimuksista ja perusteluista. Vangitsemisasiassa vaatimus tarkoittaa *vaatimusta henkilön vangitsemisesta tai vangittuna pitämisestä*. Eri-tyisten edellytysten olemassaoloon vetoaminen sen sijaan on vaatimuksen *peruste*, joihin pääsääntöisesti ei saa hakea muutosta.³⁷⁰ Ratkaisu korostaa vaatimuksen esittäjän muutoksenhakuoikeuden rajallisuutta. Perusteet, joilla pidättämiseen oikeutettu virkamies on oikeutettu kantelemaan vangitsemispäätöksestä, rajoittuvat PKL 3:19.1:n sanamuodon mukaisesti tilanteisiin, joissa vangitsemisvaatimus on hylätty tai vangittu on määrätty vapautettavaksi tai tutkinta-arestiin.

Edellä kuvatussa ratkaisussa KKO 2021:75 todettiin, että syyttäjän esitettyä A:n kanteluun antamassaan vastauksessa väitteen karttamis- ja jatkamisvaaran olemassaolosta, *olisivat mainitut perusteet tulleet hovioikeudessa tutkittavaksi riippumatta syyttäjän kantelusta*. Päätöksen voidaan nähdä tukevan oikeuskirjallisuudessa esitettyä tulkintaa, jonka mukaan pakkokeinoasioissa annettavat päätökset *eivät saa oikeusvoimaa*, vaan asian uudelleenkäsitelyssä voidaan arvioida vangitsemisen perusteita aina uudelleen, vaikka niitä olisi aiemmalla päätöksellä osittain hylätty.³⁷¹ Vangitsemisen edellytyksiä onkin tarkasteltava aina kulloisellakin käsittelyhetkellä³⁷² ja kantelussa saa vedota myös siihen, että olosuhteet ovat muuttuneet kantelun kohteena olevan vangitsemispäätöksen jälkeen. Vangitun terveydentilan heikentyminen on voinut johtaa vangitsemisen kohtuuttomuuteen tai asian selvittäminen edetä siinä määrin, ettei vangitsemisen jatkaminen ole enää perusteltua.³⁷³

³⁶⁹ Ks. KKO 2020:66 ja KKO 2010:64.

³⁷⁰ Leppänen – Välimaa 1998, s. 30–31; Jokela 2010, s. 173–174. Ks. KKO 1996:129. Merkityksellistä asiassa siis on, vangitaanko epäilty vai ei, eikä se, millä perusteella se tehdään.

³⁷¹ Plosila 2021, kohta Lopuksi; Oikeusministeriö 2022, s. 27. Ks. myös Helsingin HO 10.12.2021 t. 1652.

³⁷² Siten on mahdollista, että epäilty määrätään myöhemmässä käsittelyssä pidettäväksi vangittuna myös aiemmin hylätyksi tulleella perusteella. Oikeusministeriö 2022, s. 27.

³⁷³ HE 222/2010 vp, s. 260. Ks. myös luovuttamispäätökseen liittyvän säilöissäpitomääräyksen osalta ratkaisu KKO 2021:86, kohta 19. Vangitsemisen puolesta sen sijaan voidaan vedota esimerkiksi vangitsemispäätök-

Hovioikeuden hylätessä vangitsemispäätöksestä tehdyn kantelun muutoksenhakuun sovelletaan oikeudenkäymiskaaren (4/1734, OK) 30 luvun (104/1979) 2.1 §:ä (666/2005) eli muutosta voi hakea pyytämällä korkeimmalta oikeudelta valitusluvan.³⁷⁴ PKL 3:19:ssä säädetty kantelumahdollisuus ei siten koske muutoksenhakua hovioikeuden toisena oikeusasteena antamasta ratkaisusta korkeimpaan oikeuteen.³⁷⁵ Muutoksenhaun kannalta merkitystä ei kuitenkaan ole sillä, onko vangittu vapautettu jo ennen muutoksenhaun käsittelyä. Ratkaisun KKO 1998:90 perusteluissa todettiin, että vangitsemisen merkityksessä vakavaa puuttumista vangittavan henkilökohtaiseen vapauteen, on tärkeää, että *vangitsemisen perusteet ovat lailliset ja oikeuskäytäntö yhtenäinen*. Sen vuoksi muutoksenhakutuomioistuimella on oltava mahdollisuus tutkia vangitsemispäätöksen perusteiden lainmukaisuus, vaikka vangittu olisi jo vapautettu ennen muutoksenhaun käsittelyä.³⁷⁶ Vastaavaa tulkintaa on perusteltua soveltaa myös kantelun tutkimiseen hovioikeudessa, vaikka vangitseminen olisi päättynyt jo aikaisemmin.³⁷⁷

sen jälkeiseen vangitun pakoyritykseen. Fredman ym. 2020, s. 840; Plosila 2021, kohta Lopuksi. Tässä yhteydessä on kuitenkin huomautettava, että rikoksesta epäiltynä pidätetyn ja vangitun vapauttamisen jälkeen pidättämistä ja vangitsemista uudelleen saman rikoksen perusteella on rajoitettu PKL:ssa. Samasta teosta uudelleen pidättäminen edellyttää, ettei pidättämisen perusteena ole sellainen seikka, joka on ollut viranomaisen tiedossa sen päättäessä pidättämisestä tai vangitsemisesta (PKL 2:8). Vapaaksi päästetyn rikoksesta epäiltynä vangitun saa vangita uudelleen samasta rikoksesta ainoastaan sellaisen seikan nojalla, johon vangitsemisvaatimuksen esittäjä ei ole voinut vedota aikaisemmasta vangitsemisesta päätettäessä (PKL 2:14).

³⁷⁴ KKO 1995:180. Näin myös KKO 2012:70.

³⁷⁵ HE 222/2010 vp, s. 259–260. Jos hovioikeus käsittelee vangitsemisasian ensimmäisenä oikeusasteena, päätöksestä saa kannella korkeimpaan oikeuteen. KKO 2010:64, kohta 6; KKO 2012:70, kohta 8.

³⁷⁶ Tulkintalinjaa on noudatettu myös ratkaisussa KKO 2014:29. Vastaava tulkinta on omaksuttu myös matkustuskieltoa (KKO 2003:128), ulkomaalaislain (1991/378) mukaista säilöönnottoa (KKO 2004:7) sekä yhteydenpidon rajoittamista (KKO 2018:52) koskevassa ratkaisukäytännössä. Vrt. aiemmasta ratkaisukäytännöstä yhteydenpidon rajoittamista koskeva KKO 2010:64.

³⁷⁷ Ks. näin myös Vaitoja 1999, Mitä ratkaisusta seuraa?

5 VANGITSEMISEN EDELLYTYSTEN SELVITTÄMINEN

5.1 Lähtökohdat

Vangitsemisasiassa esitettävästä selvityksestä säädetään PKL 3:8:ssä. Vangitsemisasiassa käsitellyssä on esitettävä vangitsemisen edellytyksistä selvitys, joka voi perustua pelkäämään kirjalliseen aineistoon. Tutkittavana olevasta rikoksesta ei saa esittää tämän sekä vangittavaksi vaaditun vangitsemisvaatimuksen johdosta esittämän lisäksi muuta selvitystä, ellei tuomioistuin katso siihen olevan erityistä syytä. PKL 3:8:ssä ei puhuta näytöstä tai todistelusta, vaan *selvityksestä*.³⁷⁸ Yleiskielessä selvitys tarkoittaa selontekoa. Selvitys on *jotakin selvittävä lausunto*³⁷⁹ tai *tutkimus jostakin asiasta selvyteen pääsemiseksi*.³⁸⁰ Prosessioikeudellisessa keskustelussa selvitys-käsitettä on käytetty kuvaamaan ensinnäkin niitä tosiseikkoja, joilla on merkitystä vangitsemisen edellytysten arvioinnissa.³⁸¹ Toiseksi ”selvityksellä” on viitattu myös niihin instrumentteihin, joilla sanottuja seikkoja voidaan vangitsemisasiassa käsitellyssä välittää tuomioistuimelle.³⁸² ”Selvitys”-käsitteellä on siten samankaltainen kaksoismerkitys kuin ”todisteella”.³⁸³ Tässä tutkielmassa *selvityksellä* viitataan asiassa esitettäviin *seikkoihin*. Niistä instrumenteista, joilla sanotut seikat esitetään tuomioistuimelle, käytetään käsitettä *selvityskeino*.³⁸⁴

Vangitsemisasiassa käsitellyssä on kyse sen selvittämisestä, *onko vangitsemiselle olemassa lainmukaiset edellytykset*. Sen vuoksi käsitely on rajoitettu koskemaan näiden edellytysten toteamiseen vaikuttavia seikkoja.³⁸⁵ Lain esitöissä korostetaan, ettei vangitsemisasiassa kä-

³⁷⁸ Leikas (toim.) 2016, s. 16. Lain esitöissä käsitteistöä on käytetty jokseenkin ristiriitaisesti. Aiemman pakkokeinolain esitöiden mukaan *todisteiden* esittämiselle on harvoin tarvetta vangitsemisasiassa käsitellyssä. HE 14/1985 vp, s. 55. Sen sijaan nykyisen PKL:n esitöissä on aiemman pakkokeinolain esitöihin viitaten todettu olevan lähtökohdana, että vangitsemisvaatimuksen tueksi esitetään ainoastaan *kirjallisia todisteita*. KOM 2009:2, s. 112; HE 222/2010 vp, s. 255.

³⁷⁹ Kotimaisten kielten keskus 2021, kohta Selvitys.

³⁸⁰ Wiktionary 2021, kohta Selvitys.

³⁸¹ Ks. esim. Launiala 2021, s. 145, jossa todetaan: ”Pakkokeinon käyttäminen edellyttää tuekseen selvitystä käytön perusteena olevista tosiseikoista. Pelkkä vaatimus ja sen tueksi toistetut lain yleiset sanamuodot eivät ole riittävä peruste pakkokeinon käyttämiseksi. Konkreettisten perusteiden esittäminen vaikuttaa käytännössä tuottavan vaikeuksia.”

³⁸² Ks. esim. HE 222/2010 vp, s. 255; Kajala 2021, s. 882, jossa todetaan: ”Terveydentilasta voidaan esittää selvityksenä esimerkiksi lääkärintodistuksia.”

³⁸³ Ks. esim. Tolvanen 2006c, s. 305; Rautio – Frände 2020, s. 12; Lappalainen – Rautio 2021, V TODISTELU > 1. Yleistä todistelusta > Todistelua koskevia peruskäsitteitä ja periaatteita > Todistelun kohde > Tosiseikat ja kokemussäännöt > Kaksoiskäsite ”todiste”.

³⁸⁴ Ks. myös Savela (toim.) 2007, s. 59. Laatuhankkeen raportissa käytetään käsitettä todistuskeino. *Todistuskeino* käsitteestä ks. Jokela 2015, s. 188; Lappalainen – Rautio 2021, V TODISTELU > 1. Yleistä todistelusta > Todistelua koskevia peruskäsitteitä ja periaatteita > Todistelun kohde > Tosiseikat ja kokemussäännöt > Todistuskeinot.

³⁸⁵ EOA 1998, s. 86. PKL 3:8:stä onkin luettavissa lainsäätäjän tarkoituksena olleen rajoittaa sitä, *mistä seikoista* vangitsemisasiassa käsitellyssä saadaan esittää näyttöä. Halijoki 2002, s. 34.

sittelystä pakkokeinoistunnossa ole tarkoitus muodostua syyteasian ennakkokäsittelyä, jossa jo etukäteen esitetään varsinaisessa rikosoikeudenkäynnissä esitettävät todisteet.³⁸⁶

Selvitystä vangitsemisasian käsittelyssä kuitenkin on esitettävä, sillä PKL 3:8:n sanamuoto on velvoittava. Pykälästä ei sen sijaan ilmene, *kenen* on esitettävä selvitystä, eli kenelle *selvittämisvelvollisuus* vangitsemisen edellytyksistä on asetettava. Asia on kuitenkin aiemman pakkokeinolain esitöiden perusteella selvä, sillä niiden mukaan *vangitsemisvaatimuksen tekijän* on osoitettava vangitsemisen edellytysten olemassaolo.³⁸⁷ Selvittämisvelvollisuus vangitsemisen edellytyksistä on siten *esitutkintaviranomaisella, syyttäjällä tai asianomistajalla*, riippuen siitä, kuka vangitsemisvaatimuksen on esittänyt.

Vangitsemisasian käsittelyssä noudatetaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin perusluontoisia vaatimuksia.³⁸⁸ Kontradiktorisuuden ja tasapuolisuuden vaatimukset edellyttävät, että vangittavaksi vaaditulla ja vangitulla on oltava vangitsemisvaatimuksen esittäjän kanssa *yhtäläinen mahdollisuus esittää käsittelyssä näyttöä*.³⁸⁹ Oikeus selvityksen esittämiseen tunnustetaan myös PKL 3:8:ssä,³⁹⁰ jonka mukaan tutkittavana olevasta rikoksesta ei saa esittää vangitsemisen edellytyksistä esitettävän sekä *vangittavaksi vaaditun vangitsemisvaatimuksen johdosta esittämän* lisäksi muuta selvitystä, ellei tuomioistuin katso siihen olevan erityistä syytä. Vangittavaksi vaadittu voi esittää selvitystä esimerkiksi siitä, etteivät vangitsemisen edellytykset täyty³⁹¹ tai että vangitseminen johtaa kohtuuttomuuteen.³⁹²

Vangitsemisvaatimuksen esittäjän selvittämisvelvollisuus kattaa PKL 3:8:n sanamuodon mukaan *vangitsemisen edellytykset*. Vangitsemisvaatimuksen esittäjän on siten esitettävä selvitystä vangitsemisen *yleisistä ja erityisistä edellytyksistä*.³⁹³ Lain esitöissä vangitsemisen edellytysten selvittämisen on yksinkertaisesti katsottu merkitsevän pääsääntöisesti sen

³⁸⁶ HE 222/2010 vp, s. 255. Ks. myös Virolainen 1998, s. 373; Savela (toim.) 2007, s. 58; Tapanila 2019, s. 39; Fredman ym. 2020, s. 818–819.

³⁸⁷ HE 14/1985 vp, s. 55. Myös syyttömyysolettaman voidaan nähdä edellyttävän, että selvittämisvelvollisuus vangitsemisen edellytyksistä on vangitsemisvaatimuksen esittäjällä, sillä onhan rikoksesta epäiltyä kohdeltava syyttömänä lainvoimaiseen tuomioon saakka. Launiala 2021, s. 142.

³⁸⁸ Ks. edellä luku 4.1. *Trzaska v. Puola (2000)*, kohta 74; *A. ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta (2009)*, kohta 203; *Idalov v. Venäjä (2012)*, kohta 161. Ks. Halijoki 2002, s. 21–23 ja siinä mainittu EIT:n oikeuskäytäntö; Fredman ym. 2020, s. 822; Kajala 2021, s. 877.

³⁸⁹ Halijoki 2002, s. 23–24; Fredman ym. 2020, s. 11 ja 822; Fredman 2021, s. 494.

³⁹⁰ Ks. Fredman 2012, s. 33.

³⁹¹ Oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että yleisten edellytysten osalta vangittavaksi vaaditun puolesta tulisi kyseeseen ainoastaan näyttö siitä, ettei hän ole voinut tehdä kyseisiä tekoja. Sen sijaan erityisten edellytysten kohdalla myös vangittavaksi vaaditun esittämällä näytöllä voi olla suurempi merkitys. Halijoki 2002, s. 34.

³⁹² Järmälä 2020, s. 34; Kajala 2021, s. 882.

³⁹³ Ks. HE 14/1985 vp, s. 55; Fredman ym. 2020, s. 819.

osoittamista, että vangittavaksi vaadittua on todennäköisin syin epäiltävä tietyn vakavuusasteen täyttävästä rikoksesta ja vangitseminen on tarpeen paon, sotkemis- tai jatkamisvaaran vuoksi.³⁹⁴ Sanottu ei kuitenkaan vielä kerro paljoakaan siitä, *miten* vangitsemisen edellytysten olemassaolo on osoitettava. Seuraavaksi siirrytään analysoimaan sitä, miten vangitsemisen edellytykset on selvitettävä, eli *minkälaista selvitystä vangitsemisen edellytyksistä on esitettävä*, sekä sitä, *mistä seikoista selvitystä on esitettävä*. Poiketen lakiteknisestä ja edellä luvussa 3.3 noudatetusta jaottelusta, tutkielmassa lähestytään aihetta seuraavaksi *selvityksen kohteen* mukaan, hyödyntäen jaottelua *yleisiin edellytyksiin, vaaraedellytyksiin* sekä *muihin edellytyksiin*. Lisäksi erikseen analysoidaan vaadittavaa selvitystä, kun kyse on rikoksesta epäillyn vangitsemisesta ylitörkeän rikoksen perusteella.

5.2 Selvitys vangitsemisen edellytyksistä

5.2.1 Selvitys yleisistä edellytyksistä

Tuomitun vangitsemisen kohdalla yleiseksi edellytykseksi voidaan luokitella, se että vangittavaksi vaadittu on tuomittu tiettyä pituutta olevaan, ehdottomaan vankeusrangaistukseen (PKL 2:12). Sanotun seikan selvittämiseen ei kuitenkaan liity sen suurempia kysymyksiä, joten tässä alaluvussa keskitytään rikoksesta epäillyn vangitsemisen yleisiin edellytyksiin. Pakkokeinoudistuksen yhteydessä on korostettu velvollisuutta esittää vangitsemisvaatimuksen tueksi riittävä selvitys myös vangitsemisen yleisistä edellytyksistä. Sanottu lain esitöiden merkitsee sen selvittämistä, että vangittavaksi vaadittu on todennäköisin syin syyllistynyt vaatimuksen perusteena olevaan rikokseen.³⁹⁵ Kuten todettu, rikoksesta epäillyn vangitsemisen yleisinä edellytyksinä normaalitapauksessa on, että on todennäköisiä syitä epäillä 1) rikoksen tapahtuneen, ja että 2) vangittavaksi vaadittu on syyllistynyt kyseiseen rikokseen.³⁹⁶ Henkilön vangitsemiseksi ei siten ole riittävää, että epäillään rikoksen tapahtuneen, vaan lisäksi edellytetään, että on todennäköisiä syitä epäillä vangittavaksi vaaditun syyllistyneen kyseiseen rikokseen.³⁹⁷ Yleisten edellytysten on oltava käsillä kaikissa vangitsemistapauksissa, mikä merkitsee, että vangitsemisasian käsittelyssä on kaikis-

³⁹⁴ HE 14/1985 vp, s. 55.

³⁹⁵ HE 222/2010 vp, s. 255.

³⁹⁶ Ks. esim Tirkkonen 1972, s. 12; Fredman 2021, s. 562. Poikkeuksen muodostaa vangitseminen odotettavissa olevan lisäselvityksen perusteella, jolloin todennäköisten syiden sijaan riittää syytä epäillä -todennäköisyys (PKL 2:11.2). Ks. edellä luku 3.3.1.

³⁹⁷ Andersson 2016, s. 260; Launiala 2021, s. 146.

sa tapauksissa esitettävä selvitystä sekä *epäillyn rikoksen tapahtumisesta että vangittavaksi vaaditun syyllistymisestä kyseiseen rikokseen*.³⁹⁸

Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2007:7 korostanut, että pakkokeinoasioissa tuomioistuimen velvollisuutena on huolehtia myös rikoksesta epäillyn oikeusturvasta. Sen vuoksi on tärkeää, että se pakkokeinovaatimusta käsitellessään *selvittää ne tosiseikat*, jotka väitetyt perustavat rikosepäilyn asiassa. Merkityksellistä korkeimman oikeuden mukaan on, että vaatimuksen tueksi esitetään *konkreettisia seikkoja, joiden nojalla syytä epäillä -arvio voidaan tehdä*. Vaikka ratkaisu KKO 2007:7 on koskenut teknistä kuuntelua, on sen ajatus yleistettävissä myös muiden pakkokeinojen käyttöä koskevaan harkintaan tuomioistuimessa,³⁹⁹ ja samaa tulkintalinjaa onkin korkeimmassa oikeudessa noudatettu useissa eri pakkokeinoja koskevissa ratkaisuissa.⁴⁰⁰ Myös oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että yleisten edellytysten osalta vangitsemisvaatimuksen esittäjän on ilmoitettava ne *konkreettiset perusteet*, joiden nojalla hän katsoo todennäköisten syiden olevan olemassa.⁴⁰¹

Mitä sitten ovat *konkreettiset seikat tai perusteet*, joiden nojalla vangitsemisen edellyttämiä todennäköisiä syitä voidaan arvioida? Pakkokeinolain esitöissä asiaa on tarkasteltu toisinpäin. Esitöiden mukaan selvitykseksi yleisistä edellytyksistä *ei riitä*, että vangitsemisvaatimuksen esittäjä virkavastuulla ilmoittaa käsityksensä edellytysten olevan olemassa.⁴⁰² Vastaavasti ratkaisussa KKO 2007:7 korkein oikeus katsoi, ettei riittävänä selvityksenä edellytysten olemassaolosta voitu pitää yksin vaatimuksen esittävän virkamiehen *viittausta esitutkinnassa saatuihin tietoihin* tai hänen niistä tekemäänsä *johtopäätöstä*. Tapauksessa tutkinnanjohtaja oli avannut rikosepäilyä seuraavasti:

Tutkintailmoituksen mukaan rikosepäily on koskenut törkeää huumausainerikosta ajalla 1.1.2003-20.1.2004 Harjavallassa ja epäiltyinä ovat olleet mm. moottoripyöräkerhon päällystöön kuuluvat A, B sekä C. Teknistä kuuntelua koskevan vaatimuksen perusteluissa todettiin, että kansainvälisen ulottuvuuden omaavan ja järjestäytyneen ri-

³⁹⁸ Ks. Halijoki 2002, s. 30; Launiala 2021, s. 146. Puutteellisina on pidetty sellaisia vangitsemisvaatimuksia, joissa päähuomio on ollut tutkittavana olevassa rikoksessa vangittavaksi vaaditun osuuden sijaan. Oikeusministeriö 2022, s. 25.

³⁹⁹ Kujala 2016, s. 197.

⁴⁰⁰ KKO 2009:54, kohta 9 (tekninen kuuntelu), KKO 2018:77, kohta 33 (erityinen kotietsintä ja laite-etsintä), KKO 2020:16, kohta 12 (vangitseminen), KKO 2020:36, kohta 15 (yhteydenpidon rajoittaminen) ja KKO 2022:5, kohta 10 (yleinen kotietsintä).

⁴⁰¹ Halijoki 2002, s. 30; Turunen 2007, Mitä ratkaisusta seuraa?; Tapanila 2019, s. 38–39; Tolvanen 2020, Mitä ratkaisusta seuraa?; Launiala 2021, s. 145.

⁴⁰² HE 222/2010 vp, s. 255.

kollisryhmän kriteerit täyttävän moottoripyöräkerhon jäsenten epäiltiin välittäneen ja myyneen suuria määriä hasista ja amfetamiinia. Tutkinnassa ilmi tulleiden seikkojen perusteella huumausaineiden välitystä tehtiin ja siitä sovittiin kerhotiloissa.

Korkein oikeus katsoi, *ettei asiassa ollut esitetty sellaisia seikkoja*, joiden perusteella A:ta, B:tä ja C:tä olisi ollut syytä epäillä vaatimuksen perusteena olevasta rikoksesta. Tällaisina seikkoina *ei* voitu pitää moottoripyöräkerhon luonnetta, jäsenyyttä kerhossa eikä myöskään vaatimuksessa tuotua tietoa tai epäilyä, että huumausainerikokset tapahtuvat kerhotiloissa. KKO:ssa tutkinnanjohtaja oli esittänyt lisäperusteena sen, että kerhotiloissa 14.1.2003 toimitetusta kotietsinnässä oli Turun hovioikeuden 14.4.2005 antamasta tuomiosta ilmenevästi löytynyt 3,1 grammaa amfetamiinia. Näiltä osin sen sijaan KKO:n mukaan oli *kyse sellaisesta seikasta*, josta on voitu päätellä kerhotiloissa käsitellyn huumausaineita.⁴⁰³ Verrattuna vaatimuksen perusteena käräjäoikeudessa vedottuihin seikkoihin, lisäperusteessa päästään jo kiinni konkreettisempaan seikkaan. Huumausainerikoksen (RL 50:1, L:ssa 374/2008) tunnusmerkistöön kuuluvan *huumausaineen hallussapidon* osalta teon kohde kytketään aikaan ja paikkaan: huumausaineeksi luokiteltavaa amfetamiinia on löydetty 3,1 grammaa kerhotiloista 14.1.2003.

Konkreettisten seikkojen esittämistä on analysoitu myös Helsingin hovioikeuden ratkaisussa Helsingin HO 29.12.2020 t. 1814. Tapauksessa tutkinnanjohtaja oli perustellut yleisten edellytysten täyttymistä vangitsemisvaatimuksessa seuraavasti:

Poliisilla on tutkittavana laaja törkeä huumausainerikos. Vaatimuksessa oli todettu yleisluontoisesti, että esitutinnan, tiedustelun ja telepakkokeinojen perusteella on todennäköisiä syitä epäillä A:ta osallisuudesta sanottuun rikokseen. Vaatimuksessa oli arvioitu A:n osallisuutta sekä avattu yleisellä tasolla poliisin asiassa tekemiä tutkintatoimenpiteitä ja takavarikoita. Lisäksi oli todettu nimeämättömien kanssaepäiltyjen kertoneen yksityiskohtaisesti A:n liittymisestä tekoon.

Hovioikeuden perusteluissa määriteltiin yleisten edellytysten selvittämiseen liittyvää selvitystä seuraavasti. HO totesi, *ettei vangitsemisvaatimuksesta tai -päätöksestä ilmennyt, että tutkinnanjohtaja olisi tuonut asiassa ilmi ”konkreettisia tiettyyn aikaan tai paikkaan sidottuja tapahtumia”*. Riittävän konkreettisena *ei voitu pitää yksilöimätöntä ilmoitusta siitä, että*

⁴⁰³ Tämäkään seikka ei kuitenkaan antanut syytä katsoa, että nimenomaan A:ta, B:tä ja C:tä olisi ollut enää 16.12.2004 esitetystä lupavaatimuksessa ilmoitetuin syin syytä epäillä rikoksesta. KKO 2007:7, kohta 8.

A on tavannut kanssaepäilyyn, ja kanssaepäilyyn mukaan tapaaminen on liittynyt huumausaineisiin. Hovioikeus päätyi katsomaan, ettei asiassa ollut esitetty sellaisia ”konkreettisia ja riittävällä tavalla yksilöityjä seikkoja, joiden olemassaolon A voisi tehokkaasti riitauttaa tai joiden osalta A:n voitaisiin edellyttää antavan jonkinlaisen selityksen.”

Markku Fredman on kritisoinut, että pääkaupunkiseudulla kärjäoikeudet ovat vakiintuneesti hyväksyneet rikosepäilyn yksilöinnin *ylimalkaisella tasolla*, eikä vangitsemisen yleisiä edellytyksiä ole vaadittu tarkasti yksilöitäväksi. Fredmanin mukaan käytäntö on ollut, että hakija on kertonut, *millä tutkintakeinolla*, kuten esimerkiksi kanssaepäilyjen kertomuksista tai telepakkokeinolla, todennäköiset syyt ovat ilmenneet.⁴⁰⁴ Edellä kuvatussa hovioikeuden ratkaisussa ja lain esitöissä lausuttu huomioiden sanottu ei kuitenkaan riittäisi, sillä tutkintakeinon yksilöinti ei vielä itsessään yksilöi rikosepäilyn perustavia seikkoja. Lisäksi voidaan kysyä, minkälaiset mahdollisuudet vangittavaksi vaaditulla on riitauttaa todennäköisten syiden olemassaoloa, jos ne ”kanssaepäilyjen kertomusten” perusteella ovat olemassa. Sanottuhan perustuu vangitsemisvaatimuksen esittäjän omaan *johtopäätökseen*, mitä ratkaisusta KKO 2007:7 ilmenevin tavoin ei voida pitää riittävänä. Jotta tuomioistuimien voi arvioida, osoittaako esitetty selvitys vangitsemisen yleisten edellytysten olemassaoloa vai ei, esitettäessä tuomioistuimelle tietoja vangitsemisen edellytyksistä tulisi tehdä selvä ero *tosiasioiden* ja niiden nojalla tehtyjen *päätelmien* välille.⁴⁰⁵

Pakkokeinolain ohella on kiinnitettävä huomiota Euroopan ihmisoikeussopimuksen asettamiin vaatimuksiin. EIS 5 artiklan vaatimus rikosepäilyn *uskottavuudesta* on keskeinen taie mielivaltaista vapaudenriistoa vastaan. EIT:n oikeuskäytännön mukaan rikosepäilyä voidaan pitää EIS:n tarkoituksessa uskottavana ja perusteltuna ainoastaan, jos on olemassa *tosiseikkoja tai tietoja, joihin perustuen objektiivinen tarkkailija voi vakuuttua asianomaisen henkilön saattaneen tehdä rikoksen*. Uskottavuuden arvioinnissa on huomioitava kaikki

⁴⁰⁴ *Fredman* on kritisoinut vangitsemisen yleisten edellytysten yksilöintiä jo ennen nykyisen pakkokeinolain voimaantuloa vuonna 2012. Fredman 2012, s. 34–35. Fredman on toistanut esittämänsä kritiikin vielä vuonna 2021, mikä viittaisi siihen, ettei ongelma hänen mukaansa ole vielä korjaantunut uuden pakkokeinolain myötä. Fredman 2018, s. 214–215 ja myös Fredman 2021, s. 494–495. Ks. myös Järmälä 2020, s. 35.

⁴⁰⁵ EOA 2001, s. 136–137. Tapauksessa kantelija oli katsonut matkustuskieltoasiassa rikoskomisarion väittäneen kärjäoikeudelle toimittamassaan kirjelmässä harhaanjohtavasti, että kanssasyytettyjen kertomusten mukaan kantelija oli yhdessä muiden henkilöiden kanssa murtautunut laboratorioon anastaen sieltä kaneja. Esitutkintapöytäkirjasta ilmeni, että vain yksi kanssaepäily oli nimennyt kantelijan osalliseksi ja sanottu kertomus perustui päätelmiin, eikä varmaan tietoon. Toinen kanssaepäily sen sijaan oli kertonut teosta kantelijaa nimeämättä niin, että yhdessä toisen kanssaepäilyyn kertomuksen kanssa sen voitiin katsoa viittaavaan kantelijan syyllisyyteen.

asianhaarat,⁴⁰⁶ eikä rikosepäilyn uskottavuus edellytä, että viranomaisilla olisi vangitsemisen aikaan jo riittävä näyttö syytteiden nostamiseen.⁴⁰⁷ EIT:n oikeuskäytännössä epäilyn uskottavuuteen liittyvät ongelmat ovat nousseet säännönmukaisesti tosiseikkojen tasolla. Kyse on usein ollut siitä, onko tutkintavankeus perustunut riittäviin objektiivisiin elementteihin oikeuttamaan uskottava epäily siitä, että rikosepäilyn perusteena olevat tosiseikat ovat oikeasti tapahtuneet.⁴⁰⁸

Edellä lausuttu huomioden PKL 3:8:ää on tulkittava siten, että vangitsemisvaatimuksen esittäjän on esitettävä vaatimuksensa tueksi selvitystä sekä rikoksen tapahtumisesta sekä vangittavaksi vaaditun osallisuudesta sanottuun rikokseen. Yleisistä edellytyksistä esitettävän selvityksen on oltava *yksilöityä*⁴⁰⁹ ja *konkreettista* tarkoittaen, että vangitsemisvaatimuksen esittäjän on selvitettävä, *mihin seikkoihin rikosepäily perustuu*. Oikeuskäytännössä selvityksen konkreettisuudella on viitattu aikaan tai paikkaan sidottuihin tapahtumiin ja seikkoihin. Tarkkakaan vangittavaksi vaaditun epäillyn rikoksen yksilöinti ei kuitenkaan riitä yksin selvitykseksi, sillä ilman rikosepäilyn perusteena olevien konkreettisten seikkojen ilmoittamista kyse on vain vaatimuksen esittäjän *väitteestä*. Yleiskielessä konkreettinen merkitsee *todennettavissa olevaa*.⁴¹⁰ Selvityksen yhteydessä konkreettisuus viittaa erityisesti *tutkinnassa ilmenneiden seikkojen kertomiseen*. Riittävää ei ole sen toteaminen, että tietyllä tutkintakeinolla saatujen tietojen perusteella asiassa on syytä epäillä vangittavaksi vaadittua todennäköisin syin rikoksesta, sillä tällöin kyse on *johtopäätöksestä*, joka ei anna tuomioistuimelle mahdollisuutta arvioida asiaa itsenäisesti. Kyse ei voi olla vain arvioijan ”kokonaisvaltaisesta vaikutelmasta”, vaan syytä epäillä -arvion tekeminen edellyttää myös *ulkopuolisten havaittavissa olevia* tosiseikkoja, kuten kertomuksen tai jäljen.⁴¹¹

5.2.2 Selvitys vaaraedellytyksistä

Pakkokeinolaissa sekä rikoksesta epäillyn⁴¹² että tuomitun vangitsemisen⁴¹³ voi tulla kyseeseen perusteilla, joissa edellytetään tiettyä todennäköisyyttä jostakin tulevasta, vangitta-

⁴⁰⁶ Ks. esim. *N.C. v. Italia (2001)*, kohdat 44–45; *Alparslan Altan v. Turkki (2019)*, kohta 126. Ks. myös HE 222/2010 vp, s. 247.

⁴⁰⁷ *Merabisvhili v. Georgia (2017)*, kohta 91; *Alparslan Altan v. Turkki (2019)*, kohta 127.

⁴⁰⁸ *Wloch v. Puola (2000)*, kohdat 108–109; *Selahattin Demirtaş v. Turkki (No 2) (2020)*, kohta 317.

⁴⁰⁹ Helsingin HO 29.12.2020 t. 1814; myös KKO 2018:87, kohta 16.

⁴¹⁰ Wiktionary 2022, kohta Konkreettinen.

⁴¹¹ Jonkka 2003, s. 147. Ks. myös Fredman ym. 2020, s. 710–711. Tekijätodennäköisyyttä voivat osoittaa esimerkiksi rikosjäljet tai rikoksen tekotapa. Fredman ym. 2020, s. 821.

⁴¹² PKL 2:11.1 ja PKL 2:5.1,2 ja PKL 2:5.1,4.

⁴¹³ PKL 2:12.1,2–3.

vaksi vaaditun epätoivottavasta käyttäytymisestä.⁴¹⁴ Korkein oikeus on vaaraedellytyksiä koskevassa oikeuskäytännössään katsonut, että myös vangitsemisen erityisiä edellytyksiä on punnittava tapauksen *konkreettisten seikkojen* perusteella. Pelkkää viittausta lain sanamuotoon ei voida pitää riittävänä.⁴¹⁵

Ratkaisussa KKO 2020:16 oli kyse rikoksesta epäillyn A:n vangittuna pitämisestä pääkäsittelyn jälkeen, mutta ennen tuomion julistamista. A oli KäO:ssa määrätty pidettäväksi edelleen vangittuna tuomion antamiseen saakka sillä perusteella, että odotettavissa olevan pitkän vankeusrangaistuksen perusteella oli syytä epäillä A:n tulevan karttamaan rangaistuksen täytäntöönpanoa. KKO kiinnitti huomiota siihen, ettei asiassa odotettavissa olevan rangaistuksen pituuden lisäksi tuotu esille mitään muita konkreettisia seikkoja, jotka olisivat tukeneet väitettä karttamisvaaran olemassaolosta. Päätöksessä ei myöskään ollut otettu kantaa niihin vastaseikkoihin, joita A:n puolesta asiassa oli esitetty, kuten vakituisen asunnon ja kiinteiden perhesuhteiden olemassaoloon.

Tapauksessa korkein oikeus katsoi EIT:n oikeuskäytäntöön viitaten, ettei vangittuna pitämisestä karttamisvaaran vuoksi voi perustaa ainoastaan odotettavissa olevaan rangaistukseen, eikä perusteluissa saa tyytyä käyttämään lain sanamuotoa mukailevia vakiofraaseja vaan *vangittuna pitämisen on perustuttava konkreettisiin tosiseikkoihin*, joiden perusteella vaaraedellytyksen täytyminen voidaan päätellä. KKO katsoi, ettei asiassa ollut esitetty sellaisia perusteita, joiden nojalla asiassa olisi ollut syytä epäillä A:n karttavan rangaistuksen täytäntöönpanoa. Kun karttamisvaarasta ei ollut esitetty riittävää selvitystä, A:n vapauttamista koskeva vaatimus olisi pitänyt hyväksyä. Vaikka ratkaisu on koskenut tilannetta, jossa vangitsemisesta päätetään vasta pääkäsittelyn päätyttyä, on vaaraedellytysten olemassaolo jo ensimmäisessä vangitsemisasiain käsittelyssä osoitettava esittämällä vaaran tueksi konkreettisia seikkoja.⁴¹⁶

Mitä sitten tarkoitetaan *konkreettisilla seikoilla, joista vaaraedellytysten olemassaolo voidaan päätellä?* Luonnollisesti näyttöä ei voida esittää tulevista tapahtumista. Sen sijaan vaaraedellytyksistä esitettävä selvitys kohdistuu *menneisiin tapahtumiin* sekä *nykyhetken*

⁴¹⁴ Ks. Rautio – Frände – Wahlberg 2020, s. 7.

⁴¹⁵ Tolvanen 2020, Mitä ratkaisusta seuraa? Ks. KKO 2019:99 ja KKO 2020:16.

⁴¹⁶ Myös *Buzadji*-ratkaisussa EIT on painottanut, että viranomaisten on vakuuttavasti osoitettava vapaudenriiston perusteiden olemassaolo *riippumatta vapaudenmenetyksen pituudesta*. Syyttömyysolettama on voimassa tuomioon saakka, ja sitä vastaavasti vapaaksi päästämisen on oltava lähtökohtalettama. *Buzadji v. Moldovan tasavalta* (2016), kohdat 88–89.

olosuhteisiin, joiden perusteella tehdään päätelmiä tulevaisuudesta.⁴¹⁷ PKL 2:5.1,2:ssa erotellaan vaaraedellytysten osalta huomioon otettavina seikkoina epäillyn *henkilökohtaiset olosuhteet ja muut seikat*.

Paonvaaran arvioinnissa on EIT:n oikeuskäytännössä henkilökohtaisina olosuhteina huomioitu tekijät liittyen henkilön luonteeseen, moraaliin, kotiin, ammattiin, omaisuuteen, perhesiteisiin ja kaikenlaisiin siteisiin siihen maahan, jossa häntä syytetään.⁴¹⁸ Myös oikeuskirjallisuudessa henkilökohtaisina olosuhteina on huomioitu mm. asunto, työpaikka, kiinteät perhesuhteet sekä muu sosiaalinen sidonnaisuus, jotka osaltaan pienentävät pakenemisriskiä ja toisinpäin, niiden puuttuminen lisää karttamisvaaraa. Jos asunto, perhe ja varoja on ulkomailla, ne lisäävät karttamisvaaraa. Huomioon voidaan ottaa myös epäillyn aiempi elämä ja käyttäytyminen. Paonvaaran on nähty olevan ainakin silloin, kun epäilty on tavattu pakosalta tai yrittänyt paeta. Myös muuten ilmaissut pakoaiheet tai -valmistelut ilmentävät paonvaaraa,⁴¹⁹ samoin kuin esitutkintaan ja oikeudenkäyntiin saapumatta jääminen ilman hyväksyttävää syytä.⁴²⁰ *Muihin seikkoihin* paonvaaran arvioinnissa lukeutuvat mm. odotettavan tuomion ankaruus sekä todisteiden painoarvo. Vaikka sanotut eivät sinänsä ole ratkaisevia tekijöitä,⁴²¹ teon vakavuudella on merkitystä arvioinnissa ja lähtökohtana voidaan pitää, että mitä vakavammasta rikoksesta on kyse, sitä korkeampi on riski epäillyn pakenemisesta.⁴²²

Sotkemisvaaran arvioinnissa on EIT:n oikeuskäytännössä kiinnitetty huomiota rikosprosessin edistymiseen, vangittavaksi vaaditun henkilöön ja tämän vapaudenriistoa edeltävään ja sen jälkeiseen käyttäytymiseen.⁴²³ Vakavissa rikoksissa sotkemisvaaran voidaan katsoa olevan suurempi, kuin lievemmissä rikoksissa.⁴²⁴ Myös asiassa esitetävän todistelun laadulla on merkitystä, sillä jutun perustuessa lähinnä esine- ja asiakirjatodisteluun ja aineiston ollessa esitutkintaviranomaisten hallussa, sotkemisvaara

⁴¹⁷ Rautio – Frände – Wahlberg 2020, s. 7. Vaaraedellytysten olemassaolo täytyykin yleensä päätellä epäsuorasti. Fredman ym. 2020, s. 818.

⁴¹⁸ *Becciev v. Moldova* (2005), kohta 58.

⁴¹⁹ Halijoki 2001a, s. 221; Launiala 2021, s. 149.

⁴²⁰ Oikeuskirjallisuudessa myös itsemurhayrityksen on nähty ilmentävän oikeudenkäynnin karttamistarkoitusta. Halijoki 2001a, s. 221. Vrt. Lindberg 2012, s. 196, joka on kritisoinut sanotun perusteen kuvastavan vanhentunutta näkemystä.

⁴²¹ *Becciev v. Moldova* (2005), kohta 58. Odottavissa olevan rangaistuksen merkityksestä ks. myös KKO 2020:16. Ks. myös Järmälä 2020, s. 60.

⁴²² Launiala 2021, s. 149.

⁴²³ *Mikhail Grishin v. Venäjä* (2012), kohta 148; *Lakatos v. Unkari* (2018), kohta 59. Myös KKO 2019:99, kohta 9.

⁴²⁴ KKO 2019:99, kohta 15. Vakavan rikoksen onnistuneella sotkemisella saavutettavissa oleva hyöty on suurempi kuin lievemmän rikoksen ollessa kyseessä. Launiala 2021, s. 150. Ruotsissa tiettyjen vakavien rikosten, kuten kansainvälisen huumausainerikollisuuden sekä muiden rikostyyppien, joihin liittyy väkivaltaiseksi profiloitunutta ammattirikollisuutta, kohdalla sotkemisvaaran on katsottu olevan mahdollinen lainvoimaiseen tuomioon saakka. Lindberg 2012, s. 199. Ks. myös Launiala 2021, s. 150.

on vähäisempi kuin mitä tilanne olisi jutun perustuessa henkilötodisteluun.⁴²⁵ Vaara onkin yleensä suurimmillaan esitutinnan alkuvaiheissa ja sen voidaan nähdä vähenevän sitä mukaa, kun näyttö asiassa saadaan taltioitua esitutkintaviranomaisten haluttuun.⁴²⁶ Sotkemisvaaran on nähty sulkeutuvan pääosin pois, jos epäilty on myötävaikuttanut asian selvittämiseen tai tunnustanut teon.⁴²⁷ Itseksiminoitisuusuojaan vetoaminen ja vaikeneminen eivät ole sotkemisvaaraa perustavia seikkoja.⁴²⁸

Jatkamisvaaran arvioinnissa merkitykselliseksi nousevat epäillyn aiempi rikollisuus, ja varauksin myös avoimet jutut.⁴²⁹ Oikeuskirjallisuudessa jatkamisvaaraa on nähty osoittavan tekijän aiempi rikollisuus ja nopea rikosten uusiminen. Vangitsemiseen jatkamisvaaran perusteella ei kuitenkaan tulisi päätyä ainoastaan sen seikan nojalla, että epäillyllä on pitkä rikosrekisteri.⁴³⁰ Vaara voi olla olemassa kuitenkin myös silloinkin, kun epäiltyä ei ole aiemmin tuomittu rikoksista. Jatkamisvaara voi tällöin olla olemassa erityisesti rikoksissa, joissa uusimiskorkeus on tyypillisesti korkea.⁴³¹ Merkittävä riski jatkamisvaarasta voi olla olemassa esimerkiksi silloin, kun teko on täysin järjetön⁴³² tai kyse on organisoidusta liigarikollisuudesta.⁴³³ Odotettavissa olevan rikollisuuden ei tarvitse olla samanlajista, kuin vapaudenriiston perusteena oleva epäilty rikos. Esimerkiksi omaisuusrikokseen syyllistyneen kohdalla kyse voisi olla jatkamisvaarasta silloinkin, jos hänen uhkailujensa perusteella on todennäköistä, että hän aikoo kostaa teon ilmiantajalle tai todistajalle väkivaltaa käyttäen.⁴³⁴ Lisäksi jatkamisvaaraa voivat ilmentää tietoon tulleet suunnitelmat rikoksista tai rikoksella hankitun omaisuuden piilottaminen myöhempää käyttöä varten.⁴³⁵ Jatkamisvaaran arvioinnissa epäillyn henkilökohtaisia olosuhteita voidaan ottaa huomioon laajemminkin. Esimerkiksi sosiaalihuollon toimenpiteet voivat joissakin tilanteissa perustellusti vaikuttaa siten, ettei ri-

⁴²⁵ Lindberg 2012, s. 198; Launiala 2021, s. 150.

⁴²⁶ Fredman ym. 2020, s. 777. Sotkemisvaara ei lähtökohtaisesti voi tulla enää kyseeseen pääkäsittelyn päätyttyä, kun kaikki näyttö asiassa on jo esitetty tuomioistuimelle. Itä-Suomen HO 23.1.2018 t. 48 ja siinä mainittu EIT:n oikeuskäytäntö.

⁴²⁷ Halijoki 2001a, s. 222; Lindberg 2012, s. 198. Tunnustus ei kuitenkaan sulje sotkemisvaaraa kokonaan pois ennen kuin asiassa on kerätty tunnustusta tukeva todistelu, sillä myös tunnustus voidaan myöhemmässä vaiheessa peruuttaa. Lindberg 2012, s. 299; Launiala 2021, s. 150.

⁴²⁸ Itseksiminoitisuusuojaan vetoaminen ja vaikeneminen kuuluvat rikoksesta epäillyn vähimmäisoikeuksiin, eikä niiden käyttämisen yksinään voida katsoa osoittavan sotkemisvaaran käsilläoloa. SOU 1985:27, s. 132–133; Lindberg 2012, s. 199; Launiala 2021, s. 150.

⁴²⁹ Lindberg 2012, s. 200; Launiala 2021, s. 150.

⁴³⁰ Halijoki 2001a, s. 223.

⁴³¹ Esimerkiksi rikosepäilyssä voi olla kyse parisuhteen ongelmista kummunneesta pahoinpitelystä. Jos suhteen tilanteelle ei ole tapahtunut mitään, voi olla olemassa vaara teon toistumisesta. Vaara voi poistua esimerkiksi, jos puoliso on muuttanut eri paikkaan asumaan. Lindberg 2012, s. 201.

⁴³² Tällainen voi tilanne olla esimerkiksi silloin, kun epäilty on kohdistanut ulkopuolisiin henkilöihin silmittömää väkivaltaa. Launiala 2021, s. 151.

⁴³³ Halijoki 2001a, s. 223.

⁴³⁴ HE 14/1985 vp, s. 49. Näin myös Launiala 2021, s. 151.

⁴³⁵ Fredman ym. 2020, s. 779.

koskierteen katkaisemiseksi tarvitse turvautua vangitsemiseen.⁴³⁶ Yli vuoden pituiseen ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittu voidaan myös vangita jatkamisvaaran perusteella (PKL 2:12.1,2b), jolloin arvioinnissa voidaan suoraan ottaa huomioon edellä kuvattuja seikkoja.

Kun henkilöä vaaditaan vangittavaksi sen vuoksi, ettei hänellä ole vakinaista asuntoa Suomessa ja on todennäköistä, että hän poistumalla maasta karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa (PKL 2:11.1 ja PKL 2.5.1,4),⁴³⁷ on vangitsemisvaatimuksen esittäjällä velvollisuus yleisten edellytysten lisäksi selvittää, ettei vangittavaksi vaadittu asu vakinaisesti Suomessa ja *vaara prosessin karttamisesta maasta poistumalla*⁴³⁸ on todennäköinen. Toisin kuin säännönmukaisten erityisten edellytysten kohdalla, PKL 2:5.1,4:ssa tai PKL 2:12.1,3a:ssa ei sanota minkä seikkojen perusteella karttamisvaaran olemassaoloa on arvioitava. Lähtökohdaksi voidaan kuitenkin ottaa, että myös kvalifioidun karttamisvaaran todennäköisyyden arvioinnissa on huomioitava vangittavaksi vaaditun henkilökohtaiset ja muut olosuhteet,⁴³⁹ joita on kuvattu edellä. Erikseen vangitsemisperusteesta on lain esitöissä korostettu, että pelkkää ulkomailla asumista ei voida pitää riittävänä selvityksenä karttamisvaaran olemassaolosta, vaan karttamisen todennäköisyydestä on esitettävä selvitystä.⁴⁴⁰ Lisäksi ratkaisussa KKO 2014:29 korostetuvin tavoin on huomioitava, ettei todennäköisyyden arviointia voida tehdä suoraan sen perusteella, että ulkomaalainen vangittavaksi vaadittu todennäköisesti palaisi kotimaahan vapauduttuaan, vaan kyse on oltava *prosessin karttamisesta* maasta poistumalla.⁴⁴¹

Vangitseminen jonkin vaaraedellytyksen perusteella edellyttää, että on objektiivisia perusteita, jotka yleisen elämäkokemuksen mukaan antavat tapauksessa esiin nousseiden seikkojen valossa aiheen epäillä rikoksesta epäillyn pakenevan, karttelevan tai sotkevan esitut-

⁴³⁶ Launiala 2021, s. 151.

⁴³⁷ Vastaavasti myös tuomitun vangitseminen osalta PKL 2:12.1,3a, joskin kyse voi tässä vaiheessa olla enää ainoastaan rangaistuksen täytäntöönpanon karttamisesta.

⁴³⁸ Peruste ei tule kyseeseen tilanteissa, joissa vangittavaksi vaadittu tulisi karttamaan prosessia poistumatta maasta, kuten piileskelemällä Suomessa. Ks. Järmälä 2020, s. 93.

⁴³⁹ Ks. KKO 2014:29, kohdat 17–19.

⁴⁴⁰ HE 222/2010 vp, s. 248. Myös Fredman ym. 2020, s. 781–782; Launiala 2021, s. 152.

⁴⁴¹ Tapauksessa KKO 2014:29 A oli vangittu käräjäoikeudessa todennäköisin syin epäiltynä laittoman maahantulon järjestämisestä. A oli Ruotsin kansalainen, joka asui vakituisesti Ruotsissa ja hänellä oli siellä vakituinen työ ja perhe. Korkein oikeus katsoi tapauksessa karttamisvaaraa alentavan se, että A:n kotimaasta Ruotsista on hyvät matkustusyhteydet Suomeen maantieteellisen etäisyyden sekä kulkuyhteyksien puolesta. Lisäksi Suomen ja Ruotsin välinen vakiintunut oikeudellinen yhteistyö turvaa oikeudenkäynnin järjestämistä, tarvittaessa viranomaisten yhteistyöllä. Perusteen käyttöalan voidaankin nähdä kaventuvan kansainvälisen oikeudellisen yhteistyön lisääntyessä. Launiala 2014, Mitä ratkaisusta seuraa?

kintaa taikka jatkavan rikollista toimintaa, ellei häntä määrätä vangittavaksi.⁴⁴² On syytä epäillä -todennäköisyysarvio on tehtävä objektiivisiin tosiseikkoihin perustuen normaalia todistusharkintaa käyttäen.⁴⁴³ Kyse on kokonaisarvostelusta,⁴⁴⁴ jossa merkityksellisiä ovat sekä yleiset että yksittäiset kokemussäännöt.⁴⁴⁵ Jotta tuomioistuimien voi harkita vaarojen olemassaoloa, on tuomioistuimelle esitettävä niitä konkreettisia seikkoja, joilla vaatimuksen esittäjän mukaan on merkitystä vaaraedellytysten arvioinnissa.

Oikeuskirjallisuudessa on pohdittu, kuinka KKO:n ratkaisukäytännössä korostettu velvollisuus konkreettisten perusteiden esittämiseen tulee vaikuttamaan esitutkintaan. Konkreettisen selvityksen hankkiminen esimerkiksi sotkemisvaarasta voi olla vaikeaa, huomioiden erilaisten rikoskokonaisuuksien monimutkaisuus ja monitasoisuus. Silti esitutkintaviranomaisen olisi perusteltua yhteistyössä syyttäjän kanssa varautua konkreettisen selvityksen esittämiseen, mikä osaltaan lisää niitä lukemattomia seikkoja, joista esitutkinnassa on huolehdittava.⁴⁴⁶ Keinot hankkia selvitystä vaaraedellytysten olemassaolosta ovat hyvin rajallisia. Esitutkintaviranomainen ei esimerkiksi voi käyttää pakkokeinoja sotkemisvaaran olemassaolon selvittämiseksi, sillä pakkokeinojen käytön on liityttävä rikoksen selvittämiseen ja muuhun keinon edellytykseen. Esitutkinnassa selvitettävät asiat on määritelty ETL 1:2:ssa, eikä sotkemisvaara ole selvitettävien seikkojen joukossa.⁴⁴⁷ Vastaavaa selvityksen hankkimiseen liittyvää ongelmaa ei sen sijaan ole yleisten edellytysten kohdalla, sillä yleisten edellytysten selvittämiseen liittyvät seikat, eli pääasiassa epäilty rikos ja asianosaiset, ovat ETL 1:2:n nojalla esitutkinnassa selvitettäviä asioita.

Oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että vangitsemisvaatimuksen esittäjän pitäisi pystyä yksilöimään se vaara, jota vangitsemisella pyritään estämään. Hän ei voi tyytyä lakonisesti toteamaan vaarojen olevan olemassa, vaan hänen on perusteltava näkemystään vaarojen olemassaolosta ilmoittamalla, mihin seikkoihin vaara perustuu ja *mitä todennäköisesti tulisi tapahtumaan, jollei vaatimusta hyväksytä ja epäilty vapautetaan*.⁴⁴⁸ Vaaran yksilöinti

⁴⁴² Fredman ym. 2020, s. 777. Näin myös Järmälä 2020, s. 51–52.

⁴⁴³ Frände 2009, s. 84.

⁴⁴⁴ Halijoki 2003, s. 146.

⁴⁴⁵ Esimerkkinä voidaan mainita yleinen kokemussääntö, jonka mukaan henkilö, joka tekee rikoksen rahoitukseen huumausaineriippuvuuttaan, tulee huomattavalla todennäköisyydellä jatkamaan rikollista toimintaansa. Frände 2009, s. 84.

⁴⁴⁶ Viitanen 2020a, Mitä ratkaisusta seuraa?; Viitanen 2020b, Mitä Ratkaisusta seuraa?

⁴⁴⁷ Viitanen 2020b, Mitä ratkaisusta seuraa? Toisaalta monet sotkemisvaaran arviointiin vaikuttavat seikat liittyvät poliisin esitutkinnan etenemiseen, asiassa saatuun ja vielä hankittavana näyttöön. Samoin jatkamisvaaraan vaikuttavat epäillyn entisyyden ohella merkittävästi myös asian laatu ja tutkittavan teon taustalla vaikuttaneet motiivit, joita esitutkintaviranomainen tutkinnassa selvittää.

⁴⁴⁸ Virolainen 1998, s. 372. Myös Halijoki 2002, s. 30.

vaikuttaa niihin perusteisiin, joita sen tueksi voidaan esittää ja toisaalta, millä perusteilla vangittavaksi vaadittu voi vaaran olemassaoloa riitauttaa.

Ratkaisussa KKO 2019:99 oli kyse törkeästä huumausainerikoksesta ja huumausainerikoksesta epäiltynä vangitun A:n vangittuna pitämisestä esitutkinnan valmistumisen ja syytteen nostamisen jälkeen sotkemisvaaran perusteella. Käräjä- ja hovioikeus olivat katsoneet, että asiassa oli syytä epäillä A:n vaikeuttavan asian selvittämistä. Korkein oikeus korosti aiempaan ratkaisuunsa KKO 2018:87 viitaten, että sotkemisvaara tyypillisesti vähenee tutkinnan edetessä, *ellei muuta konkreettista selvitystä vaaran olemassaolosta esitetä*. Tutkinnan päättymisen ja syytteen nostamisen jälkeen sotkemisvaara on yleensä huomattavasti vähäisempi, kuin tutkinnan aikana. KKO kiinnitti huomiota siihen, etteivät KäO ja HO olleet päätöksissään perustelleet yksilöidysti sitä, mihin seikkoihin sotkemisvaaran olemassaolo oli perustunut vielä esitutkinnan päättymisen ja syytteen nostamisen jälkeen. KKO totesi tuomioistuimilla olevan *korostunut velvollisuus* tuoda päätöksissään esille ne vangitsemisen edellytysten täyttävät konkreettiset seikat silloin, kun vangittu vaatii vapauttamistaan syyteharkinnan aikana tai syytteen nostamisen jälkeen. KKO päätyi katsomaan, että KäO ja HO olivat voineet perustellusti katsoa asiassa olevan syytä epäillä A:n vaikeuttavan asian selvittämistä sen perusteella, että hän pyrki vaikuttamaan esitutkinnassa kuullun kanssaepäillyn kertomukseen ennen pääkäsittelyä. Asiassa KKO kiinnitti huomiota siihen, että A:n ja kanssaepäillyn kertomusten riittäisyys koski noin 10 grammaa kokaiinia, josta odotettavissa olisi noin muutaman kuukauden pituinen vankeusrangaistus, jonka vaikutus yhteiseen rangaistukseen olisi tästä noin kolmasosa.

Oikeuskirjallisuudessa ratkaisun KKO 2019:99 perusteella on esitetty, että esimerkiksi sotkemisvaara voi esitutkinnan aikana olla *abstraktisempi*, mutta erityisesti esitutkinnan päättämisen ja syytteen nostamisen jälkeen KKO 2019:99 velvoittaa esittämään konkreettisen selvityksen ja perustelut sotkemisvaaran olemassaololle.⁴⁴⁹ Myös ratkaisussa Itä-Suomen HO 23.2018 t. 48 hovioikeus korosti, että näyttövelvollisuus erityisissä edellytyksissä vaaran *konkreettisuudesta* on vangitsemisvaatimuksen esittäjällä. Käräjäoikeuden päätöksessä ei ollut ihmisoikeustuomioistuimen edellyttämällä tavalla yksilöity sitä, millä tavalla vangitut A ja B voisivat vaikeuttaa asian selvittämistä pääkäsittelyn päätyttyä. Vaa-

⁴⁴⁹ Viitanen 2020a, Mitä ratkaisusta seuraa? Ks. myös korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2018:87, kohdat 16–17. Tapauksessa korkein oikeus totesi, että ” Tästä korotetusta kynnyksestä seuraa, että syyteharkinnan tai oikeudenkäynnin aikana yhteydenpidon rajoittamisen perusteeksi on esitettävä yksilöidympää ja konkreettisempää selvitystä tutkintavankeuden tarkoituksen vaarantumisesta kuin silloin, kun rajoituksista päätetään esitutkintavaiheessa.” Myös Viitanen 2020b, Mitä ratkaisusta seuraa?

ran konkreettisuus edellyttää, että vaaran toteutuminen on mahdollista. Sen vuoksi vaatimuksen esittäjän on kyettävä yksilöimään, millä tavalla vangittavaksi vaadittu voisi tosiasiassa karttaa tutkintaa, vaikuttaa asian käsittelyyn tai jatkaa rikollista toimintaa.⁴⁵⁰ Keskeinen merkitys yksilöinnillä on erityisesti sotkemisvaarassa, jonka varteenotettavuus on riippuvainen asiassa saadusta näytöstä ja siitä, missä muodossa todistelu on ja onko se saatu taltioitua esitutkintaviranomaisen haltuun.

5.2.3 *Selvitys muista edellytyksistä*

Edellä tutkielmassa on analysoitu vangitsemisen yleisten edellytysten ja vaaraedellytysten selvittämistä. On vielä tarpeen nostaa esille myös vangitsemisen käytön *muut edellytykset*. Ratkaisussa KKO 2009:54 korkein oikeus on todennut rikosepäilyn perusteena olevien seikkojen lisäksi tuomioistuimen velvollisuutena olevan vastaavasti selvittää myös *muut pakkokeinon edellytykset*, kuten kyseessä olleessa tapauksessa sen, oliko kuunneltava tila vakituksessa asumiskäytössä.⁴⁵¹ Tässä yhteydessä luen vangitsemisen *muihin* edellytyksiin ne pakkokeinolain 2:11–12:stä ja PKL 2:5.1:stä ilmenevät edellytykset ja edellytysten osatekijät, jotka eivät ole yleisiä edellytyksiä, eivätkä vaaraedellytyksiä. Muista edellytyksistä esitettävä selvitys ei kohdistu välittömästi epäiltyyn rikokseen eikä vangittavaksi vaaditun tulevan käyttäytymisen päättelemiseen.

Ensinnäkin muihin edellytyksiin lukeutuu rikoksesta epäillyn vangitseminen tilanteessa, joissa epäilty on tuntematon ja kieltäytyy ilmoittamasta nimeään tai osoitettaan taikka antaa siitä ilmeisesti virheellisen tiedon (PKL 2:11.1 ja PKL 2:5.1,3). Vangitsemisvaatimuksen esittäjän on näissä tilanteissa selvitettävä, mihin konkreettisiin seikkoihin nimen tai osoitteen ilmeinen virheellisyys perustuu. Toiseksi muihin edellytyksiin lukeutuu kvalifioidun karttamisvaaran (PKL 2:11.1, PKL 2:12.1,3a ja PKL 2.5.1,4) kohdalla se, *ettei vangittavaksi vaadittu tai tuomittu asu vakinaisesti Suomessa*. Vakinaisen asunnon osalta läh-

⁴⁵⁰ Joissakin vangitsemisperusteissa edellytettävä vaara on yksilöity tarkemmin jo laissa. Näin on säädetty tuomitun vangitsemisesta tilanteessa, jossa tuomittu rangaistus on vähemmän kuin yksi vuotta vankeutta, ja tuomittu on tuomittu yhdellä tai useammalla päätöksellä vankeusrangaistukseen useista lyhyin väliajoin suoritetuista rikoksista. Peruste edellyttää, että vangitseminen on tarpeen vakavuusasteeltaan samanlaisen rikollisen toiminnan jatkamisen estämiseksi (PKL 2:12.1,3b). Tällaisessa tilanteessa vangitsemisvaatimuksen esittäjän on kyettävä, edellä kuvattuja seikkoja soveltuvien osin huomioiden, osoittamaan vakavuusasteeltaan samanlaisen rikollisen toiminnan jatkamisvaara sekä se, miksi vangitseminen on tarpeen toiminnan estämiseksi. Vastaavasti kvalifioitu karttamisvaara (PKL 2:11.1 ja PKL 2.5.1,4 ja PKL 2:12.1,3a) edellyttää, että kyse on oletettavasta karttamisesta nimenomaan maasta poistumalla.

⁴⁵¹ Tapauksen KKO 2009:54 aikana voimassa olleen pakkokeinolain 5a luvun 4 §:n 2 momentin mukaan teknistä kuuntelua sai kohdistaa sanotun rikosepäilyn perusteena rikoksesta epäiltyyn vain hänen ollessaan vakituiseen asumiseen tarkoitetun tilan ulkopuolella.

tökohtaksi on oikeuskirjallisuudessa esitetty *väestötietojärjestelmään kirjattua asumistietoa*, joskin rekisteritietojen paikkansapitämättömyydestä voitaisiin myös esittää selvitystä.⁴⁵² Kolmanneksi muihin vangitsemisen edellytyksiin lukeutuu kvalifioidun vangitsemisen (PKL 2:11.2) kohdalla sen selvittäminen, *minkä vuoksi epäillyn pitäminen säilössä on odotettavissa olevan lisäselvityksen vuoksi erittäin tärkeää*. Lain esitöissä on näiltä osin korostettu, että edellytyksen osoittamiseksi on tarpeellista selvittää, mitä tutkimuksia rikokseen liittyen on kesken, milloin lisäselvitystä on odotettavissa ja mikä on sanotun lisäselvityksen merkitys rikosepäilyn todennäköisyyden arvioinnissa.⁴⁵³

Muihin edellytyksiin lukeutuu lisäksi tuomitun vangitsemisen kohdalla PKL 2:12.1,3b:n tilanteissa se, että vangittavaksi vaadittu on tuomittu yhdellä tai useammalla päätöksellä vankeusrangaistukseen lyhyin väliajoin suoritetuista rikoksista. Tässä yhteydessä katson perustelluksi edellyttää sen yksilöintiä, *mistä tuomiosta tai tuomioista on kyse, mitä tekoja ne koskevat* ja mitkä ovat *tekoajat*. Viimeiseksi katson, että vangitsemisen kohdalla muihin selvitettäviin edellytyksiin lukeutuu se, että vangitsemisen yleisten ja erityisten edellytysten lisäksi lapsen vangitsemiselle on olemassa PKL 2:11.5:ssa ja PKL 2:12.2:ssa tarkoitettuja *painavia syitä*. Vangitsemisvaatimuksen esittäjän on näissä tilanteissa yksilöitävä, mihin seikkoihin arvio painavista syistä perustuu.

5.2.4 Selvitys ylitörkeistä rikoksista

Pakkokeinolain 2:5.1,1:n nojalla ylitörkeästä rikoksesta todennäköisin syin epäilty saadaan vangita. Lain sanamuodon mukaisesti tulkittuna vangitsemisvaatimuksen esittäjän selvittämisvelvollisuus kattaisi näissä tapauksissa siten ainoastaan sen, että epäiltyä on todennäköisin syin epäiltävä teosta, josta säädetty lievin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta. Asiaa on kuitenkin syytä tarkastella tarkemmin. Oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että pelkkä rikoksen suuruus ei yksin olisi ehdoton presumptio sotkemis-, paon- ja karttamisvaaran olemassaolosta.⁴⁵⁴ Pakkokeinojen käytön tarkoituksena on edistää rikoksen selvittämistä sekä turvata rikosprosessia. Jos pakkokeinon käyttäminen ei ole tarpeen sillä tavoitellun päämäärän saavuttamiseksi, ei pakkokeinoja saa käyttää. Koska törkeiden rikosten kohdalla oletettava rikoksen selvittämisen vaikeuttamisen ja rikosprosessin karttamisen vaarasta on erityisen suuri, selvittämisvelvollisuus sanottujen vaarojen puuttumisesta olisi

⁴⁵² Järmälä 2020, s. 93–94.

⁴⁵³ HE 251/1989 vp, s. 11. Ks. myös KKO 2022:4 ja Fredman ym. 2020, s. 817.

⁴⁵⁴ Tirkkonen 1972, s. 9.

asetettava epäillylle.⁴⁵⁵ Tällöin myös törkeästä rikoksesta epäilty voitaisiin jättää vangitsematta, jos epäillyn puolesta esitettäisiin selvitystä siitä, ettei asiassa ole syytä epäillä sotkemis-, paon- tai karttamisen vaaraa. Presumptio vaaraedellytysten olemassaolosta olisi siis kumottavissa vastanäytöllä, mikä voisi johtaa epäillyn vapauttamiseen.⁴⁵⁶

Presumptiomallia on toisaalta kritisoitu oikeuskirjallisuudessa siitä, että mallin sisällyttäminen tulkinnalla PKL 2:5.1,1:iin lisää säännökseen *jotain sellaista, mitä siihen ei ole kirjoitettu*.⁴⁵⁷ Lain sanamuoto on hyvin yksiselitteinen, tietyn vakavuuden täyttävästä teosta todennäköisin syin epäilty saadaan vangita, mikä aiemman PKL:n esitöiden mukaan on ollut myös lainsäätäjän tarkoitus.⁴⁵⁸ Oikeuskirjallisuudessa on myös esitetty näkemys, jonka mukaan mikäli *vastanäytöllä* pystytään osoittamaan, ettei asiassa ole syytä epäillä pakenemisen, sotkemisen tai karttamisen vaaraa, voidaan vangitsemisen lainmukaisuutta epäiltyjen ylitörkeiden rikosten kohdalla arvioida *pakkokeinolin periaatteiden nojalla*.⁴⁵⁹ Tätä tulkintaa puoltaisivat myös lain esityöt, joissa on korostettu EIT:n ratkaisukäytännössä ilmaistua kantaa siitä, että vangittuna pitämiseen pelkän rikosepäilyn vuoksi on suhtauduttava pidättyväisemmin mitä pidempään vangitseminen on kestänyt. Esitöiden mukaan näkökohtaan voidaan kiinnittää erityistä huomiota harkittaessa vangittuna pitämisen *kohtuullisuutta*.⁴⁶⁰

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5.1 artiklan c-kohdan sanamuodossa rikoksesta epäillyn vangitsemiselle ei ole asetettu minkäänlaisia erityisiä edellytyksiä, vaan perusteltu *syytä epäillä* -todennäköisyys henkilön syyllistymisestä epäiltyyn rikokseen riittää vapauden riistämiseksi.⁴⁶¹ Kuten PKL:n esitöissä on viitattu, EIT on aiemmassa oikeuskäytännössään todennut EIS 5.1 artiklan c-kohdan edellytyksen rikoksen tekemistä koskevasta epäilystä olevan *sine que non* -edellytys vapaudenmenetyksen jatkamiselle. *Tietyn ajan jälkeen se ei kuitenkaan yksistään riitä*, jolloin on tutkittava ne perusteet, joilla vapaudenriistoa on jat-

⁴⁵⁵ Halijoki 2003, s. 145.

⁴⁵⁶ Halijoki 2001a, s. 212; Fredman 2021, s. 563.

⁴⁵⁷ Launiala 2021, s. 148. Vrt. Ruotsissa presumptiomalli on ylitörkeiden rikosten kohdalla omaksuttu lainsäädännössä. Ks. rättegångsbalken (740/1942) 24 kap. 1 § 2 st: Är för brottet inte föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år, skall häktning ske, om det inte är uppenbart, att skäl till häktning saknas.

⁴⁵⁸ ”Epäillyn pidättäminen ja vangitseminen jätettiin kuitenkin mahdolliseksi silloinkin, kun tällaisen pakkokeinon käyttämisen erityiset edellytykset eli paon vaara, todisteiden hävittämisvaara ja rikosten jatkamisvaara puuttuivat.” HE 181/1994 vp, s. 8.

⁴⁵⁹ Launiala 2021, s. 149.

⁴⁶⁰ HE 222/2010 vp, s. 247. Ks. esim. *McKay v. Yhdistynyt kuningaskunta (2006)*, kohdat 41–45.

⁴⁶¹ Ks. esim. Westerlund 2013, s. 13; Launiala 2021, s. 140. EIS 5 artiklassa asetettujen edellytysten olemassaolon on katsottu olevan: ”—vapaudenriiston välttämätön, mutta ei aina välttämättä riittävä edellytys.” Halijoki 2001a, s. 206; Launiala 2021, s. 140.

kettu. Milloin perusteet ovat relevantteja ja riittäviä, on vielä tutkittava, ovatko kansalliset viranomaiset noudattaneet menettelyissään erityistä huolellisuutta.⁴⁶² Vielä vuonna 2015 EIT on *Magee ja muut* -tapauksessaan todennut, ettei tuomioistuin ole pyrkinyt määrittelemään oikeuskäytännössään ”tietyn ajan jälkeen” -vaatimusta kestoiltaan tarkkarajaisesti.⁴⁶³ Kuitenkin jo vuonna 2016 EIT on suuren jaoston *Buzadji*-ratkaisussaan tarkentanut mainittua vaatimusta *luopuen* aiemmassa oikeudenkäytännössään lausutusta epämääräisestä ajallisesta erottelusta. EIT:n mukaan tuomarin tai muun lainkäyttöviranomaisen on esitettävä vapaudenriistolle *uskottavan rikosepäilyn olemassaolon lisäksi relevantit ja riittävät syyt* jo silloin, kun *vangitsemisasiaa ensimmäisen kerran käsitellään tuomioistuimessa*, eli viipymättä pidätyksen jälkeen.⁴⁶⁴

Buzadji-ratkaisun tulkintalinjan on nähty merkitsevän, ettei rikosepäily itsessään riitä enää oikeuttamaan pidätysaikaa pidempää vapaudenriistoa missään tilanteessa.⁴⁶⁵ Myös EIT on sittemmin noudattanut tulkintalinjaa useissa ratkaisuisaan.⁴⁶⁶ Sanotun perusteella on nähdäkseni perusteltua todeta, ettei vangitsemista voida perustella pelkällä viittauksella siihen, että epäiltyä on todennäköisiä syitä epäillä ylitörkeästä rikoksesta, sillä tuomioistuimella velvollisuus esittää vapaudenriiston jatkamiselle jokin *riittävä ja relevantti peruste*, joka vallitsevasta syyttömyysolettamasta huolimatta on painavampi kuin epäillyn oikeus vapautteen.⁴⁶⁷ EIT on oikeuskäytännössään katsonut relevantteihin ja riittäviin syihin lukeutuvan paonvaara, todistajien painostamisen ja todisteiden sotkemisen vaara, jatkamisvaara, julkisen häiriön aiheuttamisen vaara sekä tarve suojella vapaudenriiston kohdetta.⁴⁶⁸ Sanottujen riskien olemassaolo on perusteltava asianmukaisesti, eivätkä perustelut saa olla abstrakteja, yleisiä tai stereotyyppisiä.⁴⁶⁹ Seuraavaksi on kuitenkin tarpeen vielä analysoida, voisiko epäillyn teon törkeys riittää itsessään selvitykseksi sanottujen vaarojen olemassaolosta.

EIT on oikeuskäytännössään katsonut, että vaikka odotettavissa olevan tuomion ankaruus on relevantti tekijä paonvaaran arvioinnissa, arvio paonvaaran olemassaolosta ei voi perustua yksin odotettavissa olevan tuomion pituuteen. Paonvaaraa on arvioitava suhteessa muihin relevantteihin seikkoihin, jotka voivat joko osoittaa paonvaaran ole-

⁴⁶² *B. v. Itävalta (1990)*, kohta 42; *Bykov v. Venäjä (2009)*, kohta 64.

⁴⁶³ *Magee ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta (2015)*, kohdat 88 ja 104.

⁴⁶⁴ *Buzadji v. Moldova (2016)*, kohdat 92–102.

⁴⁶⁵ EOAK/3616/2016; Pellonpää ym. 2018, s. 515; Järmälä 2020, s. 46.

⁴⁶⁶ Ks. esim. *Merabisvhili v. Georgia (2017)*, kohta 222; *Alparslan Altan v. Turkki (2019)*, kohta 130; *Selahattin Demirtaş v. Turkki (No 2) (2020)*, kohta 320.

⁴⁶⁷ Ks. *Panchenko v. Venäjä (2005)*, kohta 98.

⁴⁶⁸ *Buzadji v. Moldova (2016)*, kohta 88; *Merabisvhili v. Georgia (2017)*, kohta 222.

⁴⁶⁹ *Merabisvhili v. Georgia (2017)*, kohta 222.

massaoloa tai saattaa sen niin lieväksi, ettei se voi olla vangitsemisen perusteena.⁴⁷⁰ Vastaavasti EIT on lausunut, ettei todistajien painostamisen vaara voi perustua yksin todennäköiseen ankaraan rangaistukseen, vaan vaaran olemassaolo on perustuttava yksilöityihin tosiseikkoihin.⁴⁷¹ Jatkamisvaaran osalta EIT on todennut epäillyn teon vakavuuden johtavan joskus siihen, että epäilty määrätään ja jätetään tutkintavankeuteen tulevien rikosyritysten estämiseksi. EIT:n mukaan on kuitenkin välttämätöntä, että jatkamisvaara on uskottava ja toimenpide asianmukainen, kun huomioiden tapauksen olosuhteet ja erityisesti asianomaisen henkilön menneisyys ja persoonallisuus.⁴⁷² Julkisen häiriön aiheuttamisen osalta on hyväksytty, että tiettyihin vakaviin rikoksiin liittyvän julkisen reaktion vuoksi niistä nouseva sosiaalinen häiriö voi tietyissä tilanteissa oikeuttaa tutkintavankeuden ainakin tietyn aikaa. Poikkeuksellisissa olosuhteissa sanottu seikka voidaan yleissopimuksen puitteissa ottaa huomioon *edellyttäen*, että sanottu peruste tunnustetaan kansallisessa laissa.⁴⁷³ Suomessa sanottua perustetta ei tunnusteta lainsäädännössä, jolloin vangitsemisen perustaminen yksin sanottuun seikkaan olisi vastoin laillisuusvaatimusta.

EIT:n oikeuskäytännön perusteella on todettavissa, ettei paon-, sotkemisen- tai jatkamisvaaran perustaminen ainoastaan epäillyn teon vakavuuteen ole yleissopimuksen mukaista, vaan vaara-arvion on perustuttava tapauskohtaiseen arviointiin. EIT:n tuoreen ratkaisukäytännön perusteella voidaan havaita, ettei Suomen kansallisen lainsäädännön mukainen malli, jossa ylitörkeistä rikoksista epäilty saadaan vangita pelkän rikosepäilyn perusteella, vastaa EIT:n tuoreessa oikeuskäytännössä asetettua edellytystä, jonka mukaan vapaudenriistolle on esitettävä *uskottavan rikosepäilyn olemassaolon lisäksi* relevantit ja riittävät syyt jo silloin, kun vangitsemisasiaa ensimmäisen kerran käsitellään tuomioistuimessa.⁴⁷⁴ Sanottu on otettava huomioon PKL 2:11:n, PKL 2:5.1,1:n tulkinnassa, ja annettava niille ihmisoikeusmääräysten mukainen tulkintasisältö edellyttämällä jonkin vaaraedellytyksen olemassaoloa myös ylitörkeiden rikosten kohdalla. Kun otetaan huomioon, että PKL 2:11.1:n nojalla tuomioistuimella ei ole velvollisuutta epäillyn vangitsemiseen PKL:n edel-

⁴⁷⁰ *Panchenko v. Venäjä (2005)*, kohta 106; *Becciev v. Moldova (2005)*, kohta 58. Huomioon on otettava esimerkiksi epäillyn luonne, moraali, varat, liittymät kyseiseen alueeseen ja kansainväliset kontaktit. *Merabisvhili v. Georgia (2017)*, kohta 223–224.

⁴⁷¹ *Merabisvhili v. Georgia (2017)*, kohta 223–224.

⁴⁷² *Clooth v. Belgia (1991)*, kohta 40.

⁴⁷³ Tällöinkin peruste voi olla relevantti ja riittävä ainoastaan, kun se perustuu faktoihin, jotka osoittavat vangittavaksi vaaditun vapauttamisen tosiasiasa voivan johtaa yleisen järjestyksen häiriintymiseen. *Letellier v. Ranska (1991)*, kohta 51.

⁴⁷⁴ *Buzadji v. Moldova (2016)*, kohdat 92–102; *Merabisvhili v. Georgia (2017)*, kohta 222; *Alparslan Altan v. Turkki (2019)*, kohta 130; *Selahattin Demirtaş v. Turkki (No 2) (2020)*, kohta 320. Oikeuskirjallisuudessa *Järmälä* on katsonut, että kansallista lainsäädäntöä tulisi ylitörkeiden rikosten kohdalla muuttaa, ja poistaa ko. vangitsemisperuste laista kokonaan. Ks. *Järmälä 2020*, s. 48.

lytysten täyttyessä, vaan tuomioistuin *saa* vangita epäillyn laissa säädetyin edellytyksin, ei ihmisoikeusmääräysten mukaisen tulkinnan omaksuminen ole vastoin pykälän sanamuotoa. Sanottu ei myöskään *laajenna* vangitsemisen edellytyksiä, vaan pikemminkin *kaventaa* niitä, joten tulkinnalla ei vesitettäisi perus- ja ihmisoikeuksien suojaa.⁴⁷⁵ Edellä lausuttu huomioiden katson vangitsemisvaatimuksen esittäjällä olevan velvollisuus esittää jo ensimmäisessä vangitsemisasiain käsittelyssä vangitsemisen yleisten edellytysten lisäksi vähintään *syytä epäillä* -tasoinen selvitys jonkin vaaraedellytyksen olemassaolosta, eli konkreettisia tosiseikkoja, joiden perusteella ainakin yhden vaaraedellytyksen voidaan arvioida olevan olemassa. Epäillyn teon törkeys voidaan arvioinnissa ottaa riskin olemassaolon puolesta puhuvasta seikkana huomioon, mutta lähtökohtaisesti se ei yksin riitä selvitkseen vaaran olemassaolosta.

5.3 Vetoamisvelvollisuus vangitsemisasiassa

Pakkokeinolakiin ei sisälly erikseen sääntelyä väittämistaakasta eli *vetoamisvelvollisuudesta* vangitsemisasiassa. Vetoamisvelvollisuus vallitsee tietyssä muodossaan rikos- ja siviiliprosessissa,⁴⁷⁶ ja se merkitsee, että *jollei tiettyyn relevanttiin oikeustositseikkaan ole vedottu asiassa, ei tuomioistuin voi laittaa sitä ratkaisunsa perustaksi.*⁴⁷⁷ Vetoamisvelvollisuuden täyttämiseen asianosaista ei voida pakottaa, vaan vetoamisvelvollisuuden laiminlyönnistä seuraamuksena kyseistä seikkaa ei oteta huomioon ratkaisun perusteena,⁴⁷⁸ mikä voi johtaa vaatimuksen hylkäämiseen. Vangitsemisasiassa vaatimuksen esittäjällä on oikeuskirjallisuudessa katsottu olevan vetoamisvelvollisuus *vangitsemisen edellytyksistä.*⁴⁷⁹ Vetoamisvelvollisuus on noussut esille myös korkeimman oikeuden oikeuskäytännössä.

Tapauksessa KKO 2022:4 A oli määrätty käräjäoikeudessa vangittavaksi todennäköisin syin törkeästä huumausainerikoksesta epäiltynä sotkemisvaaran perusteella. HO, joka päätyi A:n kantelun myötä katsomaan, ettei asiassa ollut todennäköisiä syitä epäillä A:ta vangitsemisvaatimuksen perusteena olevasta rikoksesta, oli määrännyt A:n omasta aloitteestaan ja asianosaisia kuulematta vangittavaksi PKL 2:11.2:n perus-

⁴⁷⁵ Virolainen 1998, s. 354; Jonkka 2003, s. 143.

⁴⁷⁶ Rikosprosessissa vetoamisvelvollisuutta sanotaan myös syytesidonnaisuudeksi, ja se ilmenee ROL 11:3:sta, jonka mukaan tuomioistuin saa tuomita vain siitä teosta, josta rangaistusta on vaadittu. Siviiliprosessissa tuomioistuin ei voi asiassa, jossa sovinto on sallittu, perustaa tuomiota sellaiseen seikkaan, johon asianosainen ei ole vaatimuksensa tai vastustamisensa tueksi vedonnut (OK 24:3.2, L:ssa 768/2002).

⁴⁷⁷ Ks. esim. Virolainen 1985, s. 974.

⁴⁷⁸ Virolainen 1985, s. 974 ja sama Virolainen 2000, s. 1159.

⁴⁷⁹ Virolainen 1998, s. 372; Halijoki 2002, s. 30; Savela (toim.) 2007, s. 54; Järmälä 2020, s. 34. Ks. myös Ekelöf ym. 2021, s. 66.

teella, koska HO:n mukaan A:ta oli syytä epäillä sanotusta rikoksesta ja asiassa oli odotettavissa lain tarkoittamaa lisäselvitystä. Sanottu perustui HO:n arvion mukaan siihen, ettei A ollut kiistänyt hänen hallustaan löydetyn vähäisen määrän huumausainetta ja vangitsemisvaatimuksesta ilmenevin tavoin poliisilla oli esitutkinnan, tiedustelun ja telepakkokeinojen perusteella A:n osallisuuden puolesta viittaavaa aineistoa. Korkein oikeus katsoi lain esitöihin (HE 251/1989 vp, s. 11) viitaten, että on mahdollista, että vangitsemisvaatimuksen esittäjä vetoaa vaatimuksensa tueksi ensisijaisesti todennäköisiin syihin, mutta tuomioistuimen arvion mukaan asiassa on vain syytä epäillä -todennäköisyys rikosepäilyn tueksi. Sen varalta vaatimuksen esittäjän olisi myös selvitettävä, onko asiassa rikoksen johdosta odotettavissa lisäselvitystä, joka vaikuttaa epäilyn todennäköisyyden arvioinnissa. KKO:n mukaan lain esitöiden perusteella vangitsemisvaatimuksen esittäjän *on vedottava* lisäselvityspäätöseen ja esitettävä seikkoja sen tuoksi, jotta se voitaisiin tutkia tuomioistuimessa. Mikäli perusteisiin ei vedota, tuomioistuin ei voi ottaa niitä omasta aloitteestaan tutkittavakseen.

Ratkaisussa korkein oikeus katsoi, ettei tuomioistuin voi ottaa omasta aloitteestaan tutkittavaksi vangitsemista sellaisella perusteella, johon ei ole vedottu asian käsittelyssä. Samaa tulkintalinjaa on noudatettu myös ratkaisussa KKO 2022:5. Kuten todettu, vetoamisvelvollisuudesta vangitsemisasiassa ei ole erillissäätelyä, jolloin se voisi tulla vangitsemismenettelyssä noudatettavaksi rikosasioiden käsittelyjärjestyksestä. Edellä korkeimman oikeuden kanta huomioiden on perusteltua katsoa, että vangitsemisasiassa *vangitsemisvaatimuksen esittäjällä* on vetoamisvelvollisuus vangitsemisen edellytyksistä. Käytännössä sanottu vangitsemisasiassa merkitsee sitä, ettei tuomioistuin saa vangita epäiltyä sellaisella perusteella, johon vangitsemisvaatimuksen esittäjä ei ole vedonnut, vaan tuomioistuin on sidottu esitetyn vaatimuksen perusteisiin.⁴⁸⁰ Vangittavaksi vaaditulle ei sen sijaan ole asetettava vetoamisvelvollisuutta. Tuomioistuin voi rikoksesta epäillyn eduksi ottaa huomioon myös sellaisia seikkoja, joihin tämä ei ole vedonnut. Jos vangittavaksi vaadittu on vastustanut vaatimusta sen perusteella, etteivät vangitsemisen erityiset edellytykset täyty, tuomioistuin voi tällöin hylätä vaatimuksen myös sen nojalla, ettei asiassa ole esitetty todennäköisiä syytä rikosepäilyn tueksi.⁴⁸¹

⁴⁸⁰ Virolainen 1998, s. 372 ja 375. Ks. Fredman ym. 2020, s. 817.

⁴⁸¹ Virolainen 1998, s. 375. Ks. rikosprosessin osalta myös Virolainen – Martikainen 2010, s. 97 ja 304; Rautio – Frände – Wahlberg 2020, s. 8. Väittämistaakka ei koske rikoksesta syytettyä, vaan sen on viran puolesta huomioitava rangaistusvastuuta poistavat tosiseikat.

Vetoamisvelvollisuus koskee *oikeustositseikkoja* eli faktoja, jotka ovat välittömästi relevantti edellytys tietyn oikeusseuraamuksen syntymiselle.⁴⁸² Tosiseikat voivat olla ulkoisia, erilaisin aistein havaittavia tosiseikkoja tai olosuhteita. Kysymys voi toisaalta olla myös merkityksellisistä psyykkisistä olosuhteista, kuten teon tekemisestä tahallaan tai huolimattomasti.⁴⁸³ Vangitsemisvaatimuksen esittäjän vetoamisvelvollisuus koskee yhtäältä vangitsemisen yleisiä, kuin erityisiäkin edellytyksiä.⁴⁸⁴

Vetoamisvelvollisuus on käsitteellisesti erotettava vangitsemisvaatimuksen esittäjän velvollisuudesta tuoda esille konkreettisia seikkoja, joiden nojalla vangitsemisen edellytysten olemassaoloa voidaan arvioida. Vetoamisvelvollisuus *määrittää asiaa ratkaisevan tuomioistuimen tutkimisvaltaa tosiseikkojen tasolla*,⁴⁸⁵ velvollisuus esittää konkreettisia seikkoja puolestaan liittyy vangitsemisen edellytysten näyttämiseen. Vangitsemisvaatimuksen esittäjällä on velvollisuus vedota niihin oikeustositseikkoihin, joiden perusteella hän katsoo vangitsemisen edellytysten olevan käsillä sillä uhalla, ettei niitä muuten oteta huomioon vangitsemisen edellytysten arvioinnissa. Mikään ei estä tuomioistuinta prosessinjohtovelvollisuutensa nojalla selvittämästä vangitsemisen edellytyksiä epäselvissä tilanteissa, mutta näin tehdessään tuomioistuimen on varmistettava kuulemisperiaatteen toteutuminen.⁴⁸⁶

5.4 Pakkokeino-oikeuden periaatteiden merkitys selvityksen esittämiseksi

5.4.1 Pakkokeino-oikeuden periaatteet osana vangitsemisen laillisia edellytyksiä

PKL 3:8:n nojalla vangitsemisvaatimuksen esittäjän selvittämisvelvollisuus vangitsemisasiossa koskee vangitsemisen edellytyksiä, mikä pykälän sanamuodon perusteella viittaa PKL 2:11:ään *vangitsemisen edellytyksistä* sekä PKL 2:12:ään *tuomitun vangitsemisen edellytyksistä*. Sanottua tukisi myös lain esitöissä lausuttu vangitsemisvaatimuksen esittäjän velvollisuus osoittaa vangitsemisen yleiset ja erityiset edellytykset.⁴⁸⁷ Lain esitöissä ei ole otettu tarkemmin kantaa siihen, kattaako selvittämisvelvollisuus pakkokeino-oikeuden *periaatteiden* asettamia edellytyksiä. Kuten todettu,⁴⁸⁸ pakkokeinojen yleisten ja erityisten edellytysten rinnalla pakkokeinojen käyttöä rajoittavat periaatteet on otettava huomioon

⁴⁸² Virolainen 1985, s. 984; Rautio – Frände – Wahlberg 2020, s. 7.

⁴⁸³ Rautio – Frände – Wahlberg 2020, s. 7.

⁴⁸⁴ Virolainen 1998, s. 375; Halijoki 2002, s. 30.

⁴⁸⁵ Lappalainen – Rautio 2021, V TODISTELU > 3. Näytön arviointi > Todistustaakka > Yleistä todistustaakasta.

⁴⁸⁶ KKO 2022:4, kohta 7.

⁴⁸⁷ HE 14/1985 vp, s. 55.

⁴⁸⁸ Ks. edellä luku 3.1.3.

harkittaessa ja arvioitaessa kunkin pakkokeinon käyttöä. Vangitsemisen kohdalla on huomioitava myös kohtuuttoman vangitsemisen kieltö.⁴⁸⁹

Prosessioikeudessa periaatteiden yhteydessä viitataan usein periaatepunnintaan, sillä pääsääntöisesti periaatteita sovelletaan tapauskohtaisesti ”enemmän tai vähemmän”. Pakkokeino-oikeudessa asetelma on kuitenkin erilainen, sillä pakkokeinon käytön lainmukaisuuden arvioinnissa PKL:n periaatteita on tarkasteltava yksi toisensa jälkeen ja oikeuskäytännössä periaatteilla onkin ollut usein ratkaiseva merkitys pakkokeinon lainmukaisuuden arvioinnissa.⁴⁹⁰ Tapauskohtaisista olosuhteista riippuen periaatteiden vaikutus voi tulla jopa arvioitavaksi ennen vangitsemisen yleisten edellytysten arvioimista, kuten Kouvolan hovioikeus on ratkaisussaan Kouvolan HO 3.2.2011 t. 162 tehnyt.

Tapauksessa B:tä koskeva raiskaussyyte oli hylätty kärjäoikeudessa. Hovioikeuden pääkäsittely oli jouduttu peruuttamaan, koska B:tä ei ollut saatu kutsutuksi istuntoon. Syyttäjä vaati HO:ssa B:n vangitsemista todennäköisin syin raiskauksesta epäiltynä epäillyn karttamisvaaran perusteella. B:n puolustajalla ei ollut tietoa B:n olinpaikasta, mutta hänen mukaansa B oli mahdollisesti ulkomailla. Ennen tutkittavia tapahtumia B oli saapunut Suomeen suorittamaan jatko-opintoja yliopistossa. Kun B vangittiin rikosepäilyn vuoksi, oli poliisi esittänyt maahanmuuttovirastolle B:n karkottamista ja yliopisto oli tutkintavankeuden aikana irtisanonut B:n työsopimuksen. HO arvioi, että huomioiden B:n oleskeluluvan päättymisen, työsopimuksen irtisanominen ja karkotusesitys, ei B:n ulkomailla oleskelusta voitu päätellä karttamisvaaran olemassaoloa. HO kiinnitti huomiota siihen, ettei asiassa ollut uutta näyttöä ja pääkäsittely voitaisiin toimittaa ilman B:n läsnäoloa. Koska B:tä ei ollut aiemmin tuomittu rikoksista, mahdollinen rangaistusseuraamus voitaisiin myös määrätä ehdollisena. HO:n mukaan vangitseminen voisi johtaa B:n kohdalla pitkään vapaudenmenetykseen ennalta tuntemattomissa olosuhteissa, jos hänet otettaisiin ulkomailla kiinni Suomeen luovuttamista varten. HO hylkäsi vaatimuksen, sillä vangitseminen olisi ollut asian laadun ja vastaajan henkilökohtaisten olojen vuoksi kohtuutonta. HO ei pitänyt tarpeellisena ottaa kantaa siihen, oliko asiassa todennäköisiä syitä epäillä B:n syyllistyneen rikokseen.

⁴⁸⁹ Tolvanen – Kukkonen 2011, s. 193; Tolvanen 2013, s. 1298. Oikeuskirjallisuudessa kohtuuttoman pidättämisen kieltoa on kuvattu pidättämistä rajoittavaksi ”negatiiviseksi” yleiseksi edellytykseksi. Fredman ym. 2020, s. 776. Nähdäkseni kuvaus olisi perusteltu myös kohtuuttoman vangitsemisen kiellon kohdalla, sillä kyse on vangitsemista *kaikissa tilanteissa* rajoittavasta säännöksestä. Tutkielmassa kohtuuttoman vangitsemisen kieltö käsitellään kuitenkin muiden pakkokeino-oikeuden periaatteiden yhteydessä, sillä korkein oikeus on lukenut myös kohtuuttoman vangitsemisen kiellon *vangitsemista rajoittaviin periaatteisiin*. KKO 2019:99, kohdat 17–18.

⁴⁹⁰ Launiala 2021, s. 141–142 ja alaviitteessä 13 mainitut ratkaisut KKO 2019:99, KKO 2014:29 sekä KKO 2020:79.

Korkein oikeus on ratkaisukäytännössään katsonut, että *vangitsemisen edellytyksiä arvioitaessa on sovellettava myös PKL:n säännöksiä kohtuuttoman vangitsemisen kiellosta, suhteellisuusperiaatteesta ja vähimmän haitan periaatteesta*.⁴⁹¹ KKO:n kanta huomioiden pidän perusteltuna oikeuskirjallisuudessa ilmaistua kantaa pakkokeino-oikeuden periaatteiden merkityksestä: ”Yleisten ja erityisten edellytysten täyttymisen jälkeen asiaa on poikkeuksetta vielä tarkasteltava pakkokeino-oikeuden periaatteiden näkökulmasta. Vangitseminen on siten mahdollista vasta silloin, kun vangitsemisen yleiset ja erityiset edellytykset täyttyvät eikä vangitseminen ole pakkokeino-oikeuden periaatteiden vastaista.”⁴⁹²

Korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä sanotut periaatteet ovat kuuluneet vangitsemisen *laillisiin edellytyksiin*.⁴⁹³ Lähtökohtaisesti voisi siis ajatella, että koska periaatteet kuuluvat vangitsemisen laillisiin edellytyksiin, PKL 3:8:n nojalla niistä olisi esitettävä selvitys vangitsemisasiain käsittelyssä. Myös oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että erityisesti ratkaisuissa KKO 2019:99 ja KKO 2020:16 ilmaistuin tavoin olennaista on se, että myös *vangittuna pitämisen rajoituksia* punnitaan käsillä olevassa tapauksessa sen *konkreettisten seikkojen perusteella*.⁴⁹⁴ Kuten vangitsemisen muidenkin edellytysten kohdalla, vangitsemisvaatimuksen esittäjälle on asetettava selvittämisvelvollisuus siitä, että vangitseminen on sanottujen periaatteiden mukaista. Sanottujen periaatteiden merkitystä on kuitenkin tarpeen analysoida vielä periaatekohtaisesti.

5.4.2 Kohtuuttoman vangitsemisen kielto

Kohtuuttoman vangitsemisen kielto velvoittaa tuomioistuinta pidättäytymään vangitsemisesta, jos se olisi kohtuutonta asian laadun taikka rikoksesta epäillyn tai tuomitun iän tai muiden henkilökohtaisten olosuhteiden vuoksi (PKL 2:13). Kohtuullisuusarviointi perustuu punnintaan, jossa huomioidaan sekä asian laatu että vangittavaksi vaaditun henkilökohtaiset olosuhteet. Kyse on kokonaisarvostelusta, joten vaikka mikään vangitsemistä vastaan puhuva seikka ei yksin johtaisi vapaudenmenetyksen kohtuuttomuuteen, voivat ne yhdessä muodostaa tilanteen, jossa vangitsemista ei voida pitää kohtuullisena.⁴⁹⁵ Mitä vakavam-

⁴⁹¹ KKO 2019:99.

⁴⁹² Launiala 2021, s. 158. Periaatteiden tehtävä näyttäytyy siis negatiivisena, sillä ne rajoittavat viranomaisen harkintavaltaa sen suhteen, voiko kussakin tapauksessa sinänsä sallittua ja lainmukaista pakkokeinoja käyttää. Hormia 1978, s. 206–208 ja 312–314; Pölönen 1997, s. 86. Vangitsemisen muodollisten soveltamisedellytysten täytyminen on siis vangitsemisen käytön välttämätön, muttei riittävä kriteeri. Ks. Pölönen 1997, s. 85.

⁴⁹³ Kun vangitseminen on muutoksenhaussa todettu olevan edellä kuvattujen periaatteiden vastaista, päätöslauselmalle kirjataan vangitsemisen *laillisten edellytysten* puuttuvan. Ks. esim. KKO 2019:99.

⁴⁹⁴ Tolvanen 2020, Mitä ratkaisusta seuraa?

⁴⁹⁵ Ks. esim. Itä-Suomen HO 14.7.2021 t. 393.

masta rikoksesta on kyse, sitä painavampia henkilökohtaisten olosuhteiden tulisi olla, jotta vangitseminen johtaisi kohtuuttomuuteen.⁴⁹⁶

Ensimmäinen arvioitava seikka on *asian laatu*. Lain esitöiden mukaan asian laatu voi johtaa kohtuuttomuuteen tilanteissa, joissa rikoksesta ilmeisesti seuraisi vain *sakkorangaistus*, vaikka rangaistusasteikko sinänsä sallisi vangitsemisen käytön.⁴⁹⁷ Tällaisessa tilanteessa vangitsemisesta aiheutuva kärsimys todennäköisimmin ylittäisi asianomaisesta rikoksesta odotettavissa olevan rangaistuksen,⁴⁹⁸ mitä ei voida pitää hyväksyttävänä. Myös ajan kulumisella on merkitystä kohtuuttomuuden arvioinnissa.⁴⁹⁹

Asian laadun ohella PKL 2:13:n mukaan vangitsemisen kohtuuttomuuden arvioinnissa on huomioitava pakkokeinon kohteen ikä ja muut henkilökohtaiset olosuhteet. Mitoitettaessa yksilön oikeuksiin puuttumista lähtökohtana on yleensä *keskivertoihmisen sietokyky*. Tilannetta ei kuitenkaan voi arvioida kaikkien yksilöiden kohdalla samalla tavalla, sillä joillekin erityisryhmille keskivertoihmisen sietokyvyn mukaan mitoitettavat oikeuksiin puuttuvat toimenpiteet, kuten pakkokeinot, voivat aiheuttaa kohtuutonta rasisitusta. Pahimmillaan pakkokeinojen käyttö voi jopa vaarantaa sen kohteeksi joutuvan perusterveyden.⁵⁰⁰ Lain esitöissä on kuvattu, että pakkokeinon kohteeksi joutuvan korkea ikä, sairaudet, raskaus tai perheasiat voivat johtaa vangitsemisen kohtuuttomuuteen.⁵⁰¹ Henkilökohtaisina olosuhteina voivat tulla huomioitavaksi myös ne vaikutukset, joita vangitsemisella on pakkokeinon kohteeksi joutuvan henkilön läheisille. Lain esitöissä esimerkiksi on nostettu tilanne, jossa vangittavaksi vaaditulla on yksin huollettavanaan pieni lapsi, joka vanhemman vapaudenriiston vuoksi jäisi vaille tarpeellista huolenpitoa.⁵⁰²

⁴⁹⁶ Leikas (toim.) 2016, s. 18. Ks. myös Kainulainen 1998, s. 34. Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhankeessa on tuotu esille, ettei ns. ylitörkeiden rikosten kohdalla työntekijän vangitsemisesta työnantajalle aiheutuva merkittäväkään taloudellinen vahinko johda vangitsemisen kohtuuttomuuteen ja ole peruste matkustuskiellolle. Leikas (toim.) 2016, s. 18.

⁴⁹⁷ HE 14/1985 vp, s. 50; Halijoki 2001a, s. 209; Fredman ym. 2020, s. 93. Pelkästään sen seikan nojalla, että pidätettynä ollut tuomitaan teosta lopulta sakkorangaistukseen, ei kuitenkaan suoraan voida päätellä, että vapaudenmenetyks on ollut alun perin kohtuuton. Huomioon on otettava myös vapaudenmenetyksen kesto, henkilökohtaiset olosuhteet sekä rikollisen toiminnan laatu. Ks. esim. KKO 1999:29 ja KKO 1999:30.

⁴⁹⁸ Fredman ym. 2020, s. 797.

⁴⁹⁹ HE 222/2010 vp, s. 247.

⁵⁰⁰ Launiala 2021, s. 144–145.

⁵⁰¹ HE 14/1985 vp, s. 50.

⁵⁰² HE 222/2010 vp, s. 158 ja 248. Ks. myös KOM 2009:2, s. 268–269 ja 374.

Vangitsemisen kohtuuttomuus on eräänlainen vangitsemisen *negatiivinen yleinen edellytys*,⁵⁰³ jonka *poissaoloa* voi olla käytännössä vaikea selvittää. Lähtökohtaisesti asian laatu tulee ilmi vangitsemisvaatimuksen esittäjän *yleisistä edellytyksistä* annetusta selvityksestä. Vangitsemisen kohtuullisuuden arvioimiseksi epäilty rikos on yksilöitävä sellaisella tavalla, joka oikean tunnusmerkistön sovittamisen lisäksi mahdollistaa *teon suhteuttamisen tunnusmerkistön täyttävien tekojen joukossa* ja siten karkean arvion tekemisen mahdollisesta rangaistuslajista.⁵⁰⁴ Kun kyse on tunnetun henkilön vangitsemisesta, vangittavaksi vaaditun ikä on tiedossa, eikä siitä sen vuoksi ole tarpeen esittää erityistä selvitystä. Sen sijaan vangittavaksi vaaditun henkilökohtaisten olosuhteiden osalta kohtuullisuutta puoltavien seikkojen osoittaminen voi olla vaikeaa. Vastaavan kaltainen tilanne on käsillä myös rikosprosessissa esimerkiksi hätävarjelun huomioimisen osalta.

Rikosprosessissa rangaistusvaatimuksen esittäjän on näytettävä kaikki rikoksen positiiviset ja myös negatiiviset edellytykset. Käytännössä kuitenkin tietyn olosuhteen, kuten hätävarjelun, poissaoloa on yleensä vaikea todistaa. Sen vuoksi *syytetyn on käytännössä pakko tuoda esille sanottuja olosuhteita, jotta ne voivat aktualisoitua prosessissa*.⁵⁰⁵ Syytetyllä ei kuitenkaan ole vetoamisvelvollisuutta, joten mikäli hätävarjeluun viittaavia seikkoja *ilmenee prosessiaineistosta*, on tuomioistuimen harkittava hätävarjelun olemassaolo viran puolesta.⁵⁰⁶

Lähtökohdaksi voidaan siten nähdäkseni ottaa, että koska pakkokeinot on mitoitettu keski-vertoihmisen sietokykyä ajatellen,⁵⁰⁷ vangitsemisvaatimuksen esittäjän ei normaalitapauksessa ole tarpeen jo vangitsemisvaatimuksessa esittää yksilöityä selvitystä vangitsemisen kohtuullisuudesta erittelemällä, että vangittavaksi vaadittu on perusterve aikuinen, jolla ei ole yksinhuollettavia lapsia ja joka ei ole raskaana. Oikeuskirjallisuudessa on perustellusti esitetty, että vaikka tuomioistuimen on harkittava vangitsemisen kohtuullisuutta viran puolesta, asia on vahvasti riippuvainen *vangittavaksi vaaditun omasta aktiivisuudesta*, sillä vangittavaksi vaaditun henkilökohtaisista olosuhteista paras mahdollisuus kohtuuttomuuden osoittamiseksi on luonnollisesti vangittavaksi vaaditulla itsellään.⁵⁰⁸ Hänen tulee esittää käsittelyssä selvitys henkilökohtaisista olosuhteista, jotka hänen mukaansa johtavat

⁵⁰³ Ks. Fredman ym. 2020, s. 776.

⁵⁰⁴ Esimerkiksi varkausrikoksessa (RL 28:1, L:ssa 769/1990) teon suhteuttaminen edellyttää selvitystä teon kohteena olevan omaisuuden arvosta ja tekotavasta.

⁵⁰⁵ Rautio – Frände – Wahlberg 2020, s. 38.

⁵⁰⁶ Virolainen – Martikainen 2010, s. 97 ja 304; Rautio – Frände – Wahlberg 2020, s. 8.

⁵⁰⁷ Launiala 2021, s. 144–145.

⁵⁰⁸ Frände 2009, s. 91; Helenius – Linna 2021, s. 325–326.

vangitsemisen kohtuuttomuuteen, sillä kyseiset seikat tuskin käyvät ilmi tapauksen materiaaleista.⁵⁰⁹ Jos kohtuuttomuuteen viittaavia seikkoja poikkeuksellisesti ilmenee aineistosta, on tuomioistuimen otettava ne viran puolesta huomioon ilman, että vangittavaksi vaadittu niihin erikseen vetoaa. Riittävää kohtuuttomuuden toteamiseksi ei myöskään tällöin ole ylimalkainen viittaus ”henkilökohtaisiin olosuhteisiin”, vaan myös vangittavaksi vaaditun on käytännössä tuotava esille konkreettisia seikkoja, joiden vuoksi vangitseminen tai vangitsemisen jatkaminen muodostuu asiassa kohtuuttomaksi sekä tarvittaessa esittää esimerkiksi lääkärinlausunto väitteensä tueksi. Tässä suhteessa korostuu myös tuomioistuimen mahdollisuus käyttää kyselyoikeuttaan ja selvittää kohtuullisuuden arviointiin vaikuttavia seikkoja varsinkin silloin, jos kyseessä olevan asian laatu ei ole erityisen vakava.

5.4.3 Suhteellisuusperiaate

Suhteellisuusperiaate edellyttää, että pakkokeinoja saadaan käyttää vain, jos pakkokeinon käyttöä voidaan pitää puolustettavana ottaen huomioon tutkittavana olevan rikoksen törkeys, rikoksen selvittämisen tärkeys sekä rikoksesta epäillylle tai muille pakkokeinon käytöstä aiheutuva oikeuksien loukkaaminen ja muut asiaan vaikuttavat seikat (PKL 1:2). Suhteellisuusharkinta edellyttää intressivertailua, jossa on otettava huomioon myös pakkokeinon käyttöä vastaan puhuvat seikat. Intressivertailu saattaa yksittäistapauksessa johtaa jopa siihen, että tietyn tavoitteen saavuttamiseksi tarpeellisen pakkokeinon käytöstä on luovutava tai sitä on rajoitettava.⁵¹⁰

Tapauksessa KKO 2019:99 A oli vangittu käräjäoikeudessa epäiltynä törkeästä huumausainerikoksesta sotkemisvaaran perusteella. A:n asunnosta oli kotietsinnän yhteydessä takavarikoitu yli 200 grammaa amfetamiinia ja ekstaasipillereitä. Esitutkinnassa kanssaepäilty oli kertonut toimittaneensa A:lle kokaiinia 15 grammaa. A puolestaan oli kertonut hankkineensa kokaiinia omaan käyttöön 2,5 grammaa. Esitutkinta valmistui ja syyte A:ta vastaan nostettiin törkeästä huumausainerikoksesta ja huumausainerikoksesta. Korkein oikeus katsoi, ettei *rikoksen laatu* puoltanut vangitsemisen pitämistä puolustettavana, koska A:n osittain kiistämä huumausainerikos ei ollut erityisen moitittava. KKO:n mukaan esitutkinnan päättymisen ja syytteen nostamisen jälkeen sotkemisvaara on huomattavasti vähäisempi kuin esitutkinnan aikana. KKO kiinnitti huomiota myös siihen, että yksin kanssavastaajan kertomusta on usein pidetty riittä-

⁵⁰⁹ Frände 2009, s. 91. Tietyissä tapauksissa myös esimerkiksi vangittavaksi vaaditun terveydentilaan liittyvät seikat ovat voineet tulla vangitsemisvaatimuksen esittäjän ja tuomioistuimen tietoon suoraan sen nojalla, että vangitsemisistunto joudutaan vangittavaksi vaaditun terveydentilan vuoksi järjestämään sairaalan tiloissa.

⁵¹⁰ HE 22/1994 vp, s. 34–35.

mättömänä näyttönä, ellei kertomus saa tukea muista seikoista. Edellä mainituin perusteiden myöskään *rikoksen selvittämisen tärkeys* ei puoltanut vangitsemisen puolustettavuutta. Vangitsemisen jatkuttua lähes kaksi kuukautta, KKO arvioi pakkokeinon käytöstä saavutettavien etujen jääneen vähäisemmäksi kuin siitä aiheutuvien haittojen eikä vangitsemista sen vuoksi voitu pitää puolustettavana.

Suhteellisuusperiaate edellyttää, että yksityisille pakkokeinojen käytöstä aiheutuvien haittojen on oltava järkevissä suhteissa pakkokeinojen käyttöä puoltaviin seikkoihin nähden. Mitä sitten tarkoitetaan *järkevällä suhteella*? Ilmaisu jättää väljyytensä vuoksi paljon tulkinnanvaraa. Oikeuskirjallisuudessa pakkokeinon käyttöä puoltavien perusteiden on ensin näkin edellytetty olevan painoarvoltaan *vähintään yhtä suuria* kuin pakkokeinon käytöstä yksityiselle aiheutuva oikeuksien loukkaaminen.⁵¹¹ Toisaalta on myös esitetty suhteellisuusperiaatteen estävän pakkokeinon käytön ainoastaan tilanteissa, joissa yksityiselle aiheutuvat *haitat ovat selvästi pakkokeinon käytöllä saavutettavia etuja suuremmat*. Suhteellisuusperiaate ei siten edellyttäisi, että saavutettavat edut olisivat selvästi yksityiselle käytöstä aiheutuvia haittoja suuremmat.⁵¹² Ratkaisussa KKO 2019:99 vangitsemista ei voitu pitää puolustettavana, kun pakkokeinon käytöstä saavutettavat edut *jäivät vähäisemmäksi* kuin siitä aiheutuvat haitat. Sanottu ratkaisu puoltaisi siten ensin mainittua tulkintaa, jonka mukaan pakkokeinon käytön puolustettavuus edellyttää, *pakkokeinon käytöstä saatavien hyötyjen on oltava vähintään yhtä suuria, kun käytöstä aiheutuvat haitat*.

Sen arvioimiseksi, onko vangitseminen ja vangittuna pitäminen puolustettavaa sekä siitä yksityiselle aiheutuvat haitat järkevissä suhteissa, on tuomioistuimelle annettava tietoa kyseessä olevan rikoksen törkeydestä ja sen selvittämisen tärkeydestä, jotka liittyvät läheisesti toisiinsa. Rikoksen selvittämisen tärkeys kasvaa, mitä törkeämmästä ja vakavammasta teosta on kyse.⁵¹³ Vastaavasti mitä lievemmästä teosta on kyse, sitä enemmän pakkokeinon käyttöä vastaan puhuvat seikat saattavat painaa.⁵¹⁴ Myös teon ja loukatun oikeushyvän laadulla on merkitystä arvioinnissa. Varsinkin henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten paheksuttavuus on korostunut verrattuna omaisuuteen kohdistuviin rikoksiin.⁵¹⁵ Suhteellisuusperiaatteen mukaisuuden selvittäminen liittyy siten välillisesti vangitsemisen yleisiin

⁵¹¹ Virolainen 1998, s. 356.

⁵¹² Halijoki 2001a, s. 209.

⁵¹³ HE 222/2010 vp, s. 193; Halijoki 2001a, s. 208.

⁵¹⁴ HE 22/1994 vp, s. 35. Myös Kujala 2016, s. 196. Arvioinnissa on kiinnitettävä huomiota abstraktien rangaistusmaksimien ohella myös rikoksen konkreettiseen vakavuuteen. Vangitsemisesta tulisi pidättäytyä, jos teon konkreettinen ilmenemismuoto johtaa todennäköisesti sakkorangaistukseen. Fredman ym. 2020, s. 93.

⁵¹⁵ Halijoki 2001a, s. 208–209; Launiala 2021, s. 144.

edellytyksiin sen myötä, että yksilöimällä konkreettisen rikosepäilyn tuomioistuin saa päätöksentekonsa pohjaksi tiedot epäillyn rikoksen vakavuudesta ja vahingoittavuudesta, jotta suhteellisuusharkinta on mahdollista toteuttaa.⁵¹⁶

Kolmantena on PKL 1:2:n nojalla huomioitava rikoksesta epäillylle tai muille pakkokeinon käytöstä aiheutuva oikeuksien loukkaaminen. Vaikka PKL:ssa ei ole esitetty järjestystä erilaisten pakkokeinojen haitallisuudesta suhteellisuusperiaatteen näkökulmasta, lähtökohdaksi voidaan pitää sitä, että PKL 2 luvussa säädetty kiinniotto, pidättäminen ja vangitseminen merkitsevät kaikkein voimakkainta yksilön oikeuksiin puuttumista.⁵¹⁷ Kuten edellä kohtuuttoman vangitsemisen kiellon kohdalla on todettu, myös suhteellisuusperiaatteen kohdalla pakkokeinon käytöstä epäillyille tai muille aiheutuvien haittojen arvioinnissa korostuu vangittavaksi vaaditun oma aktiivisuus sanottujen seikkojen ilmi tuomiseksi.

5.4.4 Vähimmän haitan periaate

Vähimmän haitan periaatteen mukaan pakkokeinon käytöllä ei kenenkään oikeuksiin saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä käytön tarkoituksen saavuttamiseksi. Pakkokeinon käytöllä ei saa aiheuttaa kenellekään tarpeettomasti vahinkoa tai haittaa (PKL 1:3). Periaate on jaoteltavissa kolmeen elementtiin. *Välttämättömyyседellytyksen* mukaan pakkokeinon käyttö on sallittua vain sen ollessa välttämätöntä pakkokeinon käytöllä tavoitellun päämäärän saavuttamiseksi. *Optimointivelvollisuus* velvoittaa valitsemaan tavoitellun päämäärän kannalta yksilön oikeuksiin vähiten puuttuvan mahdollisen pakkokeinon. *Minimointivelvollisuus* edellyttää, että pakkokeinon toteuttamisesta aiheutuva haitta ja vahinko on pyrittävä minimoimaan.⁵¹⁸ Lain esitöiden ja oikeuskirjallisuuden perusteella PKL 1:3:ää on tulkittava niin, että pakkokeinon käytöstä on pidättäydyttävä, jos sen käytöstä ei ole odotettavissa sillä tavoiteltua hyötyä tai hyöty olisi saatavilla lievemmillä keinoilla.⁵¹⁹

Rikoksesta epäillyn vangitsemisen kohdalla vähimmän haitan periaate ilmenee ensisijaisesti siinä, että ensin on harkittava, onko vangitsemisen käyttäminen *välttämätöntä* jonkin sillä tavoiteltavan rikosprosessuaalisen tarkoituksen saavuttamiseksi.⁵²⁰ Myös EIT:n oi-

⁵¹⁶ Kujala 2016, s. 198.

⁵¹⁷ Kujala 2016, s. 196.

⁵¹⁸ Launiala 2012, s. 4; Launiala 2021, s. 143.

⁵¹⁹ HE 222/2010 vp, s. 247; Virolainen 1998, s. 355, Halijoki 2001a, s. 207.

⁵²⁰ Launiala 2021, s. 143. Myös lain esitöissä on todettu, että vangitsemisvaatimuksen esittäjän on pääsääntöisesti osoitettava, että vangitseminen on *tarpeen* paon, sotkemis- tai jatkamisvaaran vuoksi. Ks. HE 14/1985 vp, s. 55.

keuskäytännössä on korostettu, että ollakseen yhdenmukainen EIS 5 artiklan tarkoituksen, eli *mielivaltaisten vapaudenriistojen estämisen*, kanssa, vapaudenriiston on oltava tapauksen olosuhteissa välttämätön sillä tavoiteltavien etujen saavuttamiseksi.⁵²¹ Tässäkään suhteessa ei ole riittävää, että vangitsemisvaatimuksen esittäjä ilmoittaa pakkokeinon olevan tarpeellinen, vaan vaatimuksen tueksi on esitettävä konkreettisia seikkoja.⁵²² Arvion tekeminen edellyttää, että vangitsemisvaatimuksen esittäjä selvittää, *mitä vangitsemisella tavoitellaan, onko vangitsemisella odotettavissa sillä tavoiteltavia hyötyä ja minkä vuoksi vangitseminen tai vangittuna pitäminen olisi välttämätöntä tavoitteen saavuttamiseksi*.

Jos vapaudenmenetyks katsotaan tavoitteen saavuttamiseksi välttämättömäksi, seuraavaksi on harkittava, olisiko tavoite saavutettavissa lievemmillä pakkokeinoilla.⁵²³ Optimointivelvollisuus edellyttää, että tuomioistuimen on vangitsemisasiaa käsitellessään *viran puolesta* arvioitava, voidaanko vangitsemisen sijasta käyttää matkustuskieltoa (PKL 5:1), tehostetua matkustuskieltoa (PKL 5:1a, L:ssa 101/2018) tai tutkinta-arestia (PKL 2:12a, L:ssa 101/2018).⁵²⁴ Edelleen keskeistä on, että myös vaihtoehtoisia pakkokeinoja harkitaan asiassa konkreettisten tosiseikkojen perusteella.⁵²⁵

Sanottujen lievempien vaihtoehtojen arvioiminen vaikuttaa myös vangittavaksi vaaditun esittämään selvitykseen, sillä hän voi vangitsemisasiain käsittelyssä esittää tehostetun matkustuskiellon (PKL 5:1a.3) sekä tutkinta-arestin (PKL 2:12a.3) soveltuvuuden arvioimiseksi selvitystä henkilökohtaisista olosuhteistaan ja muista vastaavista seikoista, asuntonsa tai muun asumiseen soveltuvan paikan soveltuvuudesta pakkokeinon toimeenpanoon sekä tarpeestaan liikkua sanotun paikan ulkopuolella

5.5 Esitettävän selvityksen laajuus

Edellä on kuvattu vangitsemisvaatimuksen esittäjän velvollisuutta esittää vangitsemisasiain käsittelyssä konkreettisia tosiseikkoja, joihin vangitsemisen edellytysten olemassaolo perustuu. Selvityksen esittämiseen liittyy keskeisesti kysymys siitä, kuinka laajasti vangitsemisvaatimuksen esittäjän on esitettävä vangitsemisasiain käsittelyssä selvitystä myös niistä

⁵²¹ *S., v. ja A v. Tanska (2018)*, kohta 77.

⁵²² Turunen 2007, Mitä ratkaisusta seuraa?

⁵²³ Virolainen 1998, s. 355; Launiala 2021, s. 143. Vangittaessa henkilöä, jolla ei ole vakinaista asuntoa Suomessa, on lain esitöissä korostettu, että vangitsemista harkittaessa on otettava huomioon mahdollisuudet turvata yhteistoiminnassa epäillyn kotimaan viranomaisten kanssa epäillyn saapuminen ulkomailta osallistumaan rikosprosessiin tai suorittamaan tuomittua rangaistusta. HE 222/2010 vp, s. 248. Myös KKO 2014:29.

⁵²⁴ Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2020:16 korostanut tuomioistuimella olevan velvollisuus ottaa lievempien pakkokeinojen riittävyys vähintäänkin keskusteltavaksi asianosasten kanssa.

⁵²⁵ Tolvanen 2020, Mitä ratkaisusta seuraa?

seikoista, jotka *puhuvat rikosepäilyä vastaan*. Lain esitöissä on selvityksen esittämisen osalta korostettu, että virkamiehenä vangitsemisvaatimuksen esittäjän on esitettävä *totuudenmukaisesti ja tasapuolisesti* ne seikat, joihin hän asiassa nojautuu. Hänen toimestaan vangitsemisperusteiden olemassaolosta ei saa muodostua vääristynyttä tai toispuoleista kuvaa.⁵²⁶ On korostettava, että seikkojen totuudenmukainen kertominenkaan ei poissulje vangitsemisperusteiden olemassaolon vääristymistä, kun vangitsemisvaatimuksen esittäjä valitsee itse ne seikat, joihin hän asiassa vaatimuksensa tueksi nojautuu.

Moldoveanu-tapauksessa⁵²⁷ valittaja oli vangittu epäiltynä petoksesta. Syyttäjän vangitsemisvaatimuksen mukaan valittaja oli erehdyttänyt asianomistaja V.G:tä ja tämän vaimoa antamalla virheellistä tietoa taloudellisista ongelmistaan, ja valehtelemalla sekä luottamusta hyväksikäyttämällä saanut haltuunsa 400.000,00 Moldovan leuta asianomistajilta. Myöhemmin valittaja oli kieltäytynyt tunnustamasta velkaa ja maksamasta sitä väittäen velan tunnustamista koskevaa allekirjoitustaan väärennetyksi. Valittajan väite allekirjoituksen väärentämisestä oli syyttäjän mukaan kuitenkin todettu asiantuntija-analyysillä vääräksi. Rikosepäilyn uskottavuus oli syyttäjän mukaan vahvistettu uhrien ja todistajien kertomuksilla ja muilla todisteilla. Syyttäjä perusteli vangitsemista lisäksi sillä, että valittaja oli vaikeuttanut tutkintaa välttelemällä esitutkintaviranomaisia, minkä vuoksi uhrien kertomuksia ei ollut voitu vahvistaa. Tuomioistuimääräsi valittajan vangittavaksi, sillä uhrien kertomusten ja allekirjoitusta koskevan asiantuntija-analyysin perusteella tätä oli syytä epäillä rikoksesta. Vangitsemista oli edelleen myöhemmin jatkettu tuomioistuimessa samoin perustein.

Ihmisoikeustuomioistuimien katsoi ratkaisussaan, ettei syyttäjän väite, että valittaja olisi valehdellut taloudellisesta tilanteestaan lainaa pyytäessään, vastannut V.G:n ja tämän vaimon kertomuksia. Lisäksi syyttäjä oli virheellisesti väittänyt, että valittaja olisi kieltäytynyt tunnustamasta velkaa. EIT kiinnitti huomiota siihen, että syyttäjän väite rikosepäilyn olemassaolosta oli perustunut asianomistajien ja todistajien kertomuksiin sekä asiantuntija-analyysiin, mutta syyttäjän mukaan asianomistajien kertomuksia ei ollut voitu vahvistaa, eikä tämä ollut tuonut ilmi, kenen todistajien kertomuksista oli kyse tai toimittanut näitä kertomuksia tuomioistuimelle. Syyttäjä ei ollut informoinut tuomioistuinta muista velan tunnustamista koskevista kuittauksista, joiden oikeellisuutta valittaja ei ollut kiistänyt, eikä myöskään valittajan ja asianomistajien välisestä, siviiliprosessissa vahvistetusta sovintosopimuksesta, joka koski sanottua velkaa. Syyt-

⁵²⁶ HE 222/2010 vp, s. 255.

⁵²⁷ *Moldoveanu v. Moldovan tasavalta* (2021), kohdat 22–24, 50–57.

täjä ei myöskään ollut tuonut ilmi, ettei valittaja ollut hakenut muutosta sovintosopimuksen vahvistamista koskevaan tuomioon. Sanotuista seikoista huolimatta tuomioistuimet olivat hyväksyneet vangitsemisen ja vangittuna pitämisen, vaikka niillä ei ollut hallussaan näyttöä siitä, etteikö valittajalla olisi ollut tarkoitus maksaa velkaa takaisin tai että tämä olisi tiennyt lainan takaisinmaksun mahdottomaksi.

EIT:n tuomion perusteluista on luettavissa kritiikkiä vangitsemismenettelylle tapauksessa mm. sen vuoksi, ettei vangitsemisvaatimuksen esittänyt syyttäjä ollut esittänyt väitteidensä perusteena olevia seikkoja tasapuolisesti. EIT kiinnitti huomiota siihen, että syyttäjä oli väittänyt istunnossa erehdyttämistarkoitusta osoittavan valittajan kieltäytyminen tunnustamasta velkaa. Syyttäjä oli kuitenkin laiminlyönyt informoida tuomioistuinta niistä muista kuittauksista, joissa vangittavaksi vaadittu oli tunnustanut velan. Syyttäjä kertoi sinänsä totuudenmukaisesti, että eräessä, velan tunnustamista koskevassa, kuittauksessa olevan allekirjoituksen oikeellisuus oli aiemmin valittajan asiamiehen toimesta riitautettu. Siitäkin huolimatta, että syyttäjän väite perustui konkreettiseen tosiseikkaan, jättämällä mainitsematta muista velan tunnustamista koskevista kuittauksista, joita tapauksessa ei ollut valittajan toimesta riitautettu, oli tapauksesta tosiasiasa muodostunut syyttäjän toimesta vääristynyt kuva vangitsemisen edellytyksistä.

Pakkokeinoasioissa sen arvioiminen, onko epäillyn syyllisyyden tueksi esitetty riittävästi perusteita, on tuomioistuimen tehtävä. Harkinta on luonteeltaan johtopäätösten tekemistä vangitsemisvaatimuksen tueksi esitetystä, poliisin hankkimasta näytöstä. Jotta harkinta voidaan suorittaa asianmukaisesti, on esitutkinnasta ilmi tulleista seikoista annettava tuomioistuimelle oikeanlainen kuva. Laillisuusvalvonnassa on näiltä osin korostettu tuomioistuimen olevan esitutkinnan tulosten suhteen yleensä poliisin ilmoittamien seikkojen varassa, eikä myöskään vangittavaksi vaaditulla ole sanotuissa tilanteissa yleensä tehokkaita keinoja puolustautua vangitsemisvaatimuksen esittäjän esittämää vastaan. Sen vuoksi pakkokeinoasiassa poliisin esittämien tietojen oikeellisuus, objektiivisuus ja tarkkuus korostuvat, vaikka eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen mukaan onkin selvää, ettei poliisilla ole velvollisuutta avata kaikkea esitutkinnassa tapahtunutta vangitsemisasiän käsittelyssä.⁵²⁸

Pakkokeinolain muutostarpeita tarkastelleessa työryhmän raportista ilmenee, että työryhmän mukaan vangitsemispäätöksissä, ja jo *vangitsemisvaatimuksissa*, tulisi nykyistä sys-

⁵²⁸ EOA 2001, s. 136–137; AOA 25.6.2003 dnro 2765/4/00 ja 2903/4/02.

temaattisemmin arvioida, mitkä seikat puoltavat vangitsemista *ja mitkä sen sijaan puhuvat sitä vastaan*.⁵²⁹ Puolustuksen kannalta myös sen avaaminen, ettei jostakin seikasta ole saatu esitutkinnassa näyttöä, voi olla erittäin merkityksellistä, vaikka esitutkinnan kannalta sanotulla seikalla ei olisikaan vaikutusta.⁵³⁰ Jotta vangitsemisen edellytysten olemassaolosta ei synny vääristynyt kuva, on vangitsemisvaatimuksen esittäjän tuotava istunnossa avoimesti esille myös se, jos jokin seikka erityisesti puhuu vangitsemista vastaan.

5.6 Selvityskeinot

5.6.1 Selvityskeinot erillisessä vangitsemisistunnossa

Kuten edellä todettiin, vangitsemisen käyttö edellyttää, että tuomioistuimelle esitetään sellaisia konkreettisia seikkoja, joiden avulla vangitsemisen edellytysten olemassaoloa voidaan arvioida. Seuraavaksi siirrytään analysoimaan sallittuja selvityskeinoja, eli instrumentteja, joilla sanottuja seikkoja voidaan selvittää vangitsemisasiain käsittelyssä. Sen lisäksi, että PKL 3:8 rajoittaa vangitsemisasiassa esitettävän selvityksen kohdetta, se rajoittaa käytettäviä selvityskeinoja. Pakkokeinolakiin ei sisälly säännöksiä oikeudenkäyntikirjelmien kieltämisestä, joten vangitsemismenettelyssä ei ole omaksuttu yhtä vahvaa suullisuuden vaatimusta, kuin muussa rikosprosessissa.⁵³¹ Vangitsemisen edellytyksistä esitettävä selvitys voikin perustua pelkästään kirjalliseen aineistoon (PKL 3:8), ja näin myös lähes poikkeuksetta onkin.⁵³² Vangitsemisasiain käsittely poikkeaa näiltä osin syyteasian käsittelystä tuomioistuimessa, koska OK 17 luvun (732/2015) 24.2 §:n mukaan tuomioistuimessa ei lähtökohtaisesti saa käyttää todisteena esitutkintapöytäkirjaan tai muulle asiakirjalle merkittyä tai muulla tavalla tallennettua lausumaa.⁵³³

Käytännössä selvitys vangitsemisen yleisistä edellytyksistä on yleensä kirjattu vangitsemisvaatimukseen,⁵³⁴ jonka vaatimuksen esittäjä lukee asian käsittelyssä. Lain esitöiden mukaan selvityskeinoina kyseeseen tulevat myös esimerkiksi rikosilmoitus ja kuulustelupöytäkirjat, jos ne ovat jo valmistuneet,⁵³⁵ sekä vangittavaksi vaaditun rikosrekisteriote.⁵³⁶

⁵²⁹ Oikeusministeriö 2022, s. 25.

⁵³⁰ Kajala 2021, s. 883.

⁵³¹ Fredman ym. 2020, s. 727.

⁵³² Leikas (toim.) 2016, s. 16 ja 33.

⁵³³ HE 222/2010 vp, s. 83.

⁵³⁴ Järmälä 2020, s. 36.

⁵³⁵ HE 14/1985 vp, s. 55. Myös Virolainen 1998, s. 173.

⁵³⁶ HE 222/2010 vp, s. 255. Rikosrekisteriotteen merkitys voi liittyä lähinnä vangitsemisen erityisten edellytysten ja erityisesti jatkamisvaaran arviointiin. Järmälä 2020, s. 36.

Edellisten lisäksi oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että hakemukseen voidaan liittää pakkokeinopöytäkirjoja, piirroksia, asiantuntijalausuntoja⁵³⁷, todistuksia sekä muistioita.⁵³⁸ Asian laadun perusteella voi olla tarpeen laatia muistio esitutinnan siihenastisista tutkintatoimista, niissä tehdyistä havainnoista tai esimerkiksi vangittavaksi vaaditun viimeaikaisista rikosepäilyistä.⁵³⁹ Paonvaaran puolesta voidaan esittää myös vangittavaksi vaadittavan etsintäkuulutuksia, oikeuden päätöksiä poissaolosakon tuomitsemisesta, noutopäätöksiä ja selvityksiä noudon epäonnistumisesta.⁵⁴⁰

Vangitsemisvaatimuksen esittäjä voi esittää lisänäkökohtia myös suullisesti ja istunnon puheenjohtaja voi täydentää ja täsmentää asiassa esitettyjä selvityksiä hyödyntämällä kyselyoikeuttaan.⁵⁴¹ Vangitsemisvaatimuksen esittäjä voi kuulla myös asian tutkijaa, joka osaa kertoa asian tutkinnassa ilmenneistä seikoista.⁵⁴² Se, mitä lain esitöissä on todettu vangitsemisvaatimuksen esittäjän velvollisuudesta esittää virkamiehenä vangitsemisvaatimuksen perusteeksi seikat totuudenmukaisesti ja tasapuolisesti, on perusteltua ulottaa myös istunnossa kuultavaan tutkijaan.⁵⁴³

Vangittavaksi vaaditun *henkilökohtaisella kuulemisella* voidaan saada vangitsemisen edellytysten kannalta olennaisia tietoja, jotka vaikuttavat pakkokeinon käytöstä aiheutuvaan haittaan. Vangittavaksi vaaditulta voidaan saada tietoja esimerkiksi hänen terveydentilastaan, perheolosuhteistaan sekä työ- ja opiskelutilanteeseen liittyvistä olosuhteista, joilla voi olla merkitystä mm. vapaudenmenetyksen keston tai vaihtoehtoisten pakkokeinojen arvioinnissa.⁵⁴⁴ Kun vangittavaksi vaadittu on alle 18-vuotias, eräänä selvityskeinona nähdään myös vangittavaksi vaaditun *laillisen edustajan ja sosiaaliviranomaisen edustajan kuuleminen*. Vangittavaksi vaaditun ollessa alle 18-vuotias pakkokeinolaki edellyttää, että hänen huoltajalleen, edunvalvojalleen tai muulle lailliselle edustajalleen sekä sosiaaliviranomaisen edustajalle varataan tilaisuus tulla kuulluksi vangitsemisasian käsittelyn yhteydessä. Siinä missä edustajien osallistuminen on eräs vangittavaksi vaaditun tukikeino, on edustajien kuulemisella myös mahdollista saada esille näkökohtia, joilla on merkitystä arvioitaes-

⁵³⁷ Vrt. Aiemman pakkokeinolain esitöiden mukaan laboratoriolausuntoihin perustuvaa todistelua vangitsemisasian käsittelyssä tarvitaan ainoastaan ”erittäin harvinaisissa poikkeustapauksissa. HE 14/1985 vp, s. 44.

⁵³⁸ Fredman ym. 2020, s. 729. Myös tutkintamuistion laatimisessa on noudatettava riittävää huolellisuutta, jotta tuomioistuimelle ei esitetä harhaanjohtavia tietoja. Ks. EOA 2002, s. 140–141.

⁵³⁹ Fredman ym. 2020, s. 821.

⁵⁴⁰ Virolainen 1998, s. 373.

⁵⁴¹ Fredman ym. 2020, s. 815 ja 821; KKO 2022:5.

⁵⁴² Virolainen 1998, s. 372; Leikas (toim.) 2016, s. 33.

⁵⁴³ HE 222/2010 vp, s. 255.

⁵⁴⁴ Tolvanen – Kukkonen 2011, s. 194–195.

sa vangitsemisen edellytyksiä. Erityisesti kuulemisella voidaan saada esille vangitsemisen kohtuullisuutta selventäviä seikkoja nuoren henkilökohtaisista olosuhteista.⁵⁴⁵

PKL 3:8:n nojalla tutkittavana olevasta rikoksesta ei saa esittää vangitsemisen edellytyksiä koskevan kirjallisen selvityksen ja vangittavaksi vaaditun tämän johdosta esittämän lisäksi muuta selvitystä, ellei tuomioistuin katso siihen olevan *erityistä syytä*. Lähtökohtana siis on, että vangitsemisasiassa esitettävä selvitys on oltava kirjallista aineistoa. Erityisistä syistä tutkittavana olevasta rikoksesta voidaan kuitenkin esittää myös muuta selvitystä. Lain esitöissä ei suoraan avata, mitä pykälässä mainitut erityiset syyt muun selvityksen esittämiselle voisivat olla. Oikeuskirjallisuudessa on todettu, että erityisiä syitä on olemassa silloin, kun *esitettävä selvitys liittyy suoraan kysymykseen todennäköisten syiden täyttymisestä*.⁵⁴⁶ Kyse voisi esimerkiksi olla todistajien kuulemisesta mahdollisen alibin olemassaolosta,⁵⁴⁷ joskin mahdollisuutta henkilötodistelun esittämiseen ei tulisi rajata ainoastaan alibitodisteluun, kuten eduskunnan oikeusasiamies (EOA) on todennut.⁵⁴⁸

Tapauksessa EOA 23.6.1997 dnro 379/4/96 kantelijaan kohdistunut rikosepäily oli perustunut huomattavilta osin lasta koskeviin lääkärin ja psykologin asiantuntijalausuntoihin. Kantelija oli vastustanut vangitsemista ja pyytänyt paikalle kutsutun psykiatrian erikoislääkärin kuulemista vedoten siihen, että todennäköisyys selvitys perustui asiantuntijalausuntoihin, joille asiassa annettava todistusarvo ei ollut kiistaton. Raastuvanoikeus oli jättänyt todistajan kuulematta, koska kyse ei ollut alibitodistelusta. EOA katsoi, että vaikka Euroopan ihmisoikeussopimus ei asettanut vangitsemisasiain käsittelylle yhä pitkälle meneviä vaatimuksia kuin varsinaiselle oikeudenkäynnille, vangitsemisen merkitessä keskeiseen perusoikeuteen puuttumista, on sen edellytyksiä koskevalta menettelyltä vaadittava tehokkuutta, eikä kyse saa olla vain pelkästä muodollisuudesta. Tapauksissa, joissa syyllisyyden puolesta puhuva näyttö perustuu kokonaan tai huomattavilta osin asiantuntijalausuntoon, on myös vangittavaksi vaaditulla oltava mahdollisuus esittää lausuntoa vastaan puhuvaa selvitystä. Oikeusasiamies korosti, että todistelutarve vangitsemisasiassa on harkittava tapauskohtaisesti, sulkematta ennalta mitään tiettyä todistelumuotoa pois. Olennaista on, että vangittavaksi vaadittu saa tilanteen vaatimalla tavalla näkemyksensä esitettyksi.

⁵⁴⁵ KOM 2009:2, s. 114–115; HE 222/2010 vp, s. 254. Ks. myös Fredman ym. 2020, s. 812–813.

⁵⁴⁶ Frände 2009, s. 90–91.

⁵⁴⁷ HE 222/2010 vp, s. 255. Myös Leikas (toim.) 2016, s. 33; Fredman ym. 2020, s. 820.

⁵⁴⁸ EOA 1998, s. 85–87; Ks. Savela (toim.) 2007, s. 59.

Vangittavaksi vaaditun oikeusturvan on nähty jopa edellyttävän, että hänen tarjoamansa kirjallinen *ja suullinen* näyttö olisi otettava vastaan vangitsemisasian käsittelyssä, ellei se aivan selvästi ole asiaan vaikuttamatonta.⁵⁴⁹ Näin matalalle pääsäännöstä poikkeamista ei nähdäkseni ole tarpeen asettaa. Lähtökohtana on, että myös vangittavaksi vaaditun on pidädyttävä oman kuulemisensa lisäksi kirjalliseen aineistoon perustuvaan selvitykseen, ja muun selvityksen esittäminen edellyttää erityistä syytä. Erityinen syy voi kuitenkin olla olemassa varsinkin silloin, kun esitettävällä selvityksellä on suoraan merkitystä vangitsemisen edellytysten arvioimiseksi. Mitä suuremmalla todennäköisyydellä selvitys tulisi vaikuttamaan lopputulokseen, sitä helpommin erityisten syiden tulisi katsoa täyttyvän. Harkittaessa erityisten syiden olemassaoloa voidaan EOA:n esittämisen mukaisesti ottaa huomioon asiassa jo esitetyn selvityksen vahvuus ja laatu.

5.6.2 *Selvityskkeinot pääkäsittelyn liitännäisasiana käsiteltäessä*

Ennen tuomion antamista vangitsemisoikeudenkäynnissä ratkaistaan ainoastaan se, onko epäillyn vangitsemiselle olemassa edellytyksiä – ei sitä, onko vangittavaksi vaadittu syyllistynyt epäiltyyn rikokseen.⁵⁵⁰ Lain esitöissä on korostettu, ettei vangitsemisasian käsittelystä pakkokeinoistunnossa ole tarkoitus muodostua syyteasian ennakkokäsittelyä.⁵⁵¹ Asetelma kuitenkin muuttuu, kun vangitsemisesta päätetään *pääkäsittelyn jälkeen, mutta ennen tuomion julistamista*.⁵⁵² Tällöinhän kyse nimenomaisesti on syyteasian käsittelystä ja todistelu rikosasiassa on pääsääntöisesti otettu jo kokonaisuudessaan vastaan. Siitä huolimatta vangitsemisessä pääkäsittelyn jälkeen kyse on edelleen *rikoksesta epäillyn* vangitsemisestä,⁵⁵³ eikä vangitsemisesta päätettäessä oteta vielä kantaa siihen, onko vangittavaksi vaadittu syyllistynyt epäiltyyn rikokseen.⁵⁵⁴

Pakkokeinolain 3 luvun 8 §:ää sovelletaan soveltuvin osin myös silloin, kun vangitsemisasiaa käsitellään pääkäsittelyn liitännäisasiana. Näissäkin tilanteissa vangitsemisen edellytyksistä on esitettävä selvitys. Tällöin rikoksesta epäillyn vangitsemisen edellytysten arvioinnissa on kuitenkin huomioitava, että *edellytetyt todennäköiset syyt peilautuvat pääkäsit-*

⁵⁴⁹ Halijoki 2001a, s. 219.

⁵⁵⁰ HE 14/1985 vp, s. 44; HE 186/1988 vp, s. 5.

⁵⁵¹ HE 222/2010 vp, s. 255.

⁵⁵² PKL 3:16.2.

⁵⁵³ Kysymys ei ole vielä tuomitun vangitsemisesta tai vangittuna pitämisestä, joten vangitsemisen tai vangittuna pitämisen edellytyksiä on arvioitava rikoksesta epäillyn vangitsemisesta koskevan PKL 2:11.1:n nojalla.

⁵⁵⁴ HE 14/1985 vp, s. 44; HE 186/1988 vp, s. 5.

*telyssä ilmi tulleeisiin seikkoihin.*⁵⁵⁵ Kun vangitsemisesta päätetään pääkäsittelyn jälkeen, selvitys vangitsemisen yleisistä edellytyksistä perustuu käytännössä pääkäsittelyssä ajettuun syyteeseen, sen tueksi esitettyihin todisteisiin sekä vastaajan esittämään vastanäyttöön, olivat ne sitten muodoltaan suullista tai kirjallista todistelua. Sanotuilla voi yleisten edellytysten lisäksi olla merkitystä myös vangitsemisen erityisten edellytysten ja vangitsemista rajoittavien periaatteiden arvioinnissa, sillä asian laatu vaikuttaa mm. jatkamisvapaan⁵⁵⁶ ja pakkokeinon käytön puolustettavuuden⁵⁵⁷ arvioinnissa. On kuitenkin perusteltua katsoa, ettei PKL 3:8:n nojalla ole mahdollista kiertää esimerkiksi OK 17:24.2:n kirjallisen lausuman kieltoa siten, että pääkäsittelyn lopuksi vangitsemisasiasta keskusteltaessa luetaisiin sellaisia kuulustelukertomuksia, joiden antajaa ei ole kuultu suullisesti istunnossa.

Vaikka edellytetyt todennäköiset syyt peilautuvat pääkäsittelyssä ilmenneisiin seikkoihin, on vangitsemiskynnys *tuomitsemiskynnystä* alempana.⁵⁵⁸ Sen vuoksi myös kohtuuttoman vangitsemisen kieltä korostuu näissä tilanteissa. Siihen, onko vapaudenmenetyksen kansliatuomion laatimisen ajaksi *kohtuullista*, vaikuttaa se, mihin suuntaan asiassa ollaan pääkäsittelyssä ilmi tulneiden seikkojen perusteella kallistumassa. Mikäli syytteen hylkääminen vaikuttaa ilmeiseltä, vangitsemisesta ja vangittuna pitämisestä tulisi pidättäytyä. Vastaavasti olisi tehtävä myös silloin, jos vastaaja ei ilmeisesti tulla tuomitsemaan ehdottomaan vankeusrangaistukseen.⁵⁵⁹

5.7 Vangittavaksi vaaditun tiedonsaantioikeus

Vangitsemisasiassa esitettävään selvitykseen liittyy kysymys vangittavaksi vaaditun *tiedonsaantioikeuden laajuudesta* silloin, kun vangitsemisesta päätetään esitutkinnan aikana. Vangittavaksi vaaditulla on oikeus riitauttaa vapaudenriistonsa laillisuus (EIS 5.4 artikla). Sanottu edellyttää, että vangittavaksi vaadittu ja hänen avustajansa saavat tietoonsa vapaudenriiston perusteet ja heidän tietoonsa saatetaan se aineisto, johon arvio vapaudenriiston perusteiden olemassaolosta nojautuu. Se, minkä verran vangittavaksi vaaditulla on oikeus saada esitutkinta-aineistoa tietoonsa, vaikuttaa merkittävästi tämän mahdollisuuksiin esittää puolustuksenaan selvitystä vangitsemisasiasta käsittelyssä.⁵⁶⁰ Toisaalta erityisesti rikostutkinnalliset intressit voivat puoltaa tiedonsaantioikeuden rajoittamista siten, että kaikkea

⁵⁵⁵ HE 222/2010 vp, s. 257–258; Fredman 2021, s. 873.

⁵⁵⁶ Ks. esim. Lindberg 2012, s. 201; Launiala 2021, s. 151.

⁵⁵⁷ PKL 1:2.

⁵⁵⁸ Oikeudenkäymiskaaren 17:3.2:n mukaisesti syyksilukeva tuomio edellyttää, ettei vastaajan syyllisyydestä jää *varteenotettavaa epäilyä*.

⁵⁵⁹ Näissä tapauksissa vapaana olevan vastaajan vangitsemisen kynnys voi olla korkeammalla, kuin jo vangittuna olevan vastaajan vangittuna pitäminen. HE 222/2010 vp, s. 257–258; Fredman 2021, s. 873.

⁵⁶⁰ Halijoki 2002, s. 24 ja 35.

esitutkinnassa kertynyttä aineistoa ei saatettaisi rikoksesta epäillyn tietoon.⁵⁶¹ Tutkinnalliset syyt tiedonsaantioikeuden rajoittamiseen nousevat tarpeesta estää epäiltyä pääsemästä vaikuttamaan muiden kuultavien kertomuksiin, ehkäistä vaaraa todistusaineiston hävittämisestä tai varmistua asiassa annettavien kertomusten alkuperäisyydestä.⁵⁶²

Mooren-tapauksessa EIT lausui, ettei osapuolten tasapuolisuuden periaate toteudu, ellei avustaja saa käyttöönsä niitä dokumentteja esitutkinta-aineistosta, jotka ovat välttämättömiä asiakkaan vapaudenriiston riitauttamiseksi. Rikostutkinnan tehokkuuden vaatimus voi joskus edellyttää, ettei kaikkea saatua tietoa anneta rikoksesta epäillyn tietoon, jotta tämä ei pysty sotkemaan todisteita tai estämään oikeuden toteutumista. Tätä sinänsä legitiimiä tavoitetta ei kuitenkaan voi tavoitella puolustuksen oikeuksien perustavanlaatuisilla rajoituksilla. Vapaudenriiston laillisuuden arvioinnin kannalta välttämättömät tiedot on annettava sopivalla tavalla epäillyn avustajan saataville. Tapauksessa puolustuksen käyttöön oli annettu tutkinnassa nousseista seikoista laadittu johtopäätökset sisältävä yhteenvedo. EIT:n mukaan tällaisen yhteenvedon perusteella puolustuksen oli lähes mahdotonta riitauttaa sanottuja johtopäätöksiä ilman tietoa niiden perusteena olevista todisteista. Samoin perustein ei riitä myöskään se, että puolustukselle annetaan ainoastaan suullinen yhteenvedo tapauksen faktoista ja todisteista.⁵⁶³

Asianosaisjulkisuudesta esitutkinnassa säädetään ETL 4:15:ssä (L:ssa 818/2014). Sen 1 momentin mukaan asianosaisella on esitutkinnan aloittamisen jälkeen oikeus saada tieto esitutkintaan johtaneista ja esitutkinnassa ilmi tulleista seikoista sekä esitutkinta-aineistosta, joka voi tai on voinut vaikuttaa hänen asiansa käsittelyyn. Asianosaisella ei kuitenkaan ole sanottua oikeutta *ennen tutkinnan lopettamista*, jos tietojen antamisesta on haittaa asian selvittämiseksi (ETL 4:15.2) tai jos tiedon antamatta jättäminen on välttämättömyyden erittäin tärkeän yleisen tai yksityisen edun turvaamiseksi (ETL 4:15.3). Erikseen pykälän 4 momentissa säädetään, että asianosaisen tiedonsaantioikeutta ja sen rajoittamista harkittaessa on otettava huomioon asianosaisen oikeus puolustautua asianmukaisesti tai muuten asianmukaisesti valvoa oikeuttaan oikeudenkäynnissä.

Kuvatulla esitutkintalain pykälällä on saatettu voimaan Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/13/EU tiedonsaantioikeudesta ja rikosoikeudellisista menettelyistä (tiedon-

⁵⁶¹ Halijoki 2002, s. 24. Ks. myös Järmälä 2020, s. 37; Kajala 2021, s. 882.

⁵⁶² Kertomusten alkuperäisyyden varmistaminen tähtää siihen, ettei epäilty pääsisi sovittamaan kertomustaan yhdenmukaisemmaksi muun asiassa saadun henkilötodistelun kanssa. Tapanila 2019, s. 36.

⁵⁶³ *Mooren v. Saksa* (2007), kohta 92, 95–96 ja *Mooren v. Saksa* (2009), kohta 125.

saantidirektiivi).⁵⁶⁴ Tiedonsaantidirektiivin 7.1 artiklan mukaan vapautensa menettäneen tai hänen avustajansa käyttöön on annettava toimivaltaisen viranomaisten hallussa olevat kyseiseen tapaukseen liittyvät *asiakirjat, jotka ovat välttämättömiä pidätyksen tai vapaudenmenetyksen laillisuuden riitauttamiseksi tehokkaasti kansallisen oikeuden mukaisesti*. Vangittavaksi vaadittu saa YTJulkL:n nojalla vangitsemisasian käsittelyssä tietoonsa kaiken sen vangitsemispäätöksen perusteena olevan aineiston, joka vangitsemisasian käsittelyssä esitetään tuomioistuimelle. ETL 4:15:n esitöiden mukaan sanottu täyttää tiedonsaantidirektiivin 7.1 artiklan vaatimukset.⁵⁶⁵

Tapauksessa Helsingin HO 4.12.2015 t. 1747 hovioikeus katsoi, että ETL 4:15 kattaa sanamuodollaan kaikki rikoksesta epäillyt ja sen vuoksi pykälän nojalla olisi mahdollista rajoittaa myös vapautensa menettäneen henkilön tiedonsaantioikeutta esitutkinta-aineistosta. Tiedonsaantidirektiivissä tällaista rajoitusmahdollisuutta ei vapautensa menettäneiden kohdalla kuitenkaan ole, vaan vapautensa menettäneellä on direktiivin perusteella oikeus saada käyttöönsä vapaudenmenetyksen laillisuuden tehokkaan riitauttamisen kanalta välttämättömät asiakirjat. HO antoi direktiiville *tulkintavaikutuksen*, jonka nojalla direktiivin sanamuoto oli huomioitava myös ETL:n tulkinnassa. Hovioikeus katsoi, että ETL 4:15:ää on siten tulkittava niin, että pykälän 4 momentin viittaus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin on vapautensa menettäneiden henkilöiden kohdalla otettava erityisen painavana seikkana huomioon *eikä tiedonsaantioikeutta direktiivin tarkoittamien välttämättömien asiakirjojen osalta ole mahdollista rajoittaa*. Ratkaisevaksi silloin nousee sen määrittäminen, mitkä ovat ne viranomaisten hallussa olevat kyseiseen tapaukseen liittyvät asiakirjat, jotka ovat välttämättömiä pidätyksen tai vapaudenmenetyksen laillisuuden riitauttamiseksi tehokkaasti kansallisen oikeuden mukaisesti.⁵⁶⁶

Tapauksessa Helsingin HO 29.12.2020 t. 1814⁵⁶⁷ hovioikeus katsoi, että tiedonsaantidirektiivin 7.1 artiklan lähtökohtana on, että ”viranomaisen hallussa olevat asiakirjat”

⁵⁶⁴ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/13/EU, annettu 22 päivänä toukokuuta 2012, tiedonsaantioikeudesta rikosoikeudellisissa menettelyissä.

⁵⁶⁵ Lähtökohtana siten on lain esitöiden mukaan ollut, että tiedonsaantioikeus koskee ainoastaan vangitsemisasian käsittelyssä tuomioistuimelle esitettyä aineistoa, joskin vangitsemisvaatimuksen esittäjän on tullut esittää yleisten edellytysten olemassaolosta muutakin selvitystä kuin käsityksensä. HE 71/2014 vp, s. 17. Ks. Helsingin HO 29.12.2020 t. 1814.

⁵⁶⁶ Hovioikeus ei määritellyt tarkemmin, kuinka vapaudenmenetyksen laillisuuden riitauttamiseksi välttämättömiä asiakirjoja tulisi arvioida, mutta korosti ratkaisussaan *vangitsemisvaatimuksen* merkitystä. Helsingin HO 4.12.2015 t. 1747. Ks. myös Järmälä 2020, s. 39.

⁵⁶⁷ Ratkaisusta Helsingin HO 29.12.2020 myönnettiin korkeimmassa oikeudessa A:lle valituslupa koskien hovioikeuden menettelyn lisäksi vangittavaksi vaaditun tiedonsaantioikeutta. Korkeimmassa oikeudessa asia

viittaavat esitutkintaviranomaisen vangitsemisperusteista laatimaa selvitystä *autenttisesti* asiakirja-aineistoon.⁵⁶⁸ HO katsoi EIT:n oikeuskäytännön edellyttävän, että vangittavaksi vaaditun on saatava tietoonsa se aineisto, joka on toimitettu asiassa tuomioistuimelle. Tästä aineistosta on käytävä ilmi ne konkreettiset seikat, joihin vangitseminen perustuu, eikä viranomaisten laatima yleisluontoinen yhteenveto ei ole riittävä, sillä muutoin tuomioistuin ei voi tukeutua perusteluissaan konkreettisiin tosiasiasiekkoihin. HO:n mukaan pelkästään sen, että vangittavaksi vaadittu saa tietoonsa kaiken tuomioistuimelle toimitetun aineiston, ei kuitenkaan voi kaikissa tapauksissa katsoa suoraan merkitsevän sitä, että hän olisi saanut käyttöönsä asiakirjat, jotka ovat välttämättömiä vapaudenmenetyksen laillisuuden tehokkaaseen riitauttamiseen.

HO totesi, ettei tiedonsaantioikeuden laajuutta ole määritettävä sen mukaan, mitä kaikkea aineistoa vangitsemisvaatimuksen tekijällä on hallussaan, vaan tiedonsaantioikeuden laajuus on määritettävä *tiedon luonteen* perusteella. HO päätyi katsomaan, että vangittavaksi vaaditun tiedonsaantioikeus, jossa vangittavaksi vaaditulle annetaan *esitutkinta-aineistoa siltä osin kuin siitä ilmenee vangitsemisen perusteena viitattut seikat*, täyttäisi EIT:n oikeuskäytännössä asetetut vaatimukset sekä tiedonsaantidirektiivin vaatimuksen oikeudesta saada vapaudenmenetyksen laillisuus riitauttavaksi tehokkaalla tavalla kansallisen oikeuden mukaisesti. Hovioikeuden mukaan tiedonsaantioikeuden piiriin voivat siten kuulua esimerkiksi kuulustelu- tai takavarikkopöytäkirjan osa tai muu sellainen asiakirja, josta vangitsemisen perusteena olevat seikat ilmenevät. Tällaiset tosiasiatiedot, kuten kuulustelukertomuksen olennainen sisältö, voitaisiin jäljentää erilliselle asiakirjalle, jos tutkinnalliset syyt estävät asiakirjan antamisen kokonaisuudessaan.

Hovioikeuden omaksuman tulkinnan mukaan vangittavaksi vaaditun tiedonsaantioikeuden laajuus määrittyisi siten sen mukaisesti, *mihin konkreettisiin seikkoihin vangitsemisen perusteeksi vedotaan*. Vangittavaksi vaaditulle tulisi antaa käyttöön se esitutkinnassa kertynyt asiakirja-aineisto – tai ne osat siitä –, josta vangitsemisen perusteeksi vedotut seikat ilmenevät. Hovioikeuden tulkinta siitä, etteivät tutkinnalliset seikat objektiivisesti arvioiden

kuitenkin ratkaistiin hovioikeuden menettelyä koskevalla perusteella, eikä korkein oikeus siten ottanut kantaa tiedonsaantioikeuteen. Ks. KKO 2022:4.

⁵⁶⁸ Tämä HO:n mukaan ilmenee tiedonsaantidirektiivin johdannon 30 kohdasta, jonka mukaan asiakirjat ja tarvittaessa valokuvat sekä ääni- ja kuvatallenteet, jotka kansallisen oikeuden mukaan ovat välttämättömiä epäillyn tai syytetyin pidätyksen tai vapaudenmenetyksen laillisuuden tehokkaan riitauttamisen kannalta, olisi annettava epäillyn tai syytetyin taikka hänen avustajansa käyttöön viimeistään ennen kuin toimivaltaista oikeusviranomaista pyydetään päättämään pidätyksen tai vapaudenmenetyksen laillisuudesta EIS:n 5.4 artiklan mukaisesti, ja riittävän ajoissa, jotta oikeutta riitauttaa pidätyksen tai vapaudenmenetyksen laillisuus voidaan tehokkaasti käyttää. Helsingin HO 29.12.2020 t. 1814.

puoltaisi tiedonsaantioikeuden rajoittamista, on perusteltu, sillä tulee vangittavaksi vaadittu tietoisesti sanotuista seikoista vangitsemisasiain käsittelyssä.

Myös oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että vangittavaksi vaaditulla on oikeus perehtyä *vangitsemisvaatimuksessa mainittuun näyttöön*.⁵⁶⁹ On kuitenkin myös esitetty, ettei tiedonsaantioikeus rajoitu siihen, mihin vangitsemisvaatimuksen esittäjä on vedonnut.⁵⁷⁰ Mikäli vapaudenriiston laillisuuden riitauttamisen kannalta välttämätön aineisto rajoittuu vangitsemisvaatimuksen esittäjän vetoamiin seikkoihin, ei aineisto tällöin määräydy hovioikeuden kuvailemin *tiedon luonteen*, vaan vangitsemisvaatimuksen esittäjän tekemien valintojen perusteella sen suhteen, mikä hänen mukaansa riittää vangitsemisen edellytysten toteutukseksi. Vangitsemisvaatimusten seikkaperäisyys vaihtelee suuresti,⁵⁷¹ mikä voisi johtaa myös tiedonsaantioikeutta koskevan käytännön epäyhtenäisyyteen.

Edellä mainituin perustein ETL 4:15:ää on perusteltua EIT:n oikeuskäytännön ja tiedonsaantidirektiivin valossa tulkita siten, että epäilyllä on aina oikeus saada tietoonsa *ne asiakirjat, jotka ovat välttämättömiä vapaudenriiston laillisuuden riitauttamiseksi tehokkaasti*. Vapaudenriiston laillisuuden riitauttamisen kannalta välttämättömiin asiakirjoihin sisältyy, mutta joihin ei rajoitu, ainakin ne asiakirjat tai asiakirjojen osat, joista vangitsemisvaatimuksen esittäjän vetoamat konkreettiset seikat ilmenevät.

⁵⁶⁹ Halijoki 2002, s. 35; Tapanila 219, s. 44.

⁵⁷⁰ Fredman ym. 2020, s. 824.

⁵⁷¹ Helsingin HO 29.12.2020 t. 1814.

6 SELVITYKSEN RIITTÄVYYDEN ARVIOIMINEN

6.1 Tuomioistuimen roolin ja perusteluvollisuuden merkitys

Täsmällisen määritelmän esittäminen siitä, minkä verran ja millaista selvitystä vangitsemisen edellytysten selvittämiseksi on esitettävä, on oikeuskirjallisuudessa katsottu olevan vaikeaa.⁵⁷² Toisaalta asian on nähty olevan hyvin yksinkertainen – tuomioistuimelle on esitettävä sellainen selvitys, jonka perusteella laissa säädetty todennäköisyysvaatimukset täyttyvät.⁵⁷³ Yksiselitteisiä sääntöjä näyttökynnyskysymysten ratkaisemiseen ei ole olemassa, sillä kukin tuomari ratkaisee viime kädessä itse sen, tuleeko hän vakuuttuneeksi vaatimuksen oikeellisuudesta vai ei.⁵⁷⁴ Tässä luvussa analysoidaan niitä seikkoja, joita selvityksen riittävyyden arvioimisessa on huomioitava.

Asiassa esitetyn selvityksen riittävyyttä harkittaessa on pidettävä mielessä vangitsemismenettelyn tavoitteet.⁵⁷⁵ Lähtökohtana on, että vangitsemisella pyritään turvaamaan, tilanteesta riippuen, rikoksen esitutkintaa, tuomioistuinkäsittelyä ja rangaistuksen täytäntöönpanoa sekä estää rikollisen toiminnan jatkamista (TVL 1:3). Toisaalta on huomattava rikosprosessin tavoitteena oleva aineellisen totuuden selvittämistä⁵⁷⁶ sekä siihen liittyvä tavoite suojata syyttömiä heihin kohdistettavilta pakkokeinoilta.⁵⁷⁷ Korkein oikeus on oikeuskäytännössään todennut, että tuomioistuimen tehtävänä on huolehtia myös rikoksesta epäillyn oikeusturvasta pakkokeinoasioissa. Tässä tarkoituksessa on tärkeää, että tuomioistuin *selvittää ne tosiseikat*, jotka väitetysti perustavat rikosepäilyn asiassa.⁵⁷⁸ Vastaavasti myös EIT:n ratkaisukäytännössä on kiinnitetty huomiota tuomioistuimen velvollisuuteen selvittää vangitsemisen perusteena olevat tosiasiatiedot.

Petollista menettelyä lainan ottamisessa koskeneessa *Moldoveanu*-tapauksessa⁵⁷⁹ EIT kiinnitti huomiota siihen, etteivät tuomioistuimet olleet tarkastelleet valittajan omaisuuden arvoa lainanottohetkellä tai kyseenalaistaneet, mihin tarkoitukseen rahat oli lainattu ja oliko niitä käytetty sanottuun tarkoitukseen. Tuomioistuimet eivät olleet

⁵⁷² Fredman ym. 2020, s. 818.

⁵⁷³ Frände 2009, s. 90.

⁵⁷⁴ Ks. Savela (toim.) 2007, s. 60.

⁵⁷⁵ Oikeuskirjallisuudessa kysymykseen siitä, milloin asiassa on esitetty riittävästi selvitystä, on katsottu voivan yrittää vastata, kun ollaan selvillä prosessin funktiosta. Tarkka 2015, s. 510.

⁵⁷⁶ Ks. näin myös Ervo 1996, s. 52 ss; Virolainen 1998, s. 14; Pölönen 2003, s. 21

⁵⁷⁷ Jonkka 1992, s. 22–23; Virolainen 1995, s. 309; Virolainen – Pölönen 2003, s. 142; Jokela 2018, s. 9–10. Ks. myös Launiala 2010b, s. 133.

⁵⁷⁸ KKO 2007:7, kohta 5; KKO 2009:54, kohta 9.

⁵⁷⁹ *Moldoveanu v. Moldovan tasavalta* (2021), kohdat 22–24, 50–57.

tiedustelleet, olivatko väitetyt uhrin käyttäneet siviiliväylää velan perimiseen ja jos eivät, niin miksi. Vangitsemisen jatkamisesta päättäessään tuomioistuimet eivät olleet tiedustelleet, oliko uhrien lausuntoja vahvistettu tai miksi valittajaa kuulusteltiin ensimmäisen kerran vasta kolme viikkoa vangitsemisen jälkeen. Tuomioistuimet olivat EIT:n mukaan hyväksyneet asianomistajien kertomukset varauksetta ja ilman ennakkovahvistusta, vaikka nämä ilmeisistä syistä eivät voineet olla objektiivisia asiassa. Edelleen tuomioistuimet olivat varauksettomasti hyväksyneet syyttäjän vaatimuksiinsa esittämät puutteelliset ja harhaanjohtavat väitteet. EIT katsoi, että asiassa oli loukattu EIS 5.1 artiklaa, koska tuomioistuimelle esitetty aineisto ei olisi riittänyt vakuuttamaan objektiivista tarkkailijaa siitä, että valittaja olisi voinut syyllistyä rikokseen.

Epäillyn oikeusturva toteutuu parhaiten, kun tuomioistuimen rooli vangitsemisasian käsittelyssä on olla puolueeton ratkaisija,⁵⁸⁰ mutta epäselvissä tilanteissa tuomioistuimen voi olla tarpeen käyttää asiassa kyselyoikeuttaan ja siten selvittää epäselväksi jääneitä seikkoja.⁵⁸¹ Vaikka oikeuskäytännössä on korostettu tuomioistuimen velvollisuutta selvittää tosiasiatiedot, sanottu ei kuitenkaan nähdäkseni merkitse tuomioistuimen roolin kasvattamista *aktiivisena edellytysten selvittäjänä*. Sen sijaan ratkaisukäytännön linja on selkeä ja se korostaa tuomioistuimen *velvollisuutta edellyttää selvitystä* vangitsemisen edellytyksistä. Vangitsemisvaatimuksen esittäjän selvittämisvelvollisuus ei sanamuodostaan huolimatta suoranaisesti merkitse velvollisuutta esittää selvitystä. Sen sijaan se määrittää *asianosaisen riskin kärsiä tappio tilanteessa, jossa sanottu selvitys osoittautuu riittämättömäksi*. Tuomioistuin ei voi ottaa selvittämisvelvolliselle edullista oikeustositseikkaa ratkaisunsa perustaksi, jos se on menettelyssä jäänyt näyttämättä.⁵⁸² Mikäli riittävää selvitystä vangitsemisen edellytyksistä ei ole esitetty, tuomioistuimen on hylättävä vaatimus ja vapautettava epäilty.

Vangitsemisasiassa esitettävän selvityksen riittävyyden arviointiin vaikuttavat merkittäväällä tavalla ne vaatimukset, joita vangitsemispäätöksen *perustelemiselle* asetetaan. Vangitsemispäätösten perustelut ovat olennaisen tärkeitä mielivaltaisten vapaudenriistojen estämiseksi. Sen vuoksi pelkästään lain muotovaatimukset täyttävät perustelut eivät välttämättä ole riittäviä EIS 5 artiklan näkökulmasta, ellei perusteluissa turvauduta *konkreettisiin tosi-*

⁵⁸⁰ Halijoki 2002, s. 28.

⁵⁸¹ KKO 2022:4, kohta 7; Fredman ym. 2020, s. 821.

⁵⁸² Ks. näyttövelvollisuutta koskien Lappalainen – Rautio 2021, V TODISTELU > 3. Näytön arviointi > Todistustaakka > Yleistä todistustaakasta. Selvittämisvelvollisuus merkitsee siten samaa asiaa kuin todistustai näyttötaakka, mutta käsitteessä otetaan huomioon PKL 3:8:n sanamuoto, jossa puhutaan *selvityksestä*, ei todistelusta tai näytöstä. Ks. Launiala 2021, s. 145 ja myös Leikas 2016, s. 16.

*seikkoihin.*⁵⁸³ Pakkokeinolain 3:10.1:n nojalla vangitsemispäätökset on perusteltava *lyhyesti*. Korkein oikeus on oikeuskäytännössään kuitenkin korostanut myös pakkokeinoasioissa annettavien päätösten perustelemista niin *yksityiskohtaisesti, että niiden lainmukaisuutta on mahdollista arvioida jälkikäteen.*⁵⁸⁴

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä on korostettu, että viranomais-ten on esitettävä riittävät ja merkitykselliset perusteet vangitsemiselle. Perustelut vapau- denriistolle eivät saa olla *abstrakteja, yleisluontoisia tai stereotyyppisiä* vaan vapaudenme- netyksen on perustuttava *konkreettiseen tosiasianäyttöön.*⁵⁸⁵ EIT on usein todennut oikeu- denloukkauksen tilanteessa, jossa viranomaisten esittämät perusteet vapaudenriistolle ovat olleet yleisluontoisia, lain sanamuotoa mukailevia tai ne ovat puuttuneet kokonaan.⁵⁸⁶ EIT:n mukaan kansallisten tuomioistuinten on punnittavaa huolellisesti yhtäältä vangitse- misen puolesta, mutta myös sitä vastaan puhuvien seikkojen merkitystä ratkaistavanaan olevassa asiassa.⁵⁸⁷ Ellei päätöksen perusteluista käy ilmi vangitsemista vastaan puhuvien seikkojen merkitys harkinnassa, jää kyseenalaiseksi, onko tuomioistuin todellisesti kohdel- lut vangittavaksi vaadittua syyttömänä ja pitänyt vangitsemista viimesijaisena vaihtoehto- na.⁵⁸⁸

Vaikka velvollisuus perusteiden esittämiselle koskee vangitsemisasiaa ratkaisevaa viran- omaista eli tuomioistuinta, heijastaa se *vetoamisvelvollisuuden* vuoksi vaikutuksensa myös asiassa edellytettävään selvitykseen. Tuomioistuimella oleva velvollisuus tuoda päätöksen perusteluissa ilmi ratkaisun perustana olevat oikeustosisemat⁵⁸⁹ on tietynlainen *rinnak- kaisilmiö* vaatimuksen esittäjän velvollisuudelle perustella vaatimuksensa, eli esittää sen

⁵⁸³ Itä-Suomen HO 23.1.2018 t. 48 ja siinä mainittu EIT:n oikeuskäytäntö.

⁵⁸⁴ Ks. esim. KKO 2009:54, kohta 9; Helsingin HO 2.3.2012 t. 626, kohta 16. Perusteluiden pohjalta myös epäillyn avustajalla tulisi olla mahdollisuus arvioida, onko päätöksestä tarpeen kannella. Kajala 2021, s. 884.

⁵⁸⁵ *Becciev v. Moldova (2005)*, kohdat 56 ja 58; *Buzadji v. Moldovan tasavalta (2016)*, kohdat 121–123; *Merabishvili v. Georgia (2017)*, kohta 222 ja siinä viitatus ratkaisut.

⁵⁸⁶ Esimerkiksi *Tase*-tapauksessa vapaudenriiston jatkamiselle ei ollut esitetty konkreettisia perusteita. Van- gittuna pitäminen loukkasi EIS 5.3 artiklaa. *Tase v. Romania (2008)*, kohdat 38–42. Lakoniset perustelut, joissa ei viitata vapaudenmenetyksen perusteena oleviin lain säännöksiin voivat myös johtaa vapaudenmene- tyksen mielivaltaisuuteen EIS 5 artiklan näkökulmasta. *S., V. ja A. v. Tanska (2018)*, kohta 92.

⁵⁸⁷ *Gál v. Unkari (2014)*, kohta 40. Ks. myös KKO 2020:16, kohta 10; Oikeusministeriö 2022, s. 25. Pakko- keinolain muutostarpeita tarkastelleen työryhmän mukaan vangitsemispäätöksissä tulisi nykyistä systemaatti- semmin arvioida, mitkä seikat puoltavat vangitsemista ja mitkä sen sijaan puhuvat sitä vastaan.

⁵⁸⁸ Päätöksen yhdenvertainen perusteleminen toteuttaa myös tasapuolisen kohtelun vaatimusta. Kajala 2021, s. 885–886.

⁵⁸⁹ Pakkokeinon käyttöä koskevat päätökset on perusteltava riittävän yksityiskohtaisesti, että päätöksen lain- mukaisuutta voidaan jälkikäteen arvioida. KKO 2009:54, kohta 9; KKO 2018:87, kohta 17; KKO 2019:99, kohta 11; KKO 2020:16, kohta 12.

tueksi ne oikeustositseikat, jotka hänen vetoamisvelvollisuutensa kattaa.⁵⁹⁰ Ellei vaatimuksen perusteeksi ole vedottu oikeustositseikkoihin, ei tuomioistuin voi ottaa niitä omasta aloitteestaan tutkittavaksi.

On korostettava, että vangitsemisen edellytyksiin *vetoaminen* ei ole sama kuin edellytysten *selvittäminen*. Eroa on korostettu korkeimman oikeuden tuoreessa ratkaisukäytännössä. Ratkaisussa KKO 2022:4 korkein oikeus on todennut:”-- lain esitöiden osoittavan, että vangitsemisen perustuessa lisäselvitykseen vangitsemisvaatimuksen esittäjän on vedottava tähän perusteeseen, jotta se voi tulla tuomioistuimessa tutkittavaksi. Vangitseminen PKL 2:11.2:n nojalla ei perustu siihen, että alemman todennäköisyyskynnyksen täytyessä rikoksesta epäilty voitaisiin yleisesti vangita lyhyeksi ajaksi, vaan vangitsemisvaatimuksen tekijän on esitettävä selvitys, jonka mukaan asiaan on viikon kuluessa saatavissa sellaista lisäselvitystä, jolla todennäköiset syyt rikosepäilylle voidaan osoittaa. Mikäli näihin *perusteisiin ei vedota eikä tällaisia seikkoja esitetä (kursiivi lisätty)*, tuomioistuin ei voi ottaa niitä omasta aloitteestaan tutkittavakseen.” Edelleen samana päivänä annetussa ratkaisussa KKO 2022:5 korkein oikeus on edelliseen ratkaisuun viitaten todennut, että vaatimuksen esittäjän *on vedottava* niihin seikkoihin, joihin pakkokeinon käyttäminen perustuu, ja *esitettävä niistä selvitys*.

Ratkaisut KKO 2022:4 ja KKO 2022:5 korostavat, ettei vaatimuksen perusteena oleviin seikkoihin *vetoaminen ole itsessään riittävää*, vaan niistä on myös esitettävä selvitys eli avattava niitä konkreettisia seikkoja, joiden vuoksi edellytykset ovat olemassa.⁵⁹¹ Vaikka nykyisen pakkokeinolain säätämisen yhteydessä esitöissä on korostettu esitutkinnassa vangitsemisvaatimuksen esittäjän velvollisuutta esittää totuudenmukaisesti ja tasapuolisesti ne seikat, joihin hän asiassa nojautuu,⁵⁹² ei tuomioistuin voi vangitsemisasiassa suhtautua täysin varauksettomasti ja kriittikittömästi vaatimuksen esittäjän väitteisiin.⁵⁹³ Myös laillisuusvalvonnassa on korostettu, että vaikka vangitsemisasioiden käsittely tuomioistuimissa on massaluonteista toimintaa, vaatimuksen kohteena olevan henkilön sekä oikeusvaltion toiminnan uskottavuuden kannalta vangitsemisasioiden käsittelemisessä on kyse merkittävä-

⁵⁹⁰ Ks. Virolainen – Martikainen 2010, s. 234.

⁵⁹¹ Esimerkiksi ratkaisussa KKO 2022:4 tutkinnanjohtajan oli vedottava siihen, että vangitseminen on odotettavissa olevan lisäselvityksen vuoksi erittäin tärkeää. Vetoaminen ei kuitenkaan vielä yksin riitä sanotun edellytyksen *selvittämiseksi*, vaan lisäksi on kerrottava, mistä lisäselvityksestä on kyse ja mihin arvio sen tärkeydestä juuri vangittavaksi vaaditun syyllisyyden kannalta perustuu.

⁵⁹² HE 222/2010 vp, s. 255.

⁵⁹³ Ks. *Moldoveanu v. Moldovan tasavalta* (2021), kohdat 56–57.

tä oikeudellisesta ratkaisutoiminnasta. Järjestelmän uskottavuuden kannalta on keskeistä, että puolustuksen esittämiin järkeviin väitteisiin otetaan kantaa ratkaisussa, *eikä tuomioistuimien hyväksy automaattisesti vangitsemisvaatimuksen väitteitä perustelematta*.⁵⁹⁴

On lisäksi tarpeen korostaa, että pakkokeinoasioissa ratkaisun on perustuttava asian materiaaliseen tutkintaan, eikä vangitsemisvaatimusta voi hyväksyä pelkästään, koska vaatimuksen kohde ei vastusta vaatimusta.⁵⁹⁵ Oikeuskirjallisuudessa on katsottu lähtökohtana olevan, ettei vangitsemiseen sen ankaran luonteen vuoksi voi antaa pätevää *suostumusta*.⁵⁹⁶ Sen vuoksi vangitsemisen edellytysten olemassaolo on tutkittava siitä huolimatta, että vangittavaksi vaadittu suhtautuisi hyväksyvästi vangitsemiseen.⁵⁹⁷ Vangittavaksi vaadittu voi halutessaan tunnustaa epäillyn menettelyn, mutta tunnustus ei sido oikeutta sen harkitessa vangitsemisen edellytyksiä.⁵⁹⁸

EIT:n oikeuskäytännössä on myös todettu, että vaikka vangitsemiselle olisi olemassa perusteet, mutta ne eivät käy ilmi ratkaisusta, eivät perustelut ole riittäviä.⁵⁹⁹ Jo tästäkin syystä voidaan pitää selvänä, ettei ylimalkainen viittaus ”tutkinnassa saatuihin tietoihin” riitä, sillä EIS 5 artiklan tarkoituksessa ei ole riittävää, että konkreettiset perusteet vapaudenriistolle ilmoitetaan myöhemmin. Oikeuskäytännöstä nouseva perusviesti on se, ettei vangitsemista voida hyväksyä, jos sen edellytysten selvittäminen on rajoittunut yleisiin, abstrakteihin tai lain sanamuotoa mukaileviin perusteisiin,⁶⁰⁰ tällöinhän tuomioistuinkaan ei voi omissa perusteluissaan tukeutua konkreettisiin tosiseikkoihin EIT:n ja KKO:n edellyttämällä tavalla. EIS:n kannalta selvityksen edellyttäminen on keskeinen tae mielivaltaisista vapaudenriistoja vastaan⁶⁰¹ ja selvityksen yksilöinnillä turvataan vangittavaksi vaaditun

⁵⁹⁴ Eduskunnan oikeusasiamiehen mukaan vangitsemispäätöksen perusteluissa voidaan viitata vangitsemisvaatimuksen perusteluihin, mikäli ne ovat riittävän seikkaperäiset. Sen sijaan, mikäli vangitsemiskäsittelyssä nousee esille sellaisia merkittäviä seikkoja, jotka eivät ilmene vangitsemispäätöksen liitteeksi otettavasta vaatimuksesta, ei päätöstä voida laatia ainoastaan ko. vaatimukseen viittaamalla. Lyhyet pro et contra -tyyppiset perustelut sopivat OA:n mukaan hyvin myös pakkokeinoasioissa annettaviin ratkaisuihin. OA piti kuitenkin selvänä, ettei pakkokeinopäätösten perustelujen edellytetä olevan yhtä kattavia ja yksityiskohtaisia kuin rikosasioissa annettavien tuomioiden. EOAK/6888/2017.

⁵⁹⁵ Ks. Virolainen 1998, s. 42.

⁵⁹⁶ Halijoki 2001a, s. 210–211. Tolvanen – Kukkonen 2011, s. 187–188; Fredman ym. 2020, s. 712.

⁵⁹⁷ Ekelöf – Bylund – Edelstam 2006, s. 52. Vangittavaksi vaaditun suostumus ei voi poistaa puutetta vangitsemisen edellytyksissä tai korjata virhettä menettelyssä, kuten pidättämisen määräaikojen ylittämistä. Halijoki 2001a, s. 211; Fredman ym. 2020, s. 712.

⁵⁹⁸ Virolainen 1998, s. 375; Fredman ym. 2020, s. 815.

⁵⁹⁹ *Bykov v. Venäjä (2009)*, kohta 66.

⁶⁰⁰ Ks. Tolvanen 2020, Mitä ratkaisusta seuraa?

⁶⁰¹ Ks. esim. *O.P. v. Moldovan tasavalta (2021)*, kohta 34.

mahdollisuuksia *vastata* vaatimukseen⁶⁰² sekä riitauttaa vapaudenriiston perusteet. Kuten EIT:n *Moldoveanu*-ratkaisusta ilmenee, tuomioistuimen täysin varaukseton suhtautuminen vaatimuksen esittäjän väitteisiin voi johtaa EIS 5 artiklan loukkaukseen.⁶⁰³

Tuomioistuimen lainkäyttövallan toteuttamiseksi on välttämätöntä, että vangitsemisvaatimuksen tueksi esitetään konkreettisia tosiasiatietoja, joiden nojalla tuomioistuin voi itse tehdä arvion rikosepäilyn uskottavuudesta. Vangitsemisesta päättävä tuomioistuin ei ole vangitsemisvaatimuksen esittäjän *kumileimasin*.⁶⁰⁴ Vangitsemistoimivalta on lain mukaan tuomioistuimella,⁶⁰⁵ joten asian ratkaisevan tuomarin on voitava itse vakuuttua siitä, että hänelle esitetty selvitys osoittaa vangitsemisen edellytysten olevan olemassa.⁶⁰⁶ *Vangitsemisesta päättävänä virkamiehenä vastuu vapaudenriiston lainmukaisten edellytysten olemassaolosta on hänellä*.⁶⁰⁷

6.2 Näyttökynnysten merkitys

Vangitsemisasian ratkaisuvaiheessa tuomioistuin harkitsee, onko asiassa esitetty riittävästi selvitystä vangitsemisen edellytyksistä, eli ylittyykö *näyttökynnys*. Näyttökynnys määrittää sitä, kuinka suuri todennäköisyys asiassa esitetyn selvityksen todistusarvon on ylitettävä, jotta sanottu seikka voidaan ottaa ratkaisun perustaksi.⁶⁰⁸ Vangitsemista koskevat näyttökynnykset ovat ilmaisultaan väljiä, ja jättävät sen vuoksi tuomioistuimelle harkinnanvaraa. Näyttökynnyksillä on kuitenkin keskeinen merkitys sen määrittäjänä, kuinka vahvaa selvitystä minkäkin seikan selvittämiseksi on esitettävä. Näyttökynnysten säätämällä lainsäätäjä on määritellyt sen riskin, jota voidaan pitää hyväksyttävänä sen suhteen, että syytön joutuu pakkokeinon kohteeksi, mutta toisaalta myös siitä, että syyllinen pääsee ilman pakkoimenpiteitä livahtamaan vastuusta. Ensin mainitulla on vaikutusta yksilön oikeusturvaan, jälkimmäisellä puolestaan koko rikosoikeudellisen järjestelmän yleisestävään vaikutukseen.⁶⁰⁹ Yksinkertaistaen voidaan sanoa, että vastakkain punninnassa ovat yksilön oikeusturvavaatimus sekä rikosvastuun toteuttamisvaatimus.⁶¹⁰

⁶⁰² Virolainen 1998, s. 373; HE 222/2010 vp, s. 252.

⁶⁰³ *Moldoveanu v. Moldovan tasavalta (2021)*, kohdat 56–57.

⁶⁰⁴ Ks. Fredman 2018, s. 215.

⁶⁰⁵ Ks. edellä luku 4.2.

⁶⁰⁶ Turunen 2007, Mitä ratkaisusta seuraa?; Fredman 2011, s. 490–491.

⁶⁰⁷ Fredman ym. 2020, s. 681.

⁶⁰⁸ Lappalainen – Rautio 2021, V TODISTELU > 3. Näytön arviointi > Todistustaakka > Yleistä todistustaakasta.

⁶⁰⁹ Jonkka 2003, s. 148–149.

⁶¹⁰ Virolainen 1998, s. 354; Jonkka 2003, s. 149.

Laillisuusvalvonnassa on kiinnitetty huomiota siihen, että pakkokeinoharkinnassa rikoksen törkeysastetta koskevaan edellytykseen osataan yleensä kiinnittää hyvin huomiota, mutta sen sijaan ongelmia ilmenee sen hahmottamisessa, minkälaista näyttöä rikosepäilyn tueksi edellytetään.⁶¹¹ Vangitsemisen kannalta keskeinen näyttökynnys on normaalitapauksessa yleisiin edellytyksiin vaadittava ”todennäköisin syin” epäilty rikoksesta.⁶¹² Lain esitöiden mukaan todennäköiset syyt tarkoittavat, että *epäilyn osoittautumista oikeaksi on pidettävä todennäköisempänä kuin sitä, että epäily osoittautuu vääräksi*. Matemaattisesti ilmaistuna kyse on siis yli 50 %:n todennäköisyydestä.⁶¹³

Todennäköiset syyt on sama kynnys, kuin mikä lainsäädännössä on asetettu syytteen nostamiselle (ROL 1:6, L:ssa 670/2014).⁶¹⁴ Syytteen nostamisen edellyttämät todennäköiset syyt sisältävät vaatimuksen epäillyn syyllisyyden sekä syyksilukevan tuomion todennäköisyydestä.⁶¹⁵ Rikoksesta epäillyn vangitseminen tapahtuu usein esitutkinnassa, kun tutkinta on vielä kesken. Selvää siis on, ettei vangitsemisen edellyttämän todennäköisyyden tarvitse olla niin suuri, että asiassa olisi varmuudella odotettavissa syyksilukeva tuomio tulevassa oikeudenkäynnissä.⁶¹⁶ Oikeuskirjallisuudessa onkin esitetty, että käsitteellisesti sama ilmaisu merkitsee *eri vahvuista näyttöä riippuen todennäköisyysarvion perustana olevan tutkinnan täydellisyydestä*.⁶¹⁷ Kun kyse on rikoksesta epäillyn vangitsemisesta, ei kaikkea oikeudenkäynnissä todisteena esitettävää näyttöä ole vielä saatu välttämättä hankituksi. Vangitsemisharkinnan pohjana oleva aineisto on tällöin puutteellisempaa kuin syyttäjällä syyteharkinnassa käytettävissään oleva aineisto. Sen vuoksi PKL:n ja ROL:n todennäköisille syyille on annettava erilainen tulkintasisältö⁶¹⁸ ja arvioitava näyttökynnyksen ylittymistä *suhteessa asian selvitettyyn tilaan* ja käsillä olevaan näyttöön.⁶¹⁹

⁶¹¹ Jonkka 2003, s. 141.

⁶¹² Todennäköiset syyt asetetaan normaalitapauksessa edellytykseksi rikoksen tapahtumiselle sekä epäillyn syyllistymiselle sanottuun tekoon. Todennäköisten syiden vaatimuksen on täytyttävä jokaisen kyseessä olevan rikostunnusmerkistön tunnusmerkistökelijän osalta. Andersson 2016, s. 260; Launiala 2021, s. 146.

⁶¹³ HE 14/1985 vp, s. 16. Myös Virolainen 1998, s. 365; Jonkka 2003, s. 146–147; Bjerke – Keiserud – Sæther 2011, s. 619; Fredman ym. 2020, s. 709.

⁶¹⁴ ROL 1:6.1:n nojalla syyttäjän on nostettava syyte epäillystä rikoksesta, jos hän katsoo, että: 1) se on laissa säädetty rangaistavaksi; 2) sen syyteoikeus ei ole vanhentunut; ja 3) on olemassa todennäköisiä syitä rikoksesta epäillyn syyllisyyden tueksi.

⁶¹⁵ HE 82/1995 vp, s. 38.

⁶¹⁶ Olivecrona 1968, s. 221.

⁶¹⁷ Jonkka 1991, s. 43 alaviite 78. Ks. myös Pölönen 1997, s. 106–107; Savela (toim.) 2007, s. 59.

⁶¹⁸ Halijoki 2001a, s. 220.

⁶¹⁹ Pölönen 1997, s. 106–108; Halijoki 2001a, s. 220; Fredman 2021, s. 562–563; Niemi 2021, VIII ESITUTKINTA JA PAKKOKKEINOT > 2. Pakkokeinot > Yleistä > Todennäköiset syyt. Esimerkkinä oikeuskirjallisuudessa on nostettu esille tilanne, jossa henkilö liikkuu yöaikaan poispäin syrjäiseltä rikospaikalta. Asian selvittämisen alkuvaiheissa todennäköiset syyt voisivat olla käsillä jo paikalla olon perusteella. Sen sijaan, mikäli pian ilmenee alueella olleen useita muitakin henkilöitä, ei ensimmäiseksi tavattua henkilöä enää voi-

Syyttäjällä on syyteharkintavaiheessa käytettävissään kaikki asiassa kertynyt esitutkinta-aineisto, mutta vangitsemisasian käsittelyssä tuomioistuimelle esitetään vain selvitys, jonka tarkoituksaan ei ole vastata sitä todistelua, joka syyteasian käsittelyssä esitetään. Tästä lähtökohdasta voisi ajatella, eikö syyttäjän ilmoitus siitä, että hän tulee nostamaan, tai on jo nostanut, syytteen tietystä rikoksesta, riittäisi selvitykseksi vangitsemisen yleisistä edellytyksistä, sillä ovathan syytteen nostamisen edellyttämät todennäköiset syyt korkeammalla kuin vangitsemisen edellyttämät todennäköiset syyt? Nähdäkseni vastauksen on kuitenkin oltava kielteinen. Käytännössä asian ratkaisevalla tuomioistuimella ja vangittavaksi vaaditulla ei olisi pelkän syytteen nostamista koskevan ilmoituksen perusteella mahdollisuutta arvioida, minkä *konkreettisten seikkojen* perusteella syyttäjä on arvioinut vangitsemisen yleisen edellytysten täyttyvän. Myös lain esitöissä on korostettu, ettei todennäköisten syiden olemassaoloa voi jättää vaatimuksen esittäjän väitteen tai ilmoituksen varaan.⁶²⁰

Toiseksi vangitsemisen kannalta keskeinen on *syytä epäillä* -kynnys, joka pakkokeinolainsäädännössä merkitsee pienintä todennäköisyyden astetta. Lain esitöiden mukaan kynnys täyttyy, kun: ” -- asioita huolellisesti harkitseva ihminen havaintojensa perusteella päätyy tällaiseen tulokseen.”⁶²¹ PKL:n tulkinnassa vaatimusta on perusteltua tulkita merkitsevän vähintään samaa todennäköisyyttä, kuin syytä epäillä -kynnys on EIS 5 artiklassa.⁶²² EIS:n tarkoituksessa syytä epäillä -kynnys täyttyy ainoastaan, jos on olemassa *tosiseikkoja tai tietoja, joihin perustuen objektiivinen tarkkailija voi vakuuttua asianomaisen henkilön saattaneen tehdä rikoksen.*⁶²³

Näyttökynnyksen todennäköisyysvaatimuksia voidaan havainnollistaa *todennäköisyysasteikolla*. Asteikon toisessa päässä on täysi tietämättömyys (nolla) ja toisessa päässä täysi varmuus (yksi) teeman olemassaolosta.⁶²⁴ Todennäköisyysasteikolla ”todennäköiset syyt” sijoittuisivat silloin asteikon keskipisteen yläpuolelle eräänlaisena vyöhykkeenä, jolla ei

taisi epäillä todennäköisin syin. Fredman ym. 2020, s. 711; Fredman 2021, s. 562–563. Näyttökynnyksen suhteuttaminen voi käytännössä olla havaittavissa vangitsemispäätöksen lausumana, jossa todetaan, että henkilöä on tässä vaiheessa esitutkintaa todennäköisiä syitä epäillä rikoksesta. Järmälä 2020, s. 32.

⁶²⁰ HE 222/2010 vp, s. 255.

⁶²¹ HE 14/1985 vp, s. 16.

⁶²² Ainakaan pakkokeinolain syytä epäillä -kynnys ei voi olla alempana, kuin EIS:ssa. Mikään ei kuitenkaan estä asettamasta kansallisessa lainsäädännössä vapaudenriistolle ihmisoikeussopimusta tiukempia edellytyksiä. Halijoki 2001a, s. 218.

⁶²³ Ks. esim. *N.C. v. Italia (2001)*, kohdat 44–45; *Alparslan Altan v. Turkki (2019)*, kohta 126. Ks. myös HE 222/2010 vp, s. 247.

⁶²⁴ Jonkka 2003, s. 146.

ole tarkkareunaista alarajaa.⁶²⁵ Todennäköisyysasteikolla syytä epäillä -kynnyksen on nähty asettuvan jonnekin nollan ja keskipisteen välille, eikä tarkemmalle määrittelylle ole nähty olevan tarvetta. Keskeisempää sen sijaan on hahmottaa, että myös syytä epäillä -kynnyksen täyttyminen edellyttää jotakin sellaista *konkreettista*, joka mahdollistaa arvion, ja myös jälkikäteisen laillisuuskontrollin, tekemisen. Kyse ei voi olla vain arvioijan ”kokonaisvaltaisesta vaikutelmasta”, vaan syytä epäillä -arvion tekeminen edellyttää jotakin myös ulkopuolisten havaittavissa olevia tosiseikkoja.⁶²⁶

Vangitsemisen edellytyksissä käytetään sanottujen lisäksi myös näyttökynnystä ”ilmeisesti” silloin, kun kyse on vangitsemisesta identifiointitarkoituksessa (PKL 2:11.1 ja PKL 2:5.1,3). Vangitseminen väärän tiedon antamisen perusteella edellyttää, että virheellisyys on *ilmeistä*, mikä yleiskielisesti viittaa melko korkeaan todennäköisyyteen. Myös oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että pelkkä epäily siitä, että annettu nimi- tai osoitetieto on virheellinen, ei vielä riitä vangitsemisperusteeksi, vaan virheellisyyden on oltava selvää.⁶²⁷

Vangitsemisen edellytysten kohdalla on oltava tarkkana siitä, mihin säännöksessä määritetty näyttövaatimus kohdistetaan.⁶²⁸ Kun on kyse rikoksesta epäillyn vangitsemisesta säännönmukaisten erityisten edellytysten tapauksessa, vaaraedellytysten olemassaolosta riittää syytä epäillä -tasoinen selvitys, mutta rikokseen syyllistymisestä on edelleen esitettävä korkeampi todennäköisyysnäyttö.⁶²⁹ Edelleen todennäköisyyden vaatimus kuitenkin on olemassa vaaraedellytyksille tietyissä vangitsemisperusteissa, kuten rikoksesta epäillyn kvalifioidussa karttamisvaarassa ja tuomitun vangitsemisen vaaraedellytyksissä. Tällöin vaaraedellytyksen olemassaolosta on edellytettävä konkreettisempaa selvitystä kuin silloin, kun edellytyksen täyttymiseen riittää syytä epäillä -todennäköisyys.

6.3 Ajan kulumisen merkitys

Ajan kulumisella ja rikosprosessin vaiheella on merkitystä selvityksen riittävyden arvioinnissa. Ensinnäkin, kuten luvussa 6.2 todettiin, vangitsemisen edellytyksenä olevat to-

⁶²⁵ Kyse ei siten ole mistään täsmällisestä pisteestä. Näyttötilanteesta johtuen teeman ja sen negaation vertaileminen ei myöskään ole mahdollista. Jonkka 2003, s. 146. Yksisuuntainen todennäköisyys huomioi näyttöaineiston rajallisuuden. Siitä, että käsillä olevan näytön perusteella tietty teema on 50 %:n todennäköisyydellä tosi, ei vielä voi sanoa lopuista 50 %:sta mitään. Jonkka 1991, s. 37–52; Jonkka 2003, s. 147.

⁶²⁶ Jonkka 2003, s. 147. Ks. myös Fredman ym. 2020, s. 710–711.

⁶²⁷ Launiala 2021, s. 151.

⁶²⁸ Niemi 2021, VIII ESITUTKINTA JA PAKKOKKEINOT > 2. Pakkokeinot > Yleistä > Näyttövaatimusten kohdistaminen.

⁶²⁹ Niemi 2021, VIII ESITUTKINTA JA PAKKOKKEINOT > 2. Pakkokeinot > Vapauteen kohdistuvat pakkokeinot > Pidättäminen > Pidättämisen edellytykset.

dennäköiset syyt on suhteuttava asian selvitettyyn tilaan.⁶³⁰ Koska vangitsemisen edellytyksiä arvioidaan aina *kulloisenkin käsittelyhetken olosuhteiden* perusteella,⁶³¹ on vangitsemisasian uudelleen käsittelyssä arvioitava myös sitä, ovatko yleiset edellytykset edelleen olemassa. Myös EIT on korostanut, että rikosepäilyn on säilyttävä uskottavana koko vapaudenmenetyksen ajan.⁶³² Sanotun arvion tekeminen edellyttää, että vangitsemisasian uudelleen käsittelyissä esitetään selvitystä tutkinnan etenemisestä ja siitä, mitä selvitystä asiassa on saatu rikosepäilyn tueksi ja sitä vastaan.⁶³³

Toiseksi ajan kulumisen vaikuttaa *vaaraedellytysten* arvioinnissa. Oikeuskäytännössä ja kirjallisuudessa on katsottu, että esimerkiksi paonvaara⁶³⁴ ja sotkemisvaara⁶³⁵ *vähenevät ajan kuluessa, ellei muuta konkreettista selvitystä vaaran olemassaolosta esitetä.* Sotkemisvaaraan liittyy keskeisesti kysymys siitä, minkälaista todistelua asiaan liittyy ja onko todistelu saatu jo kerättyä esitutkintaviranomaisen haltuun.⁶³⁶ Selvittämisvelvollisuus vaaraedellytysten konkreettisuudesta on vaatimuksen esittäjällä, joten vaaran konkreettisuuden arvioiminen edellyttää, että vangitsemisen jatkuessa tutkinnan etenemistä ja saatua todistusaineistoa avataan istunnossa. Ajan kulumisen merkitys on lisäksi otettava viran puolesta huomioon vangitsemisasian uudelleen käsittelyissä harkittaessa vangitsemisen kohtuuttomuutta⁶³⁷ ja puolustettavuutta.⁶³⁸ Mitä pidempään vangitseminen on kestänyt, sitä enemmän ajan kulumisen puhuu vangitsemisen jatkamista vastaan ja vastaavasti konkreettisemmin tulisi pystyä yksilöimään, miksi vangitsemisen jatkaminen on edelleen tarpeen.

Edellä mainituista syistä ajan kulumisen vaikutus on otettava huomioon vangitsemisasiassa edellytettävän selvityksen arvioinnissa. Ajan kuluessa ja tutkinnan edetessä myös vangitsemisen edellytyksistä voidaan edellyttää laajempaa, konkreettisempaa ja yksityiskohtaisempaa selvitystä, kuin tutkinnan alkuvaiheessa. Myös KKO on oikeuskäytännössään katsonut tuomioistuimilla olevan *korostunut velvollisuus* tuoda vangitsemispäätöksen perusteissa esille konkreettiset vangitsemisen edellytysten olemassaolon osoittavat seikat silloin,

⁶³⁰ Pölönen 1997, s. 106–108; Halijoki 2001a, s. 220; Järmälä 2020, s. 32; Fredman 2021, s. 562–563; Niemi 2021, VIII ESITUTKINTA JA PAKKOKEINOT > 2. Pakkokeinot > Yleistä > Todennäköiset syyt.

⁶³¹ Oikeusministeriö 2022, s. 27.

⁶³² *Selahattin Demirtaş v. Turkki (No 2) (2020)*, kohta 320.

⁶³³ Fredman ym. 2020, s. 837.

⁶³⁴ *Neumeister v. Itävalta (1968)*, kohta 10.

⁶³⁵ KKO 2018:87, kohta 15; KKO 2019:99, kohta 10. Ks. myös Itä-Suomen HO 23.1.2018 t. 48 ja siinä mainittu EIT:n oikeuskäytäntö; Fredman ym. 2020, s. 777.

⁶³⁶ Lindberg 2012, s. 198; Launiala 2021, s. 150.

⁶³⁷ HE 222/2010 vp, s. 247.

⁶³⁸ Ks. KKO 2019:99; Lindberg 2012, s. 31.

kun vangitsemisasiaa käsitellään uudelleen syyteharkinnan aikana tai syytteen nostamisen jälkeen ennen pääkäsittelyä.⁶³⁹

6.4 Selvityskeinon merkitys

Vangitsemisasiassa esitettävän selvityksen riittävyyden arviointiin liittyy kysymys myös siitä, mikä on *riittävä selvityskeino* tietyn seikan selvittämiseksi. Arvioitaessa vangitsemisen edellytysten olemassaoloa on noudatettava oikeudenkäymiskaassa ilmaistua vapaata todistusharkintaa,⁶⁴⁰ mikä merkitsee, että tuomioistuimen on esitettyjä todisteita ja muita asian käsittelyssä esiin tulleita seikkoja harkittuaan päätettävä, *mitä asiassa on näytetty tai jäänyt näyttämättä*. Tuomioistuimen on perusteellisesti ja tasapuolisesti arvioitava todisteiden ja muiden seikkojen näyttöarvo vapaalla todistusharkinnalla, jollei laissa toisin säädetä (OK 17:1.2). Tuomioistuin voi todistusharkinnassaan määritellä esitetyn näytön todistusvoiman vapaasti ilman, että harkinta on sidottu mihinkään ennalta määrättyihin kriteereihin. Harkinta on kuitenkin tehtävä objektiivisesti eikä se saa olla mielivaltaista.⁶⁴¹

Vangitsemisasiassa käsitelyssä vangitsemisvaatimuksen tehnyt tai hänen määräämänsä virkamies esittää vaatimuksen uudelleen suullisesti ja tarkentaa vaatimusta tarvittaessa.⁶⁴² Vangitsemisasioiden käsittelyyn liittyen yleinen havainto on, että vangitsemisen edellytysten arviointi on käytännössä usein tehty vangitsemisvaatimuksen ja asian käsittelyssä suullisesti lausutun perusteella.⁶⁴³ Rikosrekisteriotetta lukuun ottamatta muiden asiakirjojen esittäminen on oikeuskäytännössä harvinaista.⁶⁴⁴ Pakkokeinolaki tai Euroopan ihmisoikeussopimus eivät edellytä, että tuomioistuimelle tulisi esittää asiassa esitetyn selvityksen tueksi esitutkinta-aineistoon kuuluvia asiakirjoja. Keskeistä on ymmärtää, että vaikka vangitsemisasiassa esitettäisiin esimerkiksi todistajan tai asianomistajan kuulustelukertomus, sanottua asiakirjaa ei pääsääntöisesti luovuteta tuomioistuimelle, vaan se luetaan käsittelyssä ääneen ja siten siitä ilmenevät *seikat* tulevat kontradiktorisen käsittelyn kohteeksi.⁶⁴⁵

⁶³⁹ KKO 2019:99, kohta 11. Näin myös yhteydenpidon rajoittamista koskien ks. KKO 2018:87, kohta 17.

⁶⁴⁰ Tirkkonen 1972, s. 13; Jonkka 2003, s. 145.

⁶⁴¹ HE 46/2014 vp, s. 45; Virolainen – Pölonen 2003, s. 425; Jokela 2015, s. 190; Lappalainen – Rautio 2021, V TODISTELU > 1. Yleistä todistelusta > Vapaa todistusteoria.

⁶⁴² Tolvanen – Kukkonen 2011, s. 240.

⁶⁴³ Tapanila 2019, s. 39; Järmälä 2020, s. 39.

⁶⁴⁴ Järmälä 2020, s. 39.

⁶⁴⁵ Tapanila 2019, s. 45–46. Sillä, ettei kirjallisia selvityksiä jätetä tuomioistuimelle tai merkitä todisteeksi vangitsemispäätökseen, estetään asiakirjojen salassapitoon liittyviä ongelmia. Leikas (toim.) 2016, s. 33.

Tässä suhteessa on kuitenkin vielä korostettava, ettei sanottu merkitse, etteivätkö sanotut asiakirjat voisi kuulua vangittavaksi vaaditun tiedonsaantioikeuden piiriin. EIT:n oikeuskäytännössä ja EU:n tiedonsaantidirektiivissä edellytetään, että vangittavaksi vaaditun tietoon on saatettava vapaudenriiston laillisuuden tehokkaan riitauttamisen kannalta välttämätön aineisto. Suomessa tuomioistuimelle ei vangitsemisasiassa voida antaa mitään sellaista selvitystä, jota ei luovutettaisi myös vangittavaksi vaaditun tietoon.⁶⁴⁶ Kaikki se aineisto, mikä vangitsemisasiassa toimitetaan tuomioistuimelle, tulee myös vangittavaksi vaaditun tietoon YTJulkL:n nojalla. Vaikka vangittavaksi vaaditun tiedonsaantioikeutta usein toteutetaan vangitsemiskäsittelyn yhteydessä, on tiedonsaantioikeuden ja sen laajuuden määrittäminen käsitteellisesti erotettava sen arvioimisesta, *mikä riittää selvitykseksi* tuomioistuimen vangitsemisharkinnassa.⁶⁴⁷ Se, voidaanko riittävänä selvityksenä pitää vangitsemisvaatimukseen kirjattuja ja istunnossa esitettyjä seikkoja, vai pitääkö näiden lisäksi esittää myös vaatimuksessa viitattut asiakirjat, on *selvityksen riittävyyden arviointia*, joka kuuluu tuomioistuimelle. Eri asia sen sijaan on, että mikäli vangittavaksi vaaditun tiedonsaantioikeutta ei ole toteutettu, kyseessä voi olla sellainen epäillyn oikeuksien loukkaus, joka voi johtaa vangittavaksi vaaditun oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin loukkaukseen.⁶⁴⁸

Vangitsemisasiassa esitettävän selvityksen riittävyyttä on arvioitu ratkaisussa Helsingin HO 29.12.2020 t. 1814. Ratkaisussa HO totesi rikosasian olevan vangitsemiskäsittelyssä PKL 3:8:n nojalla varsin suppean käsittelyn kohteena; siinä ei käsitellä kaikkea jo kertynyttä esitutkinta-aineistoa, oteta vastaan suullista todistelua tai arvioida näytön luotettavuutta yhtä suurella tarkkuudella kuin rikosasian pääkäsittelyssä. Vangitsemisasiassa käsittelyssä arviointi kohdistuu siihen, onko vangitsemisvaatimuksen esittäjä esittänyt asiassa sellaista selvitystä, jonka perusteella on objektiivisesti arvioiden syytä tai todennäköisiä syitä epäillä, että vangittavaksi vaadittu on syyllistynyt vaatimuksen

⁶⁴⁶ KOM 2009:2, s. 113–114.

⁶⁴⁷ Ks. Helsingin HO 29.12.2020 t. 1814. Vrt. Järmälä 2020, s. 37.

⁶⁴⁸ Tuomitun vangitsemista koskevassa ratkaisussa Vaasan HO 5.2.2021 t. 54 on todettu vapaudenriiston merkitsevän oikeudenloukkausta silloin, kun sen perusteena oleva tuomio on syntynyt sellaisessa menettelyssä, joka selvästi on loukannut EIS 6 artiklan oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin tai artiklan ilmaisemia periaatteita. Kynnys oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin loukkaamiselle vangitsemismenettelyssä on kuitenkin nostettu EIT:n oikeuskäytännössä korkealle ja sen ylittyminen edellyttää loukkauksen kohdistuvan oikeudenmukaisuusvaatimuksen ydinalueeseen. Erikseen on todettu, etteivät menettelyn säännönvastaisuus taikka prosessuaalisten turvatakeiden puuttuminen vielä muodosta sellaista loukkausta. Sen sijaan esimerkiksi tuomitseminen poissaolokäsittelyssä ilman muutoksenhakuoikeutta, puolustuksen oikeuksien täydellinen sivuuttaminen tai sellainen vangitseminen, jota ei voida saattaa riippumattoman tuomioistuimen tutkittavaksi voivat EIT:n oikeuskäytännön mukaan olla perustavanlaatuisia virheitä. Vaasan HO 5.2.2021 t. 54 ja siinä viitattu ratkaisu *Willcox ja Hurford v. Yhdistynyt kuningaskunta (2013)*, kohta 95. Ks. myös Kajala 2021, s. 879.

perusteena olevaan rikokseen. Tuomioistuimen tehtävänä on tapauskohtaisesti arvioida, millaista selvitystä voidaan pitää riittävänä todennäköisyysarvion tekemiseksi.

Hovioikeus totesi, että tilanne voi muodostua vangittavaksi vaaditun puolustautumismahdollisuuksien kannalta ongelmalliseksi, jos vangitseminen perustuu ainoastaan esitutkintaviranomaisen laatimassa vaatimuksessa esitettyihin seikkoihin ilman muuta selvitystä. Vangitsemisvaatimuksen selostusosassa kuvataan selvitettyt seikat vapaamuotoisesti ja niiden seikkaperäisyys voi vaihdella tapauskohtaisesti paljonkin. HO totesi, että käsittelyssä voi syntyä sellainen asetelma, *jossa vangittavaksi vaaditulla ei ole mahdollisuuksia kyseenalaistaa vangitsemisvaatimuksen esittäjän väitteitä muuten kuin itse kertomillaan seikoilla* eikä siten voi pitää poissuljettuna, etteikö syntyisi tilanteita, joissa vangittavaksi vaaditulle ei tarjoudu mahdollisuutta riittävän tehokkaasti riitauttaa sitä, riittääkö esitetty selvitys osoittamaan hänen todennäköisen syyllistymisen rikokseen. Kun vangitsemisasi-
 käsittely perustuu vangitsemisvaatimukseen ja sen tueksi esitettyyn suulliseen selvitykseen, tuomioistuin joutuu ratkaisemaan asian asianosaisten väitteiden perusteella, joka johtaa siihen, että *tosiasiassa tuomioistuin ratkaisee asian esitutkintaviranomaista kohtaan tuntemansa luottamuksen perusteella*. HO:n mukaan sanottua ei voida pitää yhdenmukaisena sen kanssa, että tuomioistuimen on vangitsemisesta päättävänä viranomaisena *itsenäisesti arvioitava* vangitsemisen edellytyksiä asiassa esitetyn selvityksen perusteella.

Rovaniemen hovioikeuden laatuhankeessa lähtökohtana on katsottu olevan kirjallinen vangitsemisvaatimus sekä vaatimuksessa mahdollisesti viitattu aineisto, kuten lääkärinlausunto, kuulustelupöytäkirjat tai kuva valvontakameratallenteelta, jonka vaatimuksen esittäjä *varautuu esittämään* käsittelyssä. Selvitykseksi laatuhankeeseen mukaan yleensä riittää tutkinnanjohtajan selostus vaatimuksen perusteista ja esimerkiksi todistajien kertomuksista tai taltioiduista kengänjäljistä. Vangittavaksi vaaditun antaman vastauksen perusteella asiassa viitataan ja luetaan selvityksiä, kuten lääkärinlausuntoja tai kuulustelukertomuksia. Kirjallisista selvityksistä ilmeneviä seikkoja käsitellään tarpeellisessa laajuudessa.⁶⁴⁹

Kuten todettu, hovioikeuskäytännössä on katsottu, etteivät tutkinnalliset syyt objektiivisesti arvioiden puolla vangittavaksi vaaditun tiedonsaantioikeuden rajoittamista niiltä osin, kuin aineistoon on vedottu vangitsemisen perusteena.⁶⁵⁰ Sen vuoksi myös vangitsemisistunnos-

⁶⁴⁹ Leikas (toim.) 2016, s. 16 ja 33.

⁶⁵⁰ Helsingin HO 29.12.2020 t. 1814. Ks. luku 5.7.

sa voitaisiin Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhankeessa esitetyn mukaisesti tiedustella vaatimuksen esittäjää esittelemään aineistoa, josta hänen vetoamansa seikat ilmenevät erityisesti silloin, jos vangittavaksi vaadittu kiistää teon tai riitauttaa asiassa saadun selvityksen. Jos vangittavaksi vaadittu riitauttaa esimerkiksi todistajankertomuksen, tulisi istunnossa esitettäväksi kuulustelupöytäkirja niiltä osin.⁶⁵¹ Tällöin tuomioistuin voisi paremmin itse arvioida kertomuksesta ilmenevien seikkojen osoittamaa todennäköisyyttä. Myös oikeuskirjallisuudessa on katsottu, ettei vangitsemisasian käsittely saa muodostua rutiinimaiseksi menettelyksi, jossa ratkaisu perustuu yksinomaan vaatimuksen esittäjää kohtaan tunnettuun luottamukseen.⁶⁵² Vaikka tarkoitus ei olekaan, että vangitsemisasian käsittelystä muodostuisi syyteasian ennakkokäsittely,⁶⁵³ käsittely ei saisi olla pelkkä muodollisuus, vaan asian ratkaisevan tuomarin on paneuduttava edellytysten selvittämiseen.⁶⁵⁴

Oikeuskäytännön perusteella keskeisempää on arvioida sitä, onko vangitsemisvaatimuksen tueksi esitetty konkreettisia ja yksilöityjä tosiseikkoja,⁶⁵⁵ kuin sitä, millä instrumentilla sanotut seikat on tuomioistuimelle käsittelyssä ilmaistu. Yleisellä tasolla voitaneen sanoa, että mitä suurempaa tulkinnanvaraa ja johtopäätösten vaaraa selvityksen esittämiseen liittyy, sitä enemmän edellytysten selvittäminen puoltaisi konkreettisten asiakirjojen edellyttämistä. Tulkinnanvaraa lienee esimerkiksi vähemmän, jos tutkinnanjohtaja ilmoittaa rikosepäilyn perustuvan siihen, että vangittavaksi vaaditun nimiin rekisteröidystä ajoneuvosta on tietynä päivänä takavarikoitu kaksi kiloa amfetamiinia, kuin jos ilmoitetaan, että kanssaepäillyn kertomuksen perusteella asiassa on todennäköisiä syitä epäillä vangittavaksi vaadittua ryöstöstä. Jälkimmäisessä tilanteessa kuulustelukertomuksen esittämisellä olisi huomattavasti suurempi merkitys, kuin takavarikkopöytäkirjalla ensimmäisessä.

⁶⁵¹ Yleensä kirjallisesta selvityksestä ilmenevät seikat eivät ole riittäviä, vaan asiassa riitaista sen sijaan on se, riittävätkö sanotut seikat muun selvityksen ohessa osoittamaan todennäköisten syiden olemassaoloa. Leikas (toim.) 2016, s. 16 ja 33.

⁶⁵² Virolainen 1998, s. 373.

⁶⁵³ HE 222/2010 vp, s. 255.

⁶⁵⁴ Virolainen 1998, s. 373–374.

⁶⁵⁵ Ks. luku 6.2.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Vangitsemisasian käsittelyn on täytettävä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset niin pitkälle, kuin meneillään olevan tutkinnan oloissa on mahdollista. Erityisesti menettelyn on täytettävä kontradiktorisuuden ja tasapuolisuuden vaatimukset, mikä edellyttää, ettei vangitsemisvaatimuksen esittäjää aseteta prosessuaalisesti parempaan asemaan kuin vangittavaksi vaadittua, vaan heillä on oltava yhtäläinen oikeus osallistua asian käsittelyyn, lausua vastapuolen väitteistä ja esittää asiassa selvitystä. Vangitsemisasian käsittelyssä selvitetään ainoastaan, onko vangitsemiselle olemassa edellytykset. Sen vuoksi vangitsemisasian käsittely on rajoitettu koskemaan edellytysten toteamiseen vaikuttavia seikkoja.

Selkeyden vuoksi tutkielmassa ”selvityksellä” viitattiin vangitsemisen edellytyksistä esitettäviin perusteisiin, eli tosiseikkoihin. Niihin instrumentteihin, joilla selvitystä välitetään tuomioistuimelle, viitattiin tutkielmassa selvityskeinoina. PKL, lain esityöt ja oikeuskäytäntö asettavat vaatimuksia sekä vangitsemisasiassa esitettävälle selvitykselle, että selvityskeinoille. Selvityksen on lähtökohtaisesti perustuttava vain kirjalliseen aineistoon, mutta täysin kategorista suullisten selvityskeinojen käyttöä koskevaa kieltoa ei ole.

Tutkielmasta on saatavissa tukea tulkinnalle, jonka mukaan vangitsemisvaatimuksen esittäjällä on selvittämisvelvollisuus vangitsemisen edellytyksistä. Tutkielmassa vangitsemisen edellytysten selvittämistä analysoitiin jaotellulla yleisiin edellytyksiin, vaaraedellytyksiin ja muihin edellytyksiin esitettävän selvityksen kohteen perusteella. Keskeistä on, että niin vangitsemisen yleisiä edellytyksiä, vaaraedellytyksiä kuin myös muita edellytyksiä arvioidaan konkreettisten tosiseikkojen perusteella. Ylimalkainen viittaus tutkinnassa saatuun tietoon, tutkintakeinoon tai niiden perusteella tehtyyn johtopäätökseen ei riitä selvitykseksi yleisten edellytysten olemassaolosta, vaan vaatimuksen tueksi on esitettävä, mihin konkreettisiin seikkoihin epäily rikoksen tapahtumisesta ja vangittavaksi vaaditun osallisuudesta siihen perustuu. Konkreettisuudella on oikeuskäytännössä viitattu seikkojen kytkeytymiseen aikaan tai paikkaan. Kyse on myös ollut seikoista, joiden osalta vangittavaksi vaaditun on voitu edellyttää antavan jonkinlaisen selityksen. Vaaraedellytysten kohdalla selvitys kohdistuu menneisiin ja nykyhetken olosuhteisiin, joiden nojalla tehdään päätelmiä tulevaisuudesta. Muut edellytykset koskevat pääasiassa vallitsevia olosuhteita, kuten asumistietoa. Tutkielmassa esitetään korkeimman oikeuden viimeaikaiseen oikeuskäytäntöön tukeutuen, että vangitsemisvaatimuksen esittäjän selvittämisvelvollisuus kattaa vangitsemi-

sen edellytysten ohella myös sen, että vangitseminen on pakkokeino-oikeuden periaatteiden ja kohtuuttoman vangitsemisen kiellon mukaista. Vastuu vangitsemista vastaan puhuvien henkilökohtaisten olosuhteiden ja vangitsemisesta aiheutuvien haittojen esittämisestä on kuitenkin tosiasiasa vangittavaksi vaaditulla, sillä sanotut seikat eivät yleensä ilmene tapauksen aineistosta. Vangittavaksi vaaditulla ei kuitenkaan ole vetoamisvelvollisuutta, joten tuomioistuimen on harkittava vangitsemisen kohtuullisuutta ja puolustettavuutta virran puolesta asiassa kertyneen selvityksen perusteella.

Vaikka tutkielmassa pitäydyttiin esittämään tulkintasuosituksia siitä, minkälainen merkityssältö selvittämisvelvollisuudelle vangitsemisasiassa voimassaolevan oikeuden mukaan pitäisi antaa, on analyysistä saatavissa tukea huomiolle, ettei Suomen kansallinen lainsäädäntö koskien vangitsemista ylitörkeiden rikosten kohdalla vastaa EIT:n nykyistä tulkintalinjaa, jonka mukaan vangitsemiselle on esitettävä rikosepäilyn lisäksi riittävät perusteet jo silloin, kun vangitsemisasiaa käsitellään tuomioistuimessa ensimmäistä kertaa. Tutkielmassa päädytään EIT:n oikeuskäytännön analyysin perusteella tulkintaan, jonka mukaan epäillyn teon vakavuus ei yksin riitä selvitykseksi vaaraedellytysten olemassaolosta, ja sen vuoksi vangitsemisvaatimuksen esittäjän on esitettävä myös ylitörkeiden rikosten kohdalla vangitsemisen yleisten edellytysten lisäksi jonkin vaaraedellytyksen käsillä olo.

Analyysistäni on saatavissa tukea tulkinnalle, jonka mukaan vangitsemisvaatimuksen esittäjällä on vetoamisvelvollisuus vangitsemisen edellytyksistä. Tutkielmassa esitetään, että KKO:n tuoreessa ratkaisukäytännössä esitetyn tavoin vangitsemisen edellytyksiin vetoaminen ei kuitenkaan ole itsessään riittävää, vaan vetoamisen lisäksi vaatimuksen esittäjän on esitettävä selvitys vangitsemisen edellytyksistä.

Vangitsemisasiassa tuomioistuimelle EIT:n ja KKO:n oikeuskäytännössä asetettu perusteluvollisuus vaikuttaa merkittäväällä tavalla asiassa edellytettävään selvitykseen. EIS 5 artiklan perimmäisenä tavoitteena oleva mielivaltaisten ja perusteettomien vapaudenriistojen estäminen edellyttää vangitsemisharkinnalta avoimuutta. Vangitsemisasiassa annettavien päätösten perustelut eivät saa olla yleisiä, abstrakteja tai stereotyyppisiä, vaan ratkaisujen on perustuttava konkreettiseen tosiasianäyttöön. On lisäksi huomioitava EIT:n oikeuskäytännöstä nousevat vaatimukset siitä, että harkinnassa on arvioitava puolin ja toisin vangitsemista puoltavien ja sitä vastaan puhuvien seikkojen merkitystä. Sanottu heijastaa vaikutuksensa myös siihen, minkälaista selvitystä vangitsemisasiassa on esitettävä. Huo-

mionarvoista on, että vangitsemispäätösten perusteluille asetettavien vaatimusten havaitseminen edellyttää erityisesti EIT:n ratkaisukäytännön tuntemista. PKL ja sen esityöthän pikemminkin korostavat vangitsemispäätösten perustelemista lyhyesti, kuin kannustavat EIT:n edellyttämään *pro et contra* -argumentointiin. Viime vuosina kansalliset tuomioistuimet ovat julkaisseet myös vangitsemista koskevia päätöksiään, mitä on pidettävä positiivisena kehityksenä, sillä päätöksissä on argumentoitu paikoin laajasti myös EIT:n ratkaisukäytännössä omaksutuilla tulkinnoilla.

EIT:n ja KKO:n ratkaisukäytännössä on korostettu tuomioistuimen velvollisuutta selvittää vangitsemisen edellytysten olemassaolo. Tutkielmassa sanotun esitetään korostavan asiaa ratkaisevan tuomioistuimen velvollisuutta edellyttää selvitystä vaatimuksen hyväksymiseksi, eikä niinkään tuomioistuimen aktiivisempaa roolia edellytysten selvittämiseksi. Tuomioistuin voi tarkentaa asiassa esitettyä selvitystä käyttämällä kyselyoikeuttaan, mutta tällöin on huomioitava myös kontradiktorisen periaatteen toteutuminen. Edellytettävän selvityksen laajuuteen ja konkreettisuuteen vaikuttavat tuomioistuimen perusteluille asetettujen vaatimusten lisäksi myös näyttökynnykset sekä ajan kuluminen. Ajan kuluessa vangitsemisen edellytyksistä voidaan edellyttää konkreettisempaa ja yksilöidympää selvitystä. Tutkimukseni perusteella vangitsemisasiassa esitetyn selvityksen riittävyyden arvioinnissa käytetyn selvityskeinon sijaan keskeistä on se, että asiassa esitetty selvitys sisältää konkreettisia tosiseikkoja, joiden perusteella tuomioistuin voi itse arvioida vangitsemisen edellytyksiä ja rajoittavia periaatteita.

Keskeiseksi tutkielmassa nousee argumentti, jonka mukaan vangitsemistoimivalta on tuomioistuimella, ja sen vuoksi sille on esitettävä selvitys, jonka nojalla tuomioistuin voi itse arvioida vangitsemisen edellytysten olemassaoloa. Tutkielmassa havaittiin, että EIT:n ja KKO:n oikeuskäytännössä vangitsemisasiassa esitettävältä selvitykseltä edellytetään konkreettisuutta ja yksityiskohtaisuutta, mikä oikeuskäytännön perusteella on toisinaan aiheuttanut vaikeuksia. Huomionarvoista on, että vaaraedellytysten arviointiin vaikuttavat useat seikat, jotka eivät esitutkintalain nojalla kuulu esitutkinnassa selvitettäviin asioihin. Siitä huolimatta vaatimuksen esittäjän on varauduttava esittämään konkreettisia ja yksilöityjä seikkoja vaatimuksensa tueksi. Edelleen olisi syytä pohtia, minkälaisia mahdollisuuksia esimerkiksi yksityisellä asianomistajalla tosiasiallisesti on esittää riittävän konkreettista selvitystä tuomitun vangitsemisen edellytyksistä. Jää nähtäväksi, tuleeko linjan tiukentuminen näkymään tulevaisuudessa korkeampana vangitsemisvaatimusten hylkäämisprosenttina.